

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

JOLANTA ANTANAVIČIŪTĖ
TEISĖS EDUKOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

**TEISINIO ŠVIETIMO MOKYKLOJE POREIKIO IR GALIMYBIŲ
VERTINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė- Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

**TEISINIO ŠVIETIMO MOKYKLOJE POREIKIO IR GALIMYBIŲ
VERTINIMAS**

Teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62407S101

Recenzentas

2010 12

Vadovė

dr. I. Kuginytė-Arlauskienė

2010 12

Atliko

TEDmn9-01 gr. stud.

J. Antanavičiūtė

2010 12

VILNIUS, 2010

TURINYS

ŽODYNAS.....	6
IIVADAS.....	7
1. TEISINIO ŠVIETIMO MOKYKLOJE BRUOŽAI.....	11
1.1. Teisinio švietimo sąvoka.....	11
1.2. Teisinio švietimo raida Lietuvoje.....	13
1.3. Teisinio švietimo prielaidos mokykloje.....	17
1.4. Teisinės sąmonės formavimas(is) ir teisinės kultūros reikšmė.....	23
1.5. Teisinio švietimo mokykloje metu įgyjamos kompetencijos, kaip prielaida sėkmingam teisiniam švietimui realizuoti.....	30
2. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE POREIKIO IR GALIMYBIŲ VERTINIMO TYRIMO METODOLOGIJA.....	36
2.1. Tyrimo metodologija.....	36
2.2. Tyrimo instrumentas.....	40
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	45
3.1. Teisinio švietimo svarba šių dienų visuomenėje.....	45
3.2. Teisinio švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje.....	47
3.3. Teisinio švietimo mokykloje įgyvendinimas.....	50
3.4. Mokyklos vaidmuo teisinio švietimo procese.....	54
3.5. Teisinio švietimo mokykloje reformos kryptys.....	56
IŠVADOS.....	61
REKOMENDACIJOS.....	63
SANTRAUKA.....	64
SUMMARY.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67
PRIEDAI.....	71

LENTELĖS

1 lentelė. Tiriamųjų charakteristika.....	38
2 lentelė. Teisinio švietimo svarba šių dienų visuomenėje.....	46
3 lentelė Teisinio švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje.....	49
4 lentelė. Teisinio švietimo mokykloje įgyvendinimas.....	52
5 lentelė. Mokyklos vaidmuo teisinio švietimo procese.....	55
6 lentelė. Teisinio švietimo mokykloje reformos kryptys.....	58

PAVEIKSLAI

1 pav. Jonathan Winterton išskirti bendrųjų kompetencijų tipai.....	31
2 pav. Bendrojo lavinimo programų, susijusių su teisiniu švietimu, analizė.....	34
3 pav. Tyrimo eiga.....	43

DARBE NAUDOJAMŲ SAŲOKŲ ŽODYNĖLIS

Bendrojo lavinimo mokykla – mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 63-2853).

Bendrosios kompetencijos – bendrosios kompetencijos - tai tam tikri žinių, mokėjimų bei įgūdžių, taip pat asmeninių savybių, dariniai, būdingi (reikalingi) ir pritaikomi ne kurioje nors vienoje, o daugelyje profesijų. (Laužackas, 2005).

Kompetencija (lot. competentia - priklausomybė (pagal teisę)): 1. funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos; 2. kurio nors organo ar pareigūno teisių ir pareigų, kurias numato to organo statutai ar nuostatai, visuma. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Švietimas – asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniiais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų. (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 63-2853).

ĮVADAS

Lietuvoje visuomenės teisinio švietimo problema iškelta ir pradėta spręsti 1997 m. kuomet JAV organizacija „STREET LAW INC.” gavo finansinę Dž. Sorošo fondo Niujorke paramą vykdyti tarptautinį „Street Law” projektą Europos ir Azijos šalyse. Tokiu būdu „Street Law” projektai buvo inicijuoti ir įvairiomis formomis pradėti įgyvendinti daugelyje valstybių, įskaitant ir Lietuvą. Atviros Lietuvos fondas (ALF) „Street Law” projektą inicijavo 1998 m. pradžioje, o realiai šis projektas pradėtas įgyvendinti nuo 1998 m. lapkričio mėnesio, kai ALF pasirašė dviejų metų trukmės sutartį su viešąja įstaiga „Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras”, pagal kurią šis Centras tapo „Street Law” projekto įgyvendinimo Lietuvoje koordinuojančia institucija.¹

Pasak A. Vaišvilos „žmonės gali taikiai kartu gyventi tik kai paklūsta savo pačių sudarytai sutarčiai, nustatančiai kiekvieno teisių ir pareigų pusiausvyrą. Ja asmuo garantuoja savo teises, nesukeldamas grėsmės kito asmens teisėms. Teisės visuomeniškumas tuo ir pasireiškia, kad jis visada yra priešingų interesų derinimas, kai būti reiškia ir drauge su kitais būti”.²

Pirmą kartą Lietuvos istorijoje organizuotas Konstitucijos egzaminas buvo skirtas ne tik įprasminti Konstitucijos 15-ąjį gimtadienį, bet ir atkreipti visuomenės bei politikų dėmesį į svarbiausią šalies teisinį dokumentą. 2007 m. rugsėjo 29 d. surengtas pirmasis Konstitucijos egzaminas, kurį galėjo laikyti visi savo žinias norintys patikrinti piliečiai, šis egzaminas buvo organizuojamas ir 2008, ir 2009, ir 2010 metų rudenį. Šis jau ketverių metų istoriją ir tradicijas turintis pilietiškumo ir teisinio švietimo projektas inicijuojamas ir kasmet rengiamas Teisingumo ministerijos.

Teisinis švietimas – pilietinio ir socialinio ugdymo dalis, apimanti įvairius amžiaus tarpsnius. Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai.

Žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai jis žino ne tik savo teises ir pareigas, bet kartu supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises ir laisves bei teisėtus interesus. Asmenys, nežinantys savo teisių ir laisvių bei naudojimosi jomis tvarkos ir ribų, patys tampa nusikaltimų aukomis ar teisės pažeidėjais.³

Visuomenės teisinis švietimas yra svarbus siekiant užtikrinti, kad visuomenės nariai geriau prisitaikytų prie nuolat besikeičiančių arba naujų teisės normų, geriau žinotų savo teises,

¹ Teisinio švietimo „Street Law” programa, <http://www.nplc.lt/sena/pr10.html>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.04.18, 18: 33 val.

² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 116, 117.

³ Grigaliūnaitė G; Pekauskas A. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika.Nr. 89, 2008.P. 107-114

laisves ir pareigas ir mokėtų jomis, esant reikalui, tinkamai naudotis. Pagrindinės visuomenės švietimo priemonės yra teisinės informacijos teikimas, teisinis mokymas ir konsultavimas.⁴

Jau keletą metų Teisingumo Ministerijos užsakyму yra vykdoma Lietuvos gyventojų apklausa „Lietuvos gyventojų teisinės žinios“, kurių metu siekiama nustatyti asmenų, manančių, kad jiems suteikta pakankamai galimybių įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, skaičių, įvertinti šių galimybių prieinamumą, pagrindinius ir efektyviausius teisinių žinių įgijimo būdus bei priemones, palyginti rezultatus su ankstesniais metais vykusiais tyrimais.⁵

2009 m. savo teisinės žinias respondentai vertina geriau, nei 2006–2008 m. (24% - 2009 m., o 2006–2008 m. savo žinias pakankamomis įvardino vidutiniškai 10% respondentų). Vis dėlto penktadalis respondentų teigia, kad žinių jie neturi ir jiems jos neaktualios. Gilinti teisinės žinias ir gebėjimus norėtų kas antras respondentas (kartu skaičiuojant tuos kurie žinias vertina kaip iš dalies pakankamas ir tuos, kurie laiko nepakankamomis).⁶

Aktualumas. Taigi kaip rodo atliktų tyrimų duomenys⁷, nors su kiekvienais metais vis daugiau Lietuvos gyventojų savo teisinės žinias vertina vis geriau, tačiau ir toliau ne mažiau aktualus išlieka Lietuvos gyventojų teisinio švietimo klausimas.

Visuomenės teisinis švietimas yra aktuali mūsų šalies problema nuo pat nepriklausomybės atkūrimo. Nors ją bandoma spręsti tiek kuriant valstybines švietimo programas, tiek pasitelkiant neformalų ugdymą, teisinio švietimo poreikis tebėra didelis. Efektyviausia yra tokią programą vykdyti vidurinėse mokyklose. Vyresniųjų klasių moksleiviai dažniausiai jau yra apgalvoję savo ateities planus ir pasirinkę būsimą profesiją. Tačiau su teisinių žinių poreikiu, teisės normomis susiduriama ne tik kiekvienoje profesijoje, bet ir kasdieniame gyvenime.⁸

Remiantis A. Grigaliūnaite ir G. Penkausku, teisinio ugdymo modelio struktūra yra dvimatė. Ją sudaro du komponentai: teisės žinios, susijusios su formalioju mokykliniu ugdymo turiniu, kurio yra įgyjamos bendrojo lavinimo mokyklose ir nesusijusios su mokykla bendrosios žinios: įgyjamos saviugdos, socialinio išmokymo būdu, šeimoje ir kitoje socialinėje aplinkoje.⁹

Šiame magistro baigiamajame darbe bus nagrinėjamas pirmasis komponentas - teisinis švietimas bendrojo lavinimo mokyklose.

⁴ Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, <http://www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.01.11, 19:43 val.

⁵ Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministerijos internetinis tinklalapis, <http://www.tm.lt/>, Prisijungimo laikas ir data: 2010.06.05, 21:54 val.

⁶ Lietuvos gyventojų teisinės žinios 18-74 m. Lietuvos gyventojų apklausa, 2009 http://www.tm.lt/dok/tyrimai/Rait_ataskaita_TM20091228.pdf, Prisijungimo laikas ir data: 2010.06.05, 21:33 val.

⁷ Ten pat.

⁸ <http://www.elsa.lt/elsa/meniu.php?page=mtsp>, Prisijungimo laikas ir data: 2010.09.13, 22:14 val.

⁹ Grigaliūnaitė G; Penkauskas A. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika.Nr. 89, 2008.P. 107-114

Kaip pabrėžia V. Šlapkauskas, <...> pilietinės visuomenės formavimas ir jos socialinis veikimas sietinas su platesniu ir kryptingu teisiniu švietimu. Tokį teisinį švietimą reikia pradėti bendrojo lavinimo mokyklose, mokant vaikus teisės pagrindų, teisinio mąstymo.”¹⁰

Sisteminis ir nuoseklus teisinių žinių suteikimas mokiniams stiprina jų teisinę sąmonę. Teisės egzistavimas visuomenėje žmones įgalina daryti tai, ko kitaip jie nedarytų. Taigi teisinis švietimas labai aktualus formuojant visuomenės sąmoningumą. Teigtina, kad teisinis švietimas mokykloje vienas iš būdų paruošti žmogų gyvenimui visuomenėje. Mokykloje teisinis švietimas padeda mokiniams įgyti žinias ir gebėjimus, reikiamus naudojantis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginant savo teises ir vykdant pareigas. Jauniems žmonėms diegiamas atsakomybės, tiek moralinės, tiek ir teisinės, už savo poelgius jausmas, vystoma jų teisinė sąmonė ir teisinė kultūra, skatinamas teisinis aktyvumas.

Kaip teigia A. Vaišvila „teisinė kultūra:

- tai teisės paliepiamų žinojimas ir praktinis jų įgyvendinimas;
- tai objektyvuota, praktiniu asmens elgesiu virtusi teisinė sąmonė;
- tai ta pati teisinė sąmonė, tik papildyta teisėtumu.”¹¹

Teisinį švietimą mokykloje nagrinėjančių autorių nėra daug, kadangi ši tema yra pakankamai nauja ir nepakankamai nagrinėta. Teisinį švietimą savo knygoje mini V. Šlapkauskas (2004),¹² A. Vaišvila (2004)¹³. Įvairius su teisiniu švietimu susijusius klausimus savo darbuose nagrinėjo ir tyrė A. Penkauskas ir G. Grigaliūnaitė (2008),¹⁴ - jaunesniojo mokyklinio amžiaus bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlių turinį teisinio ugdymo aspektu, R. Toleikienė (2006)¹⁵ - teisinį švietimą bendrojo lavinimo mokyklose ir suaugusiųjų mokyme, I. Motiejūnaitė (2008)¹⁶ - mokinių požiūrį į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, K. Gogelienė (2005)¹⁷ - jaunimo teisinio auklėjimo Lietuvoje bruožus, R. Žilinskienė ir R. Prakapas (2008)¹⁸ - mokytojų požiūrį į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, S. Šmidaitė (2009)¹⁹ - teisinio švietimo bendrojo

¹⁰ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 433.

¹¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 498

¹² Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.

¹³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.

¹⁴ Grigaliūnaitė G., Pekauskas A. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika.Nr. 89, 2008.P. 107-114.

¹⁵ Toleikienė R. Socialinių gebėjimų ugdymo valdymas teisinio švietimo aspektu: magistro baigiamasis darbas, Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006.

¹⁶ Motiejūnaitė I. Mokinių požiūris į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje: magistro baigiamasis darbas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

¹⁷ Gogelienė K. Jaunimo teisinio auklėjimo Lietuvoje bruožai: magistro baigiamasis darbas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008

¹⁸ Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris//Socialinis darbas: mokslo darbai.2008, Nr.7(2).P. 51-58

¹⁹ Šmidaitė S. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelis: optimizavimo problema: magistro baigiamasis darbas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.

lavinimo mokykloje optimizavimą ir kt. Dauguma minėtų mokslo darbų tyrimai apsiribojo kiekybinio tyrimo metodologijomis. Teisinis švietimas ir jo aktualumas akcentuojamas įstatyminiuose aktuose, Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose²⁰, Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009-2012 m. programos patvirtinimo“²¹, rengiami įvairūs projektai skatinantys visuomenės teisinį švietimą.

Problema: teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atotrūkis/nesuderinamumas;

Objektas: teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas.

Darbo tikslas – ištirti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikį ir galimybes, bei nustatyti poreikio ir galimybių vertinimą.

Šiam tikslui pasiekti išskelti **uždaviniai:**

1. Apibūdinti teisinio švietimo mokykloje bruožus;
2. Apibrėžti teisinio švietimo metu įgyjamas kompetencijas, kaip prielaidą sėkmingam teisiniam švietimui mokykloje realizuoti;
3. Ištirti teisinio švietimo mokykloje poreikį ir galimybes;
4. Atlikti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje poreikio ir galimybių vertinimą.

Metodologija:

1. Mokslinių šaltinių analizė;
2. Dokumentų analizė;
3. Pusiau struktūruotas interviu;
4. Kokybinio turinio (content) analizė.

Darbo struktūra: darbe naudojamų sąvokų žodynelis, įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas (65 šaltiniai), priedai. Darbo apimtis- 71 puslapis. Darbe pateikta 6 lentelės, 3 paveikslėliai.

²⁰ Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, <http://www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.01.11, 19: 43 val

²¹ LR Vyriausybės nutarimas Dėl visuomenės teisinio švietimo programos 2009-2012 patvirtinimo, http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm, Prisijungimo data ir laikas: 2010.07.26, 11: 47 val.

1. TEISINIO ŠVIETIMO MOKYKLOJE BRUOŽAI

1.1. Teisinio švietimo sąvoka

Kiekvienos demokratiškos valstybės išlikimas priklauso nuo joje vyraujančios tvarkos, tokioje valstybėje kiekvienas žmogus turi teises, pareigas ir privalo jų laikytis (būtina teisinių santykių pusiausvyrą).

Teisė egzistuoja tam, kad priverstų žmones daryti tai (arba nedaryti/ susilaikyti nuo to), ko kitaip jie nedarytų ar darytų kitaip. Taigi, teisė – tarsi pagalbininkas kasdieniniame gyvenime. Tačiau vien tai, kad ji (teisė) egzistuoja dar neparodo, jog visuomenėje vyrauja tvarka. Dažna problema yra ta, kad žmonės žinodami savo pačių, kaip piliečių, teises ir pareigas, jas tiesiog ignoruoja ir jų nesilaiko. Tokio elgesio rezultatas – nusikalstami veiksmai (veiksmai priešingi teisės normoms) ir kiti visuomenės dorovinėms, moralinėms nuostatomis nepriimtini (prieštaraujantys) procesai (priimami sprendimai, veiksmai). Kad tokie destruktivūs procesai neplistų, būtina išsaugoti teisę, kaip stabilios visuomenės pagrindą.

Teisės egzistavimas ir būtinumas žmonių santykiuose ugdymo metu atsiskleidžia per teisės ir politologijos bei jų mokslinę išvalgą, kuri yra susijusi su teisingu žmogaus teisių temos pateikimu. Mokykla yra ta vieta, kurioje mokiniai gali išsilinti į teisės esmę ir jos reikšmingumą (svarbą, būtinumą, reikalingumą ir kt.), tai darnios asmenybės ugdymo vieta, kurioje augančiąją kartą ruošia ne tik individualiam, asmeniniam, bet ir visuomeniniam gyvenimui visam sociumui.

Teigtina, kad teisinis švietimas mokykloje vienas iš būdų paruošti žmogų gyvenimui visuomenėje. Pritarimas visuomenės nustatytoms socialinėms normoms artimai susijęs su paties asmens vertybėmis. Puoselėjant jaunų žmonių vertybes kartu formuojasi ir požiūris į teisės supratimą, į tai, kas leistina, o kas yra draudžiama (ko teisė nedraudžia, viskas leistina).

Švietimo sistemos principai:²²

- 1) Lygios galimybės,
- 2) Kontekstualumas,
- 3) Veiksmingumas,
- 4) Tęstinumas.

Šių principų turėtų būti laikomasi ir kuriant bei plėtojant teisinio švietimo sistemą šalyje, tai leistų teisinį švietimą daryti visiems prieinamam, nepriklausomai nuo žmogaus amžiaus, lyties, rasės, išsilavinimo ar kt. Teisinis švietimas turėtų būti planuojamas ir vykdomas nuosekliai, pradedant

²² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 2003-06-17 Nr. IX-1630//Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

nuo darželio ir tęsiant visą gyvenimą, atsižvelgiant ne tik į šalies socialinės ir kultūrinės raidos kontekstą, bet ir į asmeninius žmogaus poreikius.

Paaugliai kaip ypatinga socialinė grupė, teisinių žinių patirties spragas pajunta ypač stipriai ir tai duoda pasekmes antisocialiniams, įstatymus pamintiems veiksams: menkai žinodami įstatymus, jaunimas (mokiniai) negali deramai įvertinti, kokie pavojingi visuomenei tam tikri veiksmai. Be to, jie nežino, kad gali reikalauti savo kaip žmogaus teisių bei privalo atlikti atitinkamas pareigas, o juo labiau – kaip ir koku atveju tai daryti. O juk paauglystė yra tas laikotarpis, kuomet žmogus rengiasi ir pradeda savarankišką gyvenimą. Būtent paauglystėje aktyviai formuojasi mokinių vertybinė orientacija. Mokiniam turi būti skiriamas ypatingas dėmesys žmogaus, kaip visaverčio visuomenės nario ugdymui, o teisinis jaunimo švietimas taip pat turėtų būti vienu iš pagrindinių pilietinės visuomenės auklėjimo tikslų.

Todėl akivaizdu, kad teisinis švietimas mokymosi įstaigose, tiek žiniasklaidos ar įvairių jaunimo organizacijų pagalba, turi būti didžia dalimi siejamas su teisinių žinių apie žmogaus teises bei pareigas skleidimu, jų įtvirtinimu jauno žmogaus sąmonėje bei skatinimu jomis vadovautis realiame gyvenime.

Teisinio švietimo bendros, visiems kartu priimtinos, sąvokos ar apibrėžimo nėra, todėl jų pateiksiu keletą:

Švietimas – kultūrinės informacijos perdavimo, priėmimo ir grįžtamųjų ryšių organizavimas rengiant jaunimą ir suaugusius socialiniam gyvenimui²³.

Švietimas – naujos informacijos skleidimas²⁴.

Teisinis švietimas – pilietinio ir socialinio ugdymo dalis, apimanti įvairius amžiaus tarpsnius. Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai. Mokykloje teisinis švietimas padeda mokiniams įgyti žinias ir gebėjimus, reikiamus naudojantis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginant savo teises ir vykdant pareigas. Jauniems žmonėms diegiamas atsakomybės, tiek moralinės, tiek ir teisinės, už savo poelgius jausmas, vystoma jų teisinė sąmonė ir teisinė kultūra, skatinamas teisinis aktyvumas²⁵. Teisinis švietimas – tai procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginti savo teises ir vykdyti pareigas²⁶.

²³ Jovaiša L. Edukologijos įvadas// Kaunas: Technologija, 1996 m., P. 13.

²⁴ Jovaiša L. Edukologijos pradmenys// Šiaulių universitetas: Šiaulių universiteto leidykla, 2001 m., P. 12.

²⁵ Grigaliūnaitė G, Pekauskas A. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika.Nr. 89, 2008.p 107-114

²⁶ <http://www.teisingumas.lt/visuomenei/teisinis-svietimas>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.10.26, 19: 48 val.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme²⁷ (aktuali redakcija – 2010-02-04) yra pateiktos tokios švietimo sąvokos:

- 1) Švietimas – veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Mokyti – prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė;
- 2) Švietimas – asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų. Švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka, kai jo raida lenkia bendrąją visuomenės raidą. Todėl jis yra išskirtinai valstybės remiama visuomenės raidos sritis.

Apibendrinant šį poskyrį, galima pateikti apibendrintą teisinio švietimo apibrėžimą: teisinis švietimas – tai kryptinga ir sisteminga veikla, kurios metu siekiama besimokančiajam perteikti teises žinias ir formuoti teisinius įgūdžius ir gebėjimus, kurias vadovaudamasis asmuo/pilietis gebėtų pasinaudoti kasdieniniame gyvenime ir/ar iškilus atitinkamai situacijai, taip pat mokėtų naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje šalies sistemoje, kartu gerbdamas kito teises ir laisves bei vykdydamas pareigas.

1.2. Teisinio švietimo raida Lietuvoje

Apie žmogaus (ypač vaiko) teises ir jų apsaugą, bei teisinio švietimo svarbą pradėta daugiau kalbėti tik 20 amžiuje, kuomet besivystant ir tobulėjant visuomenei ir pasauliui iškilo poreikis mokyti(s) ne tik matematikos, istorijos, geografijos ir kitų dalykų, bet ir teisės pagrindų, pasirūpinti kiekvieno, net ir mažiausio ir labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario – vaiko interesais ir jo teisių apsauga.

Teisinė apsauga turi apimti visus visuomenės narius, nuo paties mažiausio iki vyriausio. Jau tik gimęs kūdikis įgyja tam tikras teises, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekso 3.161 straipsnyje įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės: gyventi, sveikai augti, teisę į vardą, pavardę ir kt.²⁸ Šios teisės yra prigimtinės ir turi būti saugomos nuo pat vaiko gimimo. Tačiau žmogus gimsta silpnas ir bejėgis, jam reikalinga artimųjų ir aplinkinių globa ir rūpestis, kad jis galėtų išgyventi ir sėkmingai vystytis. Taigi nors tik gimęs žmogus įgauna tam tikras teises, kurį laiką pats tiesiogiai jomis negali pasinaudoti, todėl vaiko interesais ir jų teisių apsauga turi rūpintis kiti: tėvai, artimieji,

²⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios, 2009, Nr. 89 – 3802.

²⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Vilnius, 2002.

atitinkamų institucijų darbuotojai. Vaikui paaugus jam turi būti perduodamos reikalingos teisinės žinios ir formuojami įgūdžiai, kurie padėtų sėkmingai integruotis ir sugyventi visuomenėje. Svarbu analizuoti visos švietimo sistemos, vaiko teisių ir kitų su teisiniu švietimu susijusių aspektų raidą, kadangi šiandien teisinis švietimas yra laikomas bendro švietimo dalimi, kuri yra aktuali tiek vaikui, tiek ir suaugusiajam. Dar reikėtų akcentuoti, kad teisinis švietimas - tai viena iš vaiko teisių įgyvendinimo prielaidų.

Bėgant metams, žmogaus teisės įgijo vis didesnę reikšmę. Atsitiko taip, kad šiandieniniame gyvenime jos pateko tarp labiausiai gvildenamų temų. Ypač svarbi vieta tenka vaiko teisėms, nes jie yra pati pažeidžiamiausia, bet kartu ir pati svarbiausia kiekvienos tautos grandis, nes yra visų mūsų ateitis.

Tik daugiau nei prieš dvidešimt metų pagaliau buvo atsigręžta ir į vaiką – patį silpniausią visuomenės narį. Vaikams, nors jie yra pati svarbiausia kiekvienos tautos dalis, nebuvo skiriama pakankamai dėmesio. Jie ilgus šimtmečius buvo suaugusiųjų šešėlyje. Vaikas buvo laikomas žmogumi tik užaugęs. Iki pilnametystės kiekvienas vaikas buvo besąlygiškai priklausomas nuo savo tėvų. Tik prieš du dešimtmečius pasaulis prakalbo apie vaiką kaip apie pilnateisį pilietį nuo pat gimimo momento, turintį tokias pačias teises ir laisves kaip ir kiekvienas suaugęs žmogus.

Pirmoji mokykla buvo įkurta 1387 m. Tuo laiku liaudies švietimu rūpinosi Martynas Mažvydas, Mikalojus Daukša, Abraomas Kulvietis (įkūrė pirmąją vidurinę mokyklą), Žygimantas Liaukšminas (pedagoginis darbas, vadovėliai), Gžegožas Piramovičius, Motiejus Valančius, Jonas Šliūpas, Povilas Višinskis.

1570 m. – jėzuitai Vilniuje įkūrė kolegiją (kuri vėliau tapo Akademija, o dar vėliau Vilniaus Universitetu). Svarbiausias dėmesys skiriamas senųjų kalbų mokymui, atminties ir loginio mąstymo ugdymui. Iki pat XVIII a. pab. Lietuvos mokyklų mokymo turinys ir mokymo būdas neskaitino savarankiškos minties, kaustė kūrybiškumą, reikalavo aklo paklusnumo.

XVIII a. pradėjus plisti reformacijai, mokyklų gausėja. XVIII a. viduryje pradedama švietimo reforma, šiek tiek pertvarkanti kolegijas – įvedami matematikos, mechanikos pagrindai, istorija, geografija, užsienio kalba, prigimtinė teisė.

1773 m. – panaikinamas Jėzuitų ordinas, įkurta pasaulietinė organizacija, kuri turėjo rūpintis Lietuvos švietimo reikalais – Edukacinė komisija. Pagrindinis dėmesys skiriamas vidurinėms ir aukštosioms mokykloms, vadovėlių rengimui ir leidimui. Visose mokyklose įvesta lenkų kalba, už kalbėjimą lietuviškai net bausdavo.

XIX a. pradžioje dėl karų, krašto skurdo ir lėšų trūkumo mokyklos užsidarinėjo. 1805 m. nustojo veikti ir Edukacinė komisija. 1831 m. po sukilimo uždaromas Vilniaus universitetas. Po 1863 m. sukilimo - sunkus lietuviško švietimo laikotarpis – carinė vyriausybė baigė keisti mokyklų

mokymo ir auklėjimo turinį ir kryptį, mokytojus, uždrausta mokyti gimtąja kalba. Ėmė kurtis slaptos mokyklos.

XIX a. pab. Nelegalioje periodinėje spaudoje kritikuojama carinė mokykla, sausas žodinis mokymas. Kartu siūlyta artimesnė liaudžiai ir gyvenimui švietimo sistema, nagrinėtas mokymo turinys, pamažu plinta pedagogikos klasikų mintys (H.Spenseris, J.Pestalocis, K.Ušinskis ir kt.) 1904 m. – spaudos draudimo panaikinimas, mokyklose pradėta mokyti lietuvių kalba. Plėtojosi lietuviška spauda, daug rašoma tiek bendraisiais švietimo klausimais, tiek didaktikos problemų klausimais ir pan.

Nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940 m.) sukurta vieninga švietimo sistema. 1922 m. – visuotinio privalomo mokymo įstatymas. Iš pradžių bendrojo lavinimo mokyklą sudarė keturmetė pradinė, keturmetė progimnazija ir keturmetė gimnazija, nuo 1936 m. pereita prie šešiametės pradinės mokyklos..

To meto žymiausieji pedagogai – Jonas Laužikas, J. Vaitkevičius, V. Rajeckas. 1988 m. – priimta tautinės mokyklos koncepcija. 1992 m. – ši koncepcija paskelbiama Lietuvos švietimo koncepcija. 1997 m. – išsimokslinimo standartai. 1999 m. – mokyklų profiliavimo metai. Reforma, tiksliau švietimo raida, naujomis politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kultūrinėmis sąlygomis, yra nuolatinis vyksmas, kartais intensyvesnis, kartais lėtesnis.²⁹

1989 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja vieningai priėmė „Jungtinių tautų vaiko teisių konvenciją“. Ši konvencija – pirmasis tarptautinis dokumentas, apimantis tokį platų ir išsamų žmogaus teisių spektrą: vaiko pilietines, politines, ekonomines, socialines bei kultūrinės teises. Lietuvoje ši sutartis pasirašyta 1992 m. Praėjus keliems nepriklausomybės metams ir pasirašius šį dokumentą, vaikų teisių klausimai pradėti analizuoti ir mūsų valstybėje. Reikėjo nueiti gana ilgą kelią, kad visuomenė būtų supažindinta su „Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje“ įtvirtintomis vaikų teisėmis. Ir tik palaipsniui, kai tėvai, mokytojai, socialiniai pedagogai pradėjo apie jas kalbėti, vaikai sužinojo, jog ir jie turi teisių.

Teisė praeityje ir dabar apibrėžia teisių ribas ir apimtį. Pastebėtina, kad ten, kur teisinis švietimas yra mokymo programos dalis, žmogaus teisėms yra skiriamas reikalingas dėmesys, nes ir teisininkai, ir vyriausybė linkę aiškinti tokias programas kaip baudžiamosios teisės ir pilietinio paklusnumo pareigos pamokas.

Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001-2004 metų programos įgyvendinimo priemonėse, patvirtintose LR Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d.nutarimu Nr. 1196 (Žin.,2001, nr. 86- 3019), įtvirtintas tikslas skatinti visuomenės teisinį švietimą, ištirti teisiųjų žinių poreikį visuomenėje,

²⁹ Brazauskas J. Svarbiausios Lietuvos istorijos datos. Kaunas: Šviesa, 2001.

sukurti ir įgyvendinti programas ir priemones, taip pat užtikrinti prieigą prie teisės aktų ir ir teisės aktų projektų. Tačiau iki 2004 m. Lietuvoje nebuvo bendros visuomenės teisinio švietimo sistemos, kurios metu būtų ugdoma piliečių teisinė sąmonė, sistemiškai teikiama informacija ir konsultacijos.³⁰

2005 m. rugpjūčio 22 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl visuomenės teisinio švietimo programos (2005-2008)m. įgyvendinimo priemonių”, kurio tikslas – sukurti teisinio švietimo sistemą ir plėtoti visuomenės teisinį ugdymą, bei užtikrinti visuomenės teisinį informavimą ir konsultavimą.³¹

2008m. spalio 29 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009 -2012 metų programos patvirtinimo”, siekdama užtikrinti visuomenės teisinio švietimo sistemos tęstinumą. Šios programos tikslas- sudaryti galimybes visuomenei įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, supažindinat visuomenę su galiojančiu teisiniu reguliavimu ir veikiančia teisine sistema, pagrindinėmis žmogaus teisėmis, laisvėmis ir pareigomis, jų gynimo būdais.³²

Visuomenės teisinis švietimas yra ir vienas iš svarbiausių ELSA Lietuva tikslų. Siekdama prisidėti prie visuomenės teisinių žinių gilinimo ir kartu įgyvendindama vieną iš savo tikslų ELSA Lietuva organizuoja Moksleivių teisinio švietimo programą kurios pagrindiniai tikslai bei uždaviniai yra tokie:

- Išmokyti vyresniųjų klasių moksleivius geriau orientuotis teisės aktų gausybėje, suvokti jų sistemą;
- Pateikti informaciją apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą;
- Suteikti bazines žinias apie asmens teisių įgyvendinimą ir įgyvendinimo ribas;
- Suteikti žinių apie pagrindines teisės šakas, jų reguliuojamus santykius ir teisės aktų priskyrimą konkrečiai teisės šakai;
- Suteikti žinių apie teisių ir interesų gynbos būdus bei priemones, ką tam tikrais atvejais daryti ar kur kreiptis, kuo vadovautis iškilus tam tikriems klausimams ar problemoms;
- Surengti moksleiviams teismo proceso inscenizaciją;
- Parengti atmintinę, kurioje nurodyti visus pagrindinius teisės aktus, valstybės institucijas, veiksmų planą, kurio reikia vadovautis iškilus teisinėms problemoms.

Teisinis švietimas šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas dėstant atskiras disciplinas, pavyzdžiui, dorinį ugdymą, istoriją, pilietiškumo pagrindus. Teisinis švietimas yra sistemingas ir teigiamas poveikis teisinei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui.

³⁰ LR Vyriausybės nutarimas Dėl visuomenės teisinio švietimo programos 2009-2012 patvirtinimo.

³¹ http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm, Prisijungimo data ir laikas: 2010.07.26, 11: 47 val.

³² http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=285&p_org=&p_fix=&p_gov=, Prisijungimo data ir laikas: 2010. 07.14, 13:58 val.

Šio ugdymo tikslas - ugdyti asmenį, kuris gebėtų teisėtai elgtis ir tam elgesiui suteikti palankiausia asmens motyvaciją. Teisinis švietimas yra aktualus šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje. Jo įgyvendinimui daugiausiai įtakos turi pačių tose mokyklose dirbančių pedagogų profesinis pasirengimas. Svarbu, kaip pedagogas sugeba vykdyti teisinį ugdymą, kaip tobulinamos jau turimos teisinės žinios³³. Nuo 2006 metų Mykolo Riomerio universitete Socialinių mokslų fakulteto Edukacinės veiklos katedroje pradėti pagal naują – teisės edukologijos programą ruošti teisės edukologijos specialistai, kurie gebėtų skleisti teises žinias visuomenėje: supažindinti vaikus, jaunuolius bei suaugusius su praktine teise, su kuria jie susiduria kasdieniniame gyvenime; padėti jiems pažinti ir suprasti, kaip valstybėje galiojantys įstatymai daro įtaką žmonių kasdieniam gyvenimui bei mokyti prisiimti atsakomybę už savo teises ir pareigas.³⁴

Taigi apibendrinant svarbu akcentuoti, kad švietimo sistemos raida Lietuvoje buvo ilga, nenuosekli, tačiau ne mažiau prasminga. Teisinio švietimo, kaip bendrojo švietimo dalies užuomazgos aptinkamos jau XIX a., pradėjus plisti reformacijos idėjoms, tačiau ypatingai teisiniu visuomenės švietimu susirūpinta nuo 1998 metų, kuomet Lietuvoje pradėtas vykdyti tarptautinis projektas „Street Law”, vėliau sekė Visuomenės teisinio švietimo programos (2004-2008; 2009-2012) metų, bandoma kurti darnią ir sėkmingai veikiančią teisinio švietimo sistemą, įtraukiant vis daugiau suinteresuotų asmenų ir organizacijų. Tačiau reikėtų susimąstyti, ar iš tikrųjų šis tikslas yra sėkmingai įgyvendinamas: kaip ir numatyta dokumentuose (Visuomenės teisinio švietimo programose 2004-2008; 2009-2012), jau keleri metai, kaip yra parengtos teisinio švietimo (teisės pagrindų) mokymo programos, išleisti teisės pagrindų („Teisė kiekvienam”) vadovėliai, paruoštos kelios laidos teisės edukologų, tačiau teisinis švietimas, kaip rodo praktika, mokykloje vyksta vangiai, daugiau per neformalią veiklą: projektai, akcijos ir pan.

1.3. Teisinio švietimo prielaidos mokykloje

Pilietinės visuomenės formavimas ir jos socialinis veikimas sietinas su jos platesniu ir kryptingesniu teisiniu švietimu. Tokį švietimą reikia pradėti bendrojo lavinimo mokyklose, mokant vaikus teisės pagrindų ir teisinio mąstymo. Pastebima, kad visuomenės tobulėjimas iš esmės priklauso nuo teisinės sąmonės augimo. Mokykla teisinių žinių perdavimo eigoje užima svarbią vietą. Mokykla turėtų ugdyti supratimą, kad visi žmonės lygūs, žmogaus orumas yra nepažeistinas,

³³ http://www.juventos.vilnius.lm.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=95,

³⁴ Teisės edukologijos programos aprašas,

http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukacines_veiklos_katedra/informacija/Teises_edukologija_prog_11.doc, Prisijungimo data ir laikas: 2010.06.26, 14: 37 val.

jog demokratinei gyvensenai būtinos piliečio dorovinės savybės: sąžiningumas, pareigingumas, teisingumas, pagarba kitam žmogui, artimo meilė, tolerancija³⁵.

Teisinių žinių suteikimas yra svarbus pagrindas plėtojant mokinių supratimą apie teisės svarbą žmonių gyvenime. Mokiniai dažnai keičia savo nuomonę apie išoriniame pasaulyje vykstančius procesus, tokiu būdu formuojasi jų požiūris, atsakomybė ir tam tikros veiklos siekimas. Mokykloje asmuo pradeda suprasti, kad moralė tai daugiau, negu draugiškumas savo draugams; moralė – tai ne meilės pareiškimas tiems, kurie atrodo verti meilės; moralė daugiau negu kilnumas ir susižavėjimas tais, kurie uždega kitus.

Kuriant pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę ypatingą svarbą įgyja pilietinės visuomenės principas. Atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės siekis įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje³⁶. Jis neatsiejamas nuo teisinės valstybės, teisingumo, demokratijos principų. Lietuvoje, kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje, galioja daug įvairių įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų, kuriuo sureguliuoti svarbiausi šalies visuomeniniai santykiai: nustatytos žmogaus teisės ir pareigos, jų įgyvendinimo tvarka, atsakomybės formos ir t.t.

Akivaizdu, kad darniam visuomenės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė yra laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų. Jų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos žmonių rūpesčio bei pastangų. Vaikams būtina pastogė, maistas, mokslas, gydymas, meilė, bei apsauga nuo prievartos, aplaidumo ir kt. Vaikai atsižvelgiant į jų amžių ir brandumą privalo turėti galimybę naudotis savo civilinėmis, politinėmis ar kitomis teisėmis šeimoje, bendruomenėje, valstybėje³⁷.

Vis dažniau diskutuojama, ko ir kaip mokyti jaunąją kartą. Kaip žinia, pedagoginis procesas niekada nebūna neutralus. Švietimas arba funkcionuoja kaip priemonė, turinti padėti jaunajai kartai įsilieti į dabartinę sistemą ir suprasti jos logiką bei išmokyti jaunimą prisitaikyti prie jos, arba ji tampa „laisvės praktika“, padedančia žmonėms kritiškai ir kūrybiškai santykiuoti su tikrove bei rasti būdų dalyvauti pertvarkant savo gyvenimą ir pasaulį. Auklėjimo paskirtis yra įvairiai interpretuojama, bet dažnai ji siejama su žmogaus prigimtimi. Tačiau, tai prasideda tik tada, kai individas savo prigimties galias nukreipia didžiųjų vertybių link: jų ieškoti, pažinti, siekti, įgyvendinti. Šias savęs atradimo pasekmes lemia ne tik auklėjimo tikslai ir būdai, bet taip pat visa

³⁵ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

³⁷ Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. Socialinis darbas, 2008 m., Nr. 7 (2). P. 51, 52.

kintanti aplinka, pedagogo bei mokinio patirtis, būsenos, lūkesčiai, troškimai, vertybės, žinios, įgūdžiai ir sugebėjimai³⁸.

Piliėtis, nežinodamas savo teisių ir pareigų, negali elgtis pagal nustatytas elgesio normas. Jau vaikai turėtų žinoti, kaip gali elgtis atitinkamoje situacijoje, kad išvengtų savo ar kito asmens teisių pažeidimų. Asmenybės ugdyme mokyklai tenka vienas svarbiausių ir atsakingiausių uždavinių – paruošti žmogų gyvenimui ir darniam sugyvenimui su kitais. Teisinio švietimo sistema turėtų padėti vaikui įgyti reikalingų žinių ir susiformuoti praktinius įgūdžius, kurie skatintų vaiką teisingai elgtis sudėtingose situacijoje, orientuotis socialinėje aplinkoje ir priimti teisingus sprendimus.

Teisės žinios yra viena iš delinkventinio elgesio prevencijos priemonių. Teisinio švietimo paskirtis – skatinti ir pratinti jaunąją kartą gerbti įstatymus kaip visuomenės normalaus funkcionavimo pagrindą. Teisiam ugdymui priskiriamas teigiamų nuostatų ir įsitikinimų ugdymo uždavinys. Mokiniai turi suvokti ir internalizuoti teisės sąvokas, įstatymų paskirtį ir jų vaidmenį. Teisybės poreikis yra natūralus pagrindas aktualizuoti teises idėjas. Nėra moksleivio, kuris nesiektų teisybės, tačiau šį fenomeną, remdamasis individualia patirtimi, kiekvienas iš jų interpretuoja savaip, todėl teisinio ugdymo paskirtis – padėti paaugliams suvokti ir priimti platesnę ir nuodugnesnę teisybės sampratą, išsiaiškinti, kad įstatymai apibūdina ir saugo visiems priimtina teisybę³⁹.

Teisės normas ir įstatymus galima traktuoti kaip moralės principų ir normų išraišką. Su jomis turi būti susipažįstama mokykloje. Teisinio ugdymo priemonės tuo veiksmingesnės, kuo doroviškai tobulesnė asmenybė. Kuo asmenybės dorovinio išsiauklėjimo lygis žemesnis, tuo mažiau daro poveikį ugdymo priemonės. Pagrindinis teisinio ugdymo tikslas – ne įstatymų sąrašas ar teisės normų išmokimas, bet mokėjimas teisės žiniomis pasinaudoti konkrečioje situacijoje. Teisės žinios be dorovės ir jos supratimo negali būti tinkamai ir teisingai panaudotos. Dorovės apraiškos yra humaniškumas sąmoningumas jautrumas ir kt. Egzistuoja santykis, siejantis dorovės ir moralės normas.

Vaikystėje visos dorovinės idėjos įsitvirtina psichikoje, dorovinių nuostatų forma, kada paauglys pradeda domėtis savuoju Aš, tada išaiškėja jo poreikis tobulinti save, taip pradeda formuotis savimonė, dorovinės nuostatos pradeda įgyti įsitikinimų pavidalą. Jauno žmogaus psichikoje susidaro įsitikinimų ir nuostatų sistema.

³⁸ Abramavičiūtė V., Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

³⁹ Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė// Pedagogika, 2008, Nr. 89. P 107.

Teisės žinios nėra pakankama asocialių poelgių prevencijos priemonė ir teisinio ugdymo traktuoti tik šiuo požiūriu negalima. Taigi teisinis ugdymas yra bendras dviejų mokslo šakų – teisės ir edukologijos dalykas, kurio struktūriniai elementai gali būti:

- ❖ teisės žinios (teisės aktai, teisės kategorijos, definicijos, bendrieji teisės principai, teisės šaltiniais tradiciškai yra įvardijami: mitologija, religija, jų sąveika, socialinės normos.
- ❖ teisės vertinimas – faktų supratimas ir konstravimas (situacinių problemų ratas, faktų klasifikacija teisinis vertinimas (teisėta, neteisėta);
- ❖ teisės žinių praktinis įgyvendinimas – teisinės nuostatos, teisinio sprendimo suvokimas, teisinio argumentavimo gebėjimas⁴⁰.

Teisinis ugdymas gali būti traktuojamas kaip informacijos visuomenei rūšis, yra viena iš pagrindinių priemonių, ugdančių teisiškai išprususius bei dorus piliečius. Žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai jis žino ne tik savo teises ir pareigas, bet kartu supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises ir laisves bei teisėtus interesus. Yra įrodyta, kad asmenys, nežinantys savo teisių ir laisvių bei naudojimosi jomis tvarkos ir ribų, patys tampa nusikaltimų aukomis ar teisės pažeidėjais.⁴¹

Vaikai turi būti mokomi sistemingai, kad teisinis ugdymas taptų dėsningu procesu. Šiam procesui turėtų būti paruošta metodinė bazė, numatytos formos, priemonės tam darbui su įvairaus amžiaus vaikais. Teisinio ugdymo konstrukto struktūra yra dvimatė. Ją sudaro du komponentai:

- ❖ teisės žinios, susijusios su formalioju mokykliniu ugdymo turiniu (įgyjamos mokykloje);
- ❖ nesusijusios su mokykla (įgyjamos saviugdod, socialinio išmokymo būdu) bendros žinios.

Yra žinoma, kad ugdymas – tai sudėtingas, daugiamačis procesas, neatsiejamas nuo vertybių, reguliuojančių asmens santykius ir veiklą, atradimo, pažinimo, pasirinkimo, įprasminimo, apsisprendimo jų siekti bei jų praktinio pritaikymo konkrečiais veiksmais ir konkrečioje situacijoje. Tuo tarpu teisinis ugdymas- tai sistemingas, teigiamas poveikis teisei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui⁴². Tačiau pagrindinis teisinio ugdymo tikslas – ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti asmens valią, pasiryžimą elgtis teisėtai bei žadinti teisėtai elgtis palankią asmens motyvaciją⁴³.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: LTU, 2003.

⁴³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: LTU, 2004.

Piliečiai neturi būti teisės specialistai, tačiau jie turi įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių įgyvendinti teisės normas. Skiriami šie teisinės kultūros sudėtį pateikiantys teisinio sąmoningumo elementai:

- ❖ pagrindinių teisės savybių žinojimas;
- ❖ esminių teisės sistemos elementų supratimas;
- ❖ supratimas, kaip kuriami ir keičiami įstatymai, kokia yra demokratinų procesų esmė;
- ❖ žinojimas, kad įstatymai yra pagrįsti vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis piliečių gali ir nepripažinti;
- ❖ supratimas, kad įstatymas ne visada sutampa su teisingumu ir gebėjimas būti kūrybiškai kritiškam dėl įstatymo⁴⁴.

Teisinis ugdymas žmogų veikia trimis kryptimis: tikslingai, kryptingai socializuoja individą, formuoja jo sugebėjimus atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis, elgtis pagal visuomenėje priimtus elgesio modelius tokiu būdu formuodamas asmenybę ir padėdamas jai prisitaikyti gyventi visuomenės; skatina individą perimti tam tikrų vertybių sistemą; padeda individui susiformuoti teisėto elgesio įgūdžius nulemdamas individo teisinės kultūros formavimąsi. Tai yra demokratinio auklėjimo pagrindas, nes visuomenės tvarkos apsauga ir gynimas pirmiausia įtvirtinamas teisiškai: teisės samprata ir teisine doktrina, teisės normų leidybos ir taikymo institucijomis, teisės normomis.

Pastebėtina, kad teisinis ugdymas glaudžiai susijęs su doriniu, socialiniu, pilietiniu, politiniu ir ekonominiu auklėjimu. Šio auklėjimo tikslas yra išauklėti žmogų, gebantį tobulinti visuomenės narių santarvę, todėl visuomeninės veiklos motyvacija turi būti ugdoma labai lanksti, kai vaikui kyla noras bendrauti. Be to, teisinis ugdymas yra demokratinio ugdymo pamatas. Todėl akivaizdu, kad minėtasis ugdymas su doriniu, pilietiniu ir ekonominiu ugdymu, ypač glaudžiai susijusiais su asmenybės socializacija, kur ši tiesiog ir yra teisinio ugdymo pagrindas⁴⁵.

Šiandieninės mokyklos uždaviniai, apibrėžti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose, kurie atspindi išaugusį dėmesį pilietiniam ugdymui. Čia numatoma spartinti lietuvių tautos kaip demokratinės ir solidarios politinės bendruomenės kūrimąsi jau mokykloje dedant pagrindus piliečių bendruomenei, gebančiai sąmoningai numatyti strateginius savo raidos tikslus, pajėgiančiai valingai ir atsakingai kurti savo istorinį likimą.

Kalbant apie teisinį ugdymą galima pastebėti, kad yra pilietinio ir teisinio ugdymo mokykloje tiesioginis ryšys. Šis sudaro svarbią pilietinio ugdymo turinio dalį. Minėtųjų programų,

⁴⁴ Rowe D. Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą. Švietimo naujovės, 1994, Nr. 2.

⁴⁵ Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. Socialinis darbas, 2008 m., Nr. 7 (2). P. 52, 53.

pilietinio ugdymo standartuose yra išvardintos gyvenimo sritys, kuriose pagrindinę mokyklą baigęs mokinys turi būti įgijęs tam tikrą kompetenciją. Teisinio ugdymo turinį čia reprezentuoja šios sritys:

- ❖ žmogus: jo prigimtis ir poreikiai, laisvės bei teisės;
- ❖ visuomeninė: žmonių veikla ir santykiai, šių santykių reguliavimas teisėtvara, įstatymai;
- ❖ valstybė: samprata, demokratinės vertybės ir principai, pavojai, kurie jiems gali grėsti, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, teisminė valdžia, pilietis kaip valstybės kūrimo ir valdymo dalyvis.

Bendroji pilietinio ugdymo programa pabrėžia esminį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos tikslą - išugdyti sąmoningus piliečius, kurie suprastų savo teises ir pareigas, gebėtų konstruktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Taigi pilietinis ugdymas turi ne tik padėti jaunimui įgyti pilietinių žinių, bet ir išlavinti gebėjimą praktiškai panaudoti šias žinias. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pilietinis ugdymas yra sudėtinė jaunimo socialinio ugdymo dalis, brandinanti pilietinę sąmonę remdamasi pagrindinėmis filosofijos, etikos, politikos, teisės ir ekonomikos mokslų idėjomis.⁴⁶

Bendrosios teisės programos projekte iškeliamas tikslas - suteikti kasdieniame gyvenime reikalingų susistemintų žinių apie teisę, asmenų teises ir pareigas, valstybės valdymo ir teisėtvarkos institucijų kompetenciją, bei galimybes daryti įtaką jų sprendimams; taip pat ugdyti socialinius, komunikavimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kitus praktinius gebėjimus, kurie pravers kasdieniame gyvenime bei vertybines nuostatas, kurios turi sustiprinti siekį veikti laikantis teisės nuostatų ir gerbiant teisę.⁴⁷

Remiantis Gogeliene, teisinio auklėjimo turinio požūriu pirmosios teisinės žinios vaikams suteikiamos jau I-IV klasėse, „Aš ir pasaulis“, dorinio ugdymo pamokose, kuriuose ugdomos nuostatos, jog visi žmonės turi būti vienodai vertinami ir vienodai gerbtinas jų orumas, teisės ir laisvės.⁴⁸

Teisinis ugdymas prasideda jau pradinėse klasėse. Čia mokiniams jau suteikiama pirmųjų teisinių žinių: pasaulio pažinimas, lietuvių kalbos, dorinio ugdymo pamokose. Jų metu ugdomos nuostatos, jog visi žmonės turi būti vienodai vertinami ir vienodai gerbiamas jų orumas, teisės ir laisvės. Šiose mokomosiose disciplinose taip pat ugdomas atsakomybės už savo poelgius suvokimas, vaiko teisių ir pareigų žinojimas bei supratimas. Vyresnėse klasėse teisinio ugdymo

⁴⁶ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo, Žin., 2004, Nr. 108-4058.

⁴⁷ Teisės vidurinio ugdymo bendrosios programos projektas, <http://www.pedagogika.lt/index.php?159258531>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.10.04, 13:52

⁴⁸ Gogelienė J. Jaunimo teisinio auklėjimo Lietuvoje bruožai. Magistro baigiamasis darbs. Vilnius: MRU, 2005.

aspektas gerokai išplečiamas pamokinėje ir popamokinėje veikloje – klasės valandėlių, akcijų, forumų, tradicinių ir netradicinių renginių metu⁴⁹.

Svarbiausios sėkmingo teisinio švietimo prielaidos yra: teisinio švietimo periodiškumas ir sistemiškumas, teisinis švietimas turi būti pradedamas šeimoje, dar prieš pradėdant lankyti pradinę mokyklą, kad atėjęs į pirmą klasę mokinys turėtų bent minimalų supratimą apie teises ir pareigas, jų santykį. Labai svarbu, atsižvelgiant į vaiko amžių ir poreikius nuosekliai teikti teises žinias ir formuoti įgūdžius, tai turėtų būti daroma vaikui patrauklia ir labiausiai priimtina mokymosi forma (mokymosi metodų įvairovės taikymas), kuri skatintų tolimesnę jų teisinio mokymosi motyvaciją. Ne mažiau svarbus ir bendrojo lavinimo programų atnaujinimas, suderinimas su mokinių poreikiais, šalies ekonominiu, socialiniu, politiniu ir kultūriniu gyvenimu. Pedagogas – tai asmuo, gerai išmanantis savo dėstomą dalyką, kvalifikuotas specialistas tam tikroje srityje. Todėl vertėtų pabrėžti, kad ne mažiau už mokinių švietimą aktualus ir nuolatinis pedagogų kvalifikacijos tobulinimas (kursai, seminarai ir kt.)

1.4. Teisinės sąmonės formavimasis ir teisinės kultūros reikšmė

Perorientuojant Lietuvos valstybinį gyvenimą demokratinių vertybių linkme, reikia ne tik pertvarkyti šalies ūkį rinkos ekonomikos pagrindais, steigti naujas valstybės institucijas, kurti naujus įstatymus, užtikrinti jų vykdymą, bet ir modernizuoti pačios tautos teisinę sąmonę kaip naujos valstybinės, teisinės realybės kūrėją. Ir tai daryti reikia pirmiausia, nes teisinė sąmonė tai tas pradinis, žmogiškasis šaltinis, iš kurio tiesiogiai išauga gerai sutvarkytos valstybės modelis, jo kokybė ir socialinė praktika.

Pasak S. Vansevičiaus, humaniškos demokratinės sąmonės branduolį sudaro žmogaus teisės, kurios tikrą reikšmę įgauna tada, kai piliečiai ne tik žino jas formaliai, bet ir jaučia tvirtą įsitikinimą dėl jų bei tvirtas garantijas⁵⁰.

Galima teigti, kad žmogaus teisių mokymas, yra sudedamoji demokratijos mokymo dalis, o tuo pačiu ir teisinio auklėjimo dalis. Žinodamas savo teises ir kryptingai susiedamas jas su pareigomis, gebėdamas pritaikyti savo kasdieniame gyvenime, žmogaus (pilietis) jaučiasi saugus jį supančioje aplinkoje.

Naujai steigiamų valstybės institucijų veiklos racionalumas, naujų įstatymų kokybė, jų vykdymo teisėtumas bei uolumas – tai tik materializuota (regimais pavidalais besireiškianti) įstatymų leidėjų, įstatymų vykdančių pareigūnų, apskritai piliečių teisinė sąmonė. Kokios kokybės

⁴⁹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo, Žin., 2004, Nr. 108-4058.

⁵⁰ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius:justitia, 2000, P. 166.

bus ši sąmonė, tokios kokybės turėsime įstatymus, valstybės institucijas, jų kompetencija, įstatymų vykdymo teisėtumą, ir galiausiai – žmogaus teisių apsaugos lygį. Irimas ir netvarka prasideda žmogaus galvoje ir tik po to įgauna išorinį pavidalą. Nepakeitę teisinės sąmonės, o tik įstatyminę bazę, rizikuojame tą bazę sugadinti.

A. Vaišvilos teigimu, Lietuvos žmonių teisinė sąmonė 50 metų formavosi ir funkcionavo okupacinio totalitarinio režimo sąlygomis ir buvo pritaikyta ne tiek kūrybinei veiklai racionalizuoti, kiek priešintis neteisiniams okupacinio režimo įstatymams, juos ignoruoti, apeiti. Tai daugiau į savignyją negu į kultūrinę kūrybą besiorientuojanti sąmonė. Todėl ne tik Lietuvoje, bet ir Vidurio bei Rytų Europos kraštuose, kuriuos buvo apėmusi ar kontroliavusi sovietinė sistema, nuostata nevykdyti įstatymų, pasak S. Gebertherio, buvo savotiška „patriotinė pareiga“, nes tai buvusi svetimos valstybės teisė, ne laisvai pasirinkta, ne tų kraštų sukurta, bet jiems primesta smurtu iš šalies. Ilgainiui įprotis nepaklusti svetimai teisei virtęs įpročiu nepaklusti jokiai teisei, negerbti įstatymų apskritai⁵¹.

Jeigu teisė – žmogaus kūrinys, tai jos tapsmas prasideda ir turi prasidėti nuo teisinių idėjų ir teisinės sąmonės, iš kurios jos kyla. Mat žmonių interesai, siekiantys transformuotis į visuomeninę tvarką, pirmiausia turi įgauti atitinkamą sąmoningumą ir vertybinį kryptingumą, išoriškai pasireiškiantį teisinėmis idėjomis, kuriomis šis siekis yra grindžiamas ir kuriomis to intereso turėtojai yra kviečiami organizuoti įgyvendinti bendrą savo siekį.

Kadangi teisinė sąmonė yra speciali sąmonės apskritai rūšis, tai pirmiausia reikia apibrėžti pačią sąmonę.

Sąmonė apskritai – tai speciali, tik žmogui būdinga reakcija į išorinę aplinką siekiant šią pažinti, o pažinus – joje orientuotis, valdyti ją žmogaus egzistencijos įtvirtinimo interesais⁵². Tai dvasinis refleksinis žmogaus įrankis, kuriuo žmogus siekia pažinti savo gyvenamąją aplinką, kad galėtų prie jos prisitaikyti ir kartu ją pritaikyti prie savo paties poreikių.

Ta pačia paskirtimi išsprasmina ir viena iš jos formų, ar rūšių, - teisinė sąmonė. Ji susijusi su vienu pagrindinių žmogaus siekių, t. y. verstis savo egzistencinius interesus visai visuomenei privaloma tvarka ir ja remiantis pritaikyti tą socialinę aplinką (kitų žmonių elgesį) prie savo interesų. Todėl pažinti teisinę sąmonę – tai pažinti, kaip žmonės kolektyviniu būdu išsąmonina savo interesus, kaip ir kodėl juos transformuoja į teisines idėjas – pageidaujamo elgesio idėjinį modelį, o vėliau – į visuotinai privalomą teisinę tvarką.

Teisinė sąmonė – tai sistema vaizdinių, idėjų, teorijų, kurias tam tikrais interesais besivadovaujantys žmonės susikuria apie galiojančią ir pageidautiną teisę, apie galiojančių įstatymų

⁵¹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000, P. 20.

⁵² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 215.

sutikimą ar nesutikimą su jų interesais (teisingumu), taip pat teigiamos ar neigiamos emocijos, kurių patiria skirtingų interesų turėtojai, susidūrę su galiojančia teise, vertindami ją savo ir visuomenės interesų apsaugos požiūriu⁵³.

Teisinė sąmonė – universali sąvoka. Ji apima tiek teisės mokslą, tiek buitinę žmonių refleksiją pozityviosios teisės atžvilgiu. Dėl to skirtingų interesų turėtojai gali būti ir skirtingos teisinės sąmonės – skirtingai vertinti galiojančią ir skirtingai įsivaizduoti pageidaujamą teisę.

Teisinės sąmonės diegimas mokiniams nėra lengvas procesas. Šioje sąvokoje susilieja žmogaus žinių, vaizdinių ir jausmų apie teisę visuma⁵⁴. Būtent teisinė sąmonė atspindi žmonių elgesyje, jeigu žmogus suvokia kas yra leistina, o kas ne, tai jo elgesys bus priimtinas visuomenei. O jeigu jis teisės normų neįsisavina ir jų netoleruoja (kitais tarant ignoruoja), tai jo elgesys skatins visuomenės nepasitikėjimą juo.

Daugelis kasdienio gyvenimo, rašytinės kritikos ar teisinės analizės išvadų kurias padarome praktinio proto pagalba, yra paremtos pirminėmis hipotezių tikrinimo formomis, palyginamomis su moksliniu tyrimu, tačiau tolimomis ir pan⁵⁵. Pasak Friedrich A. von Hayek, norint, kad protas veiktų kuo efektyviau, būtina suvokti sąmoningo proto galių ribas bei atsižvelgti į tą paspirtį, kurią mums teikia sąmoningai nesuvokiami procesai – būtent šio suvokimo ir išvalgos trūksta konstruktyviam racionalizmui. Jeigu noras padaryti protą kuo efektyvesnį išreiškia racionalizmo esmę, tai aš pats esu racionalistas. Tačiau jeigu tas terminas reiškia, jog protas turi sąmoningai determinuoti kiekvieną konkretų veiksmą, aš nesu racionalistas, ir toks racionalizmas man parodo itin neprotingas. Žinoma, viena iš proto užduočių yra išsiaiškinti, kaip toli siekia jo valdos arba koku mastu jis turi kliautis kitomis jėgomis, kurių jis pats negali visiškai valdyti⁵⁶.

Teisinę sąmonę sudaro du struktūriniai elementai: teisinė psichologija ir teisinė ideologija (doktrina).

Teisinė psichologija – tai jausmai, išgyvenimai, kurių žmonės patiria tiesiogiai susidurdami su įvairių valstybės institucijų veikla šiems kuriant ir taikant teisės aktus, ginančius ar siaurinančius asmens teises. Arba: Teisinė psichologija – tai emociniai žmonių išgyvenimai, atsirandantys konkreitiems asmenims vertinant, koku mastu jų interesai dalyvauja galiojančioje visuomenės teisinėje tvarkoje.⁵⁷

Teisinio reguliavimo požiūriu teisinė psichologija reikšminga tuo, kad ji dažnai tampa emocijne paskata kurti vienokios ar kitokios vertybinės orientacijos teisinę ideologiją (teisines

⁵³ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000, P. 20.

⁵⁴ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2004. P. 156.

⁵⁵ Posner R. A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004, P. 69.

⁵⁶ Hayek von F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 49.

⁵⁷ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 217, 218

idėjas), siūlyti ir priimti tam tikrus įstatymus, ryžtingai ginti savo pažeistas teises, organizuoti veikti ir pan. Bet teisinė psichologija gali būti tokia pat emocinė priežastis ir palaikyti bei skatinti teisinį nihilizmą. Tai aktualina teisinio švietimo, auklėjimo, kaip teigiamų emocijų teisinio reguliavimo atžvilgiu, ugdymo klausimą. Žmogus, suvokęs teisinio reguliavimo naudą savo paties teisių saugai, kitaip reaguos į valstybinį reguliavimą, negu sakykime, liberalios orientacijos asmuo, *a priori* neigiamai vertinantis valstybės kišimąsi į žmonių tarpusavio santykius, teisinį reguliavimą dažnai suprantantis tik kaip valdžios savivalės asmens atžvilgiu demonstravimą.

Teisinė ideologija, - tai argumentuotas daugiau ar mažiau sąmoningas žmonių požiūris į galiojančią ir pageidaujamą teisę, iš kurios išsirutulioja teisės normos ir visa teisinių santykių tikrovė. Teisinėje ideologijoje sąmoningai pagrindžiama būtinybė arba tikslingumas tam tikrų žmonių interesus transformuoti į teisinę tvarką, kartu numatant tokios transformacijos padarinius bendrai tos visuomenės pažangai.

Pagal jurisprudencijoje nusistovėjusias pažiūras pagrindinėmis teisinės sąmonės, ypač teisinės doktrinos, funkcijomis laikomos, pažintinė, vertybinė ir reguliacinė⁵⁸.

Pažintinės teisinės sąmonės funkcija.

Teisinės sąmonės tikslas – suvokti ir pagrįsti teisės vietą bei vaidmenį socialinio reguliavimo veiksmų sistemoje, o pagrindinė jos funkcija – apmąstyti tiek teisinius reiškinius (teisėkūrą, teisės taikymą socialinį teisės veiksmingumą), tiek paties socialinio gyvenimo raidos tendencijas, jų sąveiką su teisine tikrove. Tokio pažinimo subjektas yra tiek įstatymų leidėjas, teisininkai, tiek apskritai piliečiai, vertinantys esamos teisės adekvatumą nūdienos žmogaus teisių saugos poreikiams.⁵⁹

Vertybinė teisinės sąmonės funkcija.

Remiantis teisine sąmone konkrečios gyvenimo aplinkybės įvertinamos kaip juridiškai reikšmingos. Teisinis įvertinimas – tai teisės subjektų veikla, kuria nustatoma, ar parlamento priimami įstatymai atitinka teisę ir konstituciją, kaip valstybės institucijos, pareigūnai ir šiaip piliečiai laikosi teisėtumo ir teisingumo vykdydami įstatymus.⁶⁰

Reguliacinė teisinės sąmonės funkcija.

Ji įgyvendinama remiantis sistema motyvų, vertybinių orientacijų kurios veikia žmonių elgesį, normina jį. Pavyzdžiui, informacija apie teisės normas, kurias reikės vykdyti, pažadina visą kompleksą teisės subjekto emocijų, išgyvenimų, samprotavimų, kurie išsprasmina kaip tam tikros

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ten pat.

teisėto elgesio paskatos arba asocialaus elgesio stabdžiai. Šiuo atveju teisinė psichologija veikia kaip tam tikras konkrečios rūšies elgesio motyvas.⁶¹

Su teisine sąmone perimama ir tam tikra vertybinė orientacija. Viena ar kita socialinė doktrina tampa asmens pastoviosios moralinės pozicijos pagrindu, teisėto elgesio stimulu, orientyru⁶².

Pakeisti teisinę sąmonę – tai pirmiausia sukurti į demokratines vertybes orientuotą teisinę ideologiją (doktriną), kuri taptų šiuolaikiniu tokios sąmonės turiniu, žmogiškų vertybių pagrindu konsoliduotą tautą, idėjiškai vadovautą teisinės sistemos modernizavimui, atsižvelgiant į nūdienos Lietuvos žmonių teisių saugos poreikius ir galimybes juos tenkinti.

Tačiau norėdama gyventi be ideologijos, tauta negali gyventi nesirinkdama vertybių – gyvenimo kryptių, kuriomis ji tikisi garantuoti savo išlikimą ir klestėjimą. O sąmoningas tokių vertybių pasirinkimas bei tokio pasirinkimo pagrindimas protu yra ne kas kita, kaip ideologija.

Neiškreiptai sąmonei ideologija – tai tik gyvenimiškasis tautos sąmoningumas arba gebėjimas matyti ir numatyti. Kaip tauta negali gyventi nesirinkdama vertybių ir nepateikdama pati sau ataskaitos dėl tokio pasirinkimo, taip ji negali gyventi ir be atitinkamos ideologijos, darančios tokį pasirinkimą sąmoningą, o jo padarinius nuspėjamus ir kontroliuojamus⁶³.

Kaip parodė V. Aramavičiūtės ir E. Martišauskienės 2009 m. atliktas tyrimas, paauglių vertybių internalizacija tik iš dalies atliepia švietimo politikos strategų keliamus ugdymo tikslus. Kaip gyvenimo tikslai paauglystėje daugiausia pripažįstama brandi meilė, tikra draugystė, šeima, laisvė, kaip jų siekimo instrumentai – atsakingumas, sąžiningumas, jautrumas, altruizmas. Kita vertus, nors jaunesni paaugliai daug rečiau, išskyrus požiūrį į šeimą ir sąžiningumą, minėtoms vertybėms teikia prioritetus, bet dažniau juos saisto su išgyvenimais. Tiek žemesnių, tiek aukštesnių klasių paaugliai mažiausiai reikšmingomis vertybėmis laiko nacionalinį saugumą, lygybę, kūrybą, grožį, vaizduotę, klusnumą. Tačiau požiūris į šias vertybes dažnai suponuoja pagarbos demokratijai, patriotizmo, tolerancijos, kūrybiškumo ir kitų aktualių strateginių siekių įgyvendinimą.⁶⁴

Taigi teisinė sąmonė – tai teisinių idėjų formavimosi, jų ideologinio pagrindimo ir pasirengimo tapti teisės normomis stadija. Tai pradinė sąmoningo ir organizuoto žmonių interesų įgyvendinimo stadija verčiant tuos interesus socialine tvarka.

Taip pat teisinė sąmonė yra visuomeninės sąmonės forma, pasireiškianti kaip visuomenės, klasių, socialinių grupių, pavienių žmonių pažiūrų, įsitikinimų, sąvokų, teorijų, vertinimų, jausmų, išgyvenimų ir pan. sistema apie galiojančią teisę ir jos sureguliuotą žmonių elgesį, taip pat apie pageidautinas teisės normas.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Komarov S. A., Malko A. V. Teoriji gosudarstva i prava. Moskva: Norma, 2003, P. 294.

⁶³ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000 m., P. 31.

⁶⁴ Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Vertybės: švietimo strategijos ir realybė//Pedagogika Nr. 95, P. 28-35

Kalbėdami apie bendrąjį kultūros lygį visuomenėje kalbame ir apie teisinių santykių lygį kaip neatsiejamą kultūros dalį, kurio pagrindas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija.⁶⁵

Kultūros pažanga teisės srityje neabejotinai reiškia ir pažangą kitose kultūrinio visuomenės gyvenimo srityse. Svarbiausi žmonių tarpusavio kultūrinio bendravimo santykiai atsiranda, plėtojasi ir pasibaigia vadovaujantis būtent pozityviosios teisės normų pagrindu. Jei šios normos taptų teisinėmis (atsižvelgus į pareigų bei teisių vienovės santykį), visuomenėje vykdant kūrybinę veiklą, keičiantis tarpusavio paslaugomis, subjektiniai santykiai, vadovaujantis žmonių interesus atspindinčiomis teisės normomis, vestų kūrybinių laimėjimų link, skatintų paslaugų teikimo iniciatyvą. Tai prisidėtų prie bendros kultūrinės gerovės visose visuomenės gyvenimo srityse.

Kai visuomenėje sukuriamas naujas kūrinys, galintis geriau tenkinti žmonių kultūrinius poreikius, kalbame apie kultūros pažangą. Kalbėdami apie visuomenėje kuriamas bendro elgesio normas, kurių įgyvendinimas užtikrinamas valstybės poveikio priemonėmis, kalbame apie pozityviają teisę ir turime omenyje bendrąjį teisinių visuomenės išprusimą bei kultūros raidą. Todėl visa, kas pažangu ir naudinga žmonėms, taip pat ir teisinę kūrybą, galime vadinti pažangia kultūra.

A. Vaišvila kalbėdamas apie kultūros reikšmę socialinei raidai pabrėžia, kad per teisės išigyvenimą žmonių santykiuose vyko ir tebevyksta žmoniškėjimo procesas. Bendroji visuomeninė kultūra yra tam tikros žmonių sukurtos bendrojo ir individualaus naudojimosi priemonės, padedančios visuomenei ir atskiriems individams įgauti kultūriniam bendravimui, biologinei egzistencijai ir savo komfortabilumui būtinas vertybes⁶⁶.

Naudodamasis kūrybos rezultatais žmogus kaskart mažiau priklauso nuo gamtinio pasaulio, pajungia jį savo egzistenciniams poreikiams tenkinti ir visuomenėje vyksta kultūrinė civilizacijos pažanga. Prie kultūrinių civilizacijos laimėjimų kaip visuomenės kūrinį turėtume priskirti ir pozityviają teisę, kuria remiantis kiekvienas visuomenės narys tenkina savo kasdieninius poreikius bei kartu prisideda prie jos raidos.

Žmonijai vystantis kultūrinės pažangos linkme turi būti kuriama ir tam tikrą civilizacijos lygį atitinkanti teisės normų sistema. Teisės įtvirtinimas turėtų reikšti, kad žmonių santykiai kaskart vis tolsta nuo biologinių santykių, kuriuose pradeda vyrauti tvarka bei teisingumas, o ne jėga ir vienas kito pavergimas, ir kad teisiniai santykiai tapačiai plėtojasi naudingų tarpusavio patarnavimų pagrindu.

Teisinė kultūra, kaip laipsniškas visuomenės civilizacijos procesas, visapusiškai pajėgi plėtotis ir klestėti tik demokratinėje valstybėje. Joje kultūros raidai neabejotinai didžiausią įtaką gali turėti tik laisvas, kūrybingas visuomenės narių darbas. Tokią socialinę padėtį pajėgios užtikrinti

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992. Nr. 33.

⁶⁶ Vaišvila A. Teisė kaip visuomeninė sutartis // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1997. Nr. 7–8.

būtent teisinės neprivilegiuotos, vienodai visų teisės subjektų interesus tenkinančios pozityviosios teisės normos. Tik naudodamiesi tolygiomis turimomis ir vykdomomis pareigomis bei teisėmis žmonės gali patirti pageidaujamo teisingumo jausmą. Tai šalina tarpusavio nepasitikėjimo ir socialinių konfliktų atsiradimo priežastis.

M. Szyszkowska pabrėžia, kad kiekvienas individas pageidauja, jog teisė užtikrintų teisingumo jausmą⁶⁷.

R. Z. Livšicas rašo, jog teisė – tai sunormintas teisingumas, pajėgus įgyvendinti visuomeninį kompromisą⁶⁸.

Vadinasi, kalbėdami apie bendrą kultūros pažangą kartu kalbame ir apie būtiną pažangą teisės srityje siekiant, kad visuomenės narių tarpusavio santykiai būtų grindžiami teisinėmis kompromisinėmis normomis. Tokių normų pagrindu bus skatinama kurtis ir visų visuomenės narių interesus užtikrinanti teisinė paslauga.

Dėl to kalbant apie kultūros pažangą teisės srityje mums pirmiausiai turėtų rūpėti, kokio teisinio turinio yra pats pozityviosios teisės pagrindas – Lietuvos Respublikos Konstitucija. Ieškodami šio atsakymo pirmiausiai turėtume remtis pilietiniu humanišku teisės turiniu. Tai reikštų, jog išvesti pagrindinius, pamatinius bendruosius teisės principus, sukurti įpareigojimus savo nariams turi teisę tik tiesioginis jos vartotojas – tauta, jungianti visus valstybės piliečius.

Teisinės kultūros sąvoka reiškia visa, kas natūraliai susiklostė istorijos eigoje, ar buvo kryptinai sukurta tam tikros visuomenės teisės srityje. Teisinės kultūros sąvoka apima tam tikroje visuomenėje egzistuojančias, su teise susijusias vertybines orientacijas, normas, institucijas, procesines taisykles ir elgesio modelius.⁶⁹

Teisinė kultūra – tai žmogaus bei visuomenės veiklos rezultatas, teisinio tobulumo laipsnis, kuris gali būti keičiamas bei perteikiamas iš kartos į kartą. Ypatingas dėmesys skiriamas mokinių teisinės kultūros ugdymui. Bendrojo ugdymo turinys nuosekliai atveriamas pilietinei šalies problematikai. Į pilietinių vertybių, gebėjimų, įgūdžių ugdymą orientuojamas kasdienis mokyklų gyvenimas, tačiau galima pastebėti, kad teisinė kultūra neturi tiesioginio ryšio su teisiniu švietimu ar teisine sąmone, kadangi kaip liudija kasdieniniai pavyzdžiai: net žmogus turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą gali būti žemos teisinės kultūros.

⁶⁷ Szyszkowska M. Europejska filozofia prawa. 2 wydanie. – Warszawa: C. H. Beck, 1995.

⁶⁸ Лившиц Р. З. Теория права. – Москва, 1994.

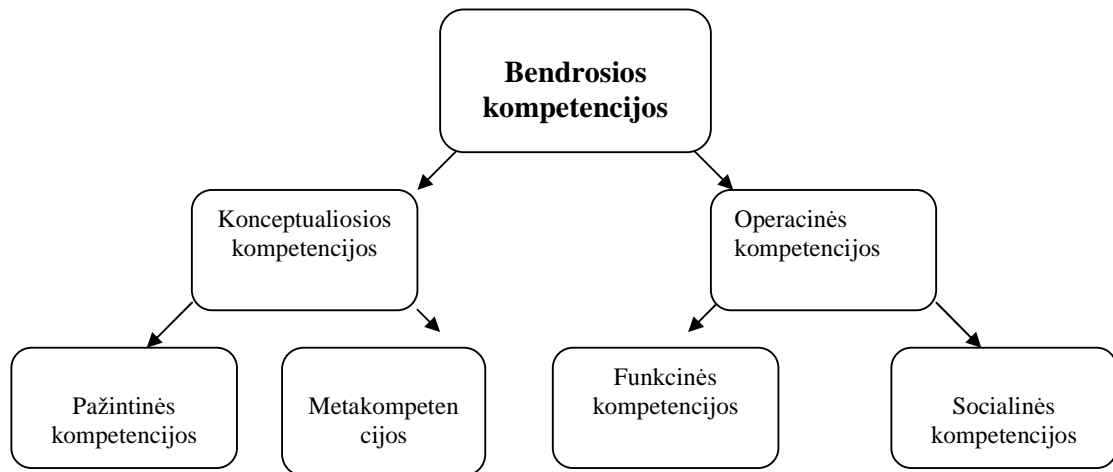
⁶⁹ Nazarovienė D., Merkys G. Teisinės kultūros bruožai (sociologinė perspektyva)//Filosofija, sociologija 2003, Nr. 1. P. 31-36

1.5. Teisinio švietimo mokykloje metu įgyjamos kompetencijos, kaip prielaida sėkmingam teisiniam švietimui realizuoti

Kompetencija (lot. *competentia*) – „Funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą”.⁷⁰ Žmogus nuolat atlieka tam tikrą veiklą, kurioje reikalingos vienokios ar kitokios kompetencijos. Be jų žmogus negalėtų užtikrintai atlikti savo darbo, tam tikroje srityje. Kuo daugiau žmogus turi kompetencijų, tuo jam lengviau atlikti bet kokią veiklą, nes savo turimus įgūdžius gali pritaikyti praktiškai.

Europos kvalifikacijų sąrangoje bendrosios kompetencijos yra apibrėžiamos kaip: „Įrodyti gebėjimai taikyti žinias, įgūdžius, asmeninius, socialinius ir metodologinius gebėjimus įvairiose darbo ir mokymosi situacijose, profesinio ir asmeninio tobulėjimo srityse”.⁷¹ Šioje Europos kvalifikacijų sąrangoje kompetencijos aprašomos kaip veiklos, kurios reikalauja atsakingumo bei savarankiškumo pagal tam tikrus kriterijus.

D. Jucevičienė ir D. Lepaitė kompetenciją apibūdina kaip žmogaus kvalifikacijos raišką arba gebėjimą veikti, sąlygotą žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių. Visi šie gebėjimai kiekvienam žmogui yra svarbūs, kadangi formuoja patį žmogų, kaip asmenybę bei kuria jo kompetencijų spektrą. Šiuos gebėjimus reikia nuolatos ugdyti, nes pasaulis greitai kinta.⁷²

1. pav. Jonathan Winterton išskirti bendrųjų kompetencijų tipai⁷³

³⁶ Laužackas R., Gedvilienė G., Tūtlys V., Stasiūnaitienė E., Vaičiūnienė V. Bendrųjų kompetencijų ugdymo profesinio mokymo programų metodika: mokomoji knyga. Kaunas, VDU.2008. P.18

⁷¹ Ten pat. P.17

⁷² Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L., Macaitienė R., Eitutytė D. Karjera šiandien ir rytoj Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.2002. P.6.

⁷³ Laužackas R., Gedvilienė G., Tūtlys V., Stasiūnaitienė E., Vaičiūnienė V. Bendrųjų kompetencijų ugdymo profesinio mokymo programų metodika: mokomoji knyga. Kaunas, VDU.2008. P.20

Jonathan Winterton išskiria kelias bendrąsias kompetencijas, t.y., jų tipus (1 pav.). Jis išskiria konceptualiąsias kompetencijas, kurios susijusios su žinojimo ir pažinimo procesais. Jos apima pažintines kompetencijas, kurios susijusios su žinojimu ir metakompetencija – gebėjimu mokytis. Taip pat išskiria operacines kompetencijas, susijusias su veiklos uždavinių atlikimu. Operacinės kompetencijos apima funkcines kompetencijas, susijusias su įgūdžiais, bei socialines kompetencijas, kurioms priskiriami požiūriai bei elgsenos. Metakompetencijos reikalauja jau aukštesnio lygmens žinių, susijusių su profesinėmis veiklomis. Jos parodo ar žmogus sugeba atlikti tam tikrą veiklą, kuri reikalauja aukšto profesinio lygmens žinių. „Konceptualiosios kompetencijos sudaro itin reikšmingą pagrindą tam tikros veiklos srities eksperto statuso įgijimui”.⁷⁴ Kai žmogus žino konkrečios veiklos kontekstą, yra įgijęs funkcines kompetencijas, jis kartu įgyja ir konceptualiąsias kompetencijas. Kartu su konceptualiosiomis kompetencijomis, kurios apima platesnį teorinį žinojimą bei metakompetencijomis ir socialinėmis kompetencijomis, galima įrodyti turint eksperto statusą. Tokio statuso turėjimas leidžia perduoti savo žinias kitiems, perteikti patirtį juos mokant.

Lietuvos nacionalinės kvalifikacijos sistemos metodologijoje (2008), bendrosios kompetencijos yra suskirstytos į penkias pagrindines grupes. Šios grupės geriausiai atspindi, ką žmogus gali atlikti, remiasi plačios paskirties žmogaus gebėjimais. Grupės gali įvardinti, kuriai iš bendrųjų kompetencijų grupių asmuo priklauso, kokias kompetencijas jis jau yra įgijęs ir kokių asmeniui dar trūksta. Pirmąją grupę sudaro formaliosios kognityvinės kompetencijos (kaip gebėjimas analitiškai, kritiškai mąstyti, būti kūrybingam, gebėti mokytis ir pan.); antrąją grupę sudaro formaliosios psichomotorinės kompetencijos (demonstruoti greitą reakciją, būti koncentruotam ir pan.); trečiąją grupę sudaro asmeninės kompetencijos (veiklos atžvilgiu: būti tiksliam, atsakingam, kruopščiam; savęs atžvilgiu: būti iniciatyviam, sąžiningam, pasitikėti savimi, būti optimistu ir pan.); ketvirtąją grupę sudaro socialinės kompetencijos (būti komunikabiliam, tolerantiškam, gebėti korektiškai bendrauti, būti socialiai aktyviam ir pan.); ir paskutinąją penktąją grupę sudaro etinės kompetencijos (gebėjimas veikloje laikytis priimtų elgesio ir bendravimo normų).⁷⁵

Išskiriamos funkcinės kompetencijos, kurios turėtų apibrėžti asmens gebėjimą atlikti konkrečias profesines veiklos užduotis, funkcijas. Tuo tarpu pažintinės kompetencijos – tai „gebėjimas profesinėje veikloje panaudoti specialiąsias žinias: apie naudojamas medžiagas, veiklos operacijų atlikimo technologijas, veiklos atlikimo metu naudojamas technines priemones, jų

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Andriukaitienė D., Gurskinė O., Jovaiša T., Laužackas R., Pukelis K., Spūdytė I., Tūtlys V. Lietuvos kvalifikacijų sistemos. Metodologija. Kaunas: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

darbines savybes ir pan.”⁷⁶ Pažintinės kompetencijos. gali būti įvardijamos kaip gebėjimas profesinėje veikloje pritaikyti žinias, susijusias su profesinės veiklos procesų planavimu ir valdymu, darbų saugos reikalavimais, veiklos rezultatų vartojimo charakteristikomis, aplinkosaugos reikalavimais. Pažintinės kompetencijos gali būti įvardintos ir kaip gebėjimas pritaikyti praktikoje plačios paskirties bendrojo lavinimo žinias.⁷⁷

V. Stanišauskienė ir V. Veličkienė išskyrė keturis kompetencijų tipus: asmeninė kompetencija, tai žmogaus savęs pažinimo ir savęs pristatymo gebėjimai; socialinė kompetencija, kuriai priskiriami žmogaus santykiai su kitais žmonėmis ir socialinę aplinką harmonizuojantys gebėjimai ir savybės; edukacinės kompetencijos, joms priskiriami gebėjimai, skatinantys žmogaus saviugdą bei profesinę kompetenciją, kurią sudaro specifiniai profesiniai gebėjimai ir savybės, susijusios su žmogaus darbine veikla.⁷⁸ Norint atitikti šiandieninius kvalifikacijos reikalavimus, reikia turėti įvairios patirties, tiek socialiniame, tiek asmeniniame, tiek ir profesiniame lygmenyje. Žmogus turi mokėti bendrauti su kitais žmonėmis, kad mokėtų save pristatyti, sužinotų jį dominančią informaciją.

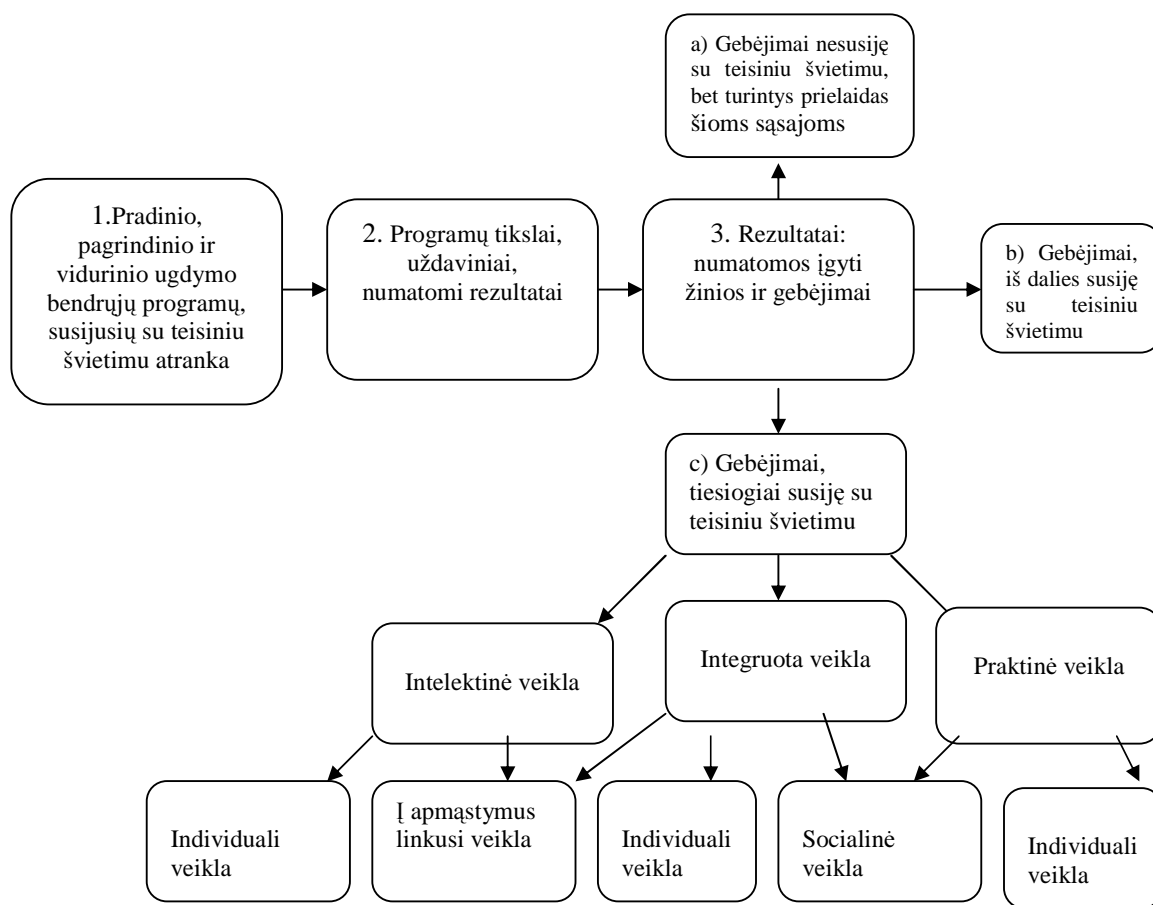
Šiandieninės mokyklos uždaviniai, apibrėžti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose, atspindi išaugusį dėmesį pilietiniam ugdymui. Čia numatoma spartinti Lietuvos tautos kaip demokratinės ir solidarios politinės bendruomenės kūrimąsi jau mokykloje dedant pagrindus piliečių bendruomenei, gebančiai sąmoningai numatyti strateginius savo raidos tikslus, pajėgiančiai valingai ir atsakingai kurti savo istorinį likimą.⁷⁹

⁷⁶ Ten pat. P.38.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L., Macaitienė R., Eitutytė D. Karjera šiandien ir rytoj Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.2002. P.7.

⁷⁹ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai // <http://www.pedagogika.lt/bps.htm>, Prisijungimo data ir laikas: 2009-09-29, 19:49

2 pav. Bendrojo lavinimo programų, susijusių su teisiniu švietimu, analizė

Nustatyti, kokios žinios ir gebėjimai yra įgyjami su teisiniu švietimu susijusių disciplinų pamokose, buvo atlikta šių disciplinų (Pilietiškumo ugdymas, dorinis ugdymas, pilietiškumo ugdymo integruojamoji programa, etika, tikyba, istorija, pasaulio pažinimas, teisė) programų, pateiktų Švietimo plėtotės centro internetiniame puslapyje analizė (2 pav.). Analizė buvo atliekama palaipsniui, pirmiausiai buvo atrinktos su teisiniu švietimu susijusių disciplinų programos (apimančios pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą), tuomet, kiekvienos pasirinktos disciplinos programa buvo išskirstyta į atskirus gebėjimus, kurie įgyjami mokymosi metu, taip pat įvardinti programų tikslai, uždaviniai ir numatomi rezultatai (3 Priedas). Antru žingsniu gebėjimai išskirstyti į tris skiltis- gebėjimus, tiesiogiai susijusius su teisiniu švietimu, gebėjimus, iš dalies susiję su teisiniu švietimu ir gebėjimai ir nesusiję su teisiniu švietimu, bet turintys prielaidas šioms sąsajoms (4 Priedas). Sekančiu žingsniu buvo atlikta kiekybinė ir kokybinė analizė – kiekvieno tipo ir kiekvienos klasės ir kiekvieno tipo gebėjimams. Taip siekta parodyti, į kokias veiklos rūšis yra orientuojamos atskirų dalykų metu įgyjamos kompetencijos - į intelektines, praktines ar integruotas veiklas. Tuomet bandyta pažvelgti dar giliau ir išskirti atitinkamos veiklos orientaciją: individuali veikla, į apmąstymus linkusi veikla ir socialinė veikla, nukreipta į kitą asmenį ar grupę. (5 Priedas).

Paskutinis, bet ne mažiau svarbus žingsnis- interpretacija, kuri leistų suvokti, kurios kompetencijos sudaro prielaidas sėkmingam teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimui.

Atliekant su teisiniu švietimu susijusių bendrojo lavinimo mokyklose dėstomų disciplinų programų analizę, nustatyta, kad gebėjimų, tiesiogiai susijusių su teisiniu švietimu galima įgyti šių disciplinų pamokose, daugiausiai- teisė (11-12 kl.), ir pilietiškumo ugdymas (8-10 kl.), kiek mažiau – pasaulio pažinimas (pradinis), etika (pagrindinis), katalikų tikyba (vidurinis), pilietiškumo ugdymo integruojamoji programa. Didžiojoje dalyje pasirinktų analizei programų nepavyko rasti gebėjimų, tiesiogiai susijusių su teisiniu švietimu: katalikų tikyba (pradinis, pagrindinis), ortodoksų (stačiatikių) tikyba (pradinis, pagrindinis, vidurinis), evangelikų liuteronų (pradinis, pagrindinis, vidurinis), karaimų tikyba (pradinis, pagrindinis, vidurinis), judėjų tikybos pažintinė programa, bendroji etika (pradinis, vidurinis), filosofinė etika (vidurinis), profesinė etika (vidurinis), šeimos etika (vidurinis), etika ir kinas (vidurinis).

Svarbu paminėti, kad teisė (Teisės pagrindai) bendrojo lavinimo mokyklose yra mokinių laisvai pasirenkamas dalykas, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 27 str. suteikia tokia galimybę: „Mokiniui suteikiama galimybė pagal gebėjimus ir polinkius rinktis švietimo programas, skirtingus jų variantus, modulius, dalykų kursų programas. <...> Mokinys, be privalomųjų mokomųjų dalykų, jų skirtingų programų (kursų), gali mokytis mokyklos siūlomų pasirenkamųjų dalykų.”⁸⁰

Atlikus su teisiniu švietimu susijusių disciplinų, pagal kurias yra mokoma visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, programų analizę nustatyta, kad didžiausias dėmesys analizuotose mokymo programose skiriamas konceptualiosioms kompetencijoms, kurios susijusios su žinojimo ir pažinimo procesais: lavinti, žinoti, suvokti, suprasti, surasti, pateikti ir kt. Taip pat nemažai dėmesio skiriama operacinėms kompetencijoms, susijusioms, su tam tikros veiklos uždavinių atlikimu, funkcinės kompetencijos: išdėstyti, surašyti, svarstyti, analizuoti, spręsti, argumentuoti, įvertinti, nurodyti, nusakyti ir kt., bei socialinės kompetencijos: bendrauti, bendradarbiauti, pripažinti, gerbti.

Vyraujanti teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą yra intelektualinė veikla: suvokti, suprasti, analizuoti, žinoti, nusakyti, išiklausyti ir kt., kuri sudaro didžiąją dalį su teisiniu švietimu susijusių disciplinų veiklos pagrindą, kiek mažiau orientuojamasi į praktinę veiklą – išdėstyti, surašyti, kreiptis, surasti, ginti, pateikti, bendradarbiauti ir kt., mažiausia dėmesio programose skiriama mišriai veiklai – gerbti, pripažinti, kurie yra neatsiejami nuo praktinės ir intelektualinės veiklos, tiksliau – nuo rezultatų.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 2003-06-17 Nr. IX-1630//Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853

Kaip parodė atlikta analizė, tiek intelektualinė veikla, tiek ir praktinė išskirtinai orientuojamos į individualią veiklą. Tik santykinai nedidelė dalis veiklos yra orientuojama į socialines veiklas, kur reikalinga grupė ar komanda. Daugiausia dėmesio skiriam individualiai asmens veiklai, tai suponuoja prielaidas, kad mokiniai gali būti ugdomi be solidarumo, bendruomeniškumo, tautinių vertybių ir kitų socialinių kompetencijų, orientuotų į kitą žmogų.

Teisės normos egzistuoja nepriklausomai nuo valstybės, nes kyla iš visuomenės solidarumo. Kiekvienas asmuo ir socialinė grupė visuomenėje turi ne vien tik teises, bet ir pareigas - vykdo tam tikrą solidarumo funkciją. Niekas neturi socialiniame gyvenime kitų įgaliojimų, išskyrus pareigas, kurias jam nustato solidarumo norma. Atitinkamai visi valdžios aktai galioja tik tiek, kiek jie atitinka solidarumo normą, t.y. palaiko įvairių socialinių grupių bendradarbiavimą ir santarvę.⁸¹

Socialinio solidarumo padėtis Vakaruose ir Rytuose yra prasta, pagrindinė tokios situacijos priežastis – dėl socialinės poliarizacijos nutrūkę tarpusavio ryšiai, kai skirtingos socialinės grupės nebegauna žinių viena apie kitą. Tada dingsta ir tarpusavio empatija. N. Elzasas (1978) tokiam reiškiniui apibūdinti vartoja „funkcinės demokratizacijos“ terminą, t.y. šiuo atveju, funkcinės demokratizacijos susilpnėjimą, kuris sumažina arba panaikina vienos socialinės grupės priklausomybę nuo kitos. Rytų Europoje, įskaitant ir Lietuvą jau nuo 1990 –ųjų reformų pradžios buvo akivaizdu, kad stiprėja postemocionalizmas. Postemocionalizmas, kaip reiškinys, atspindi tendenciją, kad jausmai „intelektualizuojami, o ne jaučiami“. Socialiniai ryšiai, vystėsi ne tikru būdu, o panaudojant „dirbtinį puikumą“ ar „dirbtinę šypsena“.⁸²

Šiandieninė Lietuvos situacija puikiai atspindi nykstantį solidarumą, kitaip iškreiptą požiūrį į solidarumą- solidarizuojamasis ne visoje visuomenėje, o tik atskirose jos grupėse (pensininkai, bedarbiai, politikai)- tai pagrindinės priežastys tokių reiškinių kaip silpna pilietinė visuomenė (jos nykimas) ir teisinis nihilizmas.

Taigi apibendrinant, galima teigti, kad su teisiniu švietimu susijusių disciplinų programos yra nepakankamai suderintos tarpusavyje: skirtinguose dalykuose kartojasi tie patys uždaviniai, jaučiamos teisinių žinių spragos atitinkamais amžiaus tarpsniais (pradinis ir pagrindinis ugdymas). Kai kuriuose programose keliamų uždavinių įgyvendinamumas yra neišmatuotinas. Trūksta nuoseklios ir lanksčios teisinio švietimo sistemos, kuri sudarytų sėkmingas sąlygas formuoti solidarumą, pilietinei ir teisei visuomenei.

⁸¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P.

⁸² Guogis A. Kai kurie socialinio solidarumo praradimo aspektai Vakaruose ir Lietuvoje// Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2006 Nr.5(1). P. 9-13

2. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE POREIKIO IR GALIMYBIŲ VERTINIMO TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo populiacija. Vykdytas ekspertų interviu, apklausti asmenys, kurie dėl savo profesinės patirties turi didžiausią kompetenciją ir objektyviausią bei pakankamai naują informaciją apie tiriamą problemą.⁸³ Atliekant kokybinį tyrimą buvo apklausti X ir Y mokyklų skirtingų disciplinų, susijusių su teisiniu švietimu, pedagogai. Populiacija šiuo atveju – skirtingų disciplinų, susijusių su teisiniu švietimu, mokytojai galintys objektyviai įvertinti teisinio švietimo poreikį ir esančias galimybes sėkmingam šio švietimo organizavimui ir vykdymui. Tačiau apklausti visus pasirinktos populiacijos narius būtų neįmanoma, todėl pasirinkta tik keletas šios generalinės aibės narių.

Tyrimo imtis. Pasirinkti su teisiniu švietimu susijusių disciplinų (teisės pagrindai, pilietinis ugdymas, etika, istorija) mokytojai, atsakingi už ugdymo planų ir programų vykdymą, dirbantys mokyklose X, Y. Abi mokyklos yra tame pačiame mieste - Elektrėnuose. Viena iš mokyklų yra pagrindinė mokykla (5-10 klasės), kita – gimnazija, kurioje mokosi I-IV (9-12) klasių mokiniai. Imties dydis – 7 informantai. Kokybinių tyrimų metodologijoje akcentuojama ne pats imties dydis, o interviu informatyvumas, nuo kurio ir priklauso tyrimo rezultatų reikšmingumas.⁸⁴ Buvo stengiamasi apklausti skirtingų dalykų mokytojus, kadangi buvo įdomu ir naudinga sužinoti kuo įvairesnes nuomones.

Informantų atrankos metodas Atliekant pusiau struktūruotą interviu informantams atrinkti buvo taikoma netikimybinė kriterinė atranka „imties vienetai iš populiacijos atrinkami laikantis tyrėjo nustatytų kriterijų.“⁸⁵ Tyrimo dalyviai atrinkti remiantis šiais kriterijais: (1) mokytojai, dėstantys teisės pagrindų disciplinas; (2) mokytojai, dėstantys pilietiškumo ugdymo ir pilietinio ugdymo integruojamąsias disciplinas; (3) mokytojai, dėstantys kitas su teisiniu švietimu susijusias disciplinas (etika, istorija, soc. pedagogika).

1 lentelė. Tiriamųjų charakteristika

Informantas	Vardas	Pareigos
II	Danutė	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui; lietuvių kalbos mokytoja- metodininkė

⁸³ Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2003

⁸⁴ Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija. 2008. P. 232, 233

⁸⁵ Ten pat. P.103

I2	Laima	Istorijos; pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja
I3	Saulius	Istorijos, pilietiškumo pagrindų vyr. mokytojas
I4	Vilma	Istorijos, pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja
I5	Marija	Istorijos, pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja
I6	Aušra	Mokyklos soc . pedagogė
I7	Olga	Etikos mokytoja metodininkė

Atliekant tyrimą buvo apklausti 7 informantai, turintys skirtingą asmeninę ir darbo patirtį. Didžioji dalis informantų -6, dalyvavusių tyrime – moterys, tyrime taip pat dalyvavo ir vienas vyras. 6 iš 7 informantų – skirtingų disciplinų pedagogai, 1- socialinė mokyklos pedagogė. Informantai turi skirtingą darbo patirtį nuo 4 iki 40 metų.

Danutė - direktoriaus pavaduotoja ugdymui, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, požiūris į teisės pagrindų mokymą mokykloje skeptiškas. Mano, kad teisinės žinios yra reikalingos ir domina tik tuos mokinius, kurie ruošiasi ateityje studijuoti teisę. Mokykloje, informantės nuomone, teisinis švietimas nesulaukia ypatingo dėmesio, svarbiausiais tikslas, ypač 11-12 klasėse – pasiruošti baigiamiesiems egzaminams, orientuojamasi į tai, kokių dalykų įvertinimų ir egzaminų reikės stojant. Mokinių tvarkaraščiai ir taip per daug „perkrauti“, todėl teisiniam švietimui laiko nėra. Pilietiškumo ugdymo pagrindų pamokų metu yra ruošiamasi lietuvių kalbos įskaitoms, kadangi daugelis kalbėjimo įskaitos temų būtent apie pilietiškumą. Mokykloje pilietiškumo pagrindus dėsto lietuvių kalbos mokytojos, kadangi joms „trūksta valandų“, o istorijos mokytojų (dėstiusių pilietiškumo pagrindus) darbo grafikas yra per daug „apkrautas“. Informantės nuomone, geriausiai atspindi pateikta citata: „Meilės tėvynei ir supratimo kas yra laisvė ir teisė – neišmokysi. Tai turi ateiti savaime“. Visuomenės teisinis švietimas yra svarbus, jis turėtų būti pradedamas ir vykdomas šeimoje, taip pat per neformalią veiklą.

Laima – istorijos ir pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja, mokykloje dirba jau keturiasdešimt metų. Požiūris į visuomenės teisinį švietimą – „tai yra iškreipta sistema, kurios funkcionavimas sutrikęs“. Teisinių žinių trūksta tiek visoje visuomenėje, tiek ir mokyklos bendruomenėje: mokiniams, tėvams, mokytojams, administracijai. Teigia, kad didelė dalis žmonių šiandien turi „iškreiptą“ požiūrį į teisę, akcentuojamos tik teisės, pareigos pamiršamos. Teisinio

švietimo programos yra parengtos atmestinais, todėl nesulaukia ir didelės mokinių mokymosi motyvacijos, taip pat neigiamai vertina atmestiną mokytojų dėstymą, tai pat teigia, kad nemažai svarbi ir paties teisės pagrindų mokytojo asmenybė, kuri būtų ne tik įdomi, bet ir sektina mokiniui.

Saulius – istorijos ir pilietiškumo pagrindų vyr. mokytojas, turi apie 24 metus pedagoginio darbo stažo. Teisinį visuomenės švietimą laiko itin svarbiu ir reikšmingu darbu, kuris turėtų būti pradedamas šeimoje, tęsiamas mokykloje ir per neformalųjį ugdymą. Svarbiausia teisinio švietimo mokykloje prielaida – sudominti mokinį.

Vilma – istorijos ir pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja. Teisinių žinių aktualumą ir svarbą pagrindžia mintim, kad nežinojimas, neatleidžia nuo atsakomybės. Pilnaverčio teisinio švietimo mokykloje šiai dienai mokykloje įgyvendinti neįmanoma, kadangi jis vykdomas dalimis, per atskirus dalykus, kurie nėra tarpusavyje suderinti. Teisinio švietimo sėkmė mokykloje priklauso teisės dalyko mokytojas, kuris paruoštas tam, kuris išmano teisinę sistemą ir kuris moka metodiškai ją pateikti ir sudominti besimokančiuosius.

Marija – istorijos, pilietiškumo pagrindų vyr. mokytoja, dirbanti pagrindinėje mokykloje, turi 35 pedagoginio darbo stažą. Teisinį visuomenės švietimą laiko svarbiu, tačiau nesureikšmina teisinio švietimo mokykloje, kadangi šiais laikais yra nesunku susirasti informaciją internete, tam skirtuose leidiniuose, galima konsultuotis su teisės specialistu atitinkamais klausimais. Teisinis švietimas mokykloje turėtų būti įgyvendinama ne tik pamokų metu, bet ir per neformalųjį ugdymą. Policijos pareigūnų vykdomą teisinį švietimą mokykloje vertina skeptiškai, kadangi jaunuolių, kuriems yra teikiama teisinė informacija, nuomonė apie policiją yra prasta, jie ja nepasitiki, tai gali apsunkinti ir mokymo(si) sėkmę.

Aušra – mokyklos socialinė pedagogė, tiesiogiai ar netiesiogiai organizuoja vaikų ugdymą laisvu nuo jų mokymosi laiku, bendrauja su „problematiškais“ mokiniais, gilina ir bando padėti išspręsti jiems kylančius sunkumus. Mokykloje dirba apie 5 metus. Teisinis visuomenės švietimas yra svarbus, tačiau, akcentuoja, jog teisinės žinios dar neužtikrins, kad jos bus naudojamos pagal paskirtį (teisinio švietimo ir teisinės kultūros santykis). Bendradarbiauja su policijos pareigūnais, kurie mokykloje vykdo dalį teisinio mokinių švietimo proceso. Policijos pareigūnų vedamos pamokos sulaukia didelio ne tik mokinių, bet ir mokytojų susidomėjimo, todėl siūlo šią tradiciją ateityje ne tik tęsti, bet ir išplėsti.

Olga – etikos mokytoja metodininkė. Mokykloje dirba trisdešimt metų. Jau nuo vaikystės planavo tapti mokytoja, labai mėgsta ir vertina savo darbą. Teisinį švietimą laiko bendrojo švietimo dalimi, kuris turėtų būti vykdomas mokykloje, kadangi tuomet žmogus formuojasi ir svarbu jam suteikti žinias ir supratimą apie Lietuvos teisinę sistemą, jo teises, pareigas ir kitus aktualius klausimus. Teisines žinias laiko ypač reikalingomis ir naudingomis, tačiau tuo pačiu supranta, kad

visko žinoti ir išmanyti neįmanoma. Teisiniame švietime siūlo derinti formalųjį ir neformalųjį ugdymą, taip pat pateikė originalią mintį apie teisinio švietimo integravimą į filmus, su mokinių pamėgtais herojais.

Tyrimo etika: Prieš gaunant tiriamųjų sutikimą dalyvauti tyrime būtina paaiškinti, kas ir kokiais tikslais atlieka tyrimą, kaip bus naudojama surinkta medžiaga, kaip bus išsaugotas informantų anonimiškumas.⁸⁶ Laikantis etikos principų, kuriuos siūlo Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė (2008), prieš interviu informantai buvo supažindinti su tyrimu, pateiktas tyrimo tikslas, garantuotas anonimiškumas, konfidencialumas ir dalyvavimas interviu laisva valia, pabrėžiant, kad gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais.⁸⁷

„Kokybiniuose tyrimuose tyrėjai turi naudoti „pseudonimus individams ir koduoti įstaigų pavadinimus“.⁸⁸

Interviu vykdytas „akis į akį“. Dėl susitikimo laiko ir vietos su informantais buvo susitarta iš anksto. Kokybinis tyrimas atliktas 2010 metų birželio 22 – liepos 4 dienomis. Interviu buvo vykdomas mokyklose, kuriose dirba mokytojai, jų klasėse. Tyrimui atlikti pasirinktas birželio galas tikslingai, kadangi mokytojai tuo metu jau nebeturi pamokų, egzaminai tapt pat pasibaigę, taigi jie galėjo daugiau laiko skirti dalyvavimui atliekamame tyrime. Informantai maloniai dalinosi savo nuomone ir turima patirtimi. Interviu buvo įrašomas diktofonu, kad duomenis būtų galima transkribuoti bei analizuoti. Visi informantai sutiko dėl interviu įrašymo. Jei informantai nesuprasdavo klausimo, jiems buvo pakartojama arba patikslinama.

Gautų duomenų analizė ir apibendrinimas atlikta, taikant kokybinio turinio (content) analizės metodą, kurio pamatas yra konceptualių nuostatų, asmeninių respondentų teorijų, patyrimo, esminių požymių išskyrimas į tam tikras dideles grupes (kategorijas), šias skirstant į subkategorijas ir kaip pavyzdį pateikiant autentiško pasisakymo, reprezentuojančio subkategoriją, citatą. Turinio analizės metode vienetu laikomas ne žodis, dažnai - ir ne frazė, o pasisakymas, kuriame respondento nuomonė yra iliustratyvi, pateikia pakankamai informacijos apie respondento konceptualias nuostatas, asmeninę patirtį ir požiūrius.⁸⁹

Tyrimo apribojimai - šio tyrimo vieni svarbiausių apribojimų yra tai, kad imtis buvo sudaryta netikimybinio patogumo principu, todėl rezultatų apibendrinti visai tikslinei grupei negalima, duomenys yra nereprezentatyvūs, be tolimesnių tyrimų.

Tyrimo nauda praktikai: gautieji rezultatai, nustatyti dėsniumai, praturtina grupių mokymosi poreikių paveikslą, bei pateikia informacijos tolimesniems tyrimams ir parodo tam tikras

⁸⁶ Valackienė A. Sociologinis tyrimas. Vadovėlis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2006

⁸⁷ Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija. 2008.

⁸⁸ Žydžiūnaitė, V. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2007. P.40.

⁸⁹ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas. 2002

tendencijas. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisės, tiek ir edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei, kadangi išsiaiškinus pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių dermę ir tobulinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo asmeniniam ir visuomeniniam gyvenimui pagrindus, gerinti teikiamo teisinio švietimo mokykloje kokybę.

2. 2 Tyrimo instrumentas

Probleminiai klausimai:

1. Kaip pasireiškia mokyme ir mokymesi teisinio švietimo poreikis?
2. Kaip teisinio švietimo poreikis mokykloje atitinka esančias mokymo ir mokymosi galimybes?
3. Kokios priežastys sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą?

Siekiant išsiaiškinti, ar mokyklos bendruomenėje jaučiamas teisinių žinių stygius, keliamas klausimas – kaip pasireiškia mokyme ir mokymesi teisinio švietimo poreikis? Mokymosi poreikis suprantamas kaip tam tikrų žinių, gebėjimų ir įgūdžių stygius. Kokiais būdais jis pasireiškia mokinių, mokytojų, tėvų ar administracijos bendruomenės tarpe.

Antruoju klausimu: kaip teisinio švietimo poreikis mokykloje atitinka esančias mokymo ir mokymosi galimybes, siekiama sužinoti, apie teisinio švietimo sąlygas mokykloje, kokie dalykai, susiję su teisiniu švietimu, yra dėstomi, kokiose klasėse, kurie dalykai yra privalomi, kurie tik pasirenkami, kokio susidomėjimo mokinių tarpe sulaukia šie dalykai. Taip pat svarbu išsiaiškinti ar teisinis švietimas mokykloje vyksta tik per formalųjį švietimą, ar yra įtraukiamas ir neformalusis, kokie būdai labiausiai paplitę.

Trečiuoju klausimu norima išryškinti priežastis, kurios yra pagrindinės kliūtys, sėkmingam teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimui. Kadangi išsiaiškinus priežastis bus galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims įveikti ir tobulinti teikiamo teisinio švietimo kokybę.

Gautų duomenų analizė ir apibendrinimas atlikta, taikant **kokybinio turinio (content) analizės metodą**, kurio pamatas yra konceptualių nuostatų, asmeninių respondentų teorijų, patyrimo, esminių požiūrių išskyrimas į tam tikras dideles grupes (kategorijas), šias skirstant į subkategorijas ir kaip pavyzdį pateikiant autentiško pasisakymo, reprezentuojančio subkategoriją, citatą. Turinio analizės metode vienetu laikomas ne žodis, dažnai - ir ne frazė, o pasisakymas,

kuriame respondento nuomonė yra iliustratyvi, pateikia pakankamai informacijos apie respondento konceptualias nuostatas, asmeninę patirtį ir požiūrius.⁹⁰

Šis darbas remiasi humanizmo idėjomis - švietimas turi būti orientuotas į žmogų, į vaiką, kaip asmenybę, kaip didžiausią vertybę, humaniškas švietimas ugdo savarankišką ir garbingą asmenį, gebantį laisvai pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą, gebantį kurti darnų ir prasmingą gyvenimą.

Tyrimo duomenys analizuoti naudojant interpretuojamąją fenomenologiją. Interpretuojamoji fenomenologija leidžia tyrėjui apibūdinti žmogaus patirtis susijusias su tiriamu fenomenu, kaip jį supranta ir apibrėžia pats tyrimo dalyvis.⁹¹ Atsiribojant „nuo išankstinių nuostatų ir prielaidų, kad analizė būtų apibendrinanti ir tuo remiantis būtų vystomos naujos apibrėžtys ir koncepcijos“.⁹²

Remiantis Žydžiūnaite, kokybinė turinio analizė atlikta „keturiais žingsniais“:

1 žingsnis. Informantų aprašų skaitymas ir svarbiausių minčių išskyrimas, kuriuos išreiškia informanto žodžiai, sakiniai, frazės, pasisakymai, tiesiogiai susiję su tyrimo objektu, bei kategorijų išskyrimas, remiantis pagrindiniais žodžiais.

2 žingsnis. Prasminių elementų nustatymas: kategorijų turinio suskirstymas į elementus.

3 žingsnis. Prasminių elementų suskirstymas į subkategorijas: elementų persidengimas tarp skirtingų kategorijų, subkategorijose.

4 žingsnis. Kategorijų įtraukimas į tiriamo reiškinio (objekto) kontekstą, turinio duomenų interpretavimas.⁹³

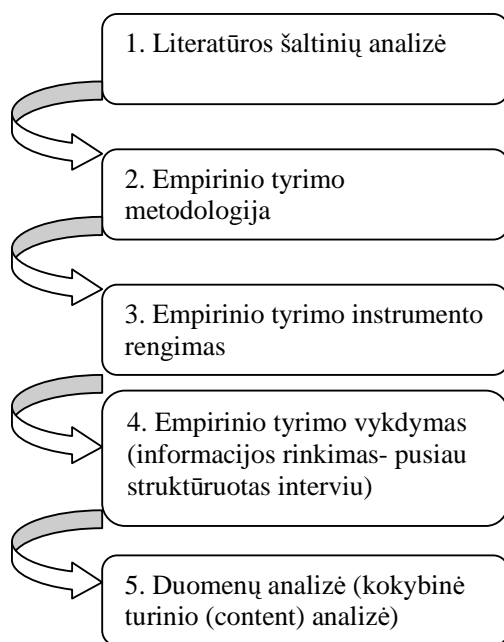
⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Žydžiūnaite, V. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2007.

⁹² Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaite V. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija. 2008. P. 64

⁹³ Ten pat. P. 232, 233

Šis magistro tiriamasis darbas atliktas remiantis logika, kuri pateikta 3 pav.

3 pav. Tyrimo eiga

Pirmajame tyrimo organizavimo etape atlikta literatūros šaltinių analizė. Buvo analizuojama literatūra susijusi su teisiniu švietimu, bendrosiomis kompetencijomis, ugdymu bendrojo lavinimo mokyklose ir kt. Analizuojant literatūros šaltinius buvo siekiama apibūdinti teisinio švietimo mokykloje bruožus ir apibrėžti teisinio švietimo kompetencijas, kaip prielaidą sėkmingam teisiniam švietimui mokyklose realizuoti. Analizei buvo naudojami literatūros šaltiniai, Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, Visuomenės teisinio švietimo 2004-2008 metų ir 2009-2012 metų programos, Teisinio švietimo „Street Law“ programa, statistiniai ir tyrimų duomenys.

Antrajame tyrimo organizavimo etape, išskirti **tyrimo instrumentai**. Analizuojant teisinio švietimo mokykloje poreikių ir galimybių dermę, atliktas kokybinis tyrimas. Tyrimui atlikti pasirinkta: kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu, „kuris nėra griežtai formalizuotas (struktūruotas)“. Tyrėjas, taikdamas iš dalies struktūruotą interviu, „neprisiriša prie klausimų tvarkos“, laisvai juos keisdamas, keldamas papildomus klausimus.⁹⁴ Toks metodas labiausiai tinka tirti problemai, apie kurią jau turime pradinės informacijos, gautos taikant kitus metodus. Kad tyrimo eiga būtų mažiau formalizuota, pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Toks interviu tipas leidžia laisviau jaustis pokalbio metu, tai pat pasitikslinti ar informantas buvo teisingai suprastas, bei esant reikalui užduoti papildomus klausimus informantui ir praplėsti turimą informaciją. Taip

⁹⁴ Ten pat. P. 156

pat tai yra puikus būdas priartėti prie žmogaus bei jo pasaulio suvokimo bei konstravimo būdų. Interviu leidžia ne tik gauti informaciją, bet ir stebėti informanto neverbalines išraiškas: emocijas, veido mimiką, gestus, sėdėjimo pozą ir t.t.

Tokio interviu pagrindinis privalumas – interviu gaunami duomenys yra išsamesni, susisteminti, nors pats interviu vyksta neformalia pokalbio forma; trūkumas - tyrėjui gali būti sunku nenukrypti nuo iš anksto pasirinktos temos ar problemos arba iškilti kitų nenumatytų temų, taip pat dėl klausimų ir atsakymų įvairovės gali būti sunku surinktus duomenis analizuoti.⁹⁵

Pusiau struktūruotas interviu buvo pasirinktas, nes, anot Tidikio, interviu garantuoja didesnę patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos metodai.⁹⁶ Tyrėjas, taikydamas iš dalies struktūruota interviu, „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos, laisvai juos keisdamas, keldamas papildomus klausimus.⁹⁷

Pusiau struktūruoto interviu metu respondentų buvo klausiama orientuojantis į tokias **klausimų kategorijas:** (detalūs klausimai žr. 1 Priedas)

- Klausimai, atskleidžiantys pedagogų, dirbančių X mokykloje, supratimą apie teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje ir poreikį.
- Klausimai, atskleidžiantys esantį santykį tarp teisinio švietimo poreikio ir galimybių organizacijoje X.

Interviu metu buvo užduodami papildomi klausimai, atsižvelgiant į informantų reakciją bei atsakymus pateikus pagrindinius interviu klausimus. Pokalbio kryptis buvo ribojama pagrindiniu tyrimo klausimu „Kaip teisinio švietimo poreikis mokykloje atitinka esančias teisinio švietimo galimybes?“

Tyrimo instrumentas. Tyrimo instrumentą sudaro šeši atviri klausimai. Pagrindiniai klausimai buvo papildomi tikslinamaisiais, spontaniškai interviu metu kylančiais klausimais.

- Kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje?
- Kokios, Jūsų nuomone, yra pagrindinės prielaidos sėkmingam teisinio švietimo vykdymui mokyklose?
- Kaip Jūs vertinate teisinio švietimo galimybes esančias Jūsų organizacijoje?
- Ką manote reikėtų tobulinti norint suderinti teisinio švietimo mokykloje poreikį ir galimybes?

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2003

⁹⁷ Rupšienė L. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.2007.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Teisinio švietimo svarba šių dienų visuomenėje

Visuomenės teisinis švietimas, teisinio sąmoningumo ugdymas kasdien įgauna vis didesnę reikšmę. Šia tema kalbama ne tik politikų ir ministerijų (Švietimo ir mokslo, Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo) darbuotojų tarpe, šia tema rašomi moksliniai straipsniai, atliekami įvairūs tyrimai, rengiamos programos visuomenės teisinio švietimo įgyvendinimui skatinti ir remti. Todėl svarbu, kad įvairūs darbai visuomenės teisinio švietimo srityje būtų tęsiami ir toliau sėkmingai plėtojami. Labai svarbu padėti visuomenei, ypač vaikams, paaugliams suvokti, kokias jie turi teises, kaip jas įgyvendinti, kaip ir kur jas galima ginti pažeidimo atveju, kadangi jaunoji kartatai Lietuvos ateitis.

Teisinis visuomenės švietimas yra glaudžiai susijęs su žmogaus teisių apsauga. Teisės aktai ir teisinės institucijos yra pagrindinės žmonėms prieinamos savo teisių gynimo priemonės. Efektyvus šių priemonių naudojimas, kaip ir pačių priemonių egzistavimas ir kokybė, priklauso nuo teisinio švietimo veiksmingumo.⁹⁸

Pagal atlikto tyrimo duomenis (2 Lentelė), teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje informantai sieja su atsakomybės suvokimu ir gebėjimu ją pripažinti, kaip „priemonę“, padedančią išvengti įvairių teisinių nusižengimų, pažeidimų. Teisinio visuomenės švietimo įgyvendinimas gretinamas su teisinio švietimo pamokomis (pilietiškumo pagrindai, bendrojo švietimo dalis).

2 lentelė. Teisinio švietimo svarba šių dienų visuomenėje

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Patvirtinantis teiginys
Teisinės žinios	Teisinė atsakomybė	1	I3: <...> Iš postkomunistinės visuomenės į demokratinę visuomenę, todėl keičiasi mūsų visuomenės pati struktūra, keičiasi poreikiai, keičiasi požiūriai, todėl šita teisinė atsakomybė <...> yra būtina ir reikalinga.
	Teisinė savišvieta	1	I3: <...> teisinė savišvieta yra būtina ir reikalinga.
	Teisinio švietimo pamokos	2	I4: <...> yra mokinių, kurie nedalyvauja pamokose, sakykim, kad jos ir vyktų ta tema. <...> yra

⁹⁸ Bužinskas G., Tumelienė G. Teisėkūros proceso įgyvendinimo ir nacionalinio teisinio švietimo programos aprašymas. 2005

			dirbantis žmogus iš policijos komisariato, tai yra nepilnamečių inspektorė. Jinai dėsto pamokas mokiniams ta tema.
	Pilietiškumo pagrindai	1	I5: <...> per pilietiškumo pagrindų pamokas dėstomas yra
	Bendrojo švietimo dalis	1	I7: <...> teisinis švietimas šių dienų visuomenėje manau turėtų būti neatsiejama bendrojo švietimo dalis
	Žmogaus teisės ir laisvės	1	I7: <...> dažniau ir garsiau kalbama apie žmogaus teises ir laisves, apie taikų sugyvenimą visuomenėje ir pan.
Praktiniai įgudžiai	Teisinio švietimo pamokos		
	Nusižengimai	2	I5: <...> teisinių žinių iš tiesų trūksta, tačiau kitas dalykas, jeigu jų ir būtų daugiau, tai nemanau, kad mažėtų ten tų nusižengimų I5: <...> šviečia aaa labiausiai aktualiausiom temom: kurie nusižengimai yra, kokie pažeidimai būna, kokie būna už tuos pažeidimu aa, kaip pasakyti, atsakomybės
	Pažeidimai	1	I5: <...> šviečia aaa labiausiai aktualiausiom temom: kurie nusižengimai yra, kokie pažeidimai būna, kokie būna už tuos pažeidimu, kaip pasakyti, atsakomybės
Poreikis	Požiūrio formavimas(is)	2	I3: <...> keičiasi mūsų visuomenės pati struktūra, keičiasi poreikiai, keičiasi požiūriai... I7: <...> labai svarbu, ypač mokykliniame amžiuje, kuomet vaikai dar tik formuojasi savo požiūrį, vertybes, gyvenimo būdą...
	Vertybių formavimas(is)	1	I7: <...> labai svarbu, ypač mokykliniame amžiuje, kuomet vaikai dar tik formuojasi savo požiūrį, vertybes, gyvenimo būdą...
	Amžiaus tarpsniai	1	I7: <...> teisinis švietimas yra svarbus visuose amžiaus tarpsniuose...

	Atsakomybės	3	<p>I2: <...> šita teisinė atsakomybė ir teisinė savišvieta yra būtina ir reikalinga...</p> <p>I3: <...> nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.</p> <p>I5: <...> kurie nusižengimai yra, kokie pažeidimai būna, kokie būna už tuos pažeidimus aa, kaip pasakyt, atsakomybės</p>
--	-------------	---	--

3.2. Teisinio švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje

Kaip rodo analizuota literatūra ir atlikti šioje srityje statistiniai tyrimai, nors ir vykdomos įvairios teisinio švietimo programos, teisinio švietimo poreikis visuomenėje vis dar egzistuoja. Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas teisinio švietimo galimybėms bendrojo lavinimo mokyklose. Buvo siekiama išsiaiškinti, koks teisinis švietimo poreikis pasireiškia mokyklos bendruomenėje – mokinių, tėvų, mokytojų, administracijos tarpe, kokių teisinių žinių stygių jaučia bendruomenės nariai.

McCurley, Lynch teigia, kad mokymas gali būti:

- papildomų įgūdžių mokymas;
- karjeros ar gyvenimo planavimo mokymas;
- mokymas pagal poreikį.⁹⁹

Kiekvienas mokymas (pamoka, paskaita, seminaras ar kt.) turėtų prasidėti nuo išsiaiškinimo, ko besimokančiajam reikia, ko jis nori išmokti, kokių žinių jam stinga. Kuo geriau žinomi besimokančiųjų poreikiai, tuo geriau galima suplanuoti ir vykdyti patį mokymą.

Didžiausią teisinių žinių trūkumą mokyklos bendruomenėje jaučia mokytojai ir administracijos darbuotojai (3 Lentelė). Mokinių tarpe – kiek mažesnis, kadangi, jeigu mokinius domina konkreti teisinė informacija, jie stengiasi savarankiškai šią informaciją susirasti ir gilintis į ją. Dėl tokio savarankiško mokymosi mokiniai dažnai suvokia tam tikrą teisinę informaciją „savaip“, paviršutiniškai, iškreiptai.

Tarp labiausiai trūkstamų žinių buvo įvardinta: darbo, šeimos ir administracinės teisės klausimai. Kaip teisinių žinių stygiaus pasekmės palaipsniui formuojasi paviršutiniškos žinios, iškreiptas teisės

⁹⁹ McCurley, S., Lynch, R., (2001). *Savanorių vadyba*. Vilnius: Savanorių centras. P. 142

supratimas, abejingumas teisei sistemai ir jos veiklai, teisinis nihilizmas ir kiti neigiamo pobūdžio reiškiniai.

Natūralu, kad kai jaučiame stygių, šiuo atveju teisinių žinių, imamės ieškoti būdų ir priemonių toms žinioms gauti. Populiariausios priemonės, kuriomis informantai gauna trūkstamą informaciją yra: savarankiška teisės aktų paieška „Lietuvos žiniuose“, internete ir spaudoje, susiklėsčius atitinkamoms gyvenimiškoms ir „darbinėms“ situacijoms kreipiamasi konsultacijų į juristus. Taip pat dažna priemonė – tarpusavio diskusijos, kuomet pasidalinama turimomis žiniomis ar diskusijos su turinčiu daugiau žinių/patirties atitinkamu klausimu. Pamokose sėkmingai taikomas metodas – konkrečių, kasdienių situacijų analizė.

3 lentelė. Teisinio švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Patvirtinantis teiginys
Poreikis	Teisė	3	I1: <...> aš labai norėčiau teisės, mokytis kažką susijusį su teise... <...> žadu studijuoti teisę I7: <...> domėjimuisi teise tėvai neturi noro... I7: <...> mūsų miestelyj mažam taip tai yra daugiau paprotinė teisė... <...> jie manipuliuoja teise.
	Pasirinkimo galimybė	1	I1: <...> turi būti pasirinkimo labai didelė galimybė...
	Žinios	3	I1: Reikia daugiau specifinių žinių. I3: <...> jiems taip pat manau trūksta tų teisinių žinių. I4: <...> jeigu reikia tų teisinių žinių tai yra Lietuvos žinios, kur ten įeina visi įstatymai <...>
	Noras mokytis		
	Domėjimasis	1	I6: Teise tėvai domisi tik tada, kai juo paliečia konkrečiai <...>.
Klausimai	Šeimos teisė	1	I1: <...> jeigu šeimoj kažkas-šeimyninių.
	Asmeniniai teisiniai		
	Darbo teisė	2	I6: <...> darbo kodeksas, o visų kitų jiems neįdomu.

			I1: <...> su darbu susijusių...
	Atsakomybė	2	I2: <...> reikėtų daugiau aiškinti ne tiktai apie teises , bet ir apie pareigas ir atsakomybę; <...> kad jie jaustų taip pat ir atsakomybę. I3: Tėvai taip pat nežino atsakomybės už savo vaikų auklėjimą.
	Pareigos	1	I2: <...> reikėtų daugiau aiškinti ne tiktai apie teises , bet ir apie pareigas ir atsakomybę.
	Konsultacijos išmanymas	1	I5: Nagrinėjant Konstituciją, visi turi įsigiję Konstituciją <...>
Pasekmės	Paviršutiniškos žinios	1	I6: <...> turi paviršutiniškų. Tėvai viską paviršutiniškai ir pedagogai taip pat paviršutiniškai.
	Manipuliavimas teise (skirtingas elgesys)	1	I6: Jie manipuliuoja teise
	Abejingumas		
	Supratimo (iškreipto) formavimais	1	I6: <...> iškreiptas vaizdinys vaiko teisių, nepateikta tiksliai ką jis turi žinoti ir suvedama tiktai į teisę; <...> tie mokinių iškreipti supratimai labai gadina visą bendruomenę mūsų.
	Nesidomėjimas	1	I6: <...> nesidomi teisėm, nes kai jie augo, jų tėvams neleido domėtis.; <...> to domėjimuisi teise tėvai neturi noro.
	Neformalus švietimas (Policijos pareigūnai, renginiai)	1	I5: <...> pasikviečiam iš policijos atstovus.
	Teisės aktų paieška (Lietuvos žinios, internetas)	1	I6: Iškilus kažkokiam klausimui jie tuoj pat konsultuojasi su kitais mokiniais, ieško informacijos internete, spaudos leidiniuose ir kitur.
	Juristo konsultacija	3	I1: <...> žinai, kad jei reiks, tai kažkoku klausimu konsultaciją tu tikrai gausi... I4: <...> gali tuo metu, ir mokytojai, suaugę žmonės pasikonsultuoti I5: <...> reikėjo labai daug

Priemonės/metodai			konsultuoti teisiniais klausimais. <...> aišku konsultavosi su juristais.
	Diskusijos	3	I6: <...> mokytojai dažnai konsultuojasi tarpusavyje ar su pažįstamais, turinčiais daugiau teisinių žinių. I3: Mokytojai dažnai diskutuoja tarpusavyje <...> I5: <...> pilietiškumo pagrindai tai ten mes diskutuojam įvairiausiom temom <...>
	Situacijų analizė	1	I5: <...> analizuojam konfliktines įvairias situacijas. <...> nagrinėjame visus straipsnius, kokie ten straipsniai, jie domisi, jei žino, jie analizuoja
	Informacijos paieška (internete, spaudoje, kitur)	1	I6: Iškilus kažkokiam klausimui jie tuoj pat konsultuojasi su kitais mokiniais, ieško informacijos internete, spaudos leidiniuose ir kitur.

3.3. Teisinio švietimo mokykloje įgyvendinimas

Mokymasis apima tris pagrindinius mokymosi tipus: formalųjį, neformalųjį ir savaiminį mokymąsi. Žmogus pats gali rinktis kuriuo būdu jam yra priimtinausia mokytis, gauti žinių. Iš esmės, šie trys mokymosi tipai yra tarsi papildantys vienas kitą: formaliai įgytus įgūdžius galima tobulinti neformaliuoju būdu, o kiekvieną dieną vis naujų žinių galima gauti dirbant, atliekant tam tikras, jau įprastas veiklas – savaiminiu mokymosi būdu. Mokymasis priklauso nuo mokymosi aplinkos, informacijos pobūdžio ir turimų žinių.¹⁰⁰

Formalusis švietimas – švietimas, vykstantis pagal teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas ugdymo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija.¹⁰¹

Neformalusis švietimas apima valstybės švietimo registre nereglamentuotą ugdymo veiklą, labai įvairaus turinio, metodų, formų bei organizatorių. Turiniui ir formoms būdingas didelis

¹⁰⁰ Laužackas R., Stasiūnaitienė E., Teresevičienė M. Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi, monografija. Kaunas: VDU leidykla. 2005

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 63-2853

lankstumas, palyginti su formaliuoju švietimu, kadangi jis priklauso nuo pačių neformaliojo ugdymo iniciatorių ir dalyvių pasirinkimo. Neformalusis švietimas yra (arba turi būti) svarbus formaliojo švietimo priedas kiekvienos šalies švietimo sistemoje.

Teisinio švietimo galimybės mokykloje (*4 Lentelė*), kurios leistų vykdyti teisinį švietimą, siejamos su formaliuoju, neformaliuoju švietimu ir savišvieta. Formalusis teisinis švietimas gali būti įgyvendinamas per teisės pagrindų, pilietiškumo pagrindų ir istorijas pamokas., taip pat per integruotas į kitus ugdymo dalykus žinias. Tačiau atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad mokykloje šiuo metu teisės pagrindų pamokos nevyksta, kadangi tai yra pasirenkamas dalykas ir nėra mokinių norinčių praplėsti ir pagilinti savo teisinės žinias. Tokiam mokinių sprendimui įtaką daro per daug apkrautas mokinių pamokų tvarkaraštis ir susikoncentravimas tik į tuos dalykus, kurių baigiamuosius egzaminus mokiniai ruošiasi laikyti ir kurių įvertinimų prireiks stojant į aukštąją mokyklą.

Teisės pagrindų vienoje iš mokyklų mokėsi 3-4 klasių mokiniai (vienuoliktokai ir dvyliktokai), tačiau šio dalyko pamokos mokykloje vyko tik pusmetį, kadangi beliko tik vienas suinteresuotas mokytis mokiny. Teisės pagrindus dėstė istorijos ir ekonomikos (socialinių mokslų) mokytoja. Teisės pagrindų pamokos buvo parengtos ir dėstomos pagal projekto „Street Law” knygą „teisė kiekvienam”.

Vis dažniau ir garsiau kalbama apie teisinį švietimą per neformalią veiklą: akcijos, konkursai, projektai, įvairūs renginiai, popamokinė veikla, susitikimai su policijos pareigūnais ir teisininkais. Taip pat vis reikšmingesnis tampa neformalioje teisinio švietimo veikloje žinias klaidos vaidmuo.

4 lentelė. Teisinio švietimo mokykloje įgyvendinimas

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Patvirtinantis teiginys
Formalus teisinis švietimas	Teisės pagrindai	1	I1: <...> teisės pagrindų mokėsi 3- 4 klasės mokiniai, tai yra 11-tokai, 12-tokai...; <...> jiems geriau valandą laiko skirti istorijos moduliui, o ne teisės pagrindams... I1: . Ir tie teisės pagrindai kai buvo... <...> teisės pagrindai buvo maždaug pusmetį... Dėstė istorijos mokytoja. Ji ir ekonomiką dėsto...
	Pasirinkimo galimybės	1	I7: <...> nėra tokio atskiro dalyko teisinėms žinioms perteikti.
	Istorija	1	I1: <...> jiems geriau valandą laiko skirti istorijos moduliui, o ne teisės

			pagrindams...
	Pilietiškumo pagrindai	1	I1: Tai gali iš tikrųjų ir pilietiškumo pagrindai.
	Teisinio švietimo sistema	1	I3: <...> pilnos sistemos, apimančios visą teisinę sistemą, - nėra.
	Pamokos	2	I2: <...> pamokos, teisinės pamokos (patikslina)... I4: <...> tai turėtų būti pamoka...
	Integruotos teisinės žinios	1	I7: Kaip kurios teisinės žinios yra integruotos į pilietinio ugdymo, istorijos, etikos ir tikybos pamokas, galbūt ir kitas.
Neformalus teisinis švietimas	Neformali veikla	1	I1: Paskui gali būti visokia neformali veikla...
	Akcijos	1	I2: <...> akcijos įvairios, konkursai...
	Žaidimai	1	I2: <...> daugiau jinau per žaidimus, per savišvietą...
	Tolerancijos centras	1	I1: <...> pas mus dar mokykloje yra ir tolerancijos centras <...> yra susiję su tuo pilietiškumu su teisiniu išsilavinimu
	Popamokinė veikla	1	I5: <...> popamokine veikla ten, neformalioju švietimu užsiimam...
	Susitikimai	1	I1: Dalyvauja mokiniai susitikimuose, tai irgi šviečiami. <...> susitikimai su žmonėmis, kurie toj srityj dirba... <...> sakyčiau, kad labiausiai įtakoja va tie susitikimai, pasikalbėjimai, tada užveda ant kelio.
	Žiniasklaida	1	I2: <...> Matomai turėtų žiniasklaida didesnį vaidmenį atlikti.
	Renginiai	3	I1: Kaip bibliotekoj vyksta miesto renginiai <...> I2: <...> bei kiti renginiai... I5: <...> Konstitucijos dieną švenčiam... dalyvauja ten savivaldybės visokuose ten renginiuose.
	Projektai	2	I1: Projektai visi. I2: Taip pat įvairūs projektai galėtų...
Savišvieta	Savarankiškas mokymas(is)	2	I1: <...> jis po to savarankiškai mokėsi. I2: <...> daugiau jinau per žaidimus, per savišvietą...<...> išskyla įvairūs poreikiai savišvietai

Šiuolaikiniame informacijos amžiuje žiniasklaida tampa vienu iš vaiko ugdymo veiksmų greta kitų veiksmų – mokyklos ir šeimos, kurie suformuoja ir įtvirtina kultūrinės bei

socialinės vertybės. Dėl didėjančios televizijos įtakos mažėja tokių institutų kaip šeima ir mokykla, bendruomenė, bažnyčia įtaka asmenybės socializacijai. Vaikai, palyginti su suaugusiais, yra įtaigesni televizijos laidoms, kadangi dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės. Išskiriamos žiniasklaidos funkcijos: šviečiamoji, lavinamoji ir auklėjamoji.

Žiniasklaidos skiriamieji bruožai – tai viešumas, neribotas vartotojų ratas, specialių techninių prietaisų, aparatūros naudojimas, nuolat kintantis auditorijos skaičius, priklausomai nuo susidomėjimo laidomis, pranešimais ir pan.¹⁰²

Savaiminis mokymasis (savišvieta) - vienas iš daugelio būdų, kuriuo galima įgyti teisinių žinių. Tačiau, kad teisinio švietimo procesas būtų produktyvus, savišvieta turėtų būti derinama su formalioju ir neformalioju švietimu. Savaiminis mokymasis siejamas ir tapatinamas su neformalioju mokymusi, nes vyksta taip pat ne formaliose institucijose ar organizacijose. Savaiminis mokymasis vyksta kiekvieną dieną, žmogui gyvenant ir dalyvaujant visuomeninėje aplinkoje. Pagal R. Laužacką, E. Stasiūnaitienę, M. Teresevičienę, toks mokymosi tipas yra siejamas su individualia iniciatyva, asmenine patirtimi, laisvalaikio leidimu, taip pat ir bendruomenine veikla. Tai yra neplanuotas ir nesisteminis mokymasis, pasireiškiantis dirbant, bendraujant ar paprasčiausiai gyvenant ir vykdant jau įprastas ir žinomas veiklas¹⁰³. „Dažniausiai šis mokymasis vyksta ne mokymo institucijoje, o jo pasiekimai nepasižymimi sertifikatais ar diplomais”¹⁰⁴ Pasak Z. Pozgaj, savaiminis mokymasis atitinkamai gali vykti besimokančiajam skaitant knygas, laikraščius, žurnalus, kalbant su įvairių sričių specialistais, naudojantis internetu ir jo teikiamomis paslaugomis. Ypatingai yra pabrėžiamas interneto naudingumas ir tinkamumas savaiminiam mokymuisi.¹⁰⁵ Pagal LR Švietimo įstatymą, savišvietos pagrindinis tikslas yra „<...> suteikti galimybes asmeniui nuolat savarankiškai mokytis, remiantis supančia informacijos erdve (bibliotekos, žiniasklaida, internetas, muziejai ir kt.) ir iš kitų perimama gyvenimo patirtimi.”¹⁰⁶

¹⁰² Zabeliauskas D. Žiniasklaidos ir paauglių delinkventinės elgsenos ryšys. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: 2008.

¹⁰³ Laužackas R., Stasiūnaitienė E., Teresevičienė M. Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi, monografija. Kaunas: VDU leidykla. 2005

¹⁰⁴ Fokienė A. Profesijos mokytojų neformaliojo ir savaiminio mokymosi didaktinių pasiekimų vertinimo sistemos parametrai, daktaro disertacija. Kaunas: VDU. 2006.

¹⁰⁵ Pozgaj Z. Informal learning in lifelong education. University of Zagreb, Croatia. 2008. Prieiga internete: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=1&hid=3&sid=b6b862a2-a095-4e56-aab9-c965d107407c%40sessionmgr2>. Prisijungimo data ir lakas: 2010.01.25, 18:44).

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 63-2853

3.4. Mokyklos vaidmuo teisinio švietimo procese

Darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė tai laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja.

Teisinis švietimas prasideda šeimoje, vėliau vaikų darželyje, pradinėje mokykloje. Vaikų teisinis švietimas svarbus siekiant užtikrinti, kad vaikai prisitaikytų prie nuolat kintančių ir naujų socialinių normų, gebėtų jomis naudotis gindami savo teises ir laisves.

Pagrindinius teisinio švietimo teikėjais (5 Lentelė) įvardijami: tėvai, mokytojai, institucijos – šeima, darželis ir mokykla. Teisinis švietimas turėtų būti pradedamas dar vaikystėje – šeimoje, vėliau į teisinio švietimo procesą įsitraukia ir pradinė mokykla, ir pagrindinė, ir vidurinė mokykla. Svarbiausia stengtis teisingas žinias vaikui perteikti suprantama ir priimtina forma, kad būtų suteikiamos ne tik naujos žinios, bet ir skatinamas poreikis žinoti. Todėl pagal kiekvieną mokinių amžiaus grupę turi būti parenkami tinkamiausi mokymo(si) metodai.

Mokymosi metodai- tai yra pasikartojančių veiksmų visuma, tinkanti mokytis įvairiausiems dalykams ir svarbi išmokimui. Negalima teigti, kad vieni mokymosi metodai yra geresni už kitus ar labiau tinkami nei kiti. Mokymosi metodai skiriasi savo paskirtimi. Vieni labiau tinkami naujai medžiagai perteikti, kiti individualiam darbui, tretieji mokymuisi grupėse ir socialinių gebėjimų plėtotei. Norint pasiekti gerų rezultatų, mokymosi metodai turėtų būti derinami tarpusavyje, o mokytojas gebėtų nustatyti jų santykį. Svarbiausia suprasti, kokioje situacijoje koks metodas labiausiai pasitarnautų mokymosi tikslams. Bet kuris iš metodų atliks savo funkciją tik panaudotas jam labiausiai tinkamoje situacijoje.¹⁰⁷

5 lentelė. Mokyklos vaidmuo teisinio švietimo procese

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Patvirtinantis teiginys
Ugdymo subjektai	Tėvai	3	I1: Aš sakyčiau šeimoje, pirmiausiai šeimoje. I2: Tėvai turėtų kur kas daugiau dėmesio skirti... I7: <...> pradžia- pagrindą turėtų duoti tėvai, šeima jau nuo vaikystės, galbūt 4 ar 5 metų.
	Mokytojai	3	I3: teisės dalyko mokytojas, kuris paruoštas tam, kuris išmano teisinę

¹⁰⁷ Teresevičienė M., Oldroyd D., Gedvilienė G. Suaugusiųjų mokymasis: andragogikos didaktikos pagrindai. Tytauto Didžiojo universitetas. 2004.

			<p>sistemą ir kuris moka metodiškai tą pateikti.</p> <p>I5: <...> daug jam suteikia pradinių klasių mokytojas...</p> <p>I5: <...> nuo mokytojo daug kas priklauso, kaip jis sugebės tai padaryti...</p>
	Šeima	1	I5: <...> nuo mažų dienų turi gauti tas teises žinias šeimoje.
	Darželis	4	<p>I3: Kažkokios taisyklės ir teisinis aaa aišku, kad reikėtų pradėti nuo darželio...</p> <p>I5: <...> aišku ir darželyje, jeigu vaikas lanko...</p> <p>I6: <...> vaikai ir darželyj turėtų žinoti tuos įstatymus prieinamus jiems...</p> <p>I7: <...> teisiu švietimu turėtų rūpintis darželyje...</p>
	Mokykla	4	<p>I1: O paskui švietimo įstaigos...</p> <p>I5: <...> po to jau atėjęs į mokyklą...<...> jau pradinėj klasėj jau to mokoma....</p> <p>I6: <...> nepadarys ir mokykla. Čia turi būti visuomenė, čia turi būti bendra sistema. O mokykla turėtų įdėti indėlį į tai...</p> <p>I7: <...> toliau pradinėje mokykloje ir taip toliau...</p>
Raidos laikotarpis	Vaikystė	1	I4: <...> su jaunesniais, tai galima būtų kažkokiom tai lengvesnėm temom mokyti, ką suprastų mokiniai, ir tai nebūtų per anksti...
	Paauglystė	2	<p>I4:<...> nuo 9-tos klasės, tai čia penkiolika metų kažkur tai, manau, ir nuo čia turėtų būti pradedamas...</p> <p>I5: <...> po to jau jis neaišku kaip jis ten nuo devintos klasės...</p> <p><...> kadangi jis jau ten nei penktoji nei šeštoji nei septintoji klasėj jis nieko nemokomas...</p>
	Žinios	2	<p>I5: <...> gauna tas teises žinias nuo pradinės klasės.</p> <p>I5: <...> Teisinių žinių jis praktiškai negauna (penktoji, šeštoji klasėj)</p>
	Mokymosi metodai	2	I7: <...> žinios turi būti

			<p>perteikiamos atitinkamai metodais, galbūt žaidimų forma iki 7-8 metų</p> <p>I7: <...> Vaikui augant turi keistis ir perteikiamos žinios ir perteikimo būdai...</p>
Bendra sistema	Galimybės	1	I3: Pagal vaiko poreikį ir pagal jo galimybes priimti tas žinias...
	Poreikis	2	I3: Pagal vaiko poreikį ir pagal jo galimybes priimti tas žinias... I7: <...> atsižvelgiant į vaiko gebėjimus.
	Istorijos pamoka	1	I1: Aš manau, kad per istorijos pamokas įmanoma...
	Pilietiškumo pagrindai	1	I1: Pilietiškumo pagrindus...
	Integruotos teisinės žinios	2	I5: <...> stengiamasi integruoti tas teisinis žinias į kitų dalykų mokymosi turinį... I5: <...> lietuvių kalbos pamokoje yra minimaliai užsimenama įvairūs pamokymai literatūros kūrinuose.

Mokymosi metodo parinkimas vienas iš svarbiausių mokymo(si) proceso organizavimo elementų. Tinkamas ir atsakingas mokymosi metodų parinkimas ir taikymas sąlygoja besimokančiųjų kūrybiškumo plėtojimą, pažangumo ir savarankiškumo, įgyjant ir taikant žinių augimą, formuoja protinius ir praktinius mokėjimus ir įgūdžius priešingu atveju gresia – žemas mokymosi efektyvumas, silpna besimokančiųjų mokymosi motyvacija ir pažangos stoka. Svarbiausi dalykai, kuriems turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys parenkant mokymosi metodus yra mokymosi tikslai, mokymosi tematika, besimokančiųjų pasirengimo lygis, skaičius, amžius ir mokymosi stilius.

3.5. Teisinio švietimo mokykloje reformos kryptys

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokias sritis ir kaip reikėtų tobulinti (6 *Lentelė*), norint teisinį švietimą mokyklose padaryti efektyvesnį: siūloma didinti dėmesį neformaliajam teisiniam švietimui, kuris yra „laisvesnis“ ir labiau suderintas su besimokančiųjų poreikiais. Tai galėtų būti įvairi projektinė veikla – projektų rengimas ir dalyvavimas, susitikimai su skirtingų socialinių grupių atstovais, policijos pareigūnais, kurie galėtų pasidalinti savo turimomis žiniomis, patirtimi, atsakyti į iškilusius klausimus. Taip pat turėtų būti skatinama dalyvauti jau 4-tus metus rengiamame Konstitucijos egzamine. Šiandien daugelis vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių yra perduodami ne tiesiogiai, bet per

žiniasklaidos priemonės, tai reikėtų panaudoti teisinio švietimo tikslų įgyvendinimui ir teisinių žinių plėtrai. Vienas iš informantų pasiūlė įdomią idėją vaikų teisinio švietimo skatinimui ir plėtojimui – animacinio filmuko, su vaikų pamėgtais ir gerai žinomais herojais, kuriuose būtų integruotos teisinės pamokėlės, o ne vien tiktai taip dažnai akcentuojamas smurtas ir kiti neigiami reiškiniai.

6 lentelė. Teisinio švietimo mokykloje reformos kryptys

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Patvirtinantis teiginys
Neformalus ugdymas	Projektai	1	I1: Projektai, susitikimai, neformalus ugdymas. <...> laisva projektinė veikla....
	Susitikimai	3	I1: Projektai, susitikimai, neformalus ugdymas. I1: <...> susitikimai su žmonėmis įvairių socialinių grupių – būtų iš tikrųjų geriau... I4: <...> galėtų dažniau mokiniai turėti galimybę bendrauti su policijos pareigūnais...
	Konstitucijos egzaminas	1	I7: <...> gera mintis teisiniam visuomenės švietimui jau ne pirmus metus rengiamas Konstitucijos egzaminas. <...> Reikėtų ir mokinių tarpe dalyvavimą skatinti, galbūt reikėtų mokykloje besimokantiems 10-tokams privalomą tokį egzaminą
	Žiniasklaida	1	I7: . Reikėtų pradėti žiniasklaidoje labiau akcentuoti teisinių žinių svarbą.
	Savoriavimas	1	I4: <...> skatinami mokiniai, kad va dalyvautų savoriškoj veikloj. Kad va būtų savoriais policijos padėjėjais.

Tobulinimo sritys	Mokymo programos	4	I2: didesnį dėmesį tam pilietiniam ugdymui skirti. Tiek pačio dalyko dėstyme, aprūpinime ten, požiūryje ir kituose dalykuose. I2: <...> Per senos yra ypač pilietiniam mokyme. I5: <...> reikėtų tobulinti tas programas, mokymo programas I7: <...> reikėtų keisti, atnaujinti, dalykų mokymo programas, daryti jas nuoseklesnes, labiau atitinkančias besimokančiųjų poreikius.
	Integruotos teisinės žinios	2	I3: <...> teisinės žinias reikia integruoti iš vis reiškia surinkti teisinių žinių paketą I3: <...> integruoti į kitus dalykus, kaip yra integruojama ten socialiniai dalykai.
	Teisinio švietimo pamoka	3	I4: <...> galėtų būti švietimo sistemoj pamoka konkreti, teisinio švietimo... I5: <...> Teisinio švietimo pamokos turėtų būti tik privalomos. I1: <...> teisės mokytis pamokos metu mokiniams nėra įdomus dalykas, tai juos atbaido.
	Vertinimas	1	I5: <...> mokinį reikia vertinti. Jis žino, kad gaus kažkokį tai vertinimo balą. O jeigu nevertins, jam tai bus neaktualu...
	Švietimo sistemos kaita	1	I5: <...> pirmiausiai reikia keisti pačią švietimo sistemą.
	Ministerijų bendradarbiavimas	1	I5: <...> Teisinės visuomenės visumai arba švietimui turi apjungti ir Vidaus reikalų Ministerija jėgas ir Socialinė Ministerija, ir Švietimo. Kol nebus apjungta viršų, tol nuleidinės atskiras įstatymus arba atskiras ugdymo programas tam tikram laikotarpiui, tol nebus visuomenės
	Mokymai mokytojams	1	I7: <...> gerai būtų ir papildomi apmokymai mokytojams:

			kažkokie kursai, seminarai, kuriuose jie galėtų iš patyrusių specialistų mokytis kaip jie turėtų dirbti, į ką orientotis, kokius metodus savo darbe naudoti ir kita informacija...
	Dėmesys praktiniam mokymui	2	I1: <...> atrodo reikia ne nuo žinių, o nuo praktinio pasibuvimo pradėti. Tada būtų gerai. Ne per pamokas, o po pamokų. I4: <...> galėtų būti su praktinėm užduotim...

Kaip prioritetinė teisinio švietimo sritis buvo įvardinta mokymo programų tobulinimas, jų atnaujinimas, suderinimas su besimokančiųjų poreikiais, bei kitais dalykais (kad nesikartotų ta pati informacija kelių dalykų pamokose, kad teisinis švietimas vyktų nuosekliai, be spragų). Dar buvo pasiūlymų teisės pagrindų dalyką mokykloje padaryti ne kaip laisvai pasirenkamą, o kaip privalomą, kuris būtų vertinamas (vertinimas labiau motyvuoja besimokančiuosius).

Ypatingai svarbu, kad teisiniu švietimu rūpintųsi ne tik Teisingumo ministerija, bet būtų įtrauktos ir kitos - Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Užsienio reikalų, Vidaus reikalų ir kt. ministerijos.

Svarbu nuolatos papildyti ir atnaujinti turimas žinias, todėl turėtų būti rūpinamasi teisinio švietimo dalyko mokytojų kvalifikacijos kėlimu, dalyvavimu kursuose ir seminaruose.

Apibendrinant kokybinio tyrimo metu gautus rezultatus, galima pastebėti, kad mokyklos bendruomenėje egzistuoja teisinio švietimo poreikis, ypač mokytojų ir administracijos darbuotojų tarpe. Mokinių tarpe šis poreikis šiek tiek mažesnis, kadangi jiems dėl mokymo programų didelės apimties sunku rasti laiko teisinio švietimo pamokoms. Be to vyresniųjų klasių (vienuoliktokai ir dvyliktokai) mokiniai labiausiai yra motyvuoti baigiamųjų egzaminų pasiruošimui, ir visą savo dėmesį ir pastangas skiria būtent šių dalykų mokymuisi. Todėl būtų tikslinga teisės pagrindų pamokas padaryti 9-10 klasėse. Mokyme ir mokymesi teisinio švietimo poreikis pasireiškia klausimais, domėjimusi, aktualios teisinės informacijos paieška, aktyviu dalyvavimu teisinio švietimo pamokose ir kitose su teisiniu švietimu susijusiose renginiuose, akcijose, susitikimuose.

Teisinio švietimo galimybės mokykloje (ir už jos ribų) neapsiriboja vien tik formalioju teisiniu švietimu: teisės pagrindai, istorija, pilietiškumo pagrindai, etika) taip pat nemažai dėmesio skiriama neformaliajam švietimui, kuris sėkmingai vyksta per projektinę veiklą,

įvairius susitikimus, renginius, policijos pareigūnų edukacinę veiklą. Taip pat gajus savaiminis mokymasis: per spaudą, televiziją, internetą, bendravimą ir bendradarbiavimą. Taigi teisinio švietimo galimybės esančios mokyklose tik iš dalies atitinka teisinio švietimo poreikį, kadangi nepakanka teisinio švietimo mokytojams ir administracijos darbuotojams, teisinės žinios perduodamos mokykloje dažnai nėra aktualios patiems besimokantiejiems, tai mažina jų susidomėjimą teise.

Pagrindinės priežastys, sąlygojančios teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą yra: nuoseklumo teisinio švietimo sistemoje trūkumas, teisinio švietimo dalykų programų nesuderinamumas su besimokančiųjų poreikiais, ribotas pamokų skaičius ir nepakankamas dėmesys mokinių ir administracijos darbuotojų teisiniam švietimui.

IŠVADOS

1. Atlikus teorinę analizę, galima teigti, kad teisinio švietimo mokykloje bruožai yra šie:
 - Sistemingumas.* Vaikai turi būti mokomi sistemingai, kad teisinis ugdymas taptų dėsningu procesu. Šiam procesui turėtų būti paruošta metodinė bazė, numatytos formos, priemonės tam darbui su įvairaus amžiaus vaikais.
 - Kontekstualumas.* Mokykloje teikiamas teisinis švietimas (teisinio švietimo programos, pagal kurias yra mokoma pamokų metų) turi būti suderintas su besimokančiųjų poreikiais, socialine, politine, kultūrine ir ekonomine aplinka. Teisinio švietimo pamokos turi būti orientuotos ne tik į dabartį, bet ir į artimiausią ateitį, t.y. „duoti“ tų žinių ir gebėjimų kurių žmogui reikia dabar ir reikės artimiausioje ateityje.
 - Įvairiapusiškumas.* Teisinis švietimas mokykloje jau kuris laikas vykdomas per formalųjį švietimą, t.y. teisės pagrindų, pilietiškumo pagrindų, istorijos, tikybos, etikos ir kt. dalykų pamokas, bet to, vis daugiau dėmesio skiriama ir teisiniam švietimu per neformalią švietimo veiklą: projektai, akcijos, renginiai, konkursai, susitikimai, toks teisinio švietimo pobūdis sulaukia vis didesnio susidomėjusiųjų dėmesio ir noro įsitraukti į šias veiklas.
 - Integralumas.* Teisės pagrindų pamokos mokykloje nėra privalomos, todėl dalis teisinių žinių yra integruota į kitus mokomuosius dalykus: istorija, pilietiškumo pagrindai, etika, tikyba ir kt.
 - Veiksmingumas.* Teisinis švietimas padeda mokiniams sėkmingiau integruotis į visuomenę ir joje našiai gyventi, geriau prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių ar naujų teisės normų, geriau žinoti savo teisės, laisves ir pareigas ir mokėti jomis tinkamai naudotis. Padeda geriau suprasti teisinės šalies sistemos funkcionavimo ypatumus, skatina pilietinį ir politinį aktyvumą ir kt.
2. Kaip parodė atlikta bendrojo lavinimo dalykų, susijusių su teisiniu švietimu analizė, intelektinės ir praktinės veiklos šių dalykų pamokose išskirtinai orientuojamos į individualią veiklą. Tik santykinai nedidelė dalis veiklos yra orientuojama į socialines veiklas, kur reikalinga grupė ar komanda. Daugiausia dėmesio skiriam individualiai asmens veiklai, tai suponuoja prielaidas, kad mokiniai gali būti ugdomi be solidarumo, bendruomeniškumo, tautinių vertybių ir kitų socialinių kompetencijų, orientuotų į kitą žmogų. Su teisiniu švietimu susijusių disciplinų programoms reikalingas tarpusavio suderinamumas, kadangi skirtinguose dalykuose kartojasi tie patys uždaviniai, jaučiamos teisinių žinių spragos atitinkamais amžiaus tarpsniais (pradinis ir pagrindinis ugdymas). Todėl, galima daryti išvadą, kad norint mokykloje sėkmingai vykdyti teisinį švietimą turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys socialinėms veikloms, per kurias būtų įgyjamos reikiamos

kompetencijos, kadangi tam tikrų kompetencijų stoka daro įtaką teisinio švietimo mokykloje kokybei.

3. Ištyrus teisinio švietimo mokykloje poreikį ir galimybes, formuluojama išvada, kad mokyklos bendruomenėje egzistuoja teisinio švietimo poreikis, ypač mokytojų ir administracijos darbuotojų tarpe. Mokinių tarpe šis poreikis šiek tiek mažesnis, kadangi jiems dėl mokymo programų didelės apimties sunku rasti laiko teisinio švietimo pamokoms. Mokyme ir mokymesi teisinio švietimo poreikis pasireiškia klausimais, domėjimusi, aktualios teisinės informacijos paieška, aktyviu dalyvavimu teisinio švietimo pamokose ir kitose su teisiniu švietimu susijusiose renginiuose, akcijose, susitikimuose.

Teisinio švietimo galimybės mokykloje neapsiriboja vien tik formaliuoju teisiniu švietimu: teisės pagrindai, istorija, pilietiškumo pagrindai, etika) taip pat nemažai dėmesio skiriama neformaliajam švietimui, kuris sėkmingai vyksta per projektinę veiklą, įvairius susitikimus, renginius, policijos pareigūnų edukacinę veiklą. Taip pat gajus savaiminis mokymasis: per spaudą, televiziją, internetą, bendravimą ir bendradarbiavimą. Taigi teisinio švietimo galimybės esančios mokyklose tik iš dalies atitinka teisinio švietimo poreikį, kadangi nepakanka teisinio švietimo mokytojams ir administracijos darbuotojams, teisinės žinios perduodamos mokykloje dažnai nėra aktualios patiems besimokantiejiems, tai mažina jų susidomėjimą teise.

4. Atlikus teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje poreikio ir galimybių vertinimą, nustatyta, kad pagrindinės priežastys, sąlygojančios teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą yra: nuoseklumo teisinio švietimo sistemoje trūkumas, teisinio švietimo dalykų programų nesuderinamumas su besimokančiųjų poreikiais, dėl pamokų skaičiaus yra ribotas teisės pagrindų pamokos pasirinkimo galimybės ir nepakankamas dėmesys mokinių ir administracijos darbuotojų teisiniam švietimui.

REKOMENDACIJOS

1. Su teisiniu švietimu susijusių disciplinų (teisės pagrindai, pilietiškumo pagrindai, istorija, etika ir kt.) mokytojams taikyti savo pamokose įvairius ir labiausiai tinkamus besimokantiesiems mokymo/si metodus, kurie skatintų tolimesnę mokinių teisinio mokymosi motyvaciją ir smalsumą.
2. Švietimo Ministerijos darbuotojams, atsakingiems už bendrojo lavinimo programų rengimą, atnaujinanti ir suderinti teisinio švietimo dalymų mokymo programas su mokinių poreikiais, šalies ekonominiu, socialiniu, politiniu ir kultūriniu gyvenimu.
 - Taip pat būtų tikslinga teisės pagrindų pamokas padaryti privalomomis, o ne pasirenkamomis, bei integruoti jas į 9-10 klasių kursą, kadangi tuo metu mokinių mokymosi programa yra laisvesnė.
 - Skirti didesnę dėmesį nuolatiniam pedagogų kvalifikacijos tobulinimui (kursai, seminarai ir kt.), kad jie turėtų galimybę tobulinti savo profesines žinias ir didaktinius gebėjimus tas žinias perteikti.
3. Tyrėjams, toliau plėtoti socialinius- edukacinius tyrimus teisinio švietimo srityje, taikant ir atrandant naujus edukacinio darbo metodus, teisės edukologo vaidmenis ir galimybes.

Antanavičiūtė J. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje poreikio ir galimybių vertinimas: teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas / darbo vadovas dr. I. Kuginytė-Arlauskienė; Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra. – Vilnius, 2010. – 71 P.

Magistro baigiamajame darbe ištirta teisinio švietimo bendrojo lavinimo poreikio ir galimybių vertinimas. Įvade yra pabrėžiamas temos aktualumas, iškeliamas tyrimo tikslas, uždaviniai bei objektas. Pirmoje darbo dalyje yra išryškinti teoriniai teisinio švietimo mokykloje bruožai. Antroje dalyje yra aptarta tyrimo metodika, paskirtis, eiga ir organizavimas. Trečioje dalyje buvo sisteminami ir analizuojami tyrimo metu gauti duomenys. Tyrimo rezultatai yra apibendrinami ir pateikiami išvadose.

Pagrindinės sąvokos: teisinis švietimas, bendrojo lavinimo mokykla, kompetencijos, teisinio švietimo mokykloje poreikis, teisinio švietimo mokykloje galimybės, teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių vertinimas.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame nagrinėjama teisinis švietimas – kaip kryptinga ir sisteminga veikla, kurios metu siekiama besimokančiajam perteikti teises žinias ir formuoti teisinius įgūdžius ir gebėjimus, kuriais vadovaudamasis asmuo gebėtų pasinaudoti kasdieniniame gyvenime ir/ar iškilus atitinkamai situacijai, taip pat mokėtų naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje šalies sistemoje, kartu gerbdamas kito teises ir laisves bei vykdydamas pareigas.

Tyrimo objektas – teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Tyrimo tikslas – ištirti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikį ir galimybes, bei nustatyti poreikio ir galimybių vertinimą

Tyrimo duomenys rinkti atliekant iš pusiau struktūruotą interviu, duomenys analizuoti naudojant interpretuojamąją fenomenologiją. Atliekant pusiau struktūruotą interviu informantams atrinkti buvo taikoma netikimybinė kriterinė atranka. Imties dydis – 7 informantai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokyklos bendruomenėje egzistuoja teisinio švietimo poreikis, ypač mokytojų ir administracijos darbuotojų tarpe. Mokinių tarpe šis poreikis šiek tiek mažesnis, kadangi jiems dėl mokymo programų didelės apimties sunku rasti laiko teisinio švietimo pamokoms. Mokyme ir mokymesi teisinio švietimo poreikis pasireiškia klausimais, domėjimusi, aktualios teisinės informacijos paieška, aktyviu dalyvavimu teisinio švietimo pamokose ir kitose su teisiniu švietimu susijusiose renginiuose, akcijose, susitikimuose.

Teisinio švietimo galimybės mokykloje neapsiriboja vien tik formaliuoju teisiniu švietimu: teisės pagrindai, istorija, pilietiškumo pagrindai, etika) taip pat nemažai dėmesio skiriama neformaliajam švietimui, kuris sėkmingai vyksta per projektinę veiklą, įvairius susitikimus, renginius, policijos pareigūnų edukacinę veiklą. Taip pat gajus savaiminis mokymasis: per spaudą, televiziją, internetą, bendravimą ir bendradarbiavimą. Taigi teisinio švietimo galimybės esančios mokyklose tik iš dalies atitinka teisinio švietimo poreikį, kadangi nepakanka teisinio švietimo mokytojams ir administracijos darbuotojams, teisinės žinios perduodamos mokykloje dažnai nėra aktualios patiems besimokantiejiems, tai mažina jų susidomėjimą teise.

Pagrindinės priežastys, sąlygojančios teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą yra: nuoseklumo teisinio švietimo sistemoje trūkumas, teisinio švietimo dalykų programų nesuderinamumas su besimokančiųjų poreikiais, ribotas pamokų skaičius ir nepakankamas dėmesys mokinių ir administracijos darbuotojų teisiniam švietimui.

Antanavičiūtė J. Legal education in general education schools need and feasibility assessment: Master degree final theses on law educology / supervisor. I. Kuginytė-Arlauskiene; Mykolas Romeris university, Faculty of Social Policy, Department of Educology. - Vilnius, 2010. - 71 P.

SUMMARY

Issue in this graduate legal education - as a systematic and purposeful activity which purpose is to convey to the learner legal knowledge and develop legal skills and abilities, which led the person able to use in everyday life and / or in the special situation, as well as to pay their legal rights and freedoms in the country legal system, while respecting the other rights and freedoms and carrying out duties.

The object of research - legal education in secondary schools, the need and feasibility assessment. The aim - to explore need and opportunities of legal education in general education schools and identify needs and opportunities.

Assessment study data was collected from semi-structured interviews, data were analyzed using interpretative phenomenology. In the semi-structured interviews informants were selected by criterion sampling. Sample size - seven informants.

The results showed that in the school community, there is a need for legal education, especially teachers and administrative staff people. Among the students need is a little less because of their large-scale training programs, it is hard to find time for legal education lessons. Teaching and learning in legal education need occur on issues relevant legal information retrieval, active participation in legal education classes and other education related to legal events, campaigns, meetings.

Educational opportunities for legal education is not limited to formal legal education: the legal foundations, history, citizenship, ethics also much attention is given to non-formal education, which is a successful project activities, various meetings, events and educational activities of police officers. Also is popular informal learning: the press, television, internet, communication and cooperation. Thus, the possibility of legal education in schools is only partly meet the need for legal education, legal education is not enough because teachers and administrators, transmitted legal knowledge is often not interesting for learners, it reduces their interest in the law.

The main reasons leading need for legal education at school and opportunities non-compliance are: consistency, lack of legal education, legal education programs incompatibility with students needs, a limited number of classes and the lack of attention to student and administrative staff in legal education.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius. 2002.
3. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 63-2853
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. X-767 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 80-3143.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 -2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2005, Nr. 40-1290
6. Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, <http://www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.01.11, 19:43 val
7. LR Vyriausybės nutarimas Dėl visuomenės teisinio švietimo programos 2009-2012 patvirtinimo. http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm, Prisijungimo data ir laikas: 2010.07.26, 11:47 val.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo, Žin., 2004, Nr. 108-4058.
9. Lietuvos gyventojų teisinės žinios 18-74 m. Lietuvos gyventojų apklausa, 2009 http://www.tm.lt/dok/tyrimai/Rait_ataskaita_TM20091228.pdf, Prisijungimo laikas ir data:2010.06.05, 21:33 val.
10. Teisinio švietimo „Street Law” programa, <http://www.nplc.lt/sena/pr10.html>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.04.18, 18:33 val.
11. Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministerijos internetinis tinklalapis, <http://www.tm.lt/>, Prisijungimo laikas ir data:2010.06.05, 21:54 val.
12. <http://www.elsa.lt/elsa/meniu.php?page=mtsp>, Prisijungimo laikas ir data:2010.09.13, 22:14 val.
13. Abramavičiūtė V., Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
14. Andriukaitienė D., Gurskinė O., Jovaiša T., Laužackas R., Pukelis K., Spūdytė I., Tūtlys V. Lietuvos kvalifikacijų sistemos. Metodologija. Kaunas: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

15. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Vertybės: švietimo strategijos ir realybė. *Pedagogika* Nr. 95, P. 28-35
16. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008.
17. Brazauskas J. *Svarbiausios Lietuvos istorijos datos*. Kaunas: Šviesa, 2001.
18. Bužinskas G., Tumelienė G. Teisėkūros proceso įgyvendinimo ir nacionalinio teisinio švietimo programos aprašymas. 2005.
19. Etikos vidurinio ugdymo bendrosios programos projektas Švietimo plėtotės centras, Vilnius, <http://www.pedagogika.lt/index.php?1136240962>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 16:48
20. Fokienė A. Profesijos mokytojų neformaliojo ir savaiminio mokymosi didaktinių pasiekimų vertinimo sistemos parametrai, daktaro disertacija. Kaunas: VDU. 2006.
21. Gogelienė J. Jaunimo teisinio auklėjimo Lietuvoje bruožai: magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
22. Grigaliūnaitė G., Pekauskas A. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė // *Pedagogika*. Nr. 89, 2008
23. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L., Macaitienė R., Eitutytė D. *Karjera šiandien ir rytoj Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla*. 2002.
24. Guogis A. Kai kurie socialinio solidarumo praradimo aspektai Vakaruose ir Lietuvoje. *Socialinis darbas. Mokslo darbai*. 2006 Nr.5(1). P. 9-13
25. Hayek von F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
26. http://www.juventos.vilnius.lm.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=95
27. <http://www.teisingumas.lt/visuomenei/teisinis-svietimas>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.10.26, 19: 48 val.
28. Jovaiša L. *Edukologijos įvadas*, Kaunas: Technologija, 1996.
29. Jovaiša L. *Edukologijos pradmenys*, Šiaulių universitetas: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
30. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas. 2002
31. Komarov S. A., Malko A. V. *Teorija gosudarstva i prava*. Moskva: Norma, 2003.
32. Laužackas R., Gedvilienė G., Tūtlys V., Stasiūnaitienė E., Vaičiūnienė V. *Bendrujų kompetencijų ugdymo profesinio mokymo programų metodika: mokomoji knyga*. Kaunas, VDU, 2008.
33. Laužackas R., Stasiūnaitienė E., Teresevičienė M. *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*, monografija. Kaunas: VDU leidykla. 2005

34. Laužackas, R. Profesinio rengimo terminų žodynas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2005
35. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai // <http://www.pedagogika.lt/bps.htm>, Prisijungimo data ir laikas: 2009-09-29, 19:49
36. McCurley, S., Lynch, R., Savanorių vadyba. Vilnius: Savanorių centras. 2001.
37. Motiejūnaitė I Mokinių požiūris į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008.
38. Nazarovienė D., Merkys G. Teisinės kultūros bruožai (sociologinė perspektyva). Filosofija, sociologija 2003, Nr. 1. P. 31-36
39. Pagrindinio ugdymo bendrosios programos: Dorinis ugdymas (2008), <http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 17:05
40. Pagrindinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas: Pilietiškumo ugdymas (2008), <http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 17:18
41. Pilietiškumo ugdymo integruojamoji programa (2008), <http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 17:32
42. Posner R. A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004.
43. Pozgaj Z. Informal learning in lifelong education. University of Zagreb, Croatia. 2008. Prieiga internete: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=1&hid=3&sid=b6b862a2-a095-4e56-aab9-c965d107407c%40sessionmgr2>. Prisijungimo data ir laikas: 2010.01.25, 18:44).
44. Pradinio ugdymo bendroji programa (2008), <http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 18:13
45. Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. Socialinis darbas, 2008, Nr. 7 (2). P. 51- 52.
46. Rowe D. Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą. Švietimo naujovės, 1994, Nr. 2.
47. Rupšienė L. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2007.
48. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
49. Šmidtaitė S. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelis: optimizavimo problema, magistro baigiamasis darbas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.
50. Szyszkowska M. Europejska filozofia prawa. 2 wydanie. – Warszawa: C. H. Beck, 1995.

51. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma Litera. 2001.
52. Teisės edukologijos programos aprašas,
http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/educacines_veiklos_katedra/informacija/Teises_educologija_progr_11.doc, Prisijungimo data ir laikas: 2010.06.26, 14: 37 val.
53. Teisės vidurinio ugdymo bendrosios programos projektas,
<http://www.pedagogika.lt/index.php?159258531>, Prisijungimo data ir laikas: 2010.10.04, 13:52
54. Teresevičienė M., Oldroyd D., Gedvilienė G. Suaugusiųjų mokymasis: andragogikos didaktikos pagrindai. Tytauto Didžiojo universitetas. 2004.
55. Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: LTU, 2003.
56. Tikybų vidurinio ugdymo bendrosios programos projektas (2009) Švietimo plėtotės centras, Vilnius, <http://www.pedagogika.lt/index.php?1136240962>, Prisijungimo data ir laikas: 2010-05-14, 18:40
57. Toleikienė R. Socialinių gebėjimų ugdymo valdymas teisinio švietimo aspektu, magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas. 2006.
58. Vaišvila A. Teisė kaip visuomeninė sutartis, Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. Nr. 7–8. 1997.
59. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004
60. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000.
61. Valackienė A. Sociologinis tyrimas. Vadovėlis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2006.
62. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
63. Zabeliauskas D. Žiniasklaidos ir paauglių delinkventinės elgsenos ryšys. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: 2008
64. Žydžiūnaitė, V. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2007. P. 40.
65. Лившиц Р. 3. Теория права. – Москва, 1994.

PRIEDAI

Interviu klausimai

1. Kaip suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar yra svarbus teisinis švietimas?
2. Koks teisinio švietimo poreikis pasireiškia mokyklos bendruomenėje: mokinių, tėvų, mokytojų, administracijos atžvilgiu?
3. Kokios yra galimybės mokykloje įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą?
4. Kokį vaidmenį mokykla atlieka (turėtų atlikti) teisinio švietimo procese? Nuo kada turėtų būti pradedamas teisinis švietimas?
5. Ką galėtumėte pasiūlyti, kad teisinio švietimo poreikis ir galimybės mokykloje būtų labiau suderinti?

INTERVIU SU RESPONDENTAIS TEKSTAI

I INTERVIU

I.: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra nustatyti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitiktį. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Jūsų vardas darbe bus pakeistas pseudoniminiu vardu, o įstaigos pavadinimas taip pat bus užkoduotas. Taigi pradžioj galėtumėt prisistatyti trumpai. (Ta prasme paminėti savo parą, pareigas ir pan...)

I1: Esu Danutė Liutkevičienė. Pareigas sakyti ar čia nesvarbu? (pasitikslinka)

I: Galit sakyt. Čia nesvarbu. Tai nebus įrašyta.

I1: Lituanišė ir administratorė.

I: Taigi norėčiau Jūsų pradžioje paklausti: kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar yra svarbus teisinis švietimas?

I1: Iš tikrųjų svarbu, bet kokybiškas švietimas (pabrėžia). Teisiškai išprusęs žmogus turi būti.

I: Taip...(galvoja) O ką Jūs turite omenyje sakydama kokybiškas? Nuo ko ta kokybė, Jūsų nuomone, labiausiai priklauso?

I1: (tyla) Nuo ko kokybė priklauso? (pakartoja klausimą).

I: Taip (patikslinka). Kad teisinis švietimas būtų kokybiškas.

I1: (galvoja)... Tai kažkas turi perteikti žinias tas visas. Kurias aš sugebėčiau čia ir dabar pritaikyti praktikoje. Man atrodo tai būtų kokybė. Bet jeigu duosi tik žinių, tai tada kurių praktiškai niekur negali panaudot, tai vėl negerai... Bent va man kaip mokytojai kiek yra svarbu tos teisinės žinios, man svarbu pavyzdžiui su darbdaviu kažkokie kontaktai. Tai šitą va, kad realiai išmanyčiau ir pritaikyčiau būtų gerai... O jeigu grūstų tai ko man nereikia, tai man to visai nereikia. Lygiai taip pat su vaikais. Tai ko jiems dabar reikia?.. Nei jiems apie darbą dabar reikia, nei apie valstybes, nu jiems tai dabar neaktualu.

I: Taip... (skatinamai pritaria) pašalinis triukšmas) Taigi koks teisinio švietimo poreikis pasireiškia mokyklos bendruomenėje? Galbūt mokinių, tėvų ar administracijos atžvilgiu kažką pastebėjote savo darbo metu?

I1: (tyla)

I: (tęsia) Kokias klausimais galbūt mokytojai pasigenda žinių savo darbe? Ar galbūt jaučiate tik iš vaikų tą poreikį teisinėms žinioms?

I1: Kad keltų klausimus tokius, kad kažkokių reikia., tai niekad nebuvo. Mokiniai tai niekad. Tik va vienas sakė, kad va aš labai norėčiau teisės, mokytis kažką susijusį su teise. Ir kodėl? – kai aš jo paklausiau, tai jis atsake, kad todėl, kad žadu studijuoti teisę. Bet, kad man reikia čia ir dabar kažkokių tai žinių, tokio nei vieno nebuvo (užtikrintai).

I: Taigi iš pačių mokinių nesulaukėt ypatingos motyvacijos?

I1: Ne. O mokytojai... Tai dabar pas mus ir suaugusieji gali mokytis. Tai vėl ne. Nes visko tokio tu nesugebėsi mokytis. Todėl sėdi ir skaitai ką reikia, ir žinai, kad jei reiks, tai kažkoku klausimu konsultaciją tu tikrai gausi. Ta prasme tu tiek visų žinių negausi.

I: Taigi galvojat, kad, jeigu aš teisingai suprantu, kad pats individas turėtų inicijuoti tą mokymąsi?

I1: Jeigu man trūksta, tai aš tada ieškau. O jeigu man duos. Tai tada turi būti pasirinkimo labai didelė galimybė. Ir to ir to ir to... O jeigu kažką bendro. Tai kam man tas bendras?! Kam man ten sąvokų, pavyzdžiui kažkokių išmokti? Nu ir nebereikia tada.

I: Tai reiškia kažkokių daugiau specifinių žinių reikia. (apibendrina)

I1: Taip. (pritaria)

I: Ne bendro pobūdžio.

I1: Tikrai ne bendro (pakartoja). Pavyzdžiui jeigu man, su darbu susijusių, jeigu šeimoj kažkas-šeimyninių. O mokiniams ką?..

I: Aišku. Dabar norėčiau paklausti: kokios yra galimybės mokykloje įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą? Tai galit papasakoti ir kokios buvo nksčiau, kaip Jūs man minėjot., apie teisės pagrindus.

I1: Tai daugiausiai teisės pagrindų mokėsi 3- 4 klasės mokiniai, tai yra 11-tokai, 12-tokai. Jų beveik keturi šimtai. Tai mes į tai orientuojamės ir aš pirmausia klausiu jų – ko jiems reikėtų. Tai be tų pagrindinių dalykų jie pasirenka, galirinktės. Buvo net sąrašas išvardintas. Tai prieš penketą metų rinkosi teisės pagrindus tokiu būdu rinkosi. Nu ne visi. Bet turėjo galimybę. Tai iš 150 tokių mokinių pasirinkdavo 7. Rinkdavosi tie, kurie žada studijuoti teisę.

I: O koks yra minimalus skaičius mokinių, kad susidarytų grupė?

I1: kad grupė būtų? (pasitikslina) Grupė turi būti, bent kaip ugdymo planuose yra pasakyta, mokykla apsisprendžia pati. Mes turėdami lėšų leidžiam 5 mokinių mobilią grupę. Kad 5 mokiniai būtų. Tai va. Buvo 7 pasirinkę. Ir per pusę metų atsisakė. Tai aš klausiu, kodėl atsisakė. Tai tiesiog

mano, kad to dalyko nereikės. Jiems vis tiek reikės laikyti istorijos egzaminą. Todėl jiems geriau valandą laiko skirti istorijos moduliui, o ne teisės pagrindams. Ir tada teisę studijuoti aukštojo mokykloje. O dabar jau nebėra visiškai... Net nenori tokio dalyko. Tai gal dėl to nenori, kad mažėja norinčių studijuoti teisę. Nes šiaip tai mokykloje taip ir susiję –reikia to, ko man reikės stojant. Svarbiausią mokyklą baigti, kad aš galėčiau įstoti. Nes ir pinigai, ir laikas, viskas susiję. Ir tada taip ir pasidaro: jis geriau renkasi istoriją, renkasi matematiką, kadangi ateityje reikės egzaminus laikyti. O apie tą gyvenime malonumą, apie tą praktinę naudą dabar nėra kada galvoti, bent jau jie taip sako (patikslina). Mums dabar tai nesvarbu, mums reikia įstoti.

I: Taigi jie renkasi pagal savo orientaciją įstoti.

II: Taip. Jiems yra orientacija įstoti. O ten gyvenime ko reikės, jei gali išmokti. Gali iš menų pasirinkti. Bent jau jie taip sako, kad mums gaila laiką gaišti, menams atiduoti. Viskas yra susiję.

I: Aišku. O kaip manote, kas turėtų teisinio švietimo procese atlikti pagrindinį vaidmenį? Ir kodėl?

II: Mokykloje pačioje? Teisinį švietimą?.. (galvoja) Tai čia pagal aaa...

I: Na tai čia turbūt bus tai ką ir minėjote. Kad buvo teisė pagrindai, o dabar yra kaip ir pilietinis ugdymas prie teisinio švietimo.

II: Dalykas koks galėtų ? Tą teisinį švietimą duot?

I: Taip.

II: Tai gali iš tikrųjų ir pilietiškumo pagrindai. Ir tie teisės pagrindai kai buvo, tai gali. Paskui gali būti visokia neformali veikla.

I: Taip (pritaria).

II: Dalyvauja mokiniai susitikimuose, tai irgi šviečiami. Kaip bibliotekoj vyksta miesto renginiai, tai eina. Projektai visi. Tai gali iš tikrųjų ugdyti. Susitikimai su žmonėmis, kurie toje srityje dirba. Šiaip tai aš sakyčiau, kad labiausiai įtakoja va tie susitikimai, pasikalbėjimai, tada užveda ant kelio. O tos vadovėlinės žinios ir pats dalykas tai net atbaido.

I: Mhm... Taigi teisės pagrindai pas jus gyvavo tikrai pusmetį?

II: Taip. Maždaug pusmetį. Ten buvo vienas vaikas likęs, bet jis po to savarankiškai mokėsi. Bet jisai jau nebaigė to kurso.

I: Tai tada liūdna žinia. O teisės pagrindus tai dėstė kokio dalyko mokytojai?

II: Dėstė istorijos mokytoja. Ji ir ekonomiką dėsto. Yra socialinių dalykų mokytoja. Jinai dar ten ir kursus specialius lankė. Buvo taip. O pas mus dar mokykloje yra ir tolerancijos centras. Ir tame tolerancijos centre per projektus dalyvauja ir knygas parsiveža ir medžiagą visokią. Ten va iš tikrųjų yra susiję su tuo pilietiškumu su teisiniu išsilavinimu. Tai ji visokioje tokioje veikloje dalyvavo, dėl to ji ir tuos teisės pagrindus dėstė.

I: Mhm. Aišku. O dar norėjau paklausti: kaip Jūs asmeniškai manote, kur turėtų prasidėti tas teisinis švietimas? Kokia Jūsų nuomonė? Ar šeimoje ar darželyje ar mokykloje?..

II: Aš sakyčiau šeimoje, pirmiausiai šeimoje (pakartoja). Nuo čia reikėtų pradėti. O paskui žinoma visa aplinka. Visos įstaigos, kurias vaikas pereina tai turėtų žinoti. Kas yra? Kodėl? Kaip? Jo šeima pirmiausiai tada. O paskui švietimo įstaigos.

I: Bet mokykla irgi gali, jei teisingai jus supratau?

II: Žinoma galima. Bet aš manau, kad per istorijos pamokas įmanoma (pabrėžia). Ten įmanoma ten atskirus dalykus. Pilietiškumo pagrindus. 1 savaitinė pamoka 9 ir 10 klasėj, tai jau daug. Pas mus 10 – 2 val. Tai tuos dalykus gali mokyti. Tačiau ir vėl. Ar mokytojas yra pasirengęs labai gerai kalbėti? Išmanyti tuos dalykus? Tai gal tada taip ir pasidaro. Ką aš žinau. Gal nelabai įdomu ir tie mokiniai nesirenka. Nors viena mokytoja sako: (cit.) „Meilės tėvynei ir kaip čia dabar vat, teisingumo ir tų va teisių per pamokas neįmanoma išmokti. Tai turi ateiti savaime.

I: Savaime... (galvoja) Tai daugiau turi ateiti per bendravimą? (tikslinasi)

II: Taip. Meilės tėvynei ir supratimo kas yra laisvė ir teisė – neišmokysi. (prisimena kolegės žodžius).

I: Mhm.

II: Reikia pačiam matyt, dalyvaut, išgyventi. Taip istorijos mokytojas pasakė. Ir man tie žodžiai iš tikrųjų įstrigo.

I: Taigi kaip Jūs vertintumėt teisinio švietimo galimybes esančias Jūsų organizacijoje? Apibendrinant taip.

II: Galima. Jeigu būtų poreikis, - galima. Bet kai nėra poreikio -ne. Tos galimybės yra, jei mokiniai norėtų. Yra galimybės mokytis. Yra ir mokytojų, kurie galėtų dėstyti ir yra kvalifikaciją įgiję. Tik kai vieniems nereikia, tada kiti va taip ir miršta. Nes jeigu pasirinkimas. Jeigu privalomas, tai taip. Tada mokytojai įkištu. O dabar pasirenkamas dalykas. Ir jo nebesirenka.

I: mhm. O kaip manote, kokio vertinimo iš mokinių pusės būtų susilaukta, jeigu teisės pagrindai būtų privalomas dalykas? Ar galvojat, kad reiktų tokio dalyko?

II: (tyla) Nenorėtų mokiniai. Saku taip, nes tie dabar 3-čiokai , 4-tokai jie taip kalba. Jie sako: mums dabar nereikalinga etika ir tikyba, Man nereikia. Man nereikia nieko iš menų. Nereikia iš sporto. Nes Mes galim sportuoti kur nors kitur. I bažnyčia ar kitur jie savo savišvietai iš šeimos gali gauti tas žinias. Ir 3, 4 klasėj visas jų tas laikas turi būti skirtas įstojimui. Nu pasirinkt, baigt mokyklą ir įstot. Dabar 9 ir 10 klasėj aš galvoju, kad jie sakytų: jeigu lietuvių viena pamoka, 2 pilietiškumo, 3 piešimo, 5 kūno kultūros – jie sutiktų. Bet kai yra programa ir tai atima iš matematiko laiką, o programą turi tokią pačia išeiti, tai tada problema pasidaro ta, kad egzaminams nepasiruoši. Bet patiems vaikams pati ta įvairovė būtų įdomi. Bet mums mokytojams ir tėvams, -

suaugusiesiems, kai tu žinai, kad tau viskas ateityje nuo to priklausys. Ne tiek pačiam gyvenimui ruošia, kiek studijoms mokykla. Nu tarkim ne mes čia taip sugalvojom. Taip yra. Nes jiems reikia atsinešti geras žinias ir pažymius. Tai va jeigu šito nebūtų, kitokia stojimo tvarka būtų – viskas pasikeistų. Arba pati mokykla būtų orientuota, kaip anksčiau į gimnazijas, progimnazijas. Kas daugiau orientuoti į akademiškumą mokytųsi daugiau, tarkim, ir tos teisės jie kitaip mokytųsi, ir ekonomikos. O dabar viskas bendram katile. Tiesiog, kai mokytojas mato, kad vaikas laiką gaišta, vaikas sako man nereikia, tėvai irgi mato, kad jam nereikia. Man reikia matematikos. Nes egzaminai yra 3 pagrindiniai: lietuvių, matematika ir užsienio kalba, dar istorija. Taigi reikia šitus dalykus mokytis. Ir kitiems dalykams, pamokoms – nebelieka laiko. Sako: jeigu jie nori sportuoti, jie išeina pasportuoti, kursus kokius lanko. Tai tik dėl to, kad to nereikia studijoms, tik dėl to. Tai tiesiog orientuota.

I: taigi jeigu teisingai supratu, tai pagrindinis dalykas yra studijos ir tikslas įstoti į norimą specialybę.

II: Taip. Per daug jiems tų žinių. Žmogus gi tu negali aprėpti visko. O visko po truputį nėra blogai. Mokiniai turi būti prie kažko tai orientuoti. Ir dar vat galvoju, jeigu kalbama apie teisės tuos pagrindus, jaučiama tendencija, kad į teisę stojančiųjų jau šiomet žymiai mažiau.

I: Mhm...

II: Tai va o buvo toks didelis pakilimas, bum, tada dar atsirasdavo iš 150 -7. O dabar jau visiškai, nes nebereikia.

I: Taip. O ką Jūs manot apie tai, kad dažnai jauni žmonės ima pažeidinėti įstatymus, pvz. pardavinėti narkotikus, ar jei žino apie gresiančias atsakomybes už tokį elgesį ir pan?

II: Taip. Apie visus šitus dalykus yra labai daug programų, kurios visas tas žinias ir teikia. Pavyzdžiui atviros dienos policijoje, kai ten nueina, bendrauja ten su policininkais, ateina darbuotojai iš kalėjimo, prevencinės programos. Yra komitetai, grupės darbo. Kur patys labai geranoriškai atvažiuoja ir pasakoja. Ir mokiniai tada sutinka su tais žmonėmis, bet ne mokytojais, kuris yra pažįstamas dėsto istoriją. Jiems va šitas neformalus švietimas yra tinkamas. Bet sėdėt klasėj ir mokytis. Rodos mokais tokio neapčiuopiamo dalyko. Tau reikia, įdomu... per tą neformalią veiklą. Išgirsti faktus iš pareigūnų. Ir jei net važiavo į Vilnių policijos komisariatą. Visi visi važiavo. Ir jiems taip buvo įdomu pamatyti kaip viskas vyksta., ką jie daro. Jiems tinka. Bet mokytis iš knygų tokių dalykų – neįdomu. Iš vadovėlių reikia mokytis matematiką ir fiziką, o teisę reikia matyti daugiau praktiškai įgyvendinamą. Man taip atrodo. Geriau jau koks trumpalaikis ar ilgalaikis projektas nei vienas kurso modulis. Bet mokytis va pavyzdžiui 9 klasėj visus metus jie nebenori. Ne tas jų noras išsilaksto.

I: Tai tas ir poreikis mokinių kaip ir bangom? Yra klausimas kuris šiuo metu yra mokiniams įdomus ir aktualus.

I1: Taip. Tarkim vienas ateina pasakoja apie asmenines teises, laisves. Kitas kalba apie kažkokią nusikalstamą veiklą. Nes naujas žmogus, kuri pasakoja kažką naujo, įdomiai ir kitaip ir man naudos duoda. Nu o čia kaip mokytojas, tai ir žiūri kaip į mokytoją, kuris MOKO (akcentuoja). Nu žodžiu tokio intereso nėra. O per neformalų ugdymą tai iš tikrųjų įdomu, bet per pamokas tai nieko labai naudingo nėra.

I: Supratau.

I1: Netgi pilietiškumo pamokos, kurios anksčiau būdavo tik 9 klasėje, dabar padaryta taip, kad 9 – 1 pamoka ir 10. Arba 10 klasėj 2 valandos. Pas mus yra padaryta 10 klasėje 2 valandos. Jie, mokiniai kai pamatė, kad reikės mokytis 2 valandas pilietiškumo pagrindų jie sako, kaip čia ir kodėl? Jiems keista. Tai va jiems nelabai patinka. Ir mokytojams numanau, kad nelabai, bet neklausiau jų. Geriau jau būtų istorijos mokytis. Mokytojai sako, kad meilės tėvynei neišmoksi iš vadovėlio, Tai va tokie žodžiai. Tokia problema. Jeigu būtų per neformalų ugdymą, tada būtų įdomiau, geriau ir tie kurie labai nori, mokytųsi to per aktyvesnę veiklą.

I: Na taigi paskutinis klausimas būtų apibendrinimui, ką manote reikėtų keisti, norint suderinti teisinio švietimo poreikį ir galimybes mokykloje? Ką galėtumėte pasiūlyti?

I1: Projektai, susitikimai, neformalus ugdymas. Nes tiesės mokytis pamokos metu mokiniams nėra įdomus dalykas, tai juos atbaido. Ir dar jei mokytis apie meilę tėvynei, apie savo laisves, apie savo tesies – jiems tada tai vėl atrodo mokymasis. Jiems reikia atsakyti, reikia diskutuoti su draugu priverstinai. O jeigu tai būtų maloni, laisva projektinė veikla, susitikimai su žmonėmis įvairių socialinių grupių – būtų iš tikrųjų geriau. Dalyvavimas, kad ir šventėse, masiniuose renginiuose su tuo susijęs, akcijose, kurios dabar yra labai populiaros, tai šitas yra kur kas naudingiau. Nes už šito manu užsikabintų ir ieškotų toliau. Man atrodo reikia ne nuo žinių, o nuo praktinio pasibuvimo pradėti. Tada būtų gerai. Ne per pamokas, o po pamokų.

I: taigi reikėtų daugiau dėmesio kreipti ne į formalųjį švietimą dėmesį, o į neformalųjį.

Gerai. Ačiū labai už sugaištą laiką ir Jūsų nuomone.

I1: Prašom.

II INTERVIU

I: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitikimą. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklos poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Taigi pradžioj galėtumėt trumpai prisistatyti.

I2: taip. Aš esu Saulius Švedaraskas. Dirbu Elektrėnų „Vermės” gimnazijoje, istorijos mokytojas. Dirbu nuo 1986 metų. Taigi šioje mokykloje dirbu kažkur apie 24 metus.

I: Mhm... Taigi turite sukaupęs nemažą darbo patirtį.

I2: Taip.

I: Taigi pirmuoju klausimu norėčiau išsiaiškinti, kaip Jūs galvojate ar egzistuoja šių dienų visuomenėje teisinio švietimo poreikis ir svarba?

I2: Jis yra labai didžiulis poreikis. Todėl, kad vis tikrai mes visi gyvename pereinamuoju laikotarpiu. Galima sakyti. Iš postkomunistinės visuomenės į demokratinę visuomenę, todėl keičiasi mūsų visuomenės pati struktūra, keičiasi poreikiai, keičiasi požiūriai, todėl šita teisinė atsakomybė ir teisinė savišvieta yra būtina ir reikalinga. Ir ją reikėtų ateityje didinti ir plėsti.

I: O koks teisinis švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje? Galbūt pastebėjot, kad trūktų specifinių teisinių žinių galbūt mokytojams, ar tėvų atžvilgiu, ar vaikų atžvilgiu ar administracijos?

I2: Tiek tėvų, tiek mokytojų, tiek ir mokinių atžvilgiu reikėtų daugiau aiškinti ne tikrai apie teises, bet ir apie pareigas ir atsakomybę, ne tikrai prieš administraciją, bet ir prieš visuomenę, kad jie jaustų taip pat ir atsakomybę.

I: Mhm. O kokios yra galimybės mokykloje įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą šiai dienai?

I2: Matomai turėtų žiniasklaida didesnę vaidmenį atlikti. Visuomenė, bendruomenė didesnę. Taip pat įvairūs projektai galėtų, pamokos, teisinės pamokos (patikslina), akcijos įvairios, konkursai, bei kiti renginiai.

I: Taigi galvojate, kad švietimas mokykloje galėtų vykti ne tik per formalų švietimą mokykloje, bet ir per neformalų? Paminėjot žiniasklaidą visokias akcijas.

I2: Taip. Tiksliai ta pateikimo forma galėtų būti na tiksliai tokia na ne vien tiksliai privalomo pobūdžio. Bet kažkokia daugiau jinai per žaidimus, per savišvietą. Kad kažkaip tai įtrauktų labiau vaikus va į šitą darbą.

I: Na o kaip jūs pastebit kokia yra mokinių nuomonė apie teisinį švietimą? Ar jie juo domisi? Ar naudoja žinias kurias gauna ar žiūri į jas abejingai? Ar kelia kažkokių papildomų klausimų? Kas jiems įdomu? Ar kol nepapuola į konkrečią situaciją nesidomi teise?

I2: Vaikai iš viso nenori per daug apkraut savęs iš viso. Žiniom visokiom, ypač teisinėm.. Ypač tom, kuriom atsakomybę jaučia jie tai va todėl iškyla įvairūs poreikiai savišvietai.

I: Mhm. O kaip manote, kas turėtų teisinio švietimo procese atlikti pagrindinį vaidmenį? Ir kodėl?

I2: Tėvai turėtų kur kas daugiau dėmesio skirti tam, kadangi jie labai tiesmukiškai supranta demokratijos pavyzdį. Pirmas dalykas, jie tiksliai žino teises, kas turi būti, bet jie visiškai nenagrinėja kas kaip bendrame kontekste. Galima būtų nagrinėti įvairius klausimus ir į juos ten atsakinėti, o jie reikalauja konkrečiai kažką ir ir ir man atrodo, kad čia yra sovietinio mentaliteto palikimas šitoj situacijoje.

I: O galbūt galėtumėte pateikti kažkokių tai pavyzdžių, ką reikėtų tobulinti, norint suderinti mokykloje teisinio švietimo poreikį ir galimybes mokykloje? Kad jisai sėkmingai vyktų?

I2: Pirma, tai tiek Europos įsakymai yra labai siaurai nušviečiami. Mes praktiškiau nieko nežinome kas vyksta Briuselyj. Nu išskyrus tą internetinį portalą. Praktiškai reikėtų matomai didesnę dėmesį tam pilietiniam ugdymui skirti. Tiek pačio dalyko dėstyme, aprūpinime ten, požiūryje ir kituose dalykuose. Man atrodo, kad šitas požiūris yra per daug suvulgarintas.

I: Aišku. O kaip Jūs vertintumėte pilietinio ugdymo programas? Ar jos pakankamai išsamios? Ir yra visos temos kurios yra aktualios ir įdomios mokiniams?

I2: Aš galėčiau teigti, kad nuo pernai metų, kiek aš ten mačiau kai kurios iš jų yra ir pasenę labai. Per senos yra ypač pilietiniam mokyme. Jeigu mes kažkur nepriklausomybę atkuriam, tai yra labai išsamūs aktualūs klausimai, mokinių teisės ir pareigos. Jie labai greitai įsisavina šitas temas. Jie labai greitai įsisąmonina temas tas apie teises, o pareigas iš karto laba greita pamiršta. O šiaip tai yra yra tas poreikis.

I; Gerai, ačiū Jums labai už išsakytą nuomonę ir už tai, kad sutikote dalyvauti tyrime.

III INTERVIU

I: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitikti. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Taigi pradžioj galėtumėt trumpai prisistatyti.

I3: Esu mokytoja Vilma. Dėstau istoriją 9-12 klasėse ir dėščiau anksčiau pilietinį ugdymą.

I: Taigi pirmasis klausimas būtų, kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar ji egzistuoja?

I3: Teisinių žinių... Teisinių žinių... Teisinės žinios tikrai labai reikalingos. Ir reikalingos visose grandyse. Tai ir mokytojų gyvenime, ir vaikų gyvenime, ir visuomenės gyvenime. Todėl, kad nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.

I: Mhm. Taigi Jūs teigiate, kad teisinio švietimo poreikis visuomenėje visgi egzistuoja. O galbūt pastebėjote teisinių žinių poreikį atskirose mokyklos grandyse, tarkim tarp mokytojų? Tėvų? Vaikų? Ar administracijos?

I3: Taip. Mokytojai dažnai diskutuoja tarpusavyje kas jiems priklauso, ar galėtų ten kokiom sąlygom į pensiją išeiti. Ir taip toliau. Ir aišku šitų žinių visiškai nėra mokytojų tarpe. Tai tada bandomė rasti kur galėtų mokytojai tokių žinių gauti. Tėvai taip pat nežino atsakomybės už savo vaikų auklėjimą. Nežino savo teisių, pareigų. Ir jiems taip pat manu trūksta tų teisinių žinių. Vaikai taip pat nežino, kas jiems privaloma ir ką jie kokias teises jie turi. Su administracija iškyla problemos, kadangi administracija manu daugiau žino už mokytojus ir dėl to mokytojai gaunasi kaip ir neapginti. Bet aišku čia jų pačių problema. Kad jie nesidomi ir neieško.

I: O kokios yra galimybės Jūsų mokykloje įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą šiai dienai?

I3: Pilnaverčio teisinio švietimo mokykloje šiai dienai įgyvendinti neįmanoma. Todėl, kad aaa tai vyksta aaa kažkokiom dalim, per skirtingus dalykus. Bet pilnos sistemos, apimančios visą teisinę sistemą, - nėra.

I: O kaip galvojate, kas teisinio švietimo procese turėtų atlikti pagrindinį vaidmenį? Ir kodėl?

I3: Manau, kad teisės dalyko mokytojas, kuris paruoštas tam, kuris išmano teisinę sistemą ir kuris moka metodiškai tą pateikti.

I: O kaip galvojate, kada turėtų būti pradamas teisinis švietimas ? Šeimoje? Mokykloje?

I3: Kažkokios taisyklės ir teisinis aaaa aišku, kad reikėtų pradėti nuo darželio. Ir vaikui augant pateikti tokias žinias, kokias jis gali įsisavinti ir kurios ja, reikalingos tuo metu.

I: Taigi Jūs teigiate, kad teisinės žinios turėtų būti suteikiamos kiekvienam amžiaus tarpsniui atitinkamai.

I3: Taip. Pagal vaiko poreikį ir pagal jo galimybes priimti tas žinias.

I: O kokios Jūsų nuomone yra pagrindinės prielaidos vykdyti sėkmingam teisiniam švietimui mokyklose? Kas turėtų būti, kad sėkmingai vyktų tas teisinis švietimas?

I3: Pirmiausiai turėtų būti sukurta programa, kuri būtų aktuali, kuri būtų naudinga ir kuri būtų pateikiama nešabloniškai ir dėl pateikimo, o tam, kad žmogus gautų tas žinias ir jam tai būtų įdomu.

I: Mhm. Na ir pabaigai, ką manote reikėtų tobulinti, norint suderinti mokykloje teisinio švietimo poreikį ir galimybes? Gal kažką iš savo darbo patirties pastebėjot? Kokių pasiūlymų turit? Nuo ko reikėtų tobulinti pradėti?

I3: Arba teisinės žinias reikia integruoti iš vis reiškia surinkti teisinių žinių paketą ir tada arba atskiru kursu tą pateikti, arba tas žinias išdalinti, reiškia, mokslo metų bėgyje, galima net skirtingose dalykuose.

I: Tai kaip integruoti į kitus dalykus?

I3: Taip, galima integruoti į kitus dalykus, kaip yra integruojama ten socialiniai dalykai, ar pilietiškumas, ar tarpdalykiniai ryšiai.

I: Mhm. O kokia tarkim vyrauja nuomonė mokykloje apie dėstomus pilietiškumo ugdymo pagrindus? Kaip mokiniai reaguoja? Ar jiems įdomus tas dalykas? Ar jei turi kažkokių tai klausimų ta tema?

I3: Taip išsamiai atsakyti negaliu, nes dabar to dalyko nedėščiau (kalba apie teisės pagrindų pamoką). Bet kiek girdėjau, vaikams yra neįdomu, yra neįdomi pati dėstymo metodika, todėl po vienerių ar dviejų metų to dalyko niekas nesirinko ir jisai „numirė“.

I: Tai mokiniai liko abejingi toms žinioms, kadangi jos buvo neįdomiai perteiktos.

I3: Taip, nes dalyką dėstė žmogus, kuris nebuvo tam pasiruošęs.

I: Gerai, tuomet dėkoju Jums labai už Jūsų nuomonę. Viso geriausio.

IV INTERVIU

I.: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra nustatyti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitiktį. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Jūsų vardas darbe bus pakeistas pseudoniminiu vardu, o įstaigos pavadinimas taip pat bus užkoduotas. Taigi pradėkime. Taigi pradžioj galėtumėt prisistatyti trumpai.

I4: Mano vardas Aušra. Gimnazijoje socialine pedagoge dirbu .

I: Mhm. Taigi kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar ji egzistuoja?

I4: Mokykloje manau, kad nelabai gal... (dvejoja)

I: Manote, kad nėra svarbios tos teisinės žinios mokyklos bendruomenėje? Tuomet kaip vertintumėte vis didėjančius nepilnamečių teisės pažeidėjų skaičius?

I4: Manu, kad teisinių žinių iš tiesų trūksta, tačiau kitas dalykas, jeigu jų ir būtų daugiau, tai nemanau, kad mažėtų ten tų nusižengimų. Tiesiog yra mokinių, kurie nedalyvauja pamokose, sakykim, kad jos ir vyktų ta tema. Nemanau, kad jos kažką padėtų. Bet šiaip iš esmės jų yra kaip ir mažoka. Tiesiog pas mus, mūsų gimnazijoje, tai yra dirbantis žmogus iš iš policijos komisariato, tai yra nepilnamečių inspektorė. Jinai dėsto pamokas mokiniams ta tema. Tikrai šviečia aaa labiausiai aktualiausiom temom: kurie nusižengimai yra, kokie pažeidimai būna, kokie būna už tuos pažeidimu aa, kaip pasakyti, atsakomybės. Tai visa tai pristato. Tai manyčiau jos kažkiek yra. Tiesiog pamokose galėtų būti ir kažkas panašaus.

I: Mhm. O Jūs minėjote, kad policijos pareigūnė pas Jus mokykloje atlieka šviečiamąją veiklą, tai čia, sakykit, kažkokia prevencinė programa vyksta? Ar čia specialiai kažkokiems vaikams? Vaikų grupėms? Ar čia kažkokiam amžiui tik?..

I4: Jinai pas mus yra darbuotoja gimnazijoje, bet mes tiesiog su ja tarpininkaujam, bendradarbiaujam ir tiesiog, kaip galima pasakyti tiesiog mano, mano pačios nukreipimu ir pagal išskirtinumą klasių, gal tiesiog ir amžiaus grupes. Pačios mes nutariam kur reikėtų labiau eiti ir dėstyti tokias va teisines žinias.

I: na ir kokios reakcijos sulaukiama? Kaip reaguoja mokiniai? Ar jie rodo susidomėjimą ar abejingumą? Ar gal klausimų kažkokių sulaukiat?

I4: Iš tikrųjų tai žinokit susidomėję. Galiu pasakyti pagal amžiaus grupes, kad jaunesni yra labiau susidomėję. Mūsų gimnazija kadangi nuo 9-tos klasės, tai va dažniausiai va devintokų susidomėjimas ir yra didesnis nei kitų. Jie daugiau klausimų užduoda. Jie gan taip, kai pasakyti, užduoda klausimus tokia juoko forma, bet aišku, kad tai jiems yra aktualu, jie nori tai žinot. Išsiaiškint kas bus ten ir kaip ir kas, jeigu kažką padarys. Žodžiu, susidomėjimas yra iš tikrųjų.

I: Mhm. O tai sakykite čia pagal kažkokią programą yra kažkokios tai temos numatytos? Ar tai tiesiog mokinių klausiate kas juos domina ir pagal tai? Ar tokios aktualiausias?

I4: Greičiausiai aktualiausias. Pagal tai, kaip aš ir minėjau, pagal klases, kuriose yra dažniausiai nusižengusių vaikų mokosi tose klasėse, kur vat, kažkokių tai nusižengimų yra padarę vaikai. Ir iš kitos pusės tai pagal amžiaus grupes tai vėl gi jaunesniems tai yra aktualiau, nes nu kaip ir žinom, paauglystėje yra dažniausiai problemų su tais vaikais. Natūralu, ir mes vat parenkam jiems temas pagal tai kokie yra, sakykim nusižengimai mokykloje. Nu pagal mokinių a a nusižengimus dažniausiai parenkam ir tas temas (kartojasi).

I: o kaip Jūs suprantate teisinio švietimo poreikį mokykloje? Galbūt egzistuoja teisinio švietimo poreikis tam tikrose mokyklos bendruomenės grupėse? Galbūt tarp mokytojų ar tarp tėvų? Ar vaikų? Ar administracijos? Ar pastebėjot?

I4: Ta prasme ar reikalinga? (tikslinasi).

I: Taip ta prasme, kad jaučia trūkumą teisinių žinių ir norėtų jų įgyti.

I4: Sakyčiau reikalinga, žinokit, ir aš net esu susidūrus su tuo, kad netgi ir mokytojai, kadangi tą darbuotoją (apie policijos pareigūnę kalba) turim, bet ji būna tik vieną dieną savaitinę, nuo pusės dienos. Tai netgi me parašom ir mokytojų kambaryje tą dieną, kad ir mokytojai galėtų eiti ir klausti. Iš tikrųjų net kartais mokytoja eina tos informacijos pas tą pareigūnę, kuri vat sakau, pas mus pusę dienos dirbanti yra. Ir tiesiog ta informacija yra ir dėl asmeninių kažkokių tai susidūrimų. Va trūksta jos, ir kad vaikai pamokų metu kažkokių klausimų užduoda ir nėra žinių, kad atsakyt į tuos klausimus. Tai jie gali tuo metu, ir mokytojai, suaugę žmonės pasikonsultuoti.

I: Mhm. Taigi visgi jaučiamas teisnių žinių stygius yra. O, sakykit, kaip va pavyzdžiui sakėt pareigūnė veda pamokas, tai kokio pobūdžio jos būna? Ar tai vien tik teorinės pamokos? Ar ir dar praktines užduotis kažkokias darot užsiėmimų metu? Ar daugiau tik teisinė informacija yra pateikiama?

I4: Ne, daugiausia tai yra tik teorinės žinios.

I: Nėra kažkokių tai praktinių užsiėmimų (pasitikslina)?

I4: Ne.

I: Aišku. O kokios, Jūsų nuomone, svarbiausios prielaidos mokykloje, kurios padeda užtikrinti sėkmingą teisinį švietimą? Kad tas teisinis švietimas sėkmingai vyktų ir duotų laukiamų, apčiuopiamų rezultatų? Kad mokinius pasiektų tą teisinė informacija, jie ją suvoktų ir pritaikytų gyvenime?

I4: Aš tai manyčiau, kad ta teorija tokia sausa nėra labai priimtina vaikams. Galbūt būtų geriau, jei ta teorija sietųsi su praktika. Kažkokių pavyzdžių daugiau, ar kažkokie tai užsiėmimai būtų. Manu tai būtų naudingiau.

I: Tai, Jūsų nuomone, trūktų kažkokios tai praktinės dalies?

I4: Taip.

I: Mhm. O kaip Jūs vertintumėt kokios yra galimybės mokykloje šiai dienai vykdyti teisinį švietimą? Ar užtenka to, kaip Jūs minėjote, kad policijos pareigūnė ateina pusdieniui per savaitę?

I4: Manu, kad ne. Manu kad ne (pakartoja). Galėtų būti ir daugiau.

I: Mhm. O kaip galvojat gal čia turėtų būti kažkokia tai atskira pamoka? Ar mokymas neformalioj aplinkoj?

I4: Manu, kad tai turėtų būti pamoka, nes jeigu tai būtų ne pamoka, tai mokiniai renkasi tai kas jiems yra būtina. O jeigu taip, tai jie tokios pamokos nesirinktų, jie geriau kažkaip tai lengviau praleistų laiką. (juokiasi) Negu rinktųsi dar vieną pamoką prie visų esamų. Tai sakyčiau turėtų būti kažkokia papildoma, privaloma pamoka.

I: Mhm. O kaip manote, kas turėtų teisinio švietimo procese atlikti pagrindinį vaidmenį ir kodėl? Ir nuo kada turėtų būti tas teisinis švietimas pradedamas?

I4: Aš tai manau, aš pas mus va kaip gimnazija nuo 9-tos klasės, tai čia penkiolika metų kažkuriai, tai manau ir nuo čia turėtų būti pradedamas. Tai būtų kaip ir pats tas. Aš čia aišku kalbu apie savo mokyklą. Tai va manau nuo 9-tos klasės nuo jauniausių mokinių ir priimtina būtų. Bet jeigu tai būtų, sakykim, kur yra jaunesnių mokinių, tai jeigu tai būtų su jaunesniais, tai galima būtų kažkokiom tai lengvesnėm temom mokyti, ką suprastų mokiniai, ir tai nebūtų per anksti.

I: Mhm. Ir neveltui yra patarlė, lenk medį kol jaunas. (juokiasi)

I4: Juokiasi. Teisingai.

I: Ir gal pabaigai galėtumėt pateikti kažkokių tai pasiūlymų, ką reikėtų tobulinti, gerinti, norint suderinti tą teisinio švietimo poreikį ir galimybes?

I4: (tyli) na tai kaip ir minėjau galėtų būti švietimo sistemoj pamoka konkreti, teisinio švietimo, kad mokiniai galėtų ... ir aišku tas pamokas, kaip ir elementarios kitų dalykų pamokos, galėtų būti su praktinėm užduotim, galėtų dažniau mokiniai turėti galimybę bendrauti su policijos pareigūnais, kad tai nebūtų tik susidūrimas tuo atveju, kai jau yra nusižengimas. Tiesiog aišku iš kitos pusės pas mus yra ir skatinami mokiniai, kad va dalyvautų savanoriškoj veikloj. Kad va būtų savanoriais

policijos padėjėjais. Bet gal to dar yra mažai arba dar skeptiškai į tai žiūrima, kad galima būtų teikti pagalbą policijai. Tiesiog aš tai manyčiau, kad kaip mokykloje tai galėtų būti pamoka ir ji būtų su praktiniais užsiėmimais (pakartoja). To pradžia užtektų.

I: Aišku. Labai dėkojame už Jūsų nuomonę ir skirtą laiką.

I4: Prašom.

V INTERVIU

I.: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra nustatyti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitiktį. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Jūsų vardas darbe bus pakeistas pseudoniminiu vardu, o įstaigos pavadinimas taip pat bus užkoduotas. Taigi pradėkime. Taigi pradžioj galėtumėt prisistatyti trumpai.

I5: Aš esu istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytoja Elektrėnų pagrindinėje mokykloje. Dėstau jau šitą dalyką 35 metus. Ir dirbu su dešimtokais su vienuoliktokais, su dvyliktokais anksčiau dirbau.

I: Taigi pirmasis klausimas būtų, kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar ji egzistuoja?

I5: Teisinė... a mhm... žmonių... ii...(sutrikus)

I: Ar reikalingas teisinis švietimas?

I5: Teisinis švietimas dabar labai reikalingas. Ir jis per pilietiškumo pagrindų pamokas dėstomas yra.

I: Mhm. Taigi Jūs suprantate, kad teisinis švietimas visuomenėje egzistuoja. O gal pastebėjote, kad teisinių žinių poreikis pasireiktų tam tikrose mokyklos bendruomenės grupėse? Mokytojam kažkokių teisinių žinių stinga? Mokinių? Tėvų? Administracijos?

I5: Nu administracijai ir pedagogam aš manau, jeigu reikia tų teisinių žinių tai yra Lietuvos žinios, kur ten įeina visi įstatymai, tai aišku perskaito jie, yra kompiuterizuota mokykla. Tai jeigu reikia ko nors tai jie labai greitai susiranda. Arba jeigu, va tarkim pavyzdžiu va dabar panaikino rusiškas klases, tai reikėjo labai daug konsultuoti teisiniais klausimais. Tai aišku konsultavosi su juristais. Specialiai samdė, ėjo, konsultavosi ten. Nes reikėjo išeitine pašalpas gauti. Tai dėl to jau konkrečiai konsultavosi su juristais.

I: Taigi iškilus atitinkamai situacijai, kreipiamasi į teises institucijas ir ieškoma ten žinių. O galbūt pastebėjot, kad vaikams tinka kažkokių tai konkrečių teisinių žinių? Gal darbo teisės?> nes turbūt mokiniai jau vasaros atostogų metu dirba?.. Ar tarkim narkomanijos prevencinės akcijos dabar

visokios vyksta ir pan. Tai galbūt trūksta žinių apie tas administracines nuobaudas esančias? Kaip Jūs galvojate? Kokios žinios yra svarbiausios ir aktualiausios mokykloje?

I5: Kas liečia prevencines ten žinias dėl narkomanijos, tai mes labai daug vedam įvairiausių renginių, pasikviečiam iš policijos atstovus, taip pat buvo pas mus atvažiuavę ir iš Vilniaus ten vedė paskaitas tokias šita tema. Ir aiškino konkrečiai įstatymus, kokios ten gali būti nuobaudos, jeigu jie tarkim ten patys vartoja tuos narkotikus, arba pavyzdžiui jie platina nu ir galbūt yra ten visokių. Nu galbūt ten ir ya visokių, bet jaučiam, kad išaiškinam, nes yra tokių. Jaunimo mokykla. Yra ir vyresnių ir po aštuoniolika ir po dvidešimt metų . Be abejo mes šviečiam, aiškinam, bet jie turi žinoti. Jie apsiskaitę. Jaunimas dabar apsiskaitęs. Turi kompiuterius.

I: Tai dalį informacijos jie jau išgirsta ne pirmą kartą mokykloje? Dalis informacijos kartojasi?

I5: Taip. Jie jau žino, kaip jie bus baudžiami už tokį ar tokį nusižengimą. Jie žino. Kaip jie bus baudžiami. Jie šitą supranta.

I: O kaip minėjote, kad policijos pareigūnai skaito įvairius pranešimus, paskaitas, ar didelio susidomėjimo ar didelio aktyvo mokykloje tai sulaukia?

I5: Nu mokiniai išklauso. Ir aišku padaro savo išvadas.

I: Bet kaip jie į tai žiūri? Susidomėję ar skeptiškai daugiau?

I5: Nu jie neparodo to. Reikia – jie išklauso. O nekomentuoja. Bet jie aišku, kad kviečia policiją, tai nelabi pasitiki ja. Jaunimas nepasitiki policija. Ir iš tų paskaitų matosi, kad jie netgi smerkia tą policiją kai kuriais atžvilgiais. Policija tai ką jinai baudžia vis tiek.

I: Taip taip taip. Tai Jūs galvojat, kad pavyzdžiui mokytojas, kuris perteikia teisinės žinias sulaukia geresnių rezultatų, nei policijos pareigūnas?

I5: Jo. Jie pavyzdžiui mokiniai labai jie domisi, todėl, kad pilietiškumo pagrindai tai ten mes diskutuojam įvairiausiom temom: ir teisinėm ir socialinėm temom, ir įvairius testus vedam, ir apie biudžetą kalbam, ir apie žmogiškas vertybes, ir apie reiškia konfliktines įvairias situacijas. Ir labai daug. Nagrinėjam Konstituciją, visi turi įsigiję Konstituciją. Ir nagrinėjam visus straipsnius, kokie ten straipsniai , jie domisi, jei žino, jie analizuoja.

I: Taigi pilietiškumo ugdymo pagrindų pamokos pas Jus yra populiarios mokinių tarpe?

I5: Populiarios. Ir jie ateina ir jie domisi. Jiems įdomu.

I: Aišku. O kaip galvojate, kas teisinio švietimo procese turėtų atlikti pagrindinį vaidmenį ir kodėl? Na čia norėčiau sužinoti, kada, jūsų nuomone turėtų būti pradedamas teisinis švietimas? Ar mokykloje ar anksčiau? Maždaug nuo kokio amžiaus? Kas turėtų pagrindinį vaidmenį atlikti čia? Ir kokį vaidmenį atlieka mokykla?

I5: Pagrindinį vaidmenį tai jau jau nuo mažų dienų turi gauti tas teisinės žinias šeimoje. O aišku ir darželyje, jeigu vaikas lanko, ir po to jau atėjęs į mokyklą. Pirmokėlis ten jau pirmi metai

susipažįsta su elementariomis teisėmis žiniomis: pavyzdžiui, kaip pereiti gatvę, kaip orientuotis šaligatvyje, kaip pereiti, kokioje vietoje tu turi pereiti tą gatvę, kada tu ten turi pasižiūrėti į dešinę, į kairę... Nu jau pradinėje klasėje jau to mokoma. Mokykloje toje teisinės žinios, kas liečia eismo dalyvį, kadangi jis ateina į mokyklą, grįžta iš mokyklos, tai turi orientuotis. Orientuotis kelyje, ar orientuotis ten kur jis nueina, parduotuvėje turi orientuotis tas vaikas. Tai jau gauna tas teisinės žinias nuo pradinės klasės. Ir daug jam suteikia pradinių klasių mokytojas. O po to jau jis neaišku kaip jis ten nuo devintos klasės... Čia jau neaišku. Čia jau blogai. Kadangi jis jau ten nei penktoje nei šeštoje nei septimoje klasėje jis nieko nemokomas. Teisinių žinių jis praktiškai negauna. Tik nuo devintos klasės. Nu tai ką ten, viena pamoka devintoje klasėje, viena dešimtoje. Tai čia labai nedaug. Va...

I: Na bet tai kaip anksčiau kalbėjome tuo laikotarpiu stengiamasi integruoti tas teisinės žinias į kitų dalykų mokymosi turinį. Na bet dar čia ir nuo mokytojo daug kas priklauso, kaip jis sugebės tai padaryti. Vienam galbūt dalyke skiriama tam daugiau dėmesio, kitam mažiau... Tarkime lietuvių kalbos pamokoje yra minimaliai užsiminama įvairūs pamokymai literatūros kūrinuose ir pan. Nu bet žinot čia kaip sakoma teisinės žinios su lietuvių kalbos prieskoniu.

I5: Na tai gal ten per geografijos pamokas daugiau, per istorijos pamokas va daugiau gal O taip tai, aš nežinau nu.... Nelabai ten. Į kitas pamokas ten nelabai integruosi net.

I: O kaip Jūs galvojate, kokios pagrindinės prielaidos sėkmingam teisinio švietimo mokykloje įgyvendinimui? Kas turėtų būti daro ir nuo ko pradėdama, kad vyktų tas sėkmingas teisinis švietimas ir duotų gerus rezultatus? Kad mokiniai įgytų reikiamų teisinių žinių ir gebėtų jas taikyti praktiškai?

I5: Nu tai aišku dabar yra tos programos, nu gal reikėtų tobulinti tas programas, mokymo programas (patikslina). Ir gal daugiau suteikti žinių gal gal... Ne tiktai nuo devintos dešimtos klasės, bet ir nuo septintos aštuntos, kadangi čia yra paaugliukai, jei daugiausiai padaro įvairiausių nusikaltimų. Paauglystės amžius tai yra labai pavojingas ir galbūt reikėtų jau jau ir ir nuo kokios septintos aštuntos klasės įvesti šitą dalyką (teisinio švietimo dalyką). Koreguoti tas programas.

I: Ai, tai Jūs siūlytumėt į konkrečią amžiaus grupę, nuo penktos iki devintos klasės irgi įvesti teisinį švietimą. Nes šio amžiaus tarpsniu mokiniams, Jūsų nuomone, jo labiausiai trūksta.

I: Aha. O kaip Jūs vertinate teisinio švietimo galimybes esančias Jūsų mokykloje? Ką galima mokytis? Nuo kada? Ir ar to užtenka mokiniams?

I5: Nu pas mus tai turbūt užtenka tų žinių... (abejoja). Dėl to, kad mes popamokine veikla ten, neformalioju švietimu užsiimam. Reiškia būna ten duodam mokytojams kai kuriems, kurie labiau domisi ten tais teisiniais klausimais, veda ten tas pamokėles kur aiškina teises, visus įstatymus...

I: Taigi teisinis švietimas vyksta ne tik formaliai, bet ir neformaliai ugdant mokinius?

I5: ir neformaliai, popamokinėj veikloj, kadangi ten ir Konstitucijos dieną švenčiam, ir veda ten visokias viktorinas, ir dalyvauja ten savivaldybės visokiuose ten renginiuose: Konstitucijos ten...(galvoja)

I:... egzaminas

I5: Egzaminas, taip

I: Tai čia ne tik įgyjamos teisinės žinios, bet jau daugiau pritaikomos praktiškai. Taigi apibendrinant, kaip Jūs įvertintumėt ar teisinio švietimo mokykloje poreikis ir galimybės atitinka ar prasilenkia?

I5: Atitinka. Man atrodo, kad apibendrinant, darant išvadas, kad atitinka. Užtenka. Tik sakau, gal tose paauglių klasėse vat galbūt reikėtų. Bet čia jau priklauso nuo švietimo ministerijos. Ten irgi limituotos tos valandos, kad neperkraut vaikų, daug 32 ar 23 pamokos.

I: ir paskutinis klausimas: kaip Jūs galvojate ar teisinio švietimo pamokos mokykloje turėtų būti privalomos ar laisvai pasirenkamos? Ar visi turėtų jas lankyti ar tik tie kurie yra motyvuoti ir nori to?

I5: Ne, tik privalomos (užtikrintai). Jeigu neprivalomos, tai jis ir nelabai eis ten. Jeigu jis žino, kad jo niekas nevertins už tai. O mokinį reikia vertinti. Jis žino, kad gaus kažkokį tai vertinimo balą. O jeigu nevertins, jam tai bus neaktualu. Nes neįeis į jo dešimties klasių baigimo pažymėjimą ar ten brandos.

I: taigi ačiū Jums, kad sutikote dalyvauti tyrime ir dėkoju už Jūsų išsakytą nuomonę.

VI INTERVIU

I.: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra nustatyti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitikti. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Jūsų vardas darbe bus pakeistas pseudoniminiu vardu, o įstaigos pavadinimas taip pat bus užkoduotas. Taigi pradėkime. Taigi pradžioj galėtumėt prisistatyti trumpai. Savo vardą paminėti, pareigas, ką Jūs mokot. Ir tada pateiksiu pirmąjį klausimą.

I6: Ai dabar aš turiu šnekėt?..

I: Taip.

I6: Stankevičienė. Marija. Mokytoja,. Mokykloje dirbu 40 metų. (pabrėžia) Specialybė- istorija, fizinis lavinimas. Pradžioje dirbau fizinį, paskiau istoriją.

I: Taigi pirmasis klausimas būtų, kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar ji yra?

I6: Teisinė visuomenė kol kas sakyčiau mieganti. Ir mokykloje sakyčiau kaip tokios teisinės visuomenės nėra. Nes jeigu mokykloje išivyrautų teisinė visuomenė, didelės dalies tarp mokinių, tėvų ir mokytojų nebūtų. Todėl drįstu teigti, kad keturiasdešimt metų mokykloje tai yra iškreipta sistema, tikslas praktiškai yra, kad kiek galima mažiau žinotų įstatymų visi, tuo lengviau pedagoginei visuomenei.

I: Mhm. O kaip Jūs suprantate teisinio švietimo poreikį mokykloje? Ar jis egzistuoja?

I6: Dar kartą kartoju. Jis yra. Jis galima sakyti ir yra ir galima sakyti jo nėra. Nėra sistemos ugdymo poreikiui, kad žinotum įstatymus, kad žinotum teisę. Tokio ugdymo nėra. Praktiškai yra supažindinama tik tai nu tam tikrais etapais, kada tuo momentu tai yra reikalinga. Visumos ir tokio sistemingo mokymo-nėra. Nėra nei tarp pedagogų, nei tarp tėvų, nei tarp mokinių. Ir visumoje nesusidaro sistema.

I: Bet ar jaučiate tarkim, kad reikėtų kažkokių konkrečių teisinių žinių Jums?

I6: Jaučiu.(užtikrintai).Labai. Pirmiausiai tai nėra žinoma mokiniams jų ..(užėina į kabinetą). nėra žinoma mokiniams jų kaip mokinio teisės. Ir labai dažnai teisė yra sumaišoma su anarchija. Todėl tas

iškreiptas vaizdinys vaiko teisių, nepateikta tiksliai ką jis turi žinoti ir suvedama tikrai į teisę. Bet jokių pareigų ir visumos nėra. Todėl tie mokinių iškreipti supratimai labai gadina visą bendruomenę mūsų.

I: Mhm.... O galbūt pastebėjote per tiek va darbo metų galbūt tėvams taip pat trūksta kažkokių tai teisinių žinių?

I6: Tėvai palaiapsniui. Pradžioje tėvai daugiau mažiau buvo... iš jų buvo atimtos tos teisės valdyti vaiką. Taip buvo tarybiniais laikais. Dėl to, kad viską valdė partija ir šita tradicija dabartiniam tėvam daro įspūdi, kad viską valdys kažkas kiti, bet ne šeima. Todėl dabartiniai tėvai yra absoliučiai pasimetę. Va 40 metų tėvai dabartiniai. Jie nesidomi teisėm, nes kai jie augo, jų tėvams neleido domėtis. Buvo tik „vykdyk“. Todėl tos tradicijos šeimoj neatsirado. Jie žino ko reikalauti iš mokyklos. Kad mokykla už tėvus padarytų viską. Todėl to domėjimuisi teise tėvai neturi noro. Jie ir ypač vat mūsų miestelyj mažam taip tai yra daugiau paprotinė teisė. Rinkis gerą mokyklą, rinkis ten, kad būtų geras pažymys, bet į žinias ir absoliučiai nebeapeliuojama. Dėl to, kad nu, kad iškreipta vizija kokias vaikas turi teises šeimoj ir ką tėvai gali padaryt. Nėra ryšio tarp vaiko ir tėvų. O teise tėvai domisi tik tada, kai juo paliečia konkrečiai: Darbo kodeksas, o visų kitų jiems neįdomu. Todėl vaikai labai dažnai skundžia tėvus, kad jie pažeidžia jų teises. Reiškia to sąlyčio nėra. Tai vat iš šeimos kas ateina, tas pats ir į mokyklą. Ir gaunasi pagal įstatymus, kad vaikai vienaip elgiasi mokykloje, kitaip elgiasi šeimoj ir trečiaip elgiasi visuomenėj.

I: Tai jie savaip kaip ir manipuliuoja teise?..

I6: Jie manipuliuoja teise. (pitararia)

I: Kažkiek vadinasi jie turi tų teisinių žinių?

I6: Jie turi paviršutiniškų. Tėvai viską paviršutiniškai ir pedagogai taip pat paviršutiniškai. Ir visumoje yra tokie momentiniai susidūrimai, kada jau išlenda teisiniai dalykai. Ir tada pastebi, kad jie nežino. Ypač va tai išryškėja švietimo įstatymų kaita. Ypač vyresniems mokiniams. Programų kaitaliojimas. Per keturiasdešimt metų aš galiu sakyti, kad ten niekas per daug nesikeičia. Ir vaikai nebespėja tėvai nebespėja susiorientuoti. Va to teisinio pagrindo, stabilumo nėra.

I: Taigi, jeigu teisingai Jus supratau, tai tiesiog trūksta tvarkos visoj teisinio švietimo sistemoj?

I6: Trūksta tvarkos. Kiekviena ranka daro savaip. Savivaldybė leidžia įstatymus, Švietimo Ministerija leidžia įstatymus, švietimo skyriai leidžia įstatymus. Ir visur yra tampomas mokytojas. Tampomi tėvai ir tampomi mokiniai.

I; Mhm. O kaip Jūs vertinate, kokios yra galimybės įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą šiai dienai mokykloje?

I6: Pirmiausiai tai kaip ir minėjau, tai turėtų pradėti daryti administracija. Turėtų būti bendras kažkur tai vaizdas centras, ne tik tai skaitykloj, kur padedama šimto puslapių dokumentai. Bet

tiesiog esminiai mokiniams būtini įstatymai, išeinantys „Valstybės žiniose” arba viešai, kad tai galėtų matyti betkas. Ir išskirta kas yra šiuo momentu aktualu. Tačiau tai irgi vyksta tokiais momentais, kada prireikia: vajai, akcijos. Vat kas visoj visuomenėj daro betvarkę. Atbėga policija: va kariaukim su tuo ir tuo – mėnesį. Kitą mėnesį – kovokim su tuo. Praktiškai vaikai turėtų daugiau žinoti: Kiekvieną įstatymo išėjimą ir kokią vietą tame įstatyme užėmė vaikas, mokytas tarkim. Viešumos. Nes toj informacijos vaikai ir tėvai nesugeba susiorientuoti. Nėra centro. Kur galėtų bet kas paprastai, sutrumpintai suprasti įsakymą.

I: O kaip Jūs apibūdintumėt mokyklos vaidmenį, kokį ji turėtų atlikti teisiniame švietime? Nuo kada būtų galima pradėti vaikų teisinį švietimą?

I6: Mokytis niekada nėra per anksti. Aš va sakyčiau, kad vaikai ir darželyj turėtų žinoti tuos įstatymus prieinamus jiems. Nėra visumos. Tai jeigu tarkim darželyj vaikams yra atsakomybė už jo elgesį visuomenėj, jis to nežino. Kadangi tai yra renkamasi krepšeliai, viską pakeitė. Reiškia to drausminimo, kuris verčia įstatymą nėra. Vaikai nesuvokia, kad įstatymas tai dalinai yra prievarta. Man patinka ji, nepatinka, bet aš jo turiu klausyti. Aš paklūstu daugumos įstatymui. Tai nėra bandos įstatymas. Ir jeigu vaikai darželyj grupėj keikiasi - už tai turi būti baudžiami. Lygiai taip pat – jeigu man vaikas daro betvarkę mokykloj, per pamokas – jis turi būti baudžiamas. Bet jeigu Jūs pasidomėtumėt, kaip aš jį galiu nubausti... Yra yra įstatymai. Aš galiu nubaust. Uždėti tėvams administracinę baudą, bet tėvai radiobangom nevaldo vaiko. Ir tas popierizmas, tiesiog raportų rašymas, policijos kvietimas, nu aš nežinau. Tiesiog metų gal pritrūktų, kad vieną vaiką nubaustų.

I: ir jokių apčiuopiamų rezultatų...

I6: Jokių! (pasipiktinusi). Mokytojai yra absoliučiai beteisiai. Vaikas su juo elgiasi įžeidinėja psichologiškai kur yra turėtų būti baudžiama kaip daugiau netgi negu fizinis nubaudimas. Jeigu jau ir visoj visuomenėj, jeigu vaikas ką nors padarė, nu rodoma taip, kad pedagogų bendruomenė yra pačio žemiausio išsilavinimo. Mokiniai keliami į viršų. Nu tai čia yra toks pataikavimas populiarumui.

I: Tai tiesio išaukštinamos mokių teisės ir pamiršamos pareigos...

I6: Bet tų teisių nėra. Nėra aukštinama tai, ką vaikas turi. Tas teisės. Aukštinama tai, nu sakyčiau... toks „miesčionizmas”. Vat vaiko chamiškumas, vaiko kažkoks tai anoniminis...

I: Tai tiesiog iškreipiama teisė, požiūris į teisę?..

I6: Taip tai grynai iškreipta teis, iškreiptas požiūris. Ir čia nieko nepadarys ir mokykla. Čia turi būti visuomenė, čia turi būti bendra sistema. O mokykla turėtų įdėti indėlį į tai, kad atidaro ne naujus etatus, bet visi pedagogai ir nuo švietimo skyriaus pradėdant, savivaldybėm - visur yra institucijos, bet jos savo darbo nekoreguoja – nėra bendros sistemos.

I: O kaip Jūs vertintumėt teisės pagrindų dalyką buvusį mokykloje arba pilietiškumo ugdymo pamokas? Ar jie prisideda ir kaip prisideda prie teisinio švietimo?

I6: Labai prisidėtų, jeigu tai nebūtų atmetinas dėstymas. Čia jau priklauso nuo kiekvieno mokytojo individualybės. Absoliučiai nesvarbu kokio dalyko. Bet jeigu pats pedagogas yra nebrandus (pabrėžia), pažeidinėja įstatymus, aš turiu galvoje ne ... smulkiai, tai ir tokiu atveju pamoka nueis veltui. O tokios pamokos, kaip teisės yra būtinos. Vaikai absoliučiai nesidomi ir nenori nieko žinoti apie teisinę sistemą, tol kol nepaliečia jų konkrečiai. Ir tai ne per pažymį, o per bendravimą – tai yra būtina. Ir ta pamoka yra labai gerai. Ir dar kartą kartoju, mano praktikoje aš matau, kad iš jų taip procentėliai iš 100 gal koku 10 žiūri teigiamai į tą dalyką. Ir o ne tai, ką paduoda toje programoje ir nesujungia su gyvenimu. Tai sakyčiau ir yra krislelis, kuris turėtų būti, tačiau sakyčiau vis dėlto, kad jis yra iškreiptas. Čia nesutikrinsi. Jokios institucijos tai negali sutikrint. Bet jos yra pateiktos nepatraukliai vaikui nepatraukliai programoje. Tai yra numetama kažkokie tai momentai ir visumoj niekas neužsiima švietimo sistemoj, kad būtų visuma, kuri būtų patraukli vaikui ir duotų jam naudos.

I: Tai Jūs siūlytumėt tą teisinį švietimą daryti aiškesnį ir patrauklesnį pačiam mokiniui?

I6: Tai va taip. Nes dabar programos yra parašomos grupės žmonių, kurie nenusileidžia iki darželinuko lygio. Tai turėtų būti jau nuo darželio. Kurie nenusileidžia iki devintoko lygio, orientuojasi tik į tai, kas turėtų būti žinoma jau suaugusiam. Tai yra per sunku vaikui.

I: Mhm. Taigi turėtų būti atliekamas pagal kiekvieną amžiaus tarpsnį tas teisinis švietimas. Nuo darželio pradedant ir taip toliau...

I6: Taip taip taip. Ir sunkėjant. O dabar yra numetama, tai tu devintoj klasėj turėsi, tai tu dešimtoj klasėj turėsi. Reiškia atrandama kitiems dalykams, moduliams, projektams pinigų, tačiau šitam dalykui nelabai norima išsileisti, kadangi nes nėra iniciatyvių žmonių. Aš sakyčiau čia gali ateiti į mokyklą ir iš policijos dėstyti, papildomą valandą, kurią paleiskim finansuotų policija, visuomeniniai pagrindais. Įtraukiant ir visuomenę, vaikus. Bet eina kalba, kad vaikams nepateikiama, kad tai yra jo aplinka, kad jisai privalo žinoti tuos įstatymus. Taigi ima drausti vaikų, kadangi jie išeis į kitą mokyklą. Drausminti bijo. Ir ta anarchija jau įsigalėjo per daug.

I: Taigi, jeigu aš gerai suprantu Jus, tai yra vaizdas susiformavęs, kad maždaug mokiniai teisę mato kažkur yra toli nuo manęs, jis nėra teisės dalis, kad jis turi lakytis visų ten tų teisų ir pareigų santykio... Įstatymus žinoti...

I6: Taip. Jisai įsivaizduoja, kad jisai turi tik teises, kurias kurias suaugę privalo atlikti jam. Jisai nesuvokia savo konkrečios pareigos visuomenei. Jisai netgi nesuvokia, kad jam reikia žinių, kad jam reikia kažkokio tai išsilavinimo. Jisai suvokia, kadangi dabar yra daugiau materiali visuomenė, pinigų gamyba: tėvai duokit. Tėvai numeta vaikui pinigų ir tuo didžiuojasi. Ir va taip ir gaunasi,

kad jie nėra laisvi, nes nežino įstatymų. Jau seniai pasakyta: būkim įstatymų vergai, kad būtume laisvi. Jie pasimetę, suaugę pasimetę. Ir vat todėl yra valdomi tokių demagogų.

I: O kaip Jūsų nuomone kaip pasireiškia mokykloje tas teisinio švietimo mokykloje poreikio ir galimybių atotrūkis?

I6: prasilenkia. Prasilenkia nuleidžiant problemas iš Švietimo Ministerijos. Visi aiškina, kad mokykla turi iniciatyvos, bet praktiškai jos nėra. Jeigu Švietimo ministerijoj valdininkai sugeba paruošti kažkokia tai programą, grupė žmonių, reiškia, mane išpaudžia į rėmus- ką aš privalau išdėstyti. Ir neduok Dieve atvažiaus manęs patikrinti ir neradus iš Švietimo skyriaus kokia nors inspektorė žurnale neras įrašytos tos temos. Jeigu aš tuo momentu įrašysiu kažkokią tai kitą temą savo nuožiūra. Tai yra privaloma. Aš suprantu, kad rėmai turi būt. Bet tie rėmai nėra pritaikyti gyvenimui. Nu dabar įsivaizduokit, kad dešimtokui aš liepiu skaityti Konstituciją. Jam jinai - neįdomi. Dvyliktokas Konstituciją skaito visiškai normaliai ir jau supranta visiškai kitaip. Ir kaip naują dalyką jisai skaito, nors devintoj- dešimtoj klasėj jisai turėjo skaityt. Bet taigi ne tas protas.

I: Taip su metais keičiasi ir požiūris.

I6: Taip. Tai tai reikia ir suvokt. Kodėl mes turime padaryti kažkoku tai robotus? Dėl to, kad dabartiniai programų ruošėjai yra dalinai tarybiniai, kurie zurinimo metodu: prikišti kuo daugiau faktų, o loginio mąstymo vaikui neugdo. Todėl aš programose šitai matau. Va naujose programose aš matau vėl, kad bandoma padaryti lyg loginį mąstymą ir nesugeba sujungti su faktais. Išmeta dalį faktų, o paskui vaikui neaišku iš kur ten atsiranda kažkoks tai įvykis, kurio faktų ja nereikia mokytis. Nu pavyzdžiui. Vytautas, aiškina apie Vytautą, kad jis jau miręs, o po kurio laiko vėl jau aiškina, kad Vytautas karūnuojamas. Ir tas vaikas sako, kad ką tik mirė... Tai kaip dabar. Taip penktaj klasėj tiek faktų prikiša, atbukina vaikus, kad dvyliktaj – jie nebesiorientuoja. Jokios sistemos.

I: Taigi pagrindinis atotrūkis pasireiškia tarp teorijos ir praktikos. Prasilenkia: teorijoj teigiama vienaip, o praktiškai padaroma visiškai kitaip.

I6: Taip, prasilenkia. Netgi programos prasilenkia kelių dalykų tarpusavyje. Jeigu aš dėstau teisę ar Konstitucinę teisę dvyliktaj klasėj, tai geografijoj pralekia ta teisė kokioj septintoj- aštuntoj klasėj. Ir ten tam vaikui vien pamoka, dvi pamokos. Nėra jokio bendro koordinavimo. Kad tuo pačiu metu, tam pačiam amžiui eitų apie tą patį. Tiesiog tą patį dalyką galima išskirstyti vienu metu į skirtingas sistemas.

I: Taip, integruoti.

I6: Tas integravimas yra iškreiptas. Aš galiu integruoti istorijoj paleiskim devintoj klasėj, ten teisės formavimas, prancūzų revoliucija tarkim ar ne, o dailėj tokioj tą laikotarpį praeina šeštoj. Tai tarkim, jeigu aš negaliu remtis lietuvių literatūroj, iš vis jau nėra tų kūrinių be užsienio literatūros ar

netgi lietuvių literatūros jau nebeanalizuojama. Per visus, kad būtų sujungta pagal amžiaus tarpsnį. Tiesiog laikotarpiais. O dabar kiekviena grupė jie bando lygtai...Aš žinau, ekspertai bando koreguoti visų dalykų, bet kolkas tai nugali, kažkokios tai treniruotės rašant programas. Bendros sistemos, aš matu, - nėra. Kadangi aš jau pensijoje, galiu drąsiai sakyti – vykdomas švietimo žlugdymas, tuo pačiu – ir visuomenės. Kiek supratau išsilavinusi visuomenė Lietuvai nereikalinga. Europos Sąjungos prancūzams reikalingi...

I: Kaip sakoma, išsilavinusi visuomenė – pavojinga visuomenė.

I6: Taip.

I: Ir pabaigai gal galėtumėte kažką rekomenduoti, ką reikėtų daryti, kad būtų suderintas teisinio švietimo mokykloje poreikis ir galimybės? Gal turit kažkokių pasiūlymų konkrečių?

I6: Aš sakyčiau pirmiausiai reikia keistis pačiai švietimo sistemai. Kol ministras ir jo komanda bus politiniai- keturiems metams ateinantys žmonės, iš gatvės ar iš Seimo ar iš kur jie sušilti, kol pripranta prie švietimo sistemos. Jie praktiškai yra atitrūkę. Ir visa ruošimo programa ir lieka tiems, kurie gadina. Labai madinga yra gauti Europos Sąjungos pinigus ir „pramušinėti“ tam tikras programas, kurios yra finansuojamos iš užsienio. Tai vat būtent. Teisinės visuomenės visumai arba švietimui turi apjungti ir Vidaus reikalų Ministerija jėgas ir Socialinė Ministerija, ir Švietimo. Kol nebus apjungta viršuj, tol nuleidinės atskiras įstatymus arba atskiras ugdymo programas tam tikram laikotarpiui, tol nebus visuomenės. Aš manau, kad valdininkams nėra poreikio išsilavinusios teisinės visuomenės. Ir jau lieka natūralu, kad nu trisdešimt procentų visuomenės bus išsilavinusi, tai natūralu, bet kaip dabar pastebiu, tai yra toks nu įstatymų nihilizmas. Išleidžiu įstatymą, masę poįstatyminių dokumentų, va , kad ir baigiant, ruošiant abiturientus egzaminams. Abiturientas baigia egzaminus, jis nežino kokia teisė, kokią teisę jis turi stodamas į aukštąją. Gal kas kaip gina jo teises. Ir viskas lieka „pletkų“ lygmeny: sakė, pasakė. Nėra...Per vėlai sužinoma stojimo reikalavimai, kodėl ten reikia tuos egzaminus laikyti, kodėl kitus, nėra kažkokios... Po truputį aukštosios jau bando prieiti prie to, bet visumoj tikslas yra išpešti kuo daugiau pinigų aukštosiose mokyklose iš studentų. Sumaterialėjo. Ir ta rekomendacija yra pirma viršus. Kol nuleidinės ir iš viršaus tokius momentinius vajinius dalykus, akcijas, madingas visuomenėj, tol nebus bendros visumos ir švietimo.

I: Aišku. Dėkoju labai už Jūsų išsakytą nuomonę ir dalyvavimą atliekam tyrimė.

VII INTERVIU

I: Laba diena. Dėkoju, kad sutikote dalyvauti atliekamame tyrime. Tyrimo tema- teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių vertinimas. Šio tyrimo tikslas yra nustatyti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose poreikio ir galimybių atitikti. Šio tyrimo problema yra aktuali tiek teisė, tiek edukologijos mokslams, tiek pačiai visuomenei. Išsiaiškinu pagrindines priežastis, kurios sąlygoja teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių neatitikimą, būtų galima imtis konkrečių priemonių šioms kliūtims šalinti ir tuo pačiu didinti teisinio švietimo mokyklose poreikio ir galimybių dermę ir stiprinti jaunosios kartos teisinio pasiruošimo tiek asmeniniam, tiek visuomeniniam gyvenimui pagrindus. Šio tyrimo metu bus laikomasi pagrindinių etikos principų. Jums yra garantuojamas konfidencialumas ir anonimiškumas, gauta informacija bus naudojama tik mokslo tikslais. Jūsų vardas darbe bus pakeistas pseudoniminiu vardu, o įstaigos pavadinimas taip pat bus užkoduotas. Taigi pradžioj galėtumėte trumpai prisistatyti .

I7: Laba diena. Esu mokytoja Olga. Mokykloje dėstau etikos pamokas. Esu sukaupusį didelį darbo stažą, per 30 metų pedagoginio darbo. Apie mokytojos darbą svajojau jau nuo vaikystės, ir tik baigdama mokyklą supratau, kad noriu būti etikos (pabrėžia) mokytoja.

I: Dėkoju už Jūsų prisistatymą. Dabar norėčiau Jums užduoti pirmąjį interviu klausimą- kaip Jūs suprantate teisinio švietimo svarbą šių dienų visuomenėje? Ar yra svarbus visuomenės teisinis švietimas? Ar egzistuoja visuomenėje teisinio švietimo poreikis?

I7: ... (tyli, galvoja) ...teisinis švietimas šių dienų visuomenėje manau turėtų būti neatsiejama bendrojo švietimo dalis. Tai mano galva yra labai svarbu, ypač mokykliniame amžiuje, kuomet vaikai dar tik formuojasi savo požiūrį, vertybes, gyvenimo būdą- yra tarsi savotiškame kelyje, kuriame turi padėti pagrindus savo tolimesniam gyvenimui, nuspręsti kaip ir kodėl jis norėtų gyventi ateityje, koku žmogumi norėtų būti. Teisinio švietimo svarba su metais vis labiau akcentuojama, tai turbūt prasidėjo nuo įstojimo į Europos Sąjungą, bent jau labiau pradėjo jaustis, (paaiškina savo nuomonę). Vis labiau, dažniau ir garsiau kalbama apie žmogaus teises ir laisves, apie taikų sugyvenimą visuomenėje ir pan. Taigi galvoju, kad teisinio švietimo svarba dabartinėje visuomenėje yra viename aukščiausių taškų. Taigi kaip ir minėjau teisinis švietimas yra svarbus visuose amžiaus tarpsniuose, bet atsižvelgiant į gebėjimus mokytis ir galimybes, tai palankiausiai daryti kuomet vaikas mokosi mokykloje.

I: Taigi Jūs teigiate, kad teisinio švietimo poreikis šių dienų visuomenėje egzistuoja?

I7: Be jokių abejonių, - egzistuoja. Teisinių žinių šiandien reikia beveik kiekviename žingsnyje: darbo teisės- darbe, šeimos teisės- gyvenant santakoje ir pan., administracinės teisės ir kt.. Tačiau paprastam, eiliniam žmogui- ne teisininkui, labai sunku viską žinoti. Tai gal reikėtų žinoti kai

kuriuos elementarius teisinius dalykus ir tiesiog žinoti kur ieškoti kitų, ar kur į kokią instituciją kreiptis susiklėsčius gyvenime atitinkamai situacijai.

I: Mhm. O koks teisinio švietimo poreikis mokyklos bendruomenėje? Galbūt pastebėjot, kad trūktų specifinių teisinių žinių galbūt mokytojams, ar tėvų atžvilgiu, ar vaikų atžvilgiu ar administracijos?..

I7: Mokyklos bendruomenėje teisinių žinių poreikis taip pat yra gana aukštas. Elementarių teisinių žinių trūksta dažnam mokyklos pedagogui, save taip pat priskirčiau prie jų (juokiasi), tiek ir tėveliams mokinių tiek ir patiems mokiniams. Bet mokiniai linkę savarankiškai mokytis juos dominančių dalykų. Iškilus kažkokiam klausimui jie tuoj pat konsultuojasi su kitais mokiniais, ieško informacijos internete, spaudos leidiniuose ir kitur. O mokytojai dažnai konsultuojasi tarpusavyje ar su pažįstamais, turinčiais daugiau teisinių žinių.

I: O kaip Jūs vertinate, kokios yra galimybės įgyvendinti pilnavertį teisinį švietimą šiai dienai mokykloje?

I7: Pradžiai reikėtų išsiaiškinti ką laikytume pilnaverčiu teisiniu švietimu. Jeigu tai galimybė mokytis teisės –tai šiai dienai tokio atskiro dalyko kaip teisė nėra. Kaip kurios teisinės žinios yra integruotos į pilietinio ugdymo, istorijos, etikos ir tikybos pamokas, galbūt ir kitas... Reikėtų peržiūrėti konkrečių dalykų programas. Mano nuomone, teisiniam šveitimui mokykloje yra skiriama per mažai dėmesio, jame trūksta nuoseklumo, konkretumo, nėra tokio atskiro dalyko teisinėms žinioms perteikti.

I: O kaip Jūs apibūdintumėt mokyklos vaidmenį, kokį ji turėtų atlikti teisiniame švietime? Nuo kada būtų galima pradėti vaikų teisinį švietimą?

I7: Mokykla.... (galvoja) pradžią- pagrindą turėtų duoti tėvai, šeima jau nuo vaikystės, galbūt 4ar 5 metų, kiekvienas vaikas vystosi šiek tiek skirtingai, taigi atsižvelgiant į vaiko gebėjimus. Tuomet teisiniu švietimu turėtų rūpintis darželyje, kur vyresni vaikai grupėje yra 5-6 metų, toliau pradinėje mokykloje ir taip toliau. Tačiau tos žinios turi būti perteikiamos atitinkamai metodais, galbūt žaidimų forma iki 7-8 metų, ... taip vaikai lengvai įsimintų naują informaciją. amžiaus vaikams Jaunesniame mokykliniame amžiuje reikėtų aiškinti gėrio ir blogio priešpriešą, esmines moralės nuostatas, supažindinti elementaria leidimų ir draudimų samprata, ugdyti pagarbą tėvams, seneliams, vyresniems žmonėms, mokytojams. Vaikui augant turi keistis ir perteikiamos žinios ir perteikimo būdai. Tik nuoseklus teisinis švietimas, mano galva, duotų gerų rezultatų. O šiandien teisinis švietimas vis dar tebėra pradinėje vystymosi stadijoje, gal kažkas ir bandoma keisti, bet arba nesėkmingai arba per lėtai... Reikėtų kažką daryti kitaip.

I: O kaip manote, kas turėtų teisinio švietimo procese atlikti pagrindinį vaidmenį? Ir kodėl?

I7: Pagrindinį? (pakartoja). Tai kaip ir minėjau: šeima ir mokykla. Nes vaiko gyvenime nuo gimimo iki 18 -19 m. jie užima svarbiausią vietą. Skiria daugiausiai dėmesio, praleidžia daugiausiai laiko.

I: Na taigi paskutinis klausimas būtų apibendrinimui, ką manote reikėtų keisti, norint suderinti teisinio švietimo poreikį ir galimybes mokykloje? Ką galėtumėte pasiūlyti?

I7: Pasikartosiu- reikia kažko naujo, „kitokio“ ir sėkmingo. Reikėtų pradėti žiniasklaidoje labiau akcentuoti teisinių žinių svarbą, mokytis tėvelius kaip tinkamai reikėtų pradėti kalbėti apie teisinį švietimą mažumėje. Galbūt būtų gerai paruošti kažkokį animacinį filmuką, su vaikų pamėgtais herojais, apie teisinį švietimą. Tai manau duotų neblogų rezultatų. Taip pat reikėtų keisti, atnaujinti, dalykų mokymo programas, daryti jas nuoseklesnes, labiau atitinkančias besimokančiųjų poreikius. Aišku gerai būtų ir papildomi apmokymai mokytojams: kažkokie kursai, seminarai, kuriuose jie galėtų iš patyrusių specialistų mokytis kaip jie turėtų dirbti, į ką orientotis, kokius metodus savo darbe naudoti ir kita informacija. Ar galbūt reikėtų net specialiai paruoštus teisininkus į mokyklą leisti, kad ji per mokslo metus bent kelias pamokas pravestų, ar kažkokius renginius teisinius. Labai gera mintis teisiniam visuomenės švietimui jau ne pirmus metus rengiamas Konstitucijos egzaminas, ir pati pernai dalyvavau (juokiasi, patenkinta). Reikėtų ir mokinių tarpe dalyvavimą skatinti, galbūt reikėtų mokykloje besimokantiems 10 privalomą tokį egzaminą. Juk Konstituciją žinoti privalu kiekvienam Lietuvos piliečiui. (šypsosi). Na jau turbūt ir viską Jums pasakiau. (juokiasi).

I: Ačiū už Jūsų pasiūlymus ir pastabas, taip pat labai dėkoju, kad radote laiko dalyvauti atliekamame tyrime.

I7: Prašom.

:

Bendrojo lavinimo programų, susijusių su teisiniu švietimu, analizė I

	Bendrosios kompetencijos, specifika
Dalyko pavadinimas: PILIETIŠKUMO UGDYMAS (8-10) kl	
<i>Dalyko tikslas:</i> Siekti, kad mokinai įgytų žinių ir gebėjimų, išsiugdytų nuostatas, būtinas, kad galėtų aktyviai ir atsakingai dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime.	
<i>Uždaviniai:</i> Siekdami pilietiškumo ugdymo(si) tikslo, mokiniai: 1 tyrinėdami įgyja supratimą apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios institucijas ir jų funkcijas, demokratijos vertybes ir principus; 2 aktyviai ir atsakingai dalyvauja mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime; 3 ugdomi pilietines ir tautines vertybes, mokosi jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime	<i>Pažintiniai gebėjimai:</i> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti, kas yra pilietinė visuomenė ir kaip ji funkcionuoja; ○ gebėti suvokti žmogaus ir piliečio laisvių, teisių ir pareigų reikšmę gyvenant demokratinėje visuomenėje; ○ gebėti suvokti, kas yra demokratinė valstybė; ○ gebėti gerbti demokratines vertybes ir principus, stengtis įgyvendinti juos savo gyvenime; ○ gebėti suprasti teisinės valstybės principus; ○ gebėti suvokti teisės ir teisingumo santykį visuomenėje; ○ gebėti suprasti demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės, istorinės bei teisinės prielaidas; ○ gebėti suvokti pilietinės visuomenės ir valstybės santykį ; ○ gebėti suprasti, kaip formuojamos valdžios institucijos; ○ gebėti suprasti kokios yra pagrindinės valdžios institucijų funkcijos; ○ gebėti suprasti ir įvertinti savo bei kitų tautų kultūros savitumą, atpažinti kultūrų bendrybes ir skirtumus; ○ gebėti suvokti globalizacijos padarinius žmonėms, tautoms, valstybėms; ○ žinoti ir suprasti asmens dalyvavimo tautos gyvenime galimybes ir būdus, atsakomybę už tautos likimą; ○ gebėti suvokti visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemas; ○ gebėti ieškoti galimų visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemų sprendimo

būdų šiuolaikinėje Lietuvos valstybėje.

Praktiniai gebėjimai:

- gebėti ginti savo orumą, įsitikinimus ir teises, kai jos pažeidžiamos;
- gebėti susirasti pilietiniam gyvenimui reikalingą informaciją;
- žinoti, kur, kada ir kaip kreiptis į reikalingą valdžios instituciją;
- gebėti pasitikėti socialinėmis ir politinėmis institucijomis;
- gebėti dalyvauti priimant sprendimus bendruomenėje;
- gebėti pareikšti argumentuotą nuomonę raštu arba žodžiu socialinio-politinio gyvenimo klausimais;
- gebėti organizuoti susirinkimą arba kitokį renginį ir pan.;
- gebėti dalyvauti bendruomenės organizuotoje veikloje;
- gebėti skaityti, analizuoti ir vertinti informaciją bei interpretacijas, pateiktas žiniasklaidoje;
- gebėti atskirti faktą ir nuomonę;
- gebėti dalyvauti savanoriškoje veikloje;
- gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus;
- gebėti pasitikėti savimi ir savo veiksmų teisingumu;
- gebėti siekti savo veikloje integralumo;
- gebėti pasinaudoti (prireikus) demokratinio poveikio priemonėmis, ieškant susitarimo: dialogu, diskusija, derybomis, debatais, balsavimu;
- gebėti išreikšti ir argumentuoti savo nuomonę;
- gebėti ieškoti ir rasti konstruktyvų sprendimą susidariusi konfliktinei situacijai;
- gebėti atpažinti privačius ir viešuosius interesus;
- gebėti nagrinėti politinį procesą: interesų raišką, atstovavimą, rinkimų eigą ir jų rezultatus;
- gebėti nagrinėti, kaip piliečiai ir valstybė gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo;
- gebėti atpažinti ir tirti klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje kylančias socialines, aplinkosaugos problemas, jų priežastis, pasekmes ir sprendimo galimybes;
- gebėti, remiantis pavyzdžiais, analizuoti teisių ir pareigų santykį;
- gebėti analizuoti, kokie įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse ir kaip įstatymų laikymasis padeda kurti pilietinę visuomenę;
- gebėti atpažinti ir analizuoti įvairius vaikų ir žmogaus teisių pažeidimo atvejus;
- gebėti susirasti reikiamą informaciją apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko

	<p>ir žmogaus teises;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nagrinėti Lietuvos piliečių emigracijos pasekmes tautiškumo išsaugojimui; ○ gebėti palyginti tautines kultūras parodant jų unikalumą; ○ gebėti nagrinėti ir vertinti lietuvių požiūrį į tautines mažumas, į lietuvių ir tautinių mažumų santykį praeityje ir dabartyje; ○ gebėti atpažinti ir nagrinėti rasinės, tautinės, religinės tolerancijos ir netolerancijos atvejus; ○ gebėti atpažinti ir nagrinėti teigiamus ir neigiamus nacionalizmo bruožus; ○ gebėti, naudojantis informacijos paieškos šaltiniais, rasti reikalingos informacijos apie tarptautines organizacijas; ○ gebėti kryptingai siekti iškeltų mokymosi uždavinių; ○ gebėti dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje.; ○ gebėti kelti bendrus tikslus ir jų siekti sprendžiant mokyklos ir vietos bendruomenių problemas; ○ gebėti organizuoti tyrimą siekiant išsiaiškinti mokyklos ar vietos bendruomenėse egzistuojančią problemą, pateikti jos sprendimo planą; ○ gebėti aktyviai reikšti savo poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas ir pan.) socialinio gyvenimo klausimais; ○ gebėti kūrybiškai ir konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti su mokyklos ir vietos bendruomenių nariais; ○ gebėti taikyti demokratinio poveikio priemones (dialogą, susitarimą, derybas, kompromisą ir pan.); ○ gebėti taikiai spręsti nesutarimus ir konfliktus mokyklos ir vietos bendruomenėse; ○ gebėti diskutuoti pilietinės visuomenės gyvenimo klausimais, išklaudyti kito nuomonę, pareikšti savąją, ją argumentuoti; ○ gebėti, remiantis reikiamu įstatymu, įrodyti kurį nors socialinės neteisybės atvejį bendruomenėje, numatyti problemos sprendimo būdą.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ supratimas apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios institucijas ir jų funkcijas, demokratijos 	

<p>vertybes ir principus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ aktyvus ir atsakingas dalyvavimas mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime; ○ išugdytos pilietinės ir tautinės vertybės, mokėjimas jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime. 	
<p>Dalyko pavadinimas: TEISĖ</p>	
<p><i>Dalyko tikslas:</i> perteikti kasdieniniame gyvenime reikalingų susistemintų žinių apie teisę, asmenų teises ir pareigas, valstybės valdymo ir teisėtvarkos institucijų kompetenciją, bei galimybes daryti įtaką jų sprendimams; taip pat ugdyti socialinius, komunikacinius, darbo ir veiklos gebėjimus, kurie pravers kasdieniniame gyvenime bei vertybines nuostatas, kurios turi sustiprinti siekį veikti laikantis teisės nuostatų ir gerbiant teisę.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Mokiniai, aktyviai dalyvaudami teisės pamokose, pasieks tokių rezultatų:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Žinos pagrindines žmogaus teises, pareigas ir atsakomybę, jų realizavimo ir gynybos mechanizmus, pagrindinius Lietuvos teisinės sistemos elementus, teisinių procesų eigą ir asmens vaidmenį juose, pagrindinių teisinių institucijų kompetenciją; 2. Gebės kritiškai mąstyti, analizuoti informaciją, taip pat ir teisinę, bendrauti ir bendradarbiauti sprendžiant individualias ir visuomenines praktines teisės problemas, susidaryti savo nuomonę ir argumentuotai ją ginti; naudotis teisėtais iškilusių problemų ir konfliktinių situacijų sprendimo 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti būtinus kiekvieno žmogaus gyvenime teisės elementus; ○ gebėti elgtis pagal teisės reikalavimus; ○ gebėti demokratinėmis priemonėmis ir įstatymų nustatyta tvarka spręsti problemas; ○ gebėti siekti būti atsakingu, išsipareigojusiu, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu; ○ gebėti laikytis pilietinei visuomenei priimtinių vertybių, kurios saugomos teisės; ○ gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis; ○ gebėti sąžiningai atlikti savo pareigas; ○ gebėti siekti kompromiso įgyvendinat savo teises; ○ gebėti naudotis savo pagrindinėmis teisėmis; ○ gebėti kreiptis pagalbos, kai yra pažeidžiamos žmogaus pagrindinės teisės; ○ gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje; ○ gebėti ieškoti kompromiso įgyvendinant savo teises; ○ gebėti žodžiu ir raštu kreiptis į valstybės ar nevyriausybinę instituciją, ginančią atitinkamas žmogaus teises;

būdais;

3. Formuosis nuostatas savo elgesį ir veiklą asmeniniame ir viešajame gyvenime grįsti teisingumo ir pagarbos teisei principu.

- gebėti argumentuotai ir aiškiai išdėstyti savo reikalavimą (prašymą) įgyvendinti savo teisę arba prašymą apginti pažeistą teisę;
- gebėti surašyti argumentuotą kreipimąsi į teismą ar teisėsaugos instituciją: ieškinio pareiškimą ar pareiškimą policijai;
- žinoti pagrindines žmogaus teises ir pareigas bei atsakomybes;
- žinoti pagrindinių žmogaus teisių ir pareigų realizavimo bei gynybos mechanizmus;
- gebėti argumentuoti, kuo teisės norma skiriasi nuo kitų taisyklių;
- gebėti analizuoti pateiktą bylos medžiagą ir vertinti ją teisės ir moralės požiūriu;
- gebėti palyginti teisės ir moralės santykį žmonių gyvenime;
- gebėti nurodyti priežastis, kodėl vienu įstatymų žmonės dažniausiai laikosi, o kitų – ne;
- gebėti surasti pateiktą teisę (-es) atitinkančią pareigą;
- gebėti analizuoti praktines situacijas ir atpažinti, kokių teisės šakų normos gali jas reguliuoti;
- gebėti nurodyti sudėtingo Konstitucijos keitimo mechanizmo įtvirtinimo priežastis bei jo galimo supaprastinimo pasekmes;
- gebėti palyginti Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises su Konstitucijoje nurodytomis jo pareigomis;
- gebėti analizuoti konstitucinių teisių tarpusavio konkurenciją: nusakyti, kaip žodžio laivės veikimą riboja asmens teisė į privatumą; kaip nuosavybės teisę gali riboti viešojo intereso tenkinimas (nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams) ir pan;
- gebėti išsakyti ir argumentuoti savo poziciją apie Konstitucijos normų tiesioginį veikimą;
- gebėti dalyvaujant teismo proceso inscenizacijoje analizuoti ir kritiškai vertinti oponento argumentus;
- gebėti ginti savo nuomonę;
- gebėti lavinti viešo kalbėjimo įgūdžius;
- gebėti kritiškai įvertinti ir argumentuoti savo nuomonę dėl instancinės teismų sistemos veiksmingumo;
- gebėti pateikti teisinių normų laikymosi ir nesilaikymo teisininko profesinėje veikloje pavyzdžių;
- gebėti kritiškai įvertinti advokatų ir notarų profesinių ir asmeninių savybių svarbą kokybiškam teisinių paslaugų teikimui;

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pateikti siūlymų, kaip pagerinti teisinės pagalbos prieinamumą; ○ gebėti analizuojant situacijas motyvuotai paaiškinti, kokios turtinės ar neturtinės teisės yra įgyjamos ar pažeidžiamos konkrečiose situacijose; ○ gebėti kritiškai įvertinti, analizuoti ir numatyti teigiamas ir neigiamas turtinių teisių įgijimo (perleidimo) pasekmes; ○ gebėti analizuojant bylos medžiagą (situaciją) pateikti argumentuotą nuomonę dėl galimo autorių teisių pažeidimo; ○ gebėti kritiškai vertinti oponento pateiktus argumentus dėl autorių teisių pažeidimo konkrečioje situacijoje ir galimo žalos atlyginimo; ○ gebėti konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti ieškant kompromiso dėl žalos atlyginimo; ○ gebėti kritiškai įvertinti kreipimosi į teismą, kaip vieno iš teisinės problemos sprendimo būdų; ○ gebėti surašyti ieškinio pareiškimą; ○ gebėti pateikti argumentų ir ginti savo nuomonę dėl santuokos sudarymo reikalingumo; ○ gebėti išsakyti savo poziciją diskutuojant apie santuokos sudarymo teises, moralines pasekmes ir atsakomybę; ○ gebėti kritiškai vertinti besikeičiančią šeimos sampratą; ○ gebėti argumentuoti savo poziciją dėl šeimos sampratos bei jos elementų; ○ gebėti atskirti sutuoktinių asmenines ir turtines teises; ○ gebėti argumentuotai paaiškinti bendravimo, tolerancijos ir kompromiso ieškojimo svarbą sprendžiant šeimos klausimus tarp sutuoktinių; ○ gebėti analizuojant situacijas, argumentuoti, kuri nuosavybė priklauso abiem sutuoktiniams, kuri nuosavybė yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė; ○ gebėti argumentuoti vedybų sutarties sudarymo privalumus ir trūkumus; ○ gebėti nurodyti ir argumentuoti tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų atitikimą ir neatitikimą; ○ gebėti analizuoti konkrečias konfliktines situacijas kilusias šeimoje; ○ gebėti surasti konflikto sprendimo galimybes; ○ gebėti nurodyti ir argumentuoti skirtingų santuokos nutraukimo būdų privalumus ir trūkumus; ○ gebėti analizuoti problemines situacijas, kurios kyla dėl santuokos nutraukimo, ieškoti įvairių jos sprendimo būdų, surasti geriausius sprendimus; ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip „sušvelninti“
--	---

	<p>skyrybų padarinius sutuoktiniams ir jų vaikams;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aiškiai suformuluoti reikalavimus ir surašyti pretenziją dėl netinkamos kokybės prekės ar paslaugos; ○ gebėti analizuojant situacijas atpažinti pacientų teisių pažeidimą; ○ gebėti analizuojant situacijas argumentuotai pagrįsti savo nuomonę ir priimti motyvuotus sprendimus dėl galimos žalos pacientams padarymo ir atlyginimo; ○ gebėti surasti informaciją apie svarstomus savivaldybėje, Vyriausybėje, Seime klausimus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose formuluoti argumentuotus pasiūlymus dėl savivaldybės (seniūnijos, bendruomenės) reikalų galimo sprendimo; ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip užkirsti kelią valstybės tarnautojų galimam piktnaudžiavimui savo įgaliojimais bei tarnybine padėtimi, taip pat korupcijos apraiškoms; ○ gebėti analizuoti ir vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas administraciniu teisės pažeidimu, o koks – nusikalstama veika ir argumentuoti savo požiūrį; ○ gebėti analizuojant situacijas atpažinti administracinius teisės pažeidimus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose pateikti savo argumentuotą nuomonę dėl galimo administracinio teisės pažeidimo; ○ gebėti kritiškai vertinti oponentų pateiktą poziciją, įsiklausyti į oponentų pateikiamus argumentus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo su pareigūnais įgūdžius; ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip būti saugiais kelyje; ○ gebėti vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas nusikalstamu ir argumentuoti savo požiūrį; ○ gebėti analizuojant situacijas argumentuoti savo poziciją dėl konkrečiose situacijose nurodytų veiksmų atitikimo būtinosios ginties reikalavimams; ○ gebėti įsiklausyti į oponentų pateikiamus argumentus; ○ gebėti priimti motyvuotą sprendimą dėl veiksmų pripažinimo būtinaja gintimi; ○ gebėti palyginti skirtingais laikais egzistavusias bausmių sistemas; ○ gebėti argumentuotai nurodyti skirtingais laikais
--	--

	<p>egzistavusias bausmių sistemas pranašumus ir trūkumus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti bausmių ir auklėjamojo pobūdžio priemonių tikslus (paskirti); ○ gebėti argumentuoti, kokiais atvejais kurios priemonės yra veiksmingesnės; ○ gebėti pateikti siūlymų, kokių prevencijos priemonių galima imtis siekiant mažinti konkrečių nusikalstamų veikų darymą valstybėje, mieste, bendruomenėje; ○ gebėti palyginti ir nusakyti pagrindinius atskirų baudžiamojo proceso stadijų skirtumus; ○ gebėti nurodyti priežastis, kurios lemia palyginti sudėtingą nusikaltimų tyrimo ir nagrinėjimo procesą; ○ gebėti įvertinti teismo nagrinėjimo privalumus ir trūkumus, sprendžiant konfliktą tarp nusikaltusiojo ir aukos bei visuomenės; ○ gebėti surašyti pranešimą apie nusikaltimą; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose bendrauti ir bendradarbiauti su pareigūnais; ○ gebėti aiškiai dėstyti mintis apie nusikalstamą veiką; ○ gebėti pateikti pasiūlymų, kaip paskatinti žmones (liudytojus, nukentėjusiuosius) aktyviai bendradarbiauti su pareigūnais, tiriančiais nusikalstamas veikas; ○ gebėti ieškant darbo pasinaudoti įvairiais darbo paieškos būdais ir šaltiniais; ○ gebėti parengti gyvenimo aprašymą (CV); ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose derėtis su potencialiu darbdaviu, pristatyti savo kompetencijas bei pageidavimus; ○ gebėti analizuoti darbo sutarties privalomas sąlygas ir gebėti dėl jų derėtis; ○ gebėti kritiškai vertinti nelegalaus darbo (darbo nesudarius darbo sutarties) pasekmes darbuotojui, darbdaviui, valstybei; ○ gebėti analizuojant situacijas argumentuotai nurodyti savo poziciją dėl galimo darbo ir poilsio režimo pažeidimų, taip pat dėl neteisingo darbo užmokesčio skaičiavimo; ○ gebėti palyginti ir įvertinti individualaus ir kolektyvinio darbo teisių atstovavimo ir gynybos būdų privalumus ir trūkumus; ○ gebėti argumentuoti ir ieškoti kompromiso pokalbio su darbdaviu metu; ○ gebėti palyginti darbo sutarties nutraukimo skirtingais pagrindais tvarką ir pasekmes (įspėjimo terminą, kompensacijos mokėjimą ir kita);
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nustatyti, koks sutarties nutraukimas būtų palankiausias darbuotojui, darbdaviui; ○ gebėti analizuojant situacijas teisiniais argumentais pagrįsti savo poziciją dėl darbo sutarties nutraukimo teisėtumo bei atsiskaitymo su darbuotoju tvarkos laikymosi; ○ gebėti kritiškai įvertinti Europos Sąjungos pilietybės teikiamus privalumus; ○ gebėti pateikti siūlymų, kaip ugdyti Europos Sąjungos valstybių (taip pat Lietuvos) gyventojų toleranciją skirtingos tautybės, religijos, rasės atstovams; ○ gebėti išsakyti savo poziciją dėl būtinumo pagrindines žmogaus teises nustatyti tarptautiniuose norminiuose aktuose; ○ gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje; ○ gebėti ieškoti kompromiso įgyvendinant savo teises; ○ gebėti žodžiu ir raštu kreiptis į valstybės ar nevyriausybinę instituciją, ginančią atitinkamas žmogaus teises; ○ gebėti argumentuotai ir aiškiai išdėstyti savo reikalavimą (prašymą) įgyvendinti savo teisę arba prašymą apginti pažeistą teisę; ○ gebėti surašyti argumentuotą kreipimąsi į teismą ar teisėsaugos instituciją: ieškinio pareiškimą ar pareiškimą policijai.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ pagrindinių žmogaus teisių ir pareigų bei atsakomybės žinojimas; jų realizavimo ir gynybos mechanizmų, pagrindinius Lietuvos teisinės sistemos elementus, teisių procesų eigos ir asmens vaidmens juose žinojimas, pagrindinių teisinių institucijų kompetencijų žinojimas; ○ Gebėjimas kritiškai mąstyti, analizuoti informaciją, taip pat ir teisinę, bendrauti ir bendradarbiauti sprendžiant individualias ir visuomenines praktines teisės problemas, susidaryti savo nuomonę ir argumentuotai ją ginti; naudotis teisėtais iškilusių problemų ir konfliktinių 	

<p>situacijų sprendimo būdais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Pagarbos teisei ir teisingumo principu grindžiamų savo elgesio ir nuostatų formavimas tiek asmeniniame tiek ir viešajame gyvenime 	
<p>Dalyko pavadinimas: PILIETIŠKUMO UGDYMO INTEGRUOJAMOJI PROGRAMA (pagrindinis)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> Ugdyti mokinių pilietiškumo kompetenciją.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Pilietiškumo ugdymo integruojamąją programą siekiama, kad mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įgytų supratimą apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios institucijas ir jų funkcijas, demokratijos vertybes ir principus; 2. ugdytųsi aktyvaus ir atsakingo dalyvavimo mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime gebėjimus; 3. išsiugdytų pilietines ir tautines vertybes, mokytųsi jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan; ○ gebėti pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves; ○ gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis; ○ gebėti sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas; ○ gebėti gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus; ○ gebėti prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo; ○ gebėti būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą; ○ gebėti branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę; ○ gebėti įsipareigoti išlaikyti ir stiprinti Lietuvos valstybingumą; ○ gebėti suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio; ○ gebėti nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis; ○ gebėti kritiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę; ○ gebėti aktyviai naudotis savo dalyvavimo teise pilietinės visuomenės gyvenime; ○ gebėti kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais: atsakomybe, tolerancija, kritiškumu ir dalyvavimu; ○ gebėti siekti savarankiškumo; ○ gebėti neprarasti savigarbos ir žmogiškojo orumo; ○ gebėti būti sąžiningiems;

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atsakingai vykdyti pilietinius įsipareigojimus; ○ gebėti pripažinti kiekvienos kultūros išskirtinumą; ○ gebėti tolerantiškai vertinti kultūrų įvairovę; ○ gebėti gerbti kitą, toleruoti įvairias vertybes ir požiūrius; ○ gebėti prisiimti atsakomybę už taikaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą; ○ gebėti nusiteikti taikiai spręsti konfliktus; ○ gebėti siekti solidarumo ir socialinio teisingumo;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ supratimas apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios ○ institucijas ir jų funkcijas, demokratijos vertybes ir principus; ○ aktyvaus ir atsakingo dalyvavimo mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime gebėjimų išsiugdytas; ○ išsiugdytos pilietinės ir tautinės vertybės, gebėjimas jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime. 	
<p>Dalyko pavadinimas: ETIKA (pradinis ugdymas)</p>	
<p><i>Dalyko tikslas:</i> Etikos mokymo pradinėje mokykloje tikslas – padėti mokiniui ugdytis moralines nuostatas, mąstymą, teigiamas charakterio savybes, gyvenimo įgūdžius, tautiškumą ir pozityvų santykį su savimi, kitais žmonėmis ir aplinkos pasauliu.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. skatinti mokinius mąstyti, pažinti savo individualybę, kelti saviugdos tikslus, įvertinti savo poelgius ir pažangą, numatyti, kaip savarankiškai bei saugiai elgtis; 2. mokyti tinkamai bendrauti: 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sieti etikos klausimus su savo gyvenimo patirtimi ir problemomis; ○ gebėti apibūdinti save įvairiais aspektais (išvaizda, pomėgiai, patirtis, artimi žmonės) ir palyginti su kitais; ○ gebėti pastebėti, kiek daug kasdien patiriu gražių ir gerų dalykų; ○ gebėti atpažinti pagrindinius jausmus bei nuotaikas; ○ gebėti mokėti padėti sau ir kitiems išgyvenant

<p>suprasti kito žmogaus savijautą, siekti dialogo, gerbti pašnekovą, mandagiai kalbėti ir išklaudyti kito nuomonę, taikiai spręsti ginčus;</p> <p>3. mokyti bendradarbiauti ir dalyvauti bendruomenės gyvenime: suprasti save kaip bendruomenės narį, pažinti vaiko teises ir pareigas, suvokti, kas sieja įvairius žmones ir kodėl egzistuoja skirtumai tarp žmonių, dalyvauti bendroje veikloje priimant sprendimus, laikytis susitarimų ir etiketo, padėti kitiems, elgtis atsakingai;</p> <p>4. skatinti kelti klausimus apie save ir pasaulį, pažinti ir branginti gimtojo krašto gamtos ir kultūros paveldą, vertybes, saugoti gyvybę ir aplinką, žavėtis gamtos įvairove, gerbti kitų kultūrų vertybes.</p>	<p>negatyvius jausmus (baimę, liūdesį, pyktį);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atpažinti pavojingas situacijas; ○ gebėti elgtis apdairiai; ○ gebėti saugoti save; ○ gebėti laikytis elementariausių higienos ir sveikos gyvensenos reikalavimų; ○ gebėti palyginti, ko išmokstama mokykloje, o ko – kur nors kitur; ○ gebėti palyginti ko mokausi aš, o ko – kūdikiai ar mano pažįstami suaugusieji; ○ gebėti apmąstyti pirmąją mokymosi patirtį: kas mokykloje patinka arba nepatinka, kas yra lengva, o kas – sunku; ○ gebėti atpažinti elementarius nežodinės kalbos (veido išraiškos, laikysenos) „pranešimus“; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti, ką sako kitas – draugas ar mokytoja; ○ gebėti suprasti kito būseną; ○ gebėti užjausti ar palaikyti; ○ gebėti užmegzti nesavanaudišką draugystę; ○ gebėti pastebėti ir vertinti draugų gerąsias savybes; ○ gebėti priimti draugus kitokius nei aš; ○ gebėti mandagiai bendrauti tiek su suaugusiais, tiek su bendraamžiais; ○ gebėti taikiai spręsti ginčus; ○ gebėti susitarti; ○ gebėti susilaikyti nuo nemalonių žodžių; ○ gebėti tapti tarpininku ir taikytoju kitiems konfliktuojant; ○ gebėti atpažinti tas savo gyvenimo situacijas, kai vienas būčiau bejėgis; ○ gebėti kreiptis į kitus pagalbos; ○ gebėti pastebėti, kam reikia paramos, ir padėti; ○ gebėti papasakoti apie savo šeimą; ○ gebėti pavaizduoti, kas sieja šeimos narius (meilė ir pagarba, pagalba vienas kitam, kartu leidžiamas laikas, įsipareigojimai, švenčių tradicijos ir pan.); ○ gebėti domėtis savo gimine ir giminystės ryšiais; ○ gebėti papasakoti ką nors iš savo šeimos praeities, kas sieja ją su kitais giminėmis; ○ gebėti papasakoti, kokioms grupėms (klasės, popamokinės veiklos) ir bendruomenėms (mokyklos, vietos) aš priklausau; ○ gebėti papasakoti kas mane su kitais nariais sieja (bendra veikla, bendri pomėgiai, gyvenamoji vieta) ir kaip tai įpareigoja; ○ gebėti įsitraukti į bendrą veiklą; ○ gebėti siekti bendro tikslo;
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pažinti kaimynus ir su jais bendrauti; ○ gebėti nurodyti vietos bendruomenės (kaimo, miestelio, apylinkės, miesto) tradicines šventes, žymesnius žmones, įvykius ir vietas; ○ gebėti sukurti pasakojimą apie tradicines šventes, kurias švenčia tauta; ○ gebėti lyginti savo tautos ir kitų Lietuvoje gyvenančių tautų papročius; ○ gebėti išvelgti kitų Lietuvoje gyvenančių tautų išvelgti unikalumą; ○ gebėti paaiškinti tokią tautos išmintį, kaip „namai namučiai – nors ir po smilga”; ○ gebėti aptarti, kaip reikia tvarkytis namuose, kad gyventi būtų jauku; ○ gebėti dalyvauti kuriant ir tvarkant klasės bei mokyklos interjerą ir aplinką; ○ gebėti domėtis, stebėtis, gėrėtis aplinka; ○ gebėti saugoti gamtą ir tai, kas sukurta žmogaus; ○ gebėti prisidėti prie aplinkos kūrimo; ○ gebėti skaityti, nagrinėti ir bandyti kurti pasakas ir kitas istorijas; ○ gebėti paaiškinti, kokių savybių galima pasimokyti iš pasakų veikėjų bei ko moko išgirstos ar perskaitytos istorijos; ○ gebėti ieškoti atsakymų į etikos klausimus; ○ gebėti numatyti, kaip dera arba nedera elgtis remiantis nagrinėjama per etiką pavyzdžiais; ○ gebėti apmąstyti vaikystės patirtį; ○ gebėti vertinti savo gerąsias savybes; ○ gebėti ugdyti gero charakterio savybes; ○ gebėti siekti užsibrėžto tikslo. ○ gebėti išvelgti asmeninių sunkumų priežastis ir juos įveikti, ne kaltinant kitus, o klausiant jų patarimo; ○ gebėti papasakoti kylančias mintis, išgyvenimus; ○ gebėti nusiraminti ir pastebėti teigiamus dalykus; ○ gebėti ieškoti teigiamų pavyzdžių ir daryti išvadas iš savo bei kitų patirties; ○ gebėti išvengti pasyvaus rūkymo ir kitų pavojų sveikatai; ○ gebėti atsisipirti smalsumui ar kitų siūlymams parūkyti ar paragauti alkoholinių gėrimų; ○ gebėti mandagiai bendrauti: pasisveikinti, atsisveikinti, padėkoti, prašyti ar atsiprašyti, pasveikinti kitą esant progai; vartoti kreipinį „Jūs“ bendraujant su suaugusiu žmogumi; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti, ką sako kitas – mokytojas, klasės draugas ir kt.; ○ gebėti suprasti kito situaciją ar jausmus, jį užjausti, palaikyti.;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pastebėti ir vertinti gerąsias draugo savybes,; ○ gebėti pripažinti draugo sėkmę; ○ gebėti užjausti kitą dėl nesėkmės ar nuoskaudos; ○ gebėti esant ginčytinoms situacijoms stengtis jas spręsti nešališkai ir be pykčio; ○ gebėti pripažinti savo kaltę; ○ gebėti atsiprašyti; ○ gebėti apmąstyti, kokie mano žodžiai ar poelgiai buvo neteisingi ar nemalonūs kitam; ○ gebėti pastebėti, kokie bendri dalykai sieja artimus žmones šeimoje; ○ gebėti lyginti skirtingas šeimas, jų pasirinktą gyvenimo būdą bei tradicijas; ○ gebėti sieti vaiko teises ir pareigas šeimoje; ○ gebėti aktyviai dalyvauti grupės diskusijose ir veikloje; ○ gebėti dalytis patirtimi ir gėrybėmis; ○ gebėti padėti kitiems; ○ gebėti siekti bendro tikslo ir sutarimo dirbant grupėje; ○ gebėti laikytis sutartų taisyklių; ○ gebėti pastebėti, jei kas nors pažeidžia mokinio elgesio ir mokyklos arba viešosios tvarkos taisykles, mokinio teises; ○ gebėti domėtis svarbiais savo tautos praeities ir dabarties gyvenimo įvykiais, tradicijomis, jas puoselėti; ○ gebėti sieti savo svajones su Lietuvos ateitimi; ○ gebėti lyginti Lietuvoje gyvenančias ir kitas tautas; ○ gebėti sutarti su kitos tautybės vaikais; ○ gebėti savo gyvenamojoje vietovėje išvelgti paveldo vertybes: vietas ir žmogaus darbo kūrinius, kuriuos norime išsaugoti; ○ gebėti skirti, ką žinau, o kuo – tikiu; ○ gebėti atpažinti senovės lietuvių ir krikščioniškus religinius simbolius; ○ gebėti įsivaizduoti, kaip dirba įvairių profesijų žmonės mūsų kaime arba mieste, kurių paslaugomis naudojames; ○ gebėti rinkti tautosaką iš įvairių šaltinių; ○ gebėti sieti pasakas ir patarles su savo patirtimi, savais žodžiais jas interpretuoti; ○ gebėti globoti gamtą, gyvūnus; ○ gebėti prisidėti prie savo vietovės gamtos apsaugos; ○ gebėti nurodyti džiaugsmo šaltinius, kuriuos teikia gyvenimas.
--	---

<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ mokinių mąstymas, savo individualybės pažinimas, saviugdosa tikslų iškėlimas, į savo poelgių ir pažangos įsivertinimas, numatymas, kaip savarankiškai bei saugiai elgtis; ○ tinkamas bendravimas: kito žmogaus savijautos supratimas, dialogo siekimas, pagarba pašnekovui, mandagi kalba ir kito nuomonės išklausa, gebėjimas taikiai spręsti ginčus; ○ mokėjimas bendradarbiauti ir dalyvauti bendruomenės gyvenime: supratimas savęs kaip bendruomenės nario, vaiko teisių ir pareigų žinojimas, suvokimas, kas sieja įvairius žmones ir kodėl egzistuoja skirtumai tarp žmonių, dalyvavimas bendroje veikloje priimančiam sprendimui, laikymasis susitarimų ir etiketo, pagalba kitiems, atsakingas elgesys ; ○ klausimų apie save ir pasaulį kėlimas, gimtojo krašto gamtos ir kultūros paveldo pažinimas ir branginimas, vertybių suvokimas: gyvybės ir aplinkos saugojimas, žavėjimasis gamtos įvairove, pagarba kitų kultūrų vertybėms. 	
<p>Dalyko pavadinimas: ETIKA (pagrindinis ugdymas)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> mokant etikos pagrindinėje mokykloje, siekiama padėti mokiniams išsiugdyti atsakingą moralinį mąstymą, egzistencinę savivoką ir bendrosiomis žmogaus ir moralės vertybėmis grindžiamą santykį su savimi, kitais žmonėmis ir pasauliu.</p>	

Uždaviniai: Įgyvendinant etikos ugdymo tikslą, mokiniai skatinami:

1. svarstyti tapatybės, gyvenimo prasmės, sąžinės, vertybių, dvasingumo ugdymo klausimus, kelti saviugdos tikslus, pasitikėti savimi ir kritiškai mąstyti, įvertinti savo pažangą, formuoti sąžinę, gyvenimo įgūdžius ir sveikos gyvensenos nuostatas;
2. mokytis suprasti ir išreikšti savo jausmus, būti jautriems kitam: žodžiu, jausmu, pagalba; pagarbiai išsakyti savo nuomonę ir taikiai spręsti konfliktus;
3. nagrinėti moralės normų, žmogaus teisių ir pareigų, tolerancijos, pagarbos kitoms tautoms, lygių galimybių ir teisingumo klausimus demokratinėje bendruomenėje, mokytis sutarti ir siekti bendrų tikslų, dirbti komandoje, įsipareigoti, laikytis susitarimų ir gerbti žmonių skirtingumą;
4. susipažinti su kultūrų, pasaulėžiūrų, religijų ir gamtos įvairove, paveldo vertybėmis, analizuoti šiuolaikinio pasaulio globalizacijos pokyčius, mokslo, technikos pasiekimų ir tradicinių vertybių santykį, spręsti darnaus vystymosi, ekologines ir gyvybės išsaugojimo problemas.

- gebėti kelti etikos mokymosi uždavinius;
- gebėti svarstyti saviugdą klausimus ir įvertinti savo pažangą – ko išmokau;
- gebėti išžvelgti, kuo esu panašus į kitus, o kuo unikalus;
- gebėti vertinti asmenis remiantis ne vien išvaizda, bet ir jų charakterio savybėmis;
- gebėti kritiškai apmąstyti populiarius „panelių“ ir „vaikinių“ įvaizdžius;
- gebėti analizuoti žmonių elgesį įvairiomis aplinkybėmis ir aiškintis tokio elgesio motyvus;
- gebėti paaiškinti savo poelgių motyvus;
- gebėti įveikti nerimą, stresą ir veikti esant apribojimams;
- gebėti įvertinti savo mokymosi veiklą, elgesį, rezultatus, nagrinėti sėkmės ir nesėkmės priežastis;
- gebėti mąstyti ir įvertinti riziką, kokią žalą gali padaryti rūkymas, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas;
- gebėti atsispirti bendraamžių spaudimui;
- gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių: išklausti vienas kitą ir suprasti kalbėtojo tikslus, nenukrypti nuo temos į asmeninius ginčus, gerbti kito nuomonę, prieiti prie bendrų išvadų ir t. t.
- gebėti kreiptis pagalbos kilus konfliktams, stengtis taikiai juos spręsti.
- gebėti aptarti tarpasmeninio santykio problemas;
- gebėti argumentuoti, kodėl negaliu daryti, ką noriu, bendraudamas su kitu žmogumi;
- gebėti pozityviai mąstyti ir kalbėti apie kitokios išvaizdos, kultūros, tikėjimo, amžiaus ar lyties žmogų;
- gebėti atpažinti tinkamą ir netinkamą vartojamą kalbinę raišką;
- gebėti ieškoti konstruktyvių konfliktų sprendimo būdų;
- gebėti lyginti berniukų ir mergaičių požiūrį į šeimą;
- gebėti pagarbiai kalbėti apie kitos lyties asmenis;
- gebėti pagrįsti, kodėl šeima yra esminė vertybė kiekvienam iš mūsų – ir vaikams, ir suaugusiems;
- gebėti tirti savo bendruomenės ir jos vertybių kilmę, bendravimo tradicijas;
- gebėti paisyti kalbos normų ir laikytis bendravimo etikos reikalavimų;
- gebėti sukurti bendras klasės taisykles ir stengtis jų laikytis;
- gebėti susitarti ir dirbti komandoje;
- gebėti siekti bendro tikslo ir kompromiso;

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti derinti savo ir kitų grupės narių nuomonę; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių šaltinių apie kitataučius Lietuvoje mokant naudotis IKT priemonėmis; ○ gebėti užmegzti ryšį su vietos kitataučių mokyklos mokiniais; ○ gebėti parengti trumpą pranešimą apie savo klasę arba mokyklą; ○ gebėti analizuoti skurdo ir socialinės atskirties priežastis; ○ gebėti ieškoti būdų, kaip būtų galima padėti savo aplinkos neturtingų šeimų vaikams, našlaičiams, seneliams savo aplinkoje; ○ gebėti lyginti, kuo žmogus panašus ir kuo skiriasi nuo kitų gyvų būtybių; ○ gebėti išskirti tik žmogui būdingas savybes; ○ gebėti kelti klausimus apie gyvybės atsiradimą ir įvairovę; ○ gebėti apibūdinti gyvybės atsiradimą ir kūdikio raidą; ○ gebėti išvelgti galimus pavojus gyvybei ir siūlyti būdus, kaip išvengti rizikos; ○ gebėti analizuoti žmogaus gyvenimo ir aplinkos ryšį; ○ gebėti skatinti kitus saugoti aplinką, gamtos ir kultūros paveldą savo gyvenamojoje vietovėje; ○ gebėti, naudojantis įvairiais informacijos šaltiniais, internetu, rinkti informaciją apie pasaulio paveldą ir pasidalyti savo žiniomis su kitais; ○ gebėti išvardyti žmonių veiklos padarinius, dėl kurių gali kilti ekologinių problemų dabar arba ateityje; ○ gebėti, dalyvauti sprendžiant su aplinka susijusias problemas ir siūlyti priemonių, kaip tas problemas spręsti; ○ gebėti kelti etikos mokymosi ir saviugdos uždavinius, įvertinti savo pažangą – ko išmokau; ○ gebėti analizuoti savo fizinius ir dvasinius pokyčius, suprasti brendimo ypatumus kaip laikinus ir valdyti jų sukeltas emocijas; ○ gebėti ieškoti fizinių ir dvasinių poreikių dermės ir nepasiduoti neigiamoms emocijoms; ○ gebėti svajoti ir fantazuoti; ○ gebėti svarstyti gyvenimo prasmės klausimus; ○ gebėti įvertinti savo mokymosi sėkmę ir svajonių išsipildymo galimybes; ○ gebėti pripažinti savo klaidas, jų nebijoti, analizuoti tiesos ir klaidos santykį kalboje ir gyvenime; ○ gebėti naudojant IT priemones, parengti pranešimą apie gyvybės stebuklą ir vertę;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pagrįsti nuostatą ginti gyvybę; ○ gebėti praktikuoti sveiką gyvenseną, numatyti žalingų įpročių padarinius; ○ gebėti užmegzti ryšį su kitu ir jį palaikyti; ○ gebėti bendrauti realioje ir virtualioje aplinkoje naudojantis interneto paslaugomis; ○ gebėti skirti bendravimą su bendraamžiu nuo bendravimo su vyresniu ar oficialiu asmeniu; ○ gebėti tartis arba derėtis dėl įsitikinimų, sprendimų, pateikti savo argumentus ir išklaudyti kitą; ○ gebėti dalytis ne tik mintimis, bet ir daiktais; ○ gebėti saugoti draugo paslaptį ir ginti bendrus idealus; ○ gebėti įvertinti savo kaltę dėl kito nelaimės ir ją pripažinti; ○ gebėti išsakyti savo nuomonę įvairiais klausimais žodžiu ir raštu, argumentuoti ją, nebijoti jos keisti, jei atsiranda naujų argumentų; ○ vengti mąstymo stereotipų, turėti ir ginti savo požiūrį, vertybes ir nuostatas; ○ gebėti rodyti pagarbą šeimos nariams, rūpintis jais, vertinti šeimos nepamainomą genetinį ryšį, taikiai spręsti kylančius konfliktus; ○ gebėti aktyviai dalyvauti bendroje klasės veikloje; ○ gebėti rūpintis santarve ir prisidėti prie jos kūrimo; ○ gebėti skirti savo tautos ypatumus, vertinti jos praeities žygdarbius, puoselėti idealus, gerbti simbolius; ○ gebėti gerbti kitatautį, esantį toje pačioje klasėje, suvokti jo tautos simbolius ir istorinį kontekstą; ○ gebėti analizuoti, kokiomis teisėmis mes naudojames šeimoje ir mokykloje, kokias pareigas atliekame; ○ gebėti lyginti, kuo skiriasi religinė bendruomenė nuo pasaulietinės bendruomenės; ○ gebėti atpažinti asmens teisių pažeidimo atvejus; ○ gebėti aktyviai ieškoti pagalbos, kai pažeidžiamos mano ar kito teisės; ○ gebėti argumentuoti, kodėl svarbu būti aktyviu visuomenės piliečiu; ○ gebėti svarstyti teisių, autonomijos ir pareigų visuomenei santykį; ○ gebėti būti pilietiškai aktyviam; ○ gebėti skirti autoritarinės ir demokratinės visuomenės ypatumus; ○ gebėti analizuoti elgesį iš pagarbos ir elgesį, kai reikia paklusti; ○ gebėti analizuoti, kodėl kyla visuomeninių konfliktų ir kokie žinomi šiuolaikiniai jų sprendimo būdai;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kilus konfliktui, pozityviai jį spręsti; ○ gebėti atlikti nesudėtingus pagalbos ir sudėtingesnius darbus, vykdyti užduotis ir įsipareigojimus; ○ gebėti kurti individualiai ir dalyvaujant kūrybiniuose projektuose, suprasti savo ir kitų kultūrų paveldo reikšmę, žinoti didžiausius kultūros paminklus; ○ gebėti skirti kultūrą nuo civilizacijos; ○ gebėti saugoti išgytą daiktą, jį naudoti pagal paskirtį; ○ gebėti dalytis turima nuosavybe su kitais; ○ gebėti apsiriboti būtiniais daiktais, nesiekti jų pertekliaus; ○ gebėti suprasti, kokios svarbios yra dvasinės vertybės ir jų siekti; ○ gebėti domėtis šiuolaikinių informacijos priemonių naujovėmis, mokėti pasirinkti informaciją; ○ gebėti kultūringai elgtis internete; ○ gebėti analizuoti ir kritiškai vertinti žiniasklaidos pateikiamą informaciją, reklamas; ○ gebėti suprasti gamtos reikšmę ir vertę; ○ gebėti diskutuoti apie ekologines problemas; ○ gebėti kelti tapatumo paieškos problemas, nurodyti būdus, kaip jas spręsti; ○ gebėti svarstyti savo galimybes ir idealus; ○ gebėti analizuoti pamatinius asmens poreikius saugumo, priklausomybės, savigarbos, saviraiškos, prasmės ir tikslų siekimo požiūriu, remiantis savo patirtimi – kuriems iš jų teikiu prioritetą; ○ gebėti sieti savo laisvę su apsisprendimu ir atsakomybe; ○ gebėti numatyti, kokiose situacijose gali pasireikšti mano valios laisvė, o kokiose esu ribojamas; kokiais poelgiais realizuoju savo laisvę arba pasiduodu aplinkos įtakai.; ○ gebėti spręsti pasirinkimo dilemas, svarstyti alternatyvas; ○ gebėti išvelgti sąžinės sąsajas su vertybėmis; ○ gebėti analizuoti savo vertybines nuostatas ir jų kaitą, šios kaitos priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti sąžinės reikšmę moraliniam gyvenimui; ○ gebėti lyginti įvairius autoritetus (formalius ir neformalius), analizuoti jų įtaką (teigiamą ar neigiamą) savo gyvenime; ○ gebėti apmąstyti savo pastangas būti pripažintam tarp kitų ir būti autoritetu kitiems;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti argumentuoti autoriteto pasirinkimą, nurodyti jo vertinimo kriterijus; ○ gebėti kelti ir apmąstyti savęs įprasminimo klausimą profesinės veiklos srityje; ○ gebėti adekvačiai suvokti savo galimybes ir norų ribas, juos derinti; ○ gebėti numatyti galimos profesinės veiklos perspektyvas, įvertinti alternatyvas; ○ gebėti pozityviai vertinti vienatvę kaip žmogaus egzistencinę ir kartais pasirinktą būseną; ○ gebėti analizuoti vienišumo priežastis, ieškoti išeities iš šios būsenos; ○ gebėti pasiūlyti konstruktyvių netekties skausmo įveikimo būdų; ○ gebėti užmegzti draugystę, stengtis kuo ilgiau ją išsaugoti, palankiai vertinti draugą net tokiu atveju, jeigu požiūris, interesai skiriasi nuo manųjų; ○ gebėti išsiaiškinti draugų lūkesčius, analizuoti skirtingus vaikinų ir merginų požiūrius į draugystę, partnerystę; ○ gebėti įvertinti bendravimo internete priemonių teikiamas galimybes – naudą ir grėsmes; ○ gebėti atpažinti su lytiškumu susijusius mąstymo stereotipus; ○ gebėti įvertinti asmeninius tarpusavio santykius, norima linkme juos keisti; ○ gebėti pagarbiai bendrauti su kitos lyties bendraamžiais; ○ gebėti skirti meilę kitam asmeniui nuo seksualinio potraukio ir priekabiavimo; ○ gebėti analizuoti įvairias meilės sampratas: meilę kaip simpatiją, draugystę, išrinktąją meilę kaip santuokinę ištikimybę ir atsakomybę kitam; ○ gebėti atleisti kaltę; ○ gebėti analizuoti problemas, kurių kyla siekiant lygių galimybių ir teisių.; ○ gebėti atpažinti ir kritiškai vertinti diskriminacijos dėl lyties, amžiaus, etninės priklausomybės ar rasės atvejus; ○ gebėti tirti savo tautos vertybių kilmę ir tapatybės pokyčius; ○ gebėti analizuoti tautinius, rasinius skirtumus, nesutarimų priežastis ir demokratiškai spręsti problema; ○ gebėti kritiškai vertinti prievartos naudojimą; ○ gebėti aptarti demokratinės visuomenės sampratą; ○ gebėti svarstyti moralumo sampratą pilietinėje visuomenėje; ○ gebėti kelti probleminius klausimus apie politikos ir
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> etikos principų derinimą; ○ gebėti moraliniu požiūriu įvertinti istorinių asmenybių veiklą ir atsakomybę įvairiose situacijose; ○ gebėti svarstyti, kodėl svarbu atskirti asmeninius ir viešuosius interesus; ○ gebėti analizuoti skirtingus gyvenimo sampratų pasaulėžiūros pagrindus; ○ gebėti analizuoti skirtingas religines tradicijas, jų deklaruojamas vertybes; ○ gebėti formuluoti ir pagrįsti savo individualų požiūrį į populiariąją kultūrą; ○ gebėti ieškoti moralių būdų, kaip spręsti šiuolaikines vartojimo kultūros problemas; ○ gebėti analizuoti grėsmės gyvybei ir jos išsaugojimo problemas, turėti savo nuomonę apie abortus, eutanaziją, žalingus įpročius; ○ gebėti argumentuotai ginti prigimtinę žmogaus teisę į gyvybę;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Apsvarstyti tapatybės, gyvenimo prasmės, sąžinės, vertybių, dvasingumo ugdymo klausimai; iškelti saviugdos tikslai, išugdytas pasitikėjimas savimi ir kritinis mąstymas, savo pažangos įvertinimas, formuojama sąžinė, gyvenimo įgūdžių ir sveikos gyvensenos nuostatų formavimasis; ○ Išugdytas savo jausmų supratimas ir raiškos būdai, išlavintas jautrumas kitam: žodžiu, jausmu, pagalba; gebėjimai pagarbiai išsakyti savo nuomonę ir taikiai spręsti konfliktus; ○ Gebėjimas nagrinėti moralės normų, žmogaus teisių ir pareigų, tolerancijos, pagarbos kitoms tautoms, lygių galimybių ir teisingumo klausimus demokratinėje bendruomenėje, mokytis sutarti ir siekti bendrų tikslų, dirbti komandoje, įsipareigoti, laikytis susitarimų ir gerbti žmonių skirtingumą; ○ Susipažinimas su kultūrų, pasaulėžiūrų, religijų ir gamtos 	

<p>įvairove, paveldo vertybėmis, išanalizuoti šiuolaikinio pasaulio globalizacijos pokyčiai, mokslo, technikos pasiekimų ir tradicinių vertybių santykis, spręstos darnaus vystymosi, ekologines ir gyvybės išsaugojimo problemos.</p>	
<p>ETIKA (vidurinis)</p>	
<p><i>Tikslas (bendras):</i> per dorinio ugdymo dalykų pamokas siekiama išugdyti mokinio gebėjimą ir nusiteikimą būti ir veikti pasaulyje vadovaujantis įsisąmonintomis moralės nuostatomis, kurti pozityvius, tolerantiškus, demokratiškus, atsakingus santykius su kitais; ieškoti savojo pašaukimo ir atsakymų į gyvenimo prasmės bei šeimos gyvenimo klausimus interpretuojant filosofinius ir religinius požiūrius; plėtoti mąstymą ir etinį, filosofinį, religinį, kultūrinį sąmoningumą rengiantis tolimesnėms studijoms ir profesinei veiklai.</p> <p><i>Filosofinė etika – tikslas:</i> Svarbiausias tikslas mokant filosofinės etikos – ugdyti mąstančią ir moraliai brandžią asmenybę, susiformavusią sąmoningas etines nuostatas, turinčią bendrą supratimą apie filosofinius etikos pagrindus, gebančią pagrįsti etines vertybes ir jomis vadovautis įprasminant savo gyvenimą, kuriant atsakingus santykius su kitais ir aplinkos pasauliu.</p> <p><i>Profesinė etika- tikslas:</i></p> <p><i>Šeimos etika- tikslas:</i> mokant šeimos etikos, siekiama ugdyti visapusišką mokinių požiūrį į šeimą, pasitelkiant jų autentišką patirtį, naujas žinias ir kritinę refleksiją.</p> <p><i>Etika ir kinas – tikslas:</i> Remiantis kino meno interpretacija sudaryti mokiniams sąlygas formuoti dorinę poziciją, kuri padėtų orientuotis pasaulio įvairovėje, ją analizuoti, vertinti ir tinkamai elgtis.</p>	

<p><i>Uždaviniai (bendrieji):</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. brandinti mokinių dorinę sąmonę, kad jie gebėtų sąmoningai, sąžiningai bei atsakingai rinktis elgesio ir gyvenimo būdą; 2. padėti įsisąmoninti ir išreikšti egzistencinius žmogaus patyrimus, klausimus, poreikius ir siekius; 3. padėti ieškoti atsakymų į gyvenimo prasmės klausimus remiantis asmenine patirtimi, tautos ir žmonijos išminties lobiais; 4. padėti kurtis pasaulėžiūrą, grindžiamą bendrosiomis žmogaus vertybėmis; 5. atskleisti pagrindines krikščionybės vertybes ir krikščioniškosios pasaulėžiūros principus; 6. padėti orientotis pasaulėžiūrinėje visuomenės įvairovėje. <p><i>Filosofinės etikos uždaviniai:</i> Siekiant filosofinės etikos tikslo, įgyvendinami šie uždaviniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. domėtis filosofija ir pažinti pagrindines filosofinės etikos kryptis ir problemas, jų svarstymo tradiciją; egzistencines dilemas ir išminčių etinę laikyseną; iškilus mąstytojus, kurie siekė pagrįsti etinius principus ir nuostatas; filosofinės antropologijos požiūrį į žmogaus tapatybę, fenomenus ir institutus, tokiu būdu skatinama mokinius ugdyti savo gyvenimo filosofiją, etinį ir kultūrinį sąmoningumą; 	<p><i>(bendrieji)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pažinti ir gerbti save; ○ gebėti suvokti savo asmens nelygstamą vertingumą; tikėti savo galiomis ir galimybe bei būtinybe nuolat tobulėti; ○ gebėti savo gyvenimą grįsti sąžine, suvokti atsakomybę už pasirinktas dorines nuostatas; ○ gebėti puoselėti pagarbą kiekvienam žmogui, solidarumu, teisingumu ir gerumu grįsti savo santykius su kitais žmonėmis bei jais rūpintis; ○ gebėti pažinti, suprasti ir doriniu požiūriu vertinti visuomeninius ir istorinius reiškinius; ○ gebėti laikytis dorinių pilietinės ir demokratinės gyvensenos principų; ○ gebėti branginti tautos garbę ir saugoti kultūros palikimą; ○ gebėti branginti gamtą ir ją rūpintis; ○ gebėti būti atviru tikrovės kaitai, naujas galimybes ir problemas atveriančiame gyvenime sąmoningai ir atsakingai rinktis požiūrį, poziciją ar elgseną, taisyti padarytas klaidas; ○ gebėti pajusti autentišką santykį su pasauliu; ○ gebėti suprasti bei interpretuoti filosofinės etikos bei religinius tekstus, samprotauti žodžiu ir raštu; ○ gebėti reflektuoti ir kritiškai mąstyti; ○ gebėti dalyvauti dialoge ir poliloge apmąstant savo mintis; ○ gebėti spręsti etines bei religines problemas, vadovaujantis ne vien asmenine patirtimi, bet ir taikant įvairias teorijas bei žmonių sukauptą patirtį; ○ gebėti skatinti vertybinį ir egzistencinį jos apsisprendimą; ○ gebėti siekti darnos su savimi ir kitais; ○ gebėti gyventi kintančioje, įvairialypėje, pliuralistinėje visuomenėje, suderinančią atvirumą kitiems žmonėms ir išsaugančią savo tapatybę. <p><i>Filosofinė etika:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti domėtis filosofija kaip galimybe siekti dorybės ir išminties; ○ gebėti geriau pažinti save;

<p>2. ugdytis gebėjimus: reflektuoti, kritiškai ir pagrįstai mąstyti; suprasti ir interpretuoti filosofijos tekstus, samprotauti etinėmis temomis žodžiu ir raštu; plėtoti filosofinį dialogą; skirti filosofinį etikos diskursą nuo kitų (literatūrinio, praktinio-dalykinio, politinio, mokslinio) ir jo mokytis samprotaujant; diskutuoti, filosofškai interpretuoti meno ir literatūros kūrinius, mokiniai mokosi taikyti žinias sprendžiant etines problemas;</p> <p>3. ugdytis asmenybės nuostatas mokytis ir tobulėti, ieškoti prasmės, pripažinti moralumo ir gyvenimo vertę, savo etinę pareigą ir atsakomybę, siekti dialogo ir būti atviram, gerbti kitaip mąstančius žmones, toleruoti visuomenės nuomonių, etinių pažiūrų, filosofinių koncepcijų įvairovę, kritiškai vertinti stereotipus, tokiu būdu skatinamas mokinių vertybinis ir egzistencinis apsisprendimas sudėtingose gyvenimo situacijose.</p> <p><i>Profesinės etikos uždaviniai:</i> Profesinės etikos dėstymo tikslas suteikti profesinės etikos teorinių žinių, padėti mokiniams ugdyti savo charakterio dorybes ir organizacinio veikimo įgūdžius, kurios, kaip ir teorinės kompetencijos, bus naudingos ateityje, nes padės pasirinktoje profesijoje ne tik išreikšti save kaip asmenybę, bet ir kurti, tobulinti save, kaip garbingą, atsakingą, sąmoningai</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti autentiškoje egzistencinėje patirtyje išvelgti savęs tobulinimo galimybę; ○ gebėti pripažinti moralumo vertę; ○ gebėti kritiškai vertinti redukcines moralės sampratas; ○ gebėti prisiimti etinę pareigą elgtis moraliai ir atsakomybę už laisvus savo pasirinkimus ir veiksmus; ○ gebėti siekti dialogo; ○ gebėti geranoriškai išklaudyti; ○ gebėti suprasti ir gerbti pašnekovą, dialogo partnerį; ○ gebėti kurti draugišką santykį su kitu; ○ gebėti prisiimti pareigą ir atsakomybę savo artimajam, draugu; ○ gebėti atjausti kitą ir atleisti jam suklydus; ○ gebėti suprasti, jog atleidimas ir atjauta padeda išsiskleisti žmogiškumui ir įveikti vienatvę; ○ gebėti pripažinti filosofų iškeltų žmogaus asmens orumo ir laisvės, moralės ir sąžinės autonomijos, prigimtinių teisių, lygių galimybių, teisingumo principų svarbą demokratinėje visuomenėje; ○ gebėti siekti darnos; ○ gebėti neprimesti kitiems savo nuostatų; ○ gebėti priimti vertybių, pasaulėžiūrų ir moralės koncepcijų įvairovę; ○ gebėti derinti idėjas ir mokytis diskurso keliu siekti bendrų susitarimų; ○ gebėti būti tolerantiškam socialiniams, kultūriniais, religiniams ir kt. žmonių skirtumams; ○ gebėti kritiškai vertinti stereotipus ir bet kokius žmogaus orumo ir teisių pažeidimo, diskriminacijos atvejus; ○ gebėti ieškoti savojo pašaukimo ir gyvenimo prasmės filosofškai apmąstant žmogaus egzistenciją; ○ gebėti pagrįsti gyvenimo vertę ir etinės laikysenos svarbą patyrus egzistencinį nerimą, ribines situacijas; ○ gebėti konstruktyviai mąstyti apie laimę, meilę, kūrybą, tikėjimą, išmintį, laisvę ir kitas vertybes kaip gyvenimo įprasminimo galimybes; <p><i>Profesinė etika:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvaldyti būtinus kompetentingam profesinių etinių problemų supratimui ir analizei; ○ gebėti įvaldyti intelektualius įrankius ir priemones, kurių dėka tampa įmanomas profesinės etikos problemų artikuliacijimas; ○ gebėti kompetentingai „ginti“ savo poziciją;
---	---

savo veiklą motyvuojantį ir organizuojantį profesionalą.

Šeimos etikos uždaviniai:

Siekiant aukščiau aprašyto tikslo, mokiniai yra skatinami:

1. Susipažinti su šeimos fenomenu plačiame istoriniame, kultūriniame, socialiniame kontekste.
2. Ugdytis sąmoningą apsisprendimą kurti darnią šeimą.
3. Permaštyti dorovinių šeimos vertybių prasmę ir aktualumą žmogaus gyvenime.
4. Išvelgti šeimos, kaip asmens savirealizacijos terpės, galimybes.
5. Aptarti ir įvertinti šeimos institucijos pokyčius.

Etika ir kinas uždaviniai:

1. ugdytis gebėjimą suprasti ir analizuoti kiną, kaip šiuolaikinę kūrybos, o sykiu ir informacijos apie moralę ir vertybes priemonę
2. ugdytis gebėjimą skirti rimtąjį ir populiarųjį - komercinį kiną bei jų deklaruojamas vertybes
3. padėti suvokti vaizdo kalbos galią, siekiant išreikšti egzistencinius žmogaus patyrimus, klausimus, poreikius ir siekius
4. remiantis vaizdo kūrinių analize padėti kurtis pasaulėžiūrą, grindžiamą bendrosiomis žmogaus vertybėmis ir atsakingai rinktis gyvenimo būdą;
5. padėti ieškoti atsakymų į gyvenimo prasmės klausimus remiantis kine užfiksuotoje tautos ir žmonijos išmintimi;
6. mokyti skirti meninį nuo propagandinio kino ir savarankiškai vertinti juose

- gebėti analizuoti istoriškai besikeičiantį požiūrį į profesinę veiklą;
- gebėti analizuoti vertybines profesinės etikos nuostatas ir jų įtaką dalykinei veiklai;
- gebėti pagrįsti savo supratimą, ką reiškia būti garbingu profesionalu;
- gebėti subalansuoti savo galimybes ir norus;
- gebėti atskirti lyderystės ir valdžios galias;
- gebėti analizuoti skirtingų profesinės etikos principų filosofinius pagrindus ir jų taikymo dalykinėje veikloje ypatybes;
- gebėti identifikuoti organizacijos etinės kultūros charakteristikas;
- gebėti racionaliai modeliuoti sisteminę organizacijos etiško elgesio dimensiją;
- gebėti demonstruoti atsparumą negatyviam organizacijos (o juk tai gali būti ir klasės mokinių kolektyvas) „spaudimui“;
- gebėti pasirinkti etinių konfliktų sprendimo būdus;
- gebėti skirti valdžią ir etinio autoriteto galią;
- gebėti pasinaudoti demokratinėse visuomenėse egzistuojančiomis profesinės etikos infrastruktūros priemonėmis;
- gebėti būti atviram kitoms kultūrinėms tradicijoms;

Šeimos etika:

- išmanyti pagrindines metodologines ir teorines šeimos etikos nuostatas;
- gebėti pritaikyti metodologines ir teorines šeimos etikos nuostatas analizuojant praktines šeimos problemas;
- gebėti svarstyti ir interpretuoti įvairias šeimos sampratas;
- gebėti suprasti šeimos formų įvairovę;
- gebėti analizuoti šeimos instituciją kultūros, valstybės ir visuomenės kontekste;
- gebėti aptarti valstybinės šeimos politikos ir šeimos etikos sąsajas;
- gebėti diskutuoti, kas yra tradicinė lietuvių šeima;
- gebėti aptarti ir kritiškai vertinti tradicinės lietuvių šeimos bruožus;
- gebėti argumentuoti, kodėl šeima yra vertybė;
- gebėti formuluoti ir pagrįsti savo individualų požiūrį į šeimos instituciją;
- gebėti sąmoningai suvokti šeimos kūrimo svarbą;
- gebėti prisiimti išipareigojimus ir atsakomybę;
- gebėti argumentuotai aptarti santuokos, kaip teisinio šeimos kūrimo pagrindo ir kaip kultūrinio

<p>vaizduojamų pasaulietinių bei religinių pasaulėžiūrų ir ideologijų vertybines sistemas.</p>	<p>idealo, asmeninio ir visuomeninio lūkesčio, temas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti svarstyti, ar visi santuokos motyvai yra vienodai brandūs ir moralūs; ○ gebėti diskutuoti, ar santuoka tikrai yra pradinis šeimos kūrimo taškas; ○ gebėti, remiantis mokslo, literatūros ir meno pavyzdžiais, analizuoti ir paaiškinti draugystės, meilės, intymumo, ištikimybės, įsipareigojimo ir kt. vertybes; ○ gebėti aptarti masinės informacijos priemonėse pateikiamus meilės modelius; ○ gebėti palyginti aistros ir draugystės meilėje dimensijas; ○ gebėti aptarti ir įvertinti šeimos funkcijas šeimos narių poreikių tenkinimo ir vaidmenų atlikimo aspektais; ○ gebėti aptarti reprodukcinę ir ugdomąją šeimos funkcijas; ○ gebėti aptarti ir įvertinti šeimos funkcijas šeimos narių poreikių tenkinimo ir vaidmenų atlikimo aspektais; ○ gebėti apsvarstyti, kodėl žmonės nori turėti vaikų; ○ gebėti paaiškinti sąmoningos motinystės ir tėvystės svarbą; ○ gebėti analizuoti motinystės ir tėvystės įvaizdžius; ○ gebėti palyginti tėvystės įvaizdžius su realiais tėvų vaidmenimis; ○ gebėti diskutuoti temomis „Laiminga motinystė“, „Tėvystė veža“, „Pamotė – ragana“ ir pan; ○ gebėti paaiškinti ūkinę ir ekonominę šeimos funkcijas; ○ gebėti aptarti materialinių gėrybių įtaką šeimos gyvenimui; ○ gebėti svarstyti darbštumo, tvarkingumo, taupumo, rūpinimosi ir pagalbos buityje aspektus; ○ gebėti analizuoti ir kritiškai įvertinti šeimos narių vaidmenis ir pareigų pasidalijimą; ○ gebėti aptarti simetrinį ir nesimetrinį šeimos modelius; ○ gebėti aptarti komunikacinę šeimos funkciją; ○ gebėti aptarti pripažinimo, savigarbos, psichologinio palaikymo ir saugumo poreikių tenkinimą šeimoje; ○ gebėti analizuoti vyro ir moters, tėvų ir vaikų santykius, jų įtaką darniam šeimos funkcionavimui; ○ gebėti aptarti santykius su seneliais, kaip istorinės atminties ir kultūrinės patirties perteikėjais; ○ gebėti diskutuoti, ar kartų konfliktas
--	---

	<p>neišvengiamas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kurti ir plėtoti artimus ir darnius santykius su visais šeimos nariais; ○ gebėti paaiškinti rekreacinę šeimos funkciją; ○ gebėti analizuoti šeimos gyvenimą kasdienybės ir šventės kontekste; ○ gebėti sukurti šventę sau ir savo artimiesiems; ○ gebėti pasvarstyti, ar rutina yra „santykių žudikė“ ar tam tikras saugumo ir pastovumo garantas; ○ gebėti analizuoti šeimos disfunkcionalumo priežastis ir pasekmes; ○ gebėti analizuoti ir interpretuoti šeimos deinstitutionalizacijos priežastis ir pasekmes; ○ gebėti svarstyti individualizacijos ir emancipacijos klausimus; ○ gebėti aptarti ribines šeimos formas (tos pačios lyties asmenų šeimos, komunos, kohabitacija ir t.t.); ○ gebėti diskutuoti, ar gyvenimas kartu nesusituokus yra nuodėmė / alternatyva / norma; ○ gebėti palyginti požiūrius į santuokos nutraukimą ir pakartotines santuokas įvairiose šalyse; ○ gebėti aptarti skyrybų skaičiaus augimą Lietuvoje; ○ gebėti aptarti gimstamumo mažėjimą; ○ gebėti analizuoti nėštumo nutraukimo, bevaikystės, dirbtinio apvaisinimo ir kt. problemas; ○ gebėti įvertinti ir interpretuoti teiginį „Lietuvių tauta - nykstanti tauta“ ; ○ gebėti diskutuoti apie atotolio (transnacionalines) šeimas; <p><u>Etika ir kinas:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti naudoti klasikinio ir šiuolaikinio meninio kino, dokumentinio ir animacinio kino kūrinis etikos normoms ir moralės problemoms paaiškinti ; ○ gebėti svarstyti žmogaus duočių: kūno ir sielos reikšmę bei dermę, remiantis kino menu; ○ gebėti svarstyti fizinio ir dvasinio (intelektualiai ir emociškai kilnaus) gyvenimo trajektorijas, reflektuojant kine pateikiamų personažų dvasines ir fizines būsenas, sprendžiamas problemas; ○ gebėti analizuoti vienatvės sukeliamas negatyvias emocijas ir padarinius; ○ gebėti ieškoti būdų išvengti vienatvės arba ją transformuoti į asmeninę ir visuomeninę veiklą, savęs supratimą ir išsiprasminimą; ○ gebėti vertinti kino meną, galintį subtiliai
--	---

	<p>išreikšti vienatvės liūdnąją ir linksnąją ar depresyviąją ir kūrybingąją puses;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti kančios fenomeną, jos pavyzdžius kino klasikoje ir populiariajame kine; ○ gebėti vertinti gyvenimą, remiantis kino analize; ○ gebėti išvelgti ir paaiškinti gyvenimo prasmę kasdienėje ir nekasdienėje aplinkoje; ○ gebėti pagarbiai komunikuoti su artimu ir svetimu žmogumi; ○ gebėti analizuoti vyro ir moters santykių problemas, remiantis lyčių ypatumais ir jų perteikimu kino kalba; ○ gebėti analizuoti pavydo ir neapykantos kilmę, prigimtį ir jų raišką kino mene; ○ gebėti pripažinti savo kaltę ir atleisti; ○ gebėti analizuoti atleidimo problematiką sakraliajame ir pasaulietiniame kino mene (dokumentiniame ir meniniame); ○ gebėti analizuoti tėvų – vaikų problemas šiuolaikinėje visuomenėje, remiantis kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti gerbti tėvus; ○ gebėti suprasti nepamainomą biologinį ryšį su tėvais; ○ gebėti gerbti socialinius tėvus; ○ gebėti visais atvejais taikiai spręsti išskylančias problemas; ○ gebėti analizuoti laisvės sampratą remiantis filosofų ir kino meno bei dokumentikos pavyzdžiais; gebėti kovoti dėl laisvės ir dalintis ja su kitais; ○ gebėti svarstyti laimės sampratą, remiantis kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti interpretuoti ir diskutuoti kaltės ir atsakomybės temą, remiantis filosofų bei kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti prisiimti atsakomybę; ○ gebėti svarstyti išminties vietą šiuolaikinėje visuomenėje; ○ gebėti analizuoti ir interpretuoti žaidimų ir pramogų vietą žmogaus gyvenime, kaip jie keičia gyvenimo stilių; ○ gebėti pasirinkti tinkamą laisvalaikio praleidimo formą; ○ gebėti, remiantis kinu, interpretuoti etikos problemas žiniasklaidoje; ○ gebėti atpažinti šališkus pranešimus; ○ gebėti kurti nešališkus pranešimus; ○ gebėti diskutuoti apie gamtos reikšmę ir vertę šiuolaikinių technologijų įsigalėjimo kontekste;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti diskutuoti apie ekologines problemas darnios plėtros perspektyvoj.
<p><i>Rezultatai: (bendri)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ mokinių dorinės sąmonės brandinimas; gebėjimas sąmoningai, sąžiningai bei atsakingai rinktis elgesio ir gyvenimo būdą; ○ įsisąmoninti ir išreikšti egzistenciniai žmogaus patyrimai, klausimai, poreikiai ir siekiai; <p>gyvenimo prasmės klausimų apsvaistymas, remiantis asmenine patirtimi, tautos ir žmonijos išminties lobiais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ pasaulėžiūros kūrimas, grindžiamas bendrosiomis žmogaus vertybėmis; ○ pagrindinių krikščionybės vertybių ir krikščioniškosios pasaulėžiūros principų atskleidimas; ○ gebėjimas orientotis pasaulėžiūrinėje visuomenės įvairovėje. <p><i>Filosofinės etikos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ pagrindinių filosofinės etikos krypčių ir problemų nagrinėjimas, ○ išugdyti gebėjimai: reflektuoti, kritiškai ir pagrįstai mąstyti; suprasti ir interpretuoti filosofijos tekstus, samprotauti etinėmis temomis žodžiu ir raštu; plėtoti filosofinį dialogą; skirti filosofinį etikos diskursą nuo kitų (literatūrinio, praktinio-dalykinio, politinio, mokslinio) ir jo mokytis samprotaujant; diskutuoti, filosofškai interpretuoti meno ir literatūros kūrinius, mokiniai mokosi taikyti žinias sprendžiant etines 	

<p>problemas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ išugdytos asmenybės nuostatos: mokytis ir tobulėti, ieškoti prasmės, pripažinti moralumo ir gyvenimo vertę, savo etinę pareigą ir atsakomybę, siekti dialogo ir būti atviram, gerbti kitaip maįstančius žmones, toleruoti visuomenės nuomonių, etinių pažiūrų, filosofinių koncepcijų įvairovę, kritiškai vertinti stereotipus, tokiu būdu skatinamas mokinių vertybinis ir egzistencinis apsisprendimas sudėtingose gyvenimo situacijose. <p><i>Profesinės etikos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Profesinės etikos teorinių žinių įgijimas, savo charakterio dorybių ir organizacinio veikimo įgūdžių ugdymasis. <p><i>Šeimos etikos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ šeimos fenomeno plačiame istoriniame, kultūriniame, socialiniame kontekste pažinimas; ○ išugdytas sąmoningą apsisprendimą kurti darnią šeimą; ○ dorovinių šeimos vertybių prasmės ir aktualumo žmogaus gyvenime apmąstymas. ○ šeimos, kaip asmens savirealizacijos terpės, galimybių suvokimas; ○ šeimos institucijos pokyčių aptarimas ir įvertinimas. <p><i>Etika ir kinas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas suprasti ir analizuoti kiną, kaip šiuolaikinę kūrybos, o sykiu ir informacijos apie moralę ir vertybes priemonę; ○ gebėjimas skirti rimtąjį ir populiarųjį - komercinį kiną bei jų deklaruojamas vertybes; ○ vaizdo kalbos galios, siekiant išreikšti egzistencinius 	
---	--

<p>žmogaus patyrimus, klausimus, poreikius ir siekius, suvokimas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas, remiantis vaizdo kūrybinių analize padėti kurtis pasaulėžiūrą, grindžiamą bendrosiomis žmogaus vertybėmis ir atsakingai rinktis gyvenimo būdą; ○ gyvenimo prasmės klausimų, remiantis kine užfiksuotoje tautos ir žmonijos išmintimi, apmąstymas; ○ gebėjimas skirti meninį nuo propagandinio kino ir savarankiškai vertinti juose vaizduojamų pasaulietinių bei religinių pasaulėžiūrų ir ideologijų vertybines sistemas. 	
<p>Dalyko pavadinimas: TIKYBA (katalikų)</p>	<p>(Pradinis):</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sieti tikėjimo klausimus su savo konkrečia patirtimi; ○ gebėti grožėtis gamta; ○ gebėti saugoti Dievo kūrybinius; ○ gebėti aptarti kūną ir sielą; ○ gebėti dėkoti Dievui už gyvybę ir gyvenimą; ○ gebėti prašyti Dievo ir žmonių pagalbos sau ir kitiems; ○ gebėti numatyti būdus, kaip saugoti sveikatą, ir stebėti savijautą; ○ gebėti katalikiškai pasisveikinti, atsisveikinti, mandagiai paprašyti, padėkoti, pasveikinti švenčių proga; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti kitus; ○ gebėti pabūti tyloje; ○ gebėti išgirsti, ką mums sako sąžinė; ○ gebėti pastebėti kitų geras savybes ir džiaugtis jomis; ○ gebėti pasakoti apie savo šeimos gyvenimo įvykius, tradicijas; ○ gebėti dėkingai priimti pagalbą; ○ gebėti noriai padėti kitiems; ○ gebėti laikytis grupės susitarimų, klasės ir mokyklos tvarkos; ○ gebėti pagarbiai klausytis Šventojo Rašto skaitymo; ○ gebėti dėkoti Dievui už Jo žodį; ○ gebėti siekti padėti kitiems ir tuo stengtis būti
<p>Tikslas:</p> <p>(pradinis ugdymas) Mokant katalikų tikybos pradinėje mokykloje siekiama padėti mokiniui suvokti save kaip Dievo kūrinį ir unikalų Jo mylimą asmenį, pažinti triasmenį Dievą bei Bažnyčią kaip tikinčiųjų bendruomenę, pažinti bei priimti krikščioniškąsias vertybes ir jomis grįsti bendravimą su žmonėmis, Dievu, aplinka.</p> <p>(pagrindinis ugdymas) Mokant katalikų tikybos pagrindinėje mokykloje, siekiama mokiniams tikėjimo požiūriu padėti išsiugdyti vertybines nuostatas, bendrauti ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis vadovaujantis sąžinės balsu ir artimo meile, gerbiant įvairias pažiūras; skatinama pastebėti ir suprasti Dievo kvietimą kiekvienam asmeniui</p>	

pozityviai realizuoti save pasaulyje, Bažnyčioje, visuomenėje ir atsiliepti į tą kvietimą.

(Vidurinis) Padėti mokiniams būti ir veikti visuomenėje vadovaujantis krikščioniškosiomis vertybėmis, kelti, analizuoti ir ieškoti atsakymų į egzistencinius žmonijos klausimus remiantis krikščionybės ir didžiųjų pasaulio religijų patirtimi, suvokti savo gyvenimo misiją, įsisąmoninti asmeninį, religinį, socialinį tapatumą, kurti tolerantiškus, pozityvius, atsakingus santykius su kitais žmonėmis.

Uždaviniai: Siekiant katalikų tikybos ugdymo tikslo, mokiniai **(pradinis):**

1. skatinami džiugiai ir dėkingai priimti juos supantį pasaulį, žmones ir savo pačių individualybę kaip Dievo dovanas, kurias dera puoselėti;
2. mokosi artimo meilės: stengiasi užjausti, padėti, dalytis, gerbti tiek vyresnius, tiek bendraamžius, nepaisant jų įsitikinimų ar padėties; pratinasi parodyti daugiausia meilės tiems, kuriems jos labiausiai trūksta (neįgaliesiems, sergantiesiems, vargstantiems, vienišiesiems);
3. susipažįsta su Šventuoju Raštu kaip Dievo žodžiu, mokosi jį suprasti, gerbti, klausytis ir skaityti apie Dievą Kūrėją ir Tėvą, pažinti ir aptarti Jėzaus gyvenimo įvykius, Dievo veikimo būdus;
4. skatinami atsiliepti į Dievo meilę malda, pažinti ir švęsti liturgines šventes, sakramentus, branginti Bažnyčios perduodamas vertybes ir gerbti kitas religijas;
5. mokosi įsivertinti individualią

panašiam į Jėzų;

- gebėti melstis Švenčiausiosios Trejybės garbinimo malda;
- gebėti rengtis religinėms šventėms ir jas švęsti;
- gebėti būti bažnyčioje;
- gebėti deramai elgtis Bažnyčioje;
- gebėti dalyvauti parapijos gyvenime;
- gebėti palyginti, kuo esu panašus ir kuo skiriuosi nuo kitų;
- gebėti pastebėti kuo esame Dievo ypatingai apdovanoti;
- gebėti daryti Kryžiaus ženklą ir bendrai pasimelsti;
- gebėti džiaugtis naujai išmoktais dalykais, žiniomis apie Dievą;
- gebėti kelti klausimus apie tikėjimą ir dorą;
- gebėti pastebėti Dievo veikimo būdus pasaulyje;
- gebėti paaiškinti, kas mums teikia laimę ir džiaugsmą;
- gebėti skirti žinojimą ir tikėjimą;
- gebėti pasidalyti kančios patirtimi;
- gebėti užjausti kenčiantįjį ir jį paguosti;
- gebėti pagarbiai sveikintis, kreiptis, prašyti, dėkoti, atsisveikinti;
- gebėti atidžiai ir nepertraukiant išklaudyti kitus;
- gebėti vertinti savo žodžius ir poelgius pagal Aukso taisyklę;
- gebėti pastebėti ir vertinti kitų gerąsias savybes;
- gebėti nurodyti, kaip laikytis Didžiojo Meilės įsakymo;
- gebėti puoselėti šeimos, tautos vertybes;
- gebėti lyginti mūsų tautos ir kitų tautų papročius ir išvelgti bendrumus;
- gebėti atpažinti didžiųjų pasaulio religijų ženklus ir simbolius;
- gebėti lyginti Šventąjį Raštą su kitomis knygomis;
- gebėti paaiškinti, kaip tikėjimo protėviai atsiliepė į Dievo kvietimą, ir nurodyti, ko mes mokomės iš jų;
- gebėti susirasti reikiamas Naujojo Testamento vietas pagal pateiktas nuorodas;
- gebėti skaityti ir apmąstyti Šventojo Rašto ištraukas, kurios skaitomos tos savaitės liturgijoje;
- gebėti suprasti liturgijos sąvoką;
- gebėti pastebėti ir nusakyti liturginių laikotarpių ir švenčių ženklus;
- gebėti pastebėti, kas krikščionis vienija;
- gebėti suvokti, kodėl reikalinga bendruomenė;

pažangą, dalyvauti bendroje veikloje, išsipareigoti kitiems žmonėms, Dievui ir sau, įgyti naujų žinių.

(pagrindinis) Siekiant katalikų tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:

1. pažinti Dievo jiems dovanotą unikalumą ir kitas Jo teikiamas dovanas, siekti saviugdos ir bendrystės, ieškoti gyvenimo prasmės, šių dienų gyvenimo klausimus spręsti krikščionių tikėjimo požiūriu;
2. veikti kartu su bendraamžiais, inicijuoti ir kurti projektus, artimo meilės dvasia bendrauti su žmonėmis, pasauliu, kultūra; ugdyti savo lytiškumą, gerbti asmens orumą ir puoselėti gyvybę pagal Bažnyčios mokymą;
3. susipažinti su Šventojo Rašto sandara, žanrais, prasmėmis, ieškoti sąsajų su savo gyvenimu;
4. gilintis į krikščionių tikėjimą suvokiant moralinį, socialinį, bioetinį Bažnyčios mokymą ir jo svarbą asmens tapsmui; svarstyti liturgijos dalykus; susipažinti su krikščionių požiūriu į pasaulio religijas ir naująjį religingumą;
5. mokytis remtis tikėjimu, analizuoti blogio, kančios, ligos, mirties klausimus, laisva valia, atsakingai priimti pašaukimą bendrystei ir meilei, pašaukimą, kuris nulems jų profesiją ir gyvenimo prioritetus.

(vidurinis) Katalikų tikybos mokymo programa siekiama padėti mokiniams:

1. analizuoti ir išreikšti egzistencinę žmogaus patirtį, kelti klausimus ir ieškoti atsakymų gilinantį į

- gebėti vertinti savo poelgius atsižvelgiant į Aukso taisyklę ir Dekalogą;
- gebėti pasiruošti šventimui, švęsti sekmadienį, branginti Eucharistiją;
- gebėti nusakyti ir puoselėti savo gerąsias savybes;
- gebėti susikaupti ir klausytis Dievo tyloje;
- gebėti papasakoti, kaip galima stiprinti draugystę su Dievu ir artimaisiais;
- gebėti atsiprašyti už klaidas ar nederamus poelgius;
- gebėti užrašyti asmeninę maldą;
- gebėti pagrindines katalikų maldas.

(pagrindinis):

- gebėti kelti aktualius klausimus ir mokymosi tikslus;
- gebėti apmąstyti, kada patiriame laimę;
- gebėti apmąstyti, kaip jaučiamės, kai darome gera.;
- gebėti dėkoti Kūrėjui už gyvybę;
- gebėti padėti ligoniams – juos lankyti, paguosti;
- gebėti saugoti ir puošti aplinką;
- gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių;
- gebėti suformuluoti diskusijos išvadas;
- gebėti eškoti pozityvių konflikto sprendimo būdų;
- gebėti puoselėti draugystę, gebėti parodyti draugiškumą;
- gebėti domėtis šeimos genealogija;
- gebėti apmąstyti, kaip IV Dievo įsakymas stiprina santarvę ir darną;
- gebėti deramai bendrauti su suaugusiaisiais: kreiptis, paprašyti, padėkoti, melstis už juos;
- gebėti aptarti tradicijų vietą mokinių gyvenime;
- gebėti tolerantiškai bendrauti su „kitokiais“ ir apmąstyti savo tikėjimą;
- gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas.;
- gebėti išryškinti krikščionybės vertingumą;
- gebėti skaityti Šventąjį Raštą ir taikyti jo tiesas savo gyvenime;
- gebėti skaityti Senąjį Testamentą ir papasakoti, kaip Dievas veikia per išrinktąją tautą seniau ir kaip veikia mūsų dienomis;
- gebėti lyginti kelių evangelijų pasakojimus, kaip Jėzus bendrauja su žmonėmis;
- gebėti apmąstyti savo santykį su Jėzumi;
- gebėti švęsti sekmadienį su Dievu;
- gebėti suprasti Šventojo Rašto paskirtį;
- gebėti lyginti Dekalogą su Kalno pamokslu;

<p>gyvenimo prasmės paieškas, vertinti šiuos klausimus apmąstant filosofijos, religijos, mokslo, kultūros ir dabarties visuomenės patirtį, apibendrinat išvalgas krikščionybės požiūriu;</p> <p>2. suprasti ir išreikšti savo jausmus ir mintis, būti jautriam kitam asmeniui ir vertinti jo pažiūras bei patirtį, veikti kartu siekiant bendro gėrio, nagrinėti ir vertinti šeimos, visuomenės, religijų pasaulėžiūras ir gerbti žmonių skirtingumus;</p> <p>3. gilintis į monoteistinių religijų mokymą, nagrinėti šventraščius, religinės patirties simbolius, analizuoti kultūros ir religijos sąsajas, skirti tiesos lygmenis moksle (tikslumas), etikoje (nuoširdumas), religijoje (egzistencinė tikrovė);</p> <p>4. svarstyti tapatybės, pasaulėžiūros, religinio sąmoningumo klausimus, atrasti krikščionių tikėjimą kaip žmogaus orumo šaltinį, egzistenciškai apsispresti priimant pašaukimą profesijai, pagrįsti savo krikščioniškąją poziciją, mokytis įsisąmoninti savo reakcijas, žodžius ir veiklą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apmąstyti savo elgesį, veiksmus tikėjimo požiūriu; ○ gebėti analizuoti Dievo įvaizdžius ir mūsų amžiaus stabus; ○ gebėti taikyti Dievo įsakymus savo gyvenimo praktikoje; ○ gebėti svarstyti, kaip vertybės, požiūriai lemia mūsų elgesį ir santykius; ○ gebėti analizuoti, kaip puoselėti teisingumą, sąžiningumą mūsų gyvenime; ○ gebėti dalyvauti labdaringoje veikloje; ○ gebėti susieti sakramentus su Jėzaus veikla Naujojo Testamento laikais ir su konkrečiu mūsų gyvenimu.; ○ gebėti aptarti maldos ir sakramentų reikalingumą žmogui; ○ gebėti išvelgti, kuo esu unikalus, kokias dovanas esu gavęs iš Dievo; ○ gebėti įvertinti Dievo mums teikiamą laisvę ir galimybes; ○ gebėti analizuoti ir vertinti poelgius pagal sąžinę ir Dekalogą; ○ gebėti aptarti nuodėmės pasekmes ir susitaikymo su savimi, kitais ir Dievu svarbą; ○ gebėti analizuoti individualios ir bendruomeninės maldos tikslingumą, skirtumus; ○ gebėti apmąstyti, kaip malda man padeda keistis, nurimti, augti gerume; ○ gebėti paaiškinti ir kritiškai įvertinti, kokią įtaką man daro aplinka, kaip reiškiasi mano paties saviugda ir Dievo dovanoti gabumai; ○ gebėti rinktis gėrį ir tvirtai pasakyti „ne“ blogiui; ○ gebėti pagrįsti valingumo ir savarankiškumo svarbą; ○ gebėti pagrįsti Dievo pagalbos galimumą krizinėse situacijose; ○ gebėti rūpintis kitais ir kurti grupės santarvę; ○ gebėti analizuoti tikėjimo pakaitalų žalą; ○ gebėti analizuoti blogio ir kančios priežastis, mūsų reakcijas į juos, galimas išėitis; ○ gebėti branginti ir stiprinti pozityvius santykius su žmonėmis; ○ gebėti analizuoti tolerancijos svarbą, jos ribas bendraujant su kitų pažiūrų žmonėmis; ○ gebėti .svarstyti ir vertinti įvairius požiūrius į kūną; ○ gebėti puoselėti savo ir kitų žmonių diskretiškumą; ○ gebėti analizuoti požiūrius į šeimą šiandienėje visuomenėje, vadovaujantis Bažnyčios mokymu;
<p>Rezultatai: (pradinis):</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas džiugiai ir dėkingai priimti juos supantį pasaulį, žmones ir savo pačių individualybę kaip Dievo dovanas, kurias dera puoselėti; ○ gebėjimas mokytis artimo meilės: stengiasi užjausti, padėti, dalytis, gerbti tiek vyresnius, tiek bendraamžius, nepaisant 	

<p>jų įsitikinimų ar padėties; pratinasi parodyti daugiausia meilės tiems, kuriems jos labiausiai trūksta (neįgaliesiems, sergantiesiems, vargstantiems, vienišiesiems);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas suprasti Šventąjį Raštą kaip Dievo žodį, gebėjimas gerbti, klausytis ir skaityti apie Dievą Kūrėją ir Tėvą, pažinti ir aptarti Jėzaus gyvenimo įvykius, Dievo veikimo būdus; ○ gebėjimas atsiliiepti į Dievo meilę malda, pažinti ir švęsti liturgines šventes, sakramentus, branginti Bažnyčios perduodamas vertybes ir gerbti kitas religijas; ○ gebėjimas įsivertinti individualią pažangą, dalyvauti bendroje veikloje, išpareigoti kitiems žmonėms, Dievui ir sau, įgyti naujų žinių. <p>(pagrindinis):</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas pažinti Dievo jiems dovanotą unikalumą ir kitas Jo teikiamas dovanas, siekti saviugdos ir bendrystės, ieškoti gyvenimo prasmės, šių dienų gyvenimo klausimus spręsti krikščionių tikėjimo požiūriu; ○ gebėjimas veikti kartu su bendraamžiais, inicijuoti ir kurti projektus, artimo meilės dvasia bendrauti su žmonėmis, pasauliu, kultūra; ugdyti savo lytiškumą, gerbti asmens orumą ir puoselėti gyvybę pagal Bažnyčios mokymą; ○ Šventojo Rašto sandaros, žanrų, prasmės išmanymas, sąsajų su savo gyvenimu paieška; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti kartų konfliktų priežastis; ○ gebėti rasti būdų kartų sutarimui; ○ gebėti analizuoti technologijų įtaką bendrystei; ○ gebėti teikti konstruktyvius siūlymus, kaip gerinti autentiškus santykius; ○ gebėti apibūdinti dėkingumo Dievui ir žmonėms pagrindumą; ○ gebėti analizuoti blogio apraiškas ir siūlyti būdus, kaip jas nugalėti; ○ gebėti skaityti evangelinius pasakojimus; ○ gebėti svarstyti, kaip Jėzus elgtųsi mūsų gyvenimo situacijose; ○ gebėti rasti meilės ir įsimylėjimo skirtumus; ○ gebėti aptarti apgaulės pavyzdžius; ○ gebėti dalyvauti gerumo akcijose; ○ gebėti analizuoti Šventosios Dvasios dovanų aktualumą mums; ○ gebėti aptarti Bažnyčios tradicijos svarbą tikinčiųjų bendruomenei; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą gerbiant žmogų; ○ gebėti išvelgti Katalikų bažnyčios ekumenizmo ir dialogo su kitomis religijomis pastangas; ○ gebėti svarstyti Dievo siūlomą gyvenimo kelią kaip misiją; ○ gebėti apmąstyti ir vertinti savo tapatybę, gyvenimo kryptį; ○ gebėti svarstyti švč. Mergelės Marijos tikėjimą ir jos misiją; ○ gebėti analizuoti nesavanaudiškos meilės svarbą žmogui; ○ gebėti apmąstyti kelius šventumo link; ○ gebėti analizuoti džiaugsmo vertę; ○ gebėti analizuoti džiaugsmo priežastis ir nevilties ženklus; ○ gebėti analizuoti religinius ženklus; ○ gebėti analizuoti maldos reikšmę žmogaus gyvenime; ○ gebėti svarstyti, kodėl lytiškumą reikia suprasti kaip dovaną; ○ gebėti analizuoti abortų, eutanazijos, savižudybės problemas ir būdus jas įveikti; ○ gebėti siekti laisvę rinktis suvokiant, kad esi atsakingas už savo poelgius; ○ gebėti vertinti vienokį ar kitokį savo pasirinkimą ir elgesį vadovaujantis sąžine; ○ gebėti kelti egzistencinius klausimus; ○ gebėti aptarti gyvenimo įprasminimo galimybes; ○ gebėti suvokti laiko įprasminimo būdus; ○ gebėti prasmingai planuoti savo laiką;
--	---

- gebėjimas gilintis į krikščionių tikėjimą suvokiant moralinį, socialinį, bioetinį Bažnyčios mokymą ir jo svarbą asmens tapsmui;

gebėjimas svarstyti liturgijos dalykus; susipažinti su krikščionių požiūriu į pasaulio religijas ir naujajį religingumą;

- gebėjimas remtis tikėjimu, analizuoti blogio, kančios, ligos, mirties klausimus, laisva valia, atsakingai priimti pašaukimą bendrystei ir meilei.

(vidurinis)

- gebėjimas analizuoti ir išreikšti egzistencinę žmogaus patirtį, kelti klausimus ir ieškoti atsakymų gilinantis į gyvenimo prasmės paieškas, vertinti šiuos klausimus apmąstant filosofijos, religijos, mokslo, kultūros ir dabarties visuomenės patirtį, apibendrinat išvalgas krikščionybės požiūriu;

- gebėjimas suprasti ir išreikšti savo jausmus ir mintis, būti jautriam kitam asmeniui ir vertinti jo pažiūras bei patirtį, veikti kartu siekiant bendro gėrio, nagrinėti ir vertinti šeimos, visuomenės, religijų pasaulėžiūras ir gerbti žmonių skirtingumus;

- gebėjimas gilintis į monoteistinių religijų mokymą, nagrinėti šventraščius, religinės patirties simbolius, analizuoti kultūros ir religijos sąsajas, skirti tiesos lygmenis moksle (tikslumas), etikoje (nuoširdumas), religijoje (egzistencinė tikrovė);

- gebėjimas svarstyti tapatybės, pasaulėžiūros, religinio sąmoningumo klausimus, atrasti krikščionių tikėjimą kaip žmogaus orumo šaltinį, egzistenciškai apsispręsti priimant pašaukimą profesijai, pagrįsti savo krikščioniškąją

- gebėti pasirinkti tinkamus laisvalaikio leidimo būdus;
- gebėti analizuoti įvairius globalių problemų aspektus;
- gebėti analizuoti bendrystės ir vienatvės vertę.;
- gebėti pastebėti ir paremti vienišus žmones;
- gebėti analizuoti problemas, kurių kyla įvairiai interpretuojant lyčių teises, lygybę, santykius, vaidmenis;
- gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai;
- gebėti ieškoti būdų, kaip jas įveikti.;
- gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu, Bažnyčios mokymu ir gyvenimo patirtimi;
- gebėti suvokti savo ryšį su visuomene ir tauta;
- gebėti analizuoti smurto priežastis ir pasekmes;
- gebėti siūlyti būdus, kaip sumažinti smurtą mūsų aplinkoje;
- gebėti analizuoti šiuolaikinio dvasingumo apraiškas krikščioniškuoju požiūriu;
- gebėti aptarti žmogaus ir pasaulio kilmę bei paskirtį pagal Šventąjį Raštą;
- gebėti pagal Šventojo Rašto istorijas nagrinėti blogio ir nuodėmės kilmę;
- gebėti nurodyti blogio ir nuodėmės įveikimo kelius Dievo meilės ir gailėstingumo dėka;
- gebėti apmąstyti asmens laisvės ir išipareigojimus pačiam sau, visuomenei ir Dievui;
- gebėti svarstyti kelius šventumo link dabartiniais laikais;
- gebėti svarstyti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje;
- gebėti pastebėti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime;
- gebėti analizuoti galimus pašaukimus pagal Bažnyčios mokymą;
- gebėti apmąstyti savo pašaukimą ir galimybes;
- gebėti analizuoti sakramentų paskirtį;
- gebėti svarstyti solidarumą ir būtinumą dalytis Dievo duotomis gėrybėmis;
- gebėti svarstyti savo idealus ir galimybes;
- gebėti išvardyti mūsų patiriamus Dievo globos ženklus;
- gebėti klausytis Dievo balso;
- gebėti apmąstyti maldos patirtis;
- gebėti rasti laiko maldai.

(vidurinis):

- gebėti gerbti žmogų ir jo gyvenimą;

poziciją, mokytis įsisąmoninti savo reakcijas, žodžius ir veiklą.

- gebėti atsakingai siekti gyvenimo tikslų;
- gebėti suvokti gyvenimo vertingumą;
- gebėti suprasti vertybių paskirtį;
- gebėti suvokti Santuokos ir šeimos vertę;
- gebėti vadovautis teisingumo, tolerancijos principais visuomenės gyvenime;
- gebėti gerbti žmogaus religinius įsitikinimus;
- gebėti pripažinti kitų religijų tikinčiųjų dvasinę patirtį;
- gebėti gerbti Šventąjį Raštą ir kitų religijų šventąsias knygas;
- gebėti suvokti Jėzaus Kristaus unikalumą ir aktualumą;
- gebėti gerbti kitų tautybių ir kitų religijų asmenis;
- gebėti jausti atsakomybę dėl tautos kultūros ir žmonių veiklos;
- gebėti suvokti kultūrinių ir dvasinių vertybių vietą žmogaus gyvenime;
- gebėti toleruoti skirtingas religines tradicijas puoselėjant savąjį tikėjimą;
- gebėti siekti giliau pažinti save;
- gebėti pripažinti Dievo buvimą savyje;
- gebėti vadovautis egzistenciniu apsisprendimu būti kilniu žmogumi;
- gebėti suvokti savo ir kiekvieno asmens unikalumą bei reikšmingumą: manęs/mūsų reikia Dievui ir pasauliui;
- gebėti giliau pažinti Kristų ir jį pasirinkti kaip sektiną pavyzdį bei realų pagalbininką;
- gebėti ugdytis krikščionišką viltį – optimizmą, ryžtingumą, amžinybės siekį;
- gebėti renkantis profesiją ar studijas, orientuotis į pašaukimą;
- gebėti gyventi ir dirbti brolystėje;
- gebėti kurti geresnę savo tėvynės ateitį;
- gebėti realizuoti save kaip asmenį, išsaugant tapatumą, savarankiškumą;
- gebėti siekti socialinio teisingumo ir jį ginti;
- gebėti savyje bei savo aplinkoje įveikti grubumo, agresijos, patyčių, smurto tendencijas;
- gebėti pasinaudoti Šventojo Rašto išmintimi, renkantis gyvenimo kelią;
- gebėti pozityviai priimti Bažnyčios siūlomą vertybių skalę ir ja remtis;
- gebėti savivertę ir savianalizę grįsti Šventojo Rašto bei Bažnyčios mokymu apie Dievo paveikslą ir panašumą kiekviename iš mūsų;
- gebėti branginti ir brandinti tikėjimą, aiškintis jo keliamas abejones bei sunkumus;
- gebėti puoselėti dėkingumą Dievui ir žmonėms už

	<p>gyvybę, laisvę, artimus žmones, ateities perspektyvas, jaunystę, mokslą, malonumus ir visa, kuo gyvename;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kliautis Dievu ir žmonėmis beieškant pašaukimo: bendrauti su Dievu per maldą bei sakramentus, su žmonėmis – per atvirus pokalbius ir veiklą; ○ gebėti bet kurioje profesijoje įsipareigoti meilei bei tarnystei, taip atrandant ir laimę; ○ gebėti kūrybiškai atsiliepti į Dievo ir Bažnyčios kvietimą šventėti; ○ gebėti visomis aplinkybėmis išlaikyti ir stiprinti savyje tikėjimą, viltį, meilę; ○ gebėti gerbti Šventąjį Raštą kaip Dievo Žodį ir dvasinį žmonijos kultūros paveldą; ○ gebėti pripažinti, kad žmogus savo gyvenimo ir pasaulio istorijoje patiria ir gali suvokti Dievo veikimą; ○ gebėti suvokti žmogaus kilnumą ir trapumą; ○ gebėti pripažinti, kad Dievo meilė žmogui yra ištikima ir amžina; ○ gebėti domėtis Senojo Testamento tikėjimo kraičiu; ○ gebėti siekti geriau pažinti Jėzų Kristų; ○ gebėti suvokti, jog Evangelija ir šiandien mus kviečia; ○ gebėti pripažinti maldos vertę ir gerbti besimeldžiančius žmones; ○ gebėti suprasti, kad Bažnyčios misija yra skelbti Gerąją Naujieną pasauliui; ○ gebėti siekti būti atviram, tikėti Dievo Žodžiu ir Jo veikimu; ○ gebėti suvokti Dievo buvimo klausimo svarbą pamatinių, egzistencinių, žmogaus gyvenimo problemų sprendimui; ○ gebėti pripažinti tikėjimo gilimumą aktualumą egzistencinių iššūkių akivaizdoje; ○ gebėti suvokti religinio moralės pamato svarbą; ○ gebėti siekti pagarbaus santykio su kitokia samprata turinčiu asmeniu; ○ gebėti pripažinti asmeninio santykio su Dievu puoselėjimo vertę; ○ gebėti nebijoti liudyti savo religinę patirtį; ○ gebėti pripažinti skirtingų Dievo pažinimo būdų galimybę ir vertę; ○ gebėti siekti racionalaus dieviškos tikrovės pažinimo ir tikėjimo suderinamumo.; Siekti gilesnio Šventojo Rašto pažinimo. ○ gebėti suvokti tylos ir vidinio susitelkimo svarbą; ○ gebėti praktikuoti religinį apmąstymą kaip kelią į
--	--

	tiesos pilnatvę.
Dalyko pavadinimas: ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ) TIKYBA	
Pradinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Mokant stačiatikių tikybos pradinėje mokykloje, siekiama padėti mokiniams suvokti save kaip Dievo kūrinį, o pasaulį kaip Dievo dovaną. Mokiniai įgyja elementarių žinių apie Dievo apreiškimą Šventajame Rašte, Bažnyčia, jos gyvenimą ir šventes. Mokiniais padedama ugdytis sąžiningumą, teisingumą, gailestingumą, mokytis perimti krikščioniškas vertybes ir jomis grįsti santykį su Dievu, kitais, savimi, aplinka. Mokiniai mokosi per kitų mokomųjų dalykų pamokas įgyti žinias sieti su tikėjimo dalykais. Mokiniai supažindinami su Bažnyčios gyvenimu ir jiems siūloma dalyvauti jame.	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant stačiatikių tikybos ugdymo tikslo, mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. skatinami pažinti Dievą kaip Kūrėją, Gelbėtoją ir Globėją, džiaugtis Dievo kūriniais ir už viską dėkoti, domėtis tikėjimu ir Bažnyčios gyvenimu; 2. mokosi veikti kartu su bendraamžiais, priima morale ir taisyklėmis pagrįstą sprendimą; 3. susipažįsta su Šventuoju Raštu, skaito jį, pasakoja jame atskleidžiamus įvykius, suvokia jų priežastis ir pasekmes, ieško sąsajų su savo gyvenimu; 4. skatinami gilintis į krikščionių tikėjimą geriau suvokiant 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sieti tikėjimo klausimus su savo gyvenimo patirtimi; ○ gebėti suvokti, ką galiu protu, valia, siela, kūnu; ○ dėkoti Dievui už gyvybę ir gyvenimą; ○ gebėti grožėtis gamta ir saugoti Dievo kūrinį; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklausti kitus; ○ gebėti pastebėti kitų geras savybes ir džiaugtis jomis; ○ gebėti pasakoti apie šeimos gyvenimo įvykius, tradicijas; ○ gebėti pagarbiai klausytis Šventojo Rašto skaitymo; ○ dėkoti Dievui už Jo kūrybą; ○ gebėti siekti padėti kitiems ir tuo stengtis būti panašiam į Jėzų; ○ gebėti pastebėti ir išvardyti pagrindines šventes ir liturginius laikotarpius; ○ gebėti būti bažnyčioje ir deramai joje elgtis; ○ gebėti kelti klausimus ir ieškoti atsakymų; ○ gebėti puoselėti savo geruosius bruožus; ○ gebėti priešintis nuodėmėms ir nusizengimams; ○ gebėti pastebėti Dievo veikimo būdus pasaulyje;

<p>sakramentų prasmę, Bažnyčios mokymą bei svarbą žmogui.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apmąstyti ir suvokti, kurie mano žodžiai ar poelgiai galėjo būti neteisingi, netinkami; ○ gebėti atsiprašyti bendraamžių ir vyresniųjų; ○ gebėti suvokti, kad puikybė neduoda galimybės suprasti kitą žmogų ir yra žmonių atitolimo priežastis; ○ gebėti puoselėti šeimos, tautos vertybes; ○ gebėti apmąstyti ir suvokti, kad paklusnumas tėvams sudaro viso sėkmingo gyvenimo pamatus; ○ gebėti įvertinti Izaoko ir Rebekos santykių grožį ir tėvų palaiminimo reikšmę jiems; ○ gebėti skirti „įskundimą“ ir pasitikėjimą vyresniaisiais; ○ gebėti suvokti, kad žmogaus orumas neparduodamas už materialines gėrybes; ○ gebėti lyginti Šventąjį Raštą su kitomis knygomis; ○ gebėti pasakoti apie Dievo sumanymą, Dievo ir žmogaus veikimą; ○ gebėti suvokti, kad daug kas iš Senojo Testamento yra aktualu ir mūsų laikais; ○ gebėti susirasti reikiamas Naujojo Testamento vietas pagal pateiktąsias nuorodas; ○ gebėti suvokti, kad Jėzus Kristus atėjo į žemę dėl kiekvieno iš mūsų; ○ gebėti suvokti Kristaus mokymo moralinį grožį; ○ gebėti dalytis Šventojo Rašto išvalgomis; ○ gebėti pastebėti ir nusakyti liturginių laikotarpių ir švenčių ženklus; ○ gebėti vertinti savo poelgius atsižvelgiant į Aukso taisyklę ir Dekalogą;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Dievą kaip Kūrėjo, Gelbėtojo ir Globėjo pažinimas, Dievo kūrinių vertinimas, dėkingumas Dievui, domėjimasis tikėjimu ir bažnyčios gyvenimu; ○ gebėjimas veikti kartu su bendraamžiais, p morale ir taisyklėmis pagrįstų sprendimų priėmimas; ○ šventojo Rašto skaitymas, pasakojimas apie jame atskleidžiamus įvykius, jų priežasčių ir pasekmių suvokimas, sąsajų su savo gyvenimu ieškojimas; ○ gilinimasis į krikščioniškąjį tikėjimą, geresnis sakramentų 	

<p>prasmės suvokimas, Bažnyčios mokymo svarba žmogui.</p>	
<p>Pagrindinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Mokantis ortodoksų (toliau vartojama – stačiatikių) tikybos pagrindinėje mokykloje, siekiama padėti kiekvienam mokiniui atrasti didžiausias gyvenimo vertybes, kurios leistų ateityje įgyvendinti savo pašaukimą, ieškoti atsakymų į mūsų dienų iššūkius ir mokiniams kylančias problemas. Mokiniai supažindinami su Šventuoju Raštu, Bažnyčios mokymu šių dienų moralės ir socialinio gyvenimo klausimais, jiems siūloma rinktis krikščioniškąjį požiūrį santykiuose su savimi, žmonėmis, Dievu, pasauliu, kultūra.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant stačiatikių tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ieškoti gyvenimo prasmės, šiuolaikinio gyvenimo klausimus apmąstyti krikščionių tikėjimo požiūriu; 2. mokytis inicijuoti projektinę veiklą; ugdyti savo lytiškumą, gerbti asmens orumą ir puoselėti gyvybę pagal Bažnyčios mokymą; 3. susipažinti su liturginiu ir socialiniu Bažnyčios gyvenimu, su krikščionių požiūriu į kitas pasaulio religijas; 4. remtis tikėjimu analizuojant blogio, gėrio, egzistencijos klausimus, atsakingai priimti sprendimus. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti formuluoti aktualius klausimus ir mokymosi tikslus; ○ gebėti dėkoti Kūrėjui už gyvybę; ○ gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių; ○ gebėti suformuluoti diskusijos išvadas; ○ gebėti domėtis šeimos genealogija; ○ gebėti aptarti tautos tradicijų vietą mokinių gyvenime; ○ gebėti tolerantiškai bendrauti su „kitokiais“ ir apmąstyti savo tikėjimą; ○ gebėti lyginti Rytų ir Vakarų krikščionių konfesijas; ○ gebėti skaityti Šventąjį Raštą ir taikyti jį savo gyvenime; ○ gebėti skaityti Senąjį Testamentą ir papasakoti, kaip Dievas veikia per išrinktąją tautą seniau ir mūsų dienomis; ○ gebėti švęsti sekmadienį su Dievu; ○ gebėti suprasti Šventojo Rašto paskirtį; ○ gebėti apmąstyti savo elgesį, veiksmus pagal Dekalogą; ○ gebėti analizuoti Tikėjimo simbolį; ○ gebėti taikyti savo gyvenime Dievo įsakymus; ○ gebėti atpažinti Stačiatikių bažnyčios tradiciją Lietuvos istorijoje; ○ gebėti paaiškinti ir kritiškai įvertinti, kokią įtaką man daro aplinka, kaip reiškiasi mano paties saviugda ir Dievo dovanoti gabumai; ○ gebėti rūpintis kitais ir kurti grupės santarvę; ○ gebėti analizuoti tikėjimo pakaitalų žalą;

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti branginti ir stiprinti pozityvius santykius su žmonėmis; ○ gebėti analizuoti požiūrius į šeimą šiandienėje visuomenėje ir Bažnyčios mokyme; ○ gebėti analizuoti technologinių priemonių įtaką bendrystei, teikti konstruktyvius pasiūlymus, kaip ją stiprinti; ○ gebėti apibūdinti Dekalogą kaip moralinio gyvenimo pagrindą; ○ gebėti skaityti evangelinius pasakojimus ir svarstyti, kaip Jėzus elgtųsi mūsų gyvenimo situacijose; ○ gebėti rasti meilės ir įsimylėjimo skirtumus; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą vertinant žmogų literatūros kūriniuose; ○ gebėti sieti laisvę rinktis su atsakomybe už savo poelgius; ○ gebėti vertinti savo pasirinkimą ir elgesį vadovaujantis sąžine; ○ gebėti kelti egzistencinius klausimus ir aptarti gyvenimo įprasminimo galimybes; ○ gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas; ○ gebėti analizuoti bendrystės ir vienvietės vertę bei sąlygas; ○ gebėti analizuoti problemas, kylančias įvairiai interpretuojant lyčių teisių lygybę, santykius, vaidmenį; ○ gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai, ieškoti būdų jas įveikti; ○ gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu ir gyvenimo patirtimi; ○ gebėti analizuoti totalitarinių režimų atsiradimą ir laisvės netekimą sektose; ○ gebėti kelti ir analizuoti įvairių gyvenimo kelių pasirinkimo klausimus; ○ gebėti aptarti žmogaus ir pasaulio kilmę, paskirtį pagal Šventąjį Raštą; ○ gebėti apmąstyti asmens laisvės ir išpareigojimus pačiam sau, visuomenei ir Dievui; ○ gebėti aptarti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje; ○ gebėti analizuoti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime; ○ gebėti analizuoti galimus pašaukimus pagal Bažnyčios mokymą; ○ gebėti apmąstyti savo pašaukimą ir galimybes;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gyvenimo prasmės ieškojimas, šiuolaikinių gyvenimo klausimų 	

<p>apmąstymas krikščioniškosios pasaulėžiūros kontekste;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ projektinės veiklos inicijavimas, ugdant savo lytiškumą, gerbiant asmens orumą ir puoselėjant gyvybę pagal bažnyčios mokymą; ○ susipažinimas su liturginiu ir socialiniu Bažnyčios gyvenimu, su krikščionių požiūriu į kitas pasaulio religijas; ○ gebėjimas remtis tikėjimu analizuojant blogio, gėrio, egzistencijos klausimus bei atsakingai priimti sprendimus. 	
<p>Vidurinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Mokantis ortodoksų (toliau vartojama - stačiatikių) tikybos vidurinėje mokykloje, siekiama padėti ugdytis supratimą apie krikščioniškosios pasaulėžiūros (kultūros ir religijos) savitumą, nelygstamą vertingumą bei krikščionybės aktualumą realybei ir skatinti jaunąją kartą ja grįsti savo gyvenimą. Taip pat svarbu, kad moksleiviai ugdytųsi žinias apie kitas pasaulines religijas, toleranciją ir gebėjimą gyventi daugiakultūrinėje visuomenėje.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant stačiatikių tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ieškoti gyvenimo prasmės, šiuolaikinio gyvenimo klausimus apmąstyti krikščioniškosios pasaulėžiūros kontekste; 2. susipažinti su krikščionių požiūriu į kitas pasaulio religijas; 3. remtis krikščioniškąja tiesa analizuojant egzistencijos klausimus, atsakingai priimti sprendimus; 4. skatinti mokinius rinktis krikščioniškąjį požiūrį ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime atsiliepiant į aktualiausias mūsų dienų moralės bei socialinio gyvenimo problemas. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti žmogaus sampratą filosofijoje ir religijoje; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą gerbiant žmogų; ○ gebėti rasti meilės ir išimylėjimo skirtumus; ○ gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai, ieškoti būdų, kaip jas įveikti.; ○ gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu, Bažnyčios mokymu ir gyvenimo patirtimi; ○ gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas, išryškinti krikščionybės vertingumą; ○ gebėti analizuoti tolerancijos svarbą, jos ribas palaikant dialogą tarp kitų pažiūrų žmonėmis; ○ gebėti gerbti visų konfesijų apeigas ir tradicijas; ○ gebėti analizuoti krikščionybės raišką „naujame amžiuje“; ○ gebėti analizuoti tikėjimo vertę ir reikšmę; ○ gebėti analizuoti jaunimo ir Bažnyčios sąryšį; ○ gebėti analizuoti liudijimo prasmę krikščionio gyvenime;

	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti svarstyti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje; o gebėti pastebėti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime ir juos analizuoti; o gebėti analizuoti šiuolaikinio dvasingumo apraiškas krikščioniškuoju požiūriu; o gebėti aptarti tikėjimo ir netikėjimo reiškinius žmogaus gyvenime;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> o gyvenimo prasmės ieškojimas, šiuolaikinių gyvenimo klausimų apmąstymas krikščioniškosios pasaulėžiūros kontekste; o krikščionių požiūrio į kitas pasaulio religijas žinojimas; o rėmimasis krikščioniškąją tiesa, analizuojant egzistencinius klausimus, atsakingas sprendimų priėmimas; o krikščioniškojo požiūrio pasirinkimas, aktyvus dalyvavimas visuomenės gyvenime, atsiliepiant į aktualias mūsų dienų moralės bei socialinio gyvenimo problemas 	
EVANGELIKŲ LIUTERONŲ TIKYBA	
<p>Pradinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Siekama padėti mokiniams suvokti Šventąjį Raštą, žinoti savo kaip evangeliko liuteronų pagrindinius tikėjimo principus, gebėti taikyti pamokose įgytas žinias savo gyvenime, skatinti ugdytis santykį su Dievu, žmonėmis, pasauliu ir pačiu savimi. Mokoma būti tolerantiškam kito tikėjimo žmonėms, ugdytis religinę kultūrą.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant evangelikų liuteronų tikybos ugdymo tikslo, mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. skatinami suprasti Šventąjį Raštą kaip Dievo žodį; 2. susipažįsta su Evangelikų liuteronų Bažnyčios liturgija, jos istorija ir evangelikų liuteronų kultūrinio istorinio paveldu; 3. mokosi atrasti gyvenime 	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti palyginti, kuo žmogus skiriasi nuo kitų Dievo kūrinių; o gebėti apibūdinti pirmųjų žmonių elgesį; o gebėti analizuoti savo elgesį; o gebėti svarstyti, kaip galime būti Dievo draugais; o gebėti taikyti Dievo įsakymus savo gyvenime; o gebėti dalyvauti bažnyčios gyvenime ir švęsti bažnytines šventes; o gebėti atpažinti pagundas, kurios tyko manęs; o gebėti išmokti kalėdinę giesmelę; o gebėti svarstyti, kaip galėtų Jėzui atsilyginti už Jo

<p>krikščioniškasias vertybes, jomis vadovautis gyvenime, pasitikėti savo jėgomis;</p> <p>4. skatinami ugdytis atsakomybę už savo poelgius, elgesį grįsti krikščionišku atsakingumu, pagal krikščionišką gyvenimo modelį.</p>	<p>meilė;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įsiklausyti į save, būti tyloje, tyliai išsakyti Dievui savo prašymus, padėką; ○ gebėti lyginti skirtingas šeimas, aptarti jų ryšius, melstis už artimuosius; ○ gebėti tikėti, kad Dievas yra visur ir visada, kad Jis gelbsti mus nuo pikto; ○ gebėti papasakoti, kokiais būdais galima įvertinti savo elgesį (pagal Dešimt Dievo įsakymų); ○ gebėti išmokti keletą ryto ir vakaro maldelių, Viešpaties maldą; ○ gebėti sukurti maldele; ○ gebėti išmokti keletą giesmelių; ○ gebėti diskutuoti apie Šventojo Rašto svarbą; ○ gebėti įžvelgti Dovydo veiksmuose teigiamus dalykus, tinkančius šioms dienoms; ○ gebėti apibendrinti, ko moko patarlės; ○ gebėti atsakyti į mokytojo užduotus klausimus; ○ gebėti apsvarstyti, kodėl keitėsi apaštalo Pauliaus požiūris; ○ gebėti susirasti tinkamą informaciją naudojantis Naujuoju Testamentu; ○ gebėti išnagrinėti, dėl kokių priežasčių skilo Bažnyčia; ○ gebėti palyginti M. Liuterio ir M. Mažvydo įnašą krikščioniškam ir pasaulietiniam gyvenimui; ○ gebėti įžiūrėti kalendorinės ir bažnytinės tradicijos skirtumus švenčiant Kalėdas; ○ gebėti pagiedoti kalėdines giesmes; ○ gebėti nagrinėti Jėzaus gyvenimo įvykius per Didžiąją savaitę; ○ gebėti suvokti Dievo trejybės prasmę; ○ gebėti suvokti perkeltinės reikšmės pasakymus Šventajame Rašte; ○ gebėti išgirsti, suprasti ir pasakyti svarbius dalykus, kurie būna pasakyti netiesiogiai; ○ gebėti susikoncentruoti pavojingoje situacijoje, kad išvengtum blogio sau ir artimam; ○ gebėti diskutuoti apie vaistų, rūkymo ir alkoholio vartojimo keliamus pavojus; ○ gebėti spręsti bendravimo problemas; ○ gebėti nagrinėti Dievo buvimą šalia kiekvieno asmens; ○ gebėti melstis savais žodžiais, reikšti savo mintis;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Šventojo Rašto kaip Dievo žodžio supratimas; 	

<ul style="list-style-type: none"> ○ susipažinimas su Evangelikų liuteronų bažnyčios liturgija, katekizmu, jos istorija ir evangelikų liuteronų kultūriniu istoriniu paveldu; ○ krikščioniškųjų vertybių savo gyvenime paieškos, vadovavimasis jomis, pasitikėjimas savo jėgomis; ○ atsakomybės už savo poelgius prisiėmimas, elgesio grindimas evangeliniu mokymu, i krikščioniškojo gyvenimo būdo kūrimas. 	
<p>Pagrindinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Mokant evangelikų liuteronų tikybos, siekiama padėti mokiniui suvokti save kaip asmenybę, padėti atsiskleisti bendrosioms žmogiškosioms savybėms ir jomis grįsti asmeninį ir visuomeninį gyvenimą, kviečiama užmegzti asmeninį ryšį su Dievu, ugdyti pasitikėjimą Dievu, žmonėmis ir krikščioniškosios moralės nuostatoms, suprasti Dievo veikimą žmoguje, Bažnyčioje, Šventajame Rašte.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant evangelikų liuteronų tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pažinti Bibliją kaip Dievo Žodį; 2. susipažinti su Evangelikų liuteronų bažnyčios liturgija, katekizmu, jos istorija ir evangelikų liuteronų kultūriniu istoriniu paveldu; 3. mokytis rasti gyvenime krikščioniškąsias vertybes, ieškoti jų sąsajų su gyvenimu, pasitikėti savo jėgomis ir gyvenimą grįsti šiomis vertybėmis; 4. mokytis būti atsakingiems už savo poelgius, elgesį grįsti evangeliniu mokymu, kurti krikščioniškąjį gyvenimo būdą. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti ieškoti atsakymų į pateikiamus klausimus; ○ gebėti ugdyti gerąsias savybes; ○ gebėti siekti užsibrėžto tikslo; ○ gebėti įveikti sunkumus su jais susidūrus; ○ gebėti suprasti, ką darau netinkamai; ○ gebėti atsispirti netinkamiems pasiūlymams; ○ gebėti prisipažinti suklydus; ○ gebėti tartis su kitais; ○ gebėti išklaudyti kitą; ○ gebėti suprasti savo klaidas; ○ gebėti įvertinti savo klaidas; ○ gebėti suprasti, atleisti, padėti; ○ gebėti ieškoti atsakymų Dievo įsakymuose; ○ gebėti išsakyti savo nuomonę ir argumentuoti, kad Dievas yra Tas, iš kurio žmogus laukia visokio gėrio ir atsiduoda Jam visuose varguose; ○ gebėti laukiant Kristaus gimimo, papasakoti, ką apie tai žinau ir iš kur visa tai žinau; ○ gebėti prisiminti savo krašto tradicijas, papročius; ○ gebėti ieškoti atsakymų į pateiktus klausimus apie Jėzaus kančią; ○ gebėti argumentuoti, kodėl esame kviečiami švęsti

	<p style="text-align: center;">sekmadienius;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti susilaikyti nuo nemalonių žodžių ir poelgių; ○ gebėti atsiprašyti; ○ gebėti užjausti kitą; ○ gebėti padėti patekusiajam į nelaimę; ○ gebėti padėti kitam suprasti daromas klaidas; ○ gebėti kreiptis į suaugusiuosius, jei kyla problemų; ○ gebėti aptarti tarpusavio pasitikėjimo klausimus; ○ gebėti spręsti įvairias paauglystės laikotarpiu kylančias problemas; ○ gebėti užmegzti santykį su kitu; ○ gebėti skirti bendravimo su bendraamžiais ir bendravimo su vyresniais žmonėmis ribas; ○ gebėti tartis dėl įsitikinimų, sprendimų; ○ gebėti įvertinti savo kaltę dėl kito nelaimės, mokėti ją pripažinti; ○ gebėti klumpančiam stengtis patarti, padėti; ○ gebėti analizuoti dvasinius pokyčius; ○ gebėti suprasti žemiškąją egzistenciją kaip laikiną; ○ gebėti pripažinti savo klaidas; ○ gebėti nebijoti analizuoti tiesos ir klaidos santykio; ○ gebėti atskirti gyvąjį Viešpatį ir jo Žodį; ○ gebėti teisingai pasakyti malda; ○ gebėti kurti malda; ○ gebėti užmegzti santykį su Dievu; ○ gebėti pasitikėti Dievo mokymo tiesomis; ○ gebėti garbinti Dievą ir Jam dėkoti; ○ mokėti malda „Tėve mūsų“ ir kitas maldas; ○ gebėti nagrinėti maldų žodžių prasmę; ○ gebėti tinkamai dalyvauti pamaldų liturgijoje; ○ gebėti paaiškinti giesmę kaip Dievo šlovinimo priemonę; ○ gebėti paaiškinti giesmę kaip Dievo Žodžio perdavimo priemonę; ○ gebėti aptarti vyro ir moters pradą, jausmus, elgesio ypatumus; ○ gebėti apibūdinti savo jausmus: susižavėjimą, simpatiją; ○ gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykių artumą; ○ gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykių šaltumą, nutolinimą vieniems nuo kitų; ○ gebėti apibūdinti terminą Bažnyčia; ○ gebėti lyginti didžiąsias krikščioniškas konfesijas; ○ susipažinti su pasaulio religijomis; ○ gebėti lyginti savo ir kitų bažnyčių architektūrą, dailės specifika, bažnytinę muziką; ○ gebėti tyrinėti ir analizuoti Naujojo Testamento istorijos šaltinius, sugretinti
--	--

	<p>istorinius faktus ir Naujojo Testamento faktus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sąmoningai dalyvauti bažnytinėse šventėse, tinkamai jas praktikuoti; ○ gebėti sąmoningai naudoti malonės priemones; ○ gebėti analizuoti Biblijoje aprašomą pasaulio sukūrimą, aiškintis, kuo tas aprašymas skiriasi nuo mokslinių pasaulio sukūrimo teorijų; ○ gebėti vadovaujantis Dievo įstatymu, atskirti, kas bloga, o kas gera; ○ gebėti nagrinėti terminą Bažnyčia; ○ gebėti analizuoti skirtingas religines bendrijas, jų puoselėjamas vertybes; ○ gebėti argumentuoti unionizmą ir ekumenizmą;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Biblijos kaip Dievo žodžio pažinimas; ○ susipažinimas su Evangelikų liuteronų bažnyčios liturgija, katekizmu, jos istorija ir evangelikų liuteronų kultūriniu istoriniu paveldu; ○ mokymais rasti gyvenime krikščioniškas vertybes, jų sąsajų su gyvenimu paieškos, pasitikėjimas savo jėgomis; ○ atsakomybės už savo poelgius prisimėmimas, elgesio grindimas evangeliniu mokymu, i krikščioniškojo gyvenimo būdo kūrimas. 	
<p>Vidurinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Mokant evangelikų liuteronų tikybos siekiama padėti mokiniui sustiprinti savo asmenybės suvokimą, atskleidžiant savo žmogiškas savybes, kuriomis siekiama grįsti savo asmeninį ir visuomeninį gyvenimą kaip pilnaverčiui asmeniui susiejant gyvenimą su Dievu, ugdantis pasitikėjimą Dievu ir žmonėmis per krikščioniškosios moralės nuostatas, suprantant Dievo veikimą žmoguje, Bažnyčioje, Šventame Rašte.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant ugdymo tikslo mokiniai: 1. Skatinami gilinti žinias apie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti tyrinėti ir analizuoti Šv. Rašto teiginius apie Dievo Trejybę; ○ gebėti paruošti medžiagą apie keturis evangelistus,

<p>Bibliją kaip Dievo žodį;</p> <p>2. Ugdytis savo gyvenimo filosofiją žmogaus egzistenciniais klausimais;</p> <p>3. Atrasti gyvenime krikščioniškas vertybes pažįstant kitas krikščioniškas konfesijas ir pasaulio religijas;</p> <p>4. Skatinami laikytis krikščioniškos atsakomybės save ruošiant šeimos ir visuomeniniam gyvenimui.</p>	<p>sugretinant jų parašytų evangelijų skirtumus ir panašumus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti ginti savo nuomonę, įprasti kritiškai mąstyti ir vertinti priešingas nuomones; ○ gebėti svarstyti žmogaus gyvenimo principus, tai siejant su ekologiniais gyvenimo principais; ○ gebėti paruošti reprezentacinę medžiagą apie istorinius asmenis nusipelnčius liuteronybei ir davusius pagrindo jai stiprėti kaip atskirai krikščioniškai religinei konfesijai; ○ gebėti aptarti kunigystės svarbą padedant žmonėms dvasiniame gyvenime; ○ gebėti analizuoti krikščioniškų vertybių esmę ir aktualumą šiuolaikinių pagundų pasaulyje; ○ gebėti palyginti savo konfesijos stiprumą bendraujant su kitomis krikščioniškomis konfesijomis neužgaunant jų religinių jausmų; ○ gebėti diskutuoti ir kritiškai mąstyti su priešišku pažiūrų asmenimis; ○ gebėti pateikti trūkumus ir privalumus žmonių virtualiame bendravime; ○ gebėti lyginti pasaulio religijas, jas gretinant ir priešinant su savo konfesijos tiesomis; ○ gebėti analizuoti šeimos stipriąsias puses pagal Šv. Rašto teiginius; ○ gebėti nurodyti priežastis ir padarinius kartu bendravimo nesutarimuose; ○ gebėti pateikti pasiūlymų apie pagalbos būdus įvairiems socialiniams sluoksniams ir mokytis spręsti problemas dalyvaujant labdaringoje veikloje; ○ gebėti padėti sau ir kitam sunkiose gyvenimo situacijose; ○ gebėti kritiškai įvertinti savo kaip Bažnyčios nario įnašą į bažnytinį gyvenimą; ○ gebėti analizuoti Sakramentų svarbą žmogaus religiniame gyvenime; ○ gebėti savo mintis sukaupti kreipiantis maldoje į Aukščiausiąjį; ○ gebėti argumentuoti mariologijos reikšmę krikščioniškame gyvenime.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ žinių apie Bibliją kaip Dievo žodį gilinimas; ○ savo gyvenimo filosofijos ugdydamasis žmogaus 	

<p>egzistenciniais klausimais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ krikščioniškųjų vertybių gyvenime atradimas, pažįstant kitas konfesijas ir pasaulio religijas ○ krikščioniškosios atsakomybės laikymasis, ruošiant save šeimos ir visuomenės gyvenimui; 	
<p>EVANGELIKŲ REFORMATŲ TIKYBA</p>	
<p>Pradinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Ugdyti mokinių supratimą apie Dievo žodį, apie Visuotinę krikščionių Bažnyčią, plėsti evangelikų reformatų tikėjimo žinias, supažindinti su pasaulio ir Lietuvos Bažnyčios istorija ir evangelikų reformatų istoriniu kultūriniu paveldu, Bažnyčios tvarka bei tradicijomis.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant evangelikų reformatų tikybos ugdymo tikslo, mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mokosi skaityti ir suprasti Šventąjį Raštą kaip Dievo žodį; 2. susipažįsta su savo tikėjimu ir jo istoriniu kultūriniu paveldu; 3. mokosi krikščioniškai gyventi ir krikščioniškai vertinti šių dienų kultūros bei dorovės problemas; 4. mokosi perimti krikščioniškąją pilietiškumo ir tautiškumo, krikščioniškosios moralės ir etikos sampratą; 5. ugdomi toleranciją kitų tikėjimų žmonėms. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti klausytis ir išgirsti Dievo žodį; ○ gebėti palyginti, kuo žmogus skiriasi nuo kitų Dievo kūrinų; ○ gebėti dalyvauti Bažnyčios gyvenime ir švęsti bažnytines šventes; ○ mokėti keletą ryto ir vakaro maldų; ○ mokėti keletą giesmelių; ○ gebėti įsiklausyti į save; ○ gebėti tyliai išsakyti Dievui savo prašymus, padėką; ○ įsitikinti, kad Dievas mato mus visur ir visada, kad Jis gelbsti mus nuo pikto; ○ gebėti paaiškinti, kaip tikėjimo protėviai atsiliepė į Dievo kvietimą, ir nurodyti, ko mes mokomės iš jų; ○ gebėti suprasti, kad išganymas – Dievo malonės dovana – gaunama per tikėjimą Jėzumi Kristumi.; ○ pažinti Bažnyčios istorijos ir evangelikų reformatų doktriną; ○ gebėti atskirti pasaulietinių ir bažnytinių Kalėdų švenčių prasmę; ○ gebėti paaiškinti Jėzaus gyvenimo įvykius, kurie minimi Gavėnios ir Didžiosios savaitės laiku; ○ gebėti Suvokti Šventosios Dvasios kaip Švč. Trejybės Asmens ir Globėjo prasmę; ○ gebėti paaiškinti evangelikų reformatų Bažnyčios švenčių esmę; ○ gebėti paaiškinti gyvenimo ir moralės klausimus Dievo žodžio požiūriu; ○ gebėti praktiškai skirti gerus ir blogus veiksmus, poelgius ir reiškinius; ○ gebėti suprasti nuodėmę kaip įgimtą žmogaus

	<p>trapumą;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suprasti, kokia yra Dievo bausmė ir kaip žmogus gali būti nuo jos išgelbėtas; ○ gebėti kritiškai vertinti žiniasklaidos, interneto ir kompiuterinių žaidimų turinį;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas skaityti ir suprasti Šventąjį raštą kaip Dievo žodį; ○ savo tikėjimo ir jo istorinio kultūros paveldo pažinimas; ○ krikščioniško gyvenimo pagrindai, krikščioniškas šių dienų dorovės ir kultūros problemų vertinimas; ○ krikščioniškosios pilietiškumo ir tautiškumo sampratos formavimasis, krikščioniškosios moralės ir etikos samprata; ○ tolerancijos kitų tikėjimų žmonėms ugdymasis 	
<p>Pagrindinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Programos tikslas – ugdyti mokinių supratimą apie Dievo Žodį, apie Visuotinę krikščionių bažnyčią, plėsti evangelikų reformatų tikėjimo žinias, supažindinti su pasaulio ir Lietuvos bažnyčios istorija, su evangelikų reformatų istoriniu kultūriniu paveldu, Bažnyčios tvarka ir tradicijomis.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant evangelikų reformatų tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mokytis skaityti ir suprasti Šventąjį Raštą kaip Dievo Žodį; 2. geriau pažinti savo tikėjimą ir jo istorinį kultūrinį paveldą; 3. mokytis krikščioniškai gyventi ir krikščioniškai vertinti šių dienų kultūros ir dorovės problemas; 4. formuoti(s) krikščioniškąją pilietiškumo ir tautiškumo, krikščioniškosios moralės ir etikos sampratą; 5. ugdytis toleranciją kitų tikėjimų žmonėms. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti skaityti Senąjį Testamentą; ○ gebėti suvokti Dievo sandorą su išrinktąja tauta; ○ gebėti skaityti Naująjį Testamentą; ○ gebėti skirti Senojo Testamento ir Naujojo Testamento sandoras; ○ gebėti lyginti išteisinimo supratimą su kitų Bažnyčių supratimu; ○ gebėti remiantis Šventuoju Raštu, lyginti įvairių bažnyčių sakramentų esmę; ○ gebėti lyginti evangelišką pasninką su kitų bažnyčių praktika; ○ gebėti suvokti laiko įprasminimo būdus; ○ gebėti analizuoti Kalno pamokslą; ○ gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykius, remiantis Kalno pamokslu; ○ gebėti lyginti Kalno pamokslą ir Dekalogą; ○ gebėti savarankiškai atsakyti į Heidelbergo <i>Katekizmo</i> klausimus, atsakymą pagrįsti Šventuoju Raštu; ○ gebėti nagrinėti evangelikų reformatų Bažnyčios

	<p>išpažinimus, Bažnyčios istoriją ir tvarką;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nagrinėti Evangelikų reformatų bažnyčios giesmių ir giesmynų istoriją; ○ gebėti suprasti ir stengtis laikytis Dešimt Dievo įsakymų ir Kristaus etinio mokymo; ○ gebėti pastebėti vienišus žmones ir juos paremti; ○ gebėti prašyti atleidimo ir atleisti prašančiajam; ○ gebėti suprasti labdaros prasmę; ○ gebėti analizuoti Biblijos tekstų ir jų vertimų istoriją, aplinkos įtaką; ○ gebėti suprasti Senojo Testamento pranašystes apie Kristaus atėjimą; ○ gebėti suprasti Malonės sandorą ir Dievo planą išganyti žmogų; ○ gebėti analizuoti sąvoką <i>Bažnyčia</i>; ○ gebėti nagrinėti krikščionybės Romos imperijoje istoriją; ○ gebėti nagrinėti Senovės laikų ir vidurinių amžių Bažnyčios istoriją; ○ gebėti nagrinėti Naujųjų amžių Krikščioniškosios bažnyčios istoriją; ○ gebėti paaiškinti evangelikų reformatų tikėjimo tiesas neužgaunant kitų tikėjimų atstovų; ○ gebėti argumentuotai diskutuoti remiantis Šventuoju Raštu; ○ gebėti paaiškinti predestinacijos esmę; ○ gebėti analizuoti pirminės nuodėmės priežastis ir pasekmes; ○ gebėti taikyti krikščioniškas nuostatas kasdieniniame gyvenime;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas skaityti ir suprasti Šventąjį raštą kaip Dievo žodį; ○ geresnis savo tikėjimo ir jo istorinio kultūros paveldo pažinimas; ○ krikščioniško gyvenimo pagrindai, krikščioniškas šių dienų dorovės ir kultūros problemų vertinimas; ○ krikščioniškosios pilietiškumo ir tautiškumo sampratos formavimasis, krikščioniškosios moralės ir etikos samprata; ○ tolerancijos kitų tikėjimų žmonėms ugdymasis 	
<p>Vidurinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Programos tikslas – gilinti moksleivių supratimą apie Dievo Žodį, apie Visuotinę Krikščionių Bažnyčią,</p>	

<p>įtvirtinti pradinėje ir pagrindinėje mokykloje įgytas evangelikų reformatų tikėjimo žinias, padėti jų pagrindu išsiugdyti vertybines nuostatas.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant evangelikų reformatų ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mokytis skaityti ir analizuoti Šventąjį Raštą kaip Dievo žodį. 2. Įsisąmoninti asmeninį santykį su evangelikų reformatų tikėjimu. 3. Mokytis krikščioniškai gyventi bei krikščioniškai apmąstyti ir vertinti šių dienų kultūros ir dorovės problemas. 4. Formuoti(s) krikščioniškąją pilietiškumo ir tautiškumo, krikščioniškosios moralės ir etikos sampratą. 5. Kurti pozityvius, tolerantiškus ir atsakingus santykius su kitais. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti vertinti Biblijos svarbą kasdieniam krikščionio gyvenimui; ○ gebėti analizuoti Šventąjį Raštą kaip Dievo įkvėptą knygą ir tikrąjį Dievo Žodį; ○ gebėti palyginti Biblijos svarbą su žmonių tradicijomis; ○ gebėti charakterizuoti Reformaciją kaip Bažnyčios atsinaujinimo sąjūdį; ○ išmanyti Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios doktrinos ir apeigų specifiką; ○ gebėti analizuoti Bažnyčios ir šiandieninės visuomenės požiūrius į šeimą; ○ gebėti įsijausti i ir suvokti kito situaciją, gebėti rasti tinkamiausią pagalbos būdą; ○ gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus; ○ gebėti suvokti krikščioniškos etikos vietą postmoderniame pasaulyje;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėjimas skaityti ir analizuoti Šventąjį raštą; ○ asmeninio santykio su evangelikų reformatų tikėjimu įsisąmoninimas; ○ krikščioniško gyvenimo, tautiškumo, moralės ir etikos suvokimas, gebėjimas vadovautis šiuo suvokimu gyvenime; ○ pozityvių, tolerantiškų ir atsakingų santykių kūrimas. 	
KARAIMŲ TIKYBA	
<p>Pradinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Karaimų tikybos mokymo programos tikslas – ugdyti mokinį, kad jis gebėtų suvokti savo, kaip karaimo, tapatybę kitų kultūrų kontekste ir nuosekliai formuotųsi savo vertybių sistemą pagal karaimų tradicijas.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Mokant karaimų</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti asmeninę ar draugų patirtį su

<p>tikybos pradinėje mokykloje siekiama, kad mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įsisąmonintų karaimų religijos unikalumą, gebėtų suprasti savo, kaip karaimo, tapatybę; 2. ugdytųsi karaimų religiniu jausmu pagrįstas moralines nuostatas; 3. ugdytųsi pradinius gebėjimus suprasti ir atlikti religinius ritualus. 	<p>Šventajame Rašte aprašytomis istorijomis;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taikyti jas asmeniškai; ○ gebėti palyginti Anano, Mozės, Jėzaus, Mahometo skleistas nuostatas; ○ gebėti apibūdinti Šventojo Rašto pagrindinius veikėjus; ○ gebėti sudaryti žinomų tautų sąrašą; ○ gebėti nusakyti būdingus tautų bruožus, aptarti, kuo jos skiriasi, kuo yra panašios, apie kurias tautas žinome daugiausia; ○ gebėti nustatyti savo šeimos narių tautinę patirtį ir tapatumą; ○ gebėti apibūdinti savo dalyvavimą tautinėse (ir šeimos) šventėse; ○ gebėti svarstyti tautiškumo sampratą; ○ gebėti nusakyti savo ryšį su karaimų tauta; ○ gebėti nagrinėti pagrindinius karaimų tautos istorijos faktus; ○ gebėti aprašyti savo šeimos istoriją; ○ gebėti aprašyti išskirtinius savo draugų bruožus; ○ gebėti paaiškinti, kurie žmonės buvo įžymūs ir kodėl; ○ gebėti atskirti Dievo pažinimo būdus; ○ gebėti palyginti gamtą ir žmones kaip Dievo kūrinis; ○ gebėti apibendrinti žmogaus, kaip Dievo paveiklo, savybes; ○ gebėti aprašyti pasaulį kaip Dievo dovaną žmonėms; ○ gebėti aprašyti savo tikėjimo prielaidas; ○ gebėti apibūdinti savo šeimą tikėjimo požiūriu; ○ gebėti apibūdinti Šventajame Rašte propaguojamas moralines nuostatas; ○ gebėti palyginti skirtingose Šventojo Rašto vietose nusakomą asmeninę atsakomybę; ○ gebėti kasdieniame gyvenime pritaikyti žinias apie karaimų religijos postuluojamas moralines nuostatas; ○ gebėti palyginti turinčias ritualų ir atsitiktines šventes; ○ gebėti sudaryti metinių švenčių planą; ○ gebėti apibūdinti galimus asmeninio tikėjimo bruožus; ○ gebėti numatyti galimus kasdienes religinius ritualus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines kasdienės maldos liturgines progas (vakaro, ryto); ○ gebėti apibūdinti pagrindines savaitės liturgines progas; ○ gebėti apibūdinti savaitės dienų santykį su Dievo darbais; ○ gebėti atskirai išnagrinėti šeštadienio reikšmę;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apibūdinti pagrindines mėnesio liturgines progas; ○ gebėti paaiškinti mėnulio fazių svarbą ciklui; ○ gebėti išdėstyti karaimų kalendoriaus sudarymo principus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti pasninkus ir kitas metų liturgines progas; ○ gebėti palyginti maldą su kitokia būseną ir nusakyti maldos ypatybes; ○ gebėti nagrinėti maldos individualumą ir bendruomeniškumą; ○ gebėti išanalizuoti asmeninės (vienetinės) maldos ypatybes; ○ gebėti išanalizuoti bendruomeninės maldos ypatybes; ○ gebėti apibūdinti tris pagrindines maldų rūšis, kurios privalomos kaskart meldžiantis; ○ gebėti palyginti įvairių maldų rūšių tekstus; ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (Senasis Testamentas, atskiros jo dalys, autorinė kūryba); ○ gebėti sudaryti pamaldų struktūros planą (trys dalys); ○ gebėti aprašyti kiekvieną pamaldų dalį; ○ gebėti maldoje dalyvauti širdimi, pamaldžiai nusiteikus, ne formaliai; ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje; ○ gebėti periodiškai domėtis, kokios pamaldos numatomos;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ karaimų religijos unikalumo įsisąmoninimas, savo kaip karaimo tautybės įsisąmoninimas; ○ karaimų moraliniu jausmu pagrįstas moralinių nuostatų ugdymasis; ○ pradiniai gebėjimai suprasti ir atlikti ritualus. 	
<p>Pagrindinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Karaimų tikybos mokymo programos tikslas – padėti mokiniams pažinti karaimų tradicines, religines ir tautines vertybes, jomis grįsti savo pasaulėžiūrą ir puoselėti šias vertybes užtikrinant jų tęstinumą.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Siekiant karaimų tikybos ugdymo(si) tikslo, mokiniai skatinami: 1. įgyti karaimų religijos ir tautos</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti karaimų religijos formavimosi prielaidas; ○ gebėti argumentuoti, kodėl prireikė naujų religinių nuostatų;

<p>istorijos žinių;</p> <p>2. puoselėti karaimų moralines nuostatas ir gebėtų jomis vadovautis kasdieniame gyvenime;</p> <p>3. teisingai suprasti liturginius ritualus ir tinkamai juose dalyvauti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taikyti asmeniškai moralines nuostatas; ○ gebėti analizuoti Šventojo Rašto tiesas, moralines nuostatas; ○ gebėti atskirti sąvokas <i>gėris</i> ir <i>blogis</i>, aptarti jų apraiškas; ○ gebėti nagrinėti sąvokas <i>gėris</i> ir <i>blogis</i>, <i>meilė</i> ir <i>neapykanta</i> santykiyje su Dievu; ○ gebėti apibūdinti Šventojo Rašto dalis; ○ gebėti palyginti monoteistines religijas; ○ gebėti aprašyti karaimų tautos istoriją; ○ gebėti apibūdinti svarbiausius darbus, pasiūlyti naujų temų istoriniams ar religiniams darbams; ○ gebėti nustatyti savo ryšį (santykį) su karaimų tautos istorija; ○ gebėti nagrinėti savo ir kitų savitumus (religinius, tautinius, asmeninius); ○ gebėti diskutuoti apie Dievą ir pasaulį; ○ gebėti svarstyti žmogaus gyvybės, mirties sampratą, jo sielos ir kūno santykį; ○ gebėti analizuoti pasaulio sukūrimo istoriją; ○ gebėti apibūdinti karaimų religijos požiūrį į pomirtinį pasaulį; ○ gebėti paaiškinti (tyrinėti) atpildo už žmogaus darbus, Paskutinio teismo sampratą; ○ gebėti nustatyti, kiek sąvoka <i>mes</i> susijusi su pačiu mokiniu (Senajame Testamente, maldaknygėse, kituose tekstuose); ○ gebėti išžiūrėti ir apmąstyti tautos ir religijos vienybę kaip integralų karaimų identitetą; ○ gebėti apmąstyti, kaip tapatybė suteikia tvirtybę; ○ gebėti išanalizuoti, kodėl karaimų identitetą vadina unikaliu (maža tauta ir pan.); ○ gebėti numatyti, kad tradicijos ir jų laikymasis stiprina tapatybę identitetą (kartojimo principas); ○ gebėti apibūdinti save kaip tikintįjį; ○ gebėti sugretinti įvairių Dievo ir žmogaus dialogų (santykių) galimybes apreiškstosiose religijose; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ gebėti kelti probleminius klausimus apie Dievą ir pasaulį; ○ gebėti svarstyti žmogaus gyvybės, mirties sampratą, jo sielos ir kūno santykį; ○ gebėti analizuoti pasaulio sukūrimo istoriją; ○ gebėti apibūdinti karaimų religijos požiūrį į pomirtinį pasaulį; ○ gebėti paaiškinti (tyrinėti) atpildo už žmogaus darbus, Paskutinio teismo sampratą; ○ gebėti analizuoti Dievo buvimo ženklus; ○ gebėti apibūdinti religinių ritualų vietą ir reikšmę
---	--

	<p>gyvenime;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ išmanyti Šventojo Rašto turinį; ○ gebėti nustatyti, kaip sąvoka <i>mes</i> susijusi su pačiu mokiniu (Senajame Testamente, maldaknygėse, kituose tekstuose); ○ gebėti apibendrinti moralines karaimų tikėjimo dogmas; ○ gebėti naudotis maldaknygėmis; ○ gebėti apmąstyti tautos ir religijos vienybę kaip integralią karaimų tapatybę; ○ gebėti apmąstyti, kaip identitetas suteikia tvirtybės; ○ gebėti analizuoti, kodėl karaimų identitetą vadiname unikaliu (maža tauta ir pan.); ○ gebėti numatyti, kad tradicijos ir jų laikymasis stiprina tapatybę (kartojimo principas); ○ gebėti apibūdinti save kaip tikintįjį; ○ gebėti sugretinti įvairių Dievo ir žmogaus dialogų (santykių) galimybes apreiškstosiose religijose; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ gebėti apibūdinti pagrindines dienos liturgines progas (vakaro, ryto); ○ gebėti apibūdinti pagrindines savaitės liturgines progas; ○ gebėti apibūdinti savaitės dienų santykį su Dievo darbais; ○ gebėti atskirai išnagrinėti šeštadienio reikšmę; ○ gebėti apibūdinti pagrindines mėnesio liturgines progas; ○ gebėti paaiškinti mėnulio fazių svarbą liturginiam ciklui; ○ gebėti išdėstyti karaimų kalendoriaus sudarymo principus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti pasninkus ir kitas metų liturgines progas; ○ gebėti rodyti pagarbą dvasininkui (pasisveikinti ir atsisveikinti su juo, palinkėti jam gerų švenčių); ○ gebėti įvairiomis progomis pratintis aukoti bendruomenei (užsakyti maldas, aukoti per laidotuves, per Vėlines ir kt.); ○ gebėti išanalizuoti asmeninės (vienetinės) maldos ypatybes; ○ gebėti išanalizuoti bendruomeninės maldos ypatybes; ○ gebėti apibūdinti tris pagrindines maldų rūšis, kurios privalomos kaskart meldžiantis; ○ gebėti palyginti įvairių maldų rūšių tekstus; ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (Senasis Testamentas, paskiros jo dalys, autorinė kūryba);
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sudaryti pamaldų trijų dalių struktūros planą; ○ gebėti aprašyti kiekvieną pamaldų dalį; ○ gebėti maldoje dalyvauti širdimi, pamaldžiai nusiteikus, ne formaliai; ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje; ○ gebėti numatyti, domėtis, kokios numatomos pamaldos;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ karaimų religijos ir tautos istorijos žinios; ○ karaimų moralinių nuostatų puoselėjimas ir gebėjimas jomis vadovautis kasdieniniame gyvenime; ○ liturginių ritualų supratimas, tinkamas dalyvavimas bendruomeniniuose ritualuose. 	
<p>Vidurinis ugdymas <i>Tikslas:</i> padėti mokiniams pažinti karaimų tradicines religines bei tautines vertybes ir jomis grįsti savo pasaulėžiūrą bei puoselėti šias vertybes užtikrinant jų tęstinumą.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i> Mokant karaimų tikybos 11-12 klasėse, siekiama, kad mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įtvirtintų karaimų religijos ir tautos istorijos žinias, 2. puoselėtų karaimų moralines nuostatas ir jomis gebėtų vadovautis kasdieniniame gyvenime, 3. susiformuotų asmeninį santykį su Dievu, tinkamai dalyvautų bendruomeniniuose liturginiuose ritualuose. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nagrinėti karaimų religijos formavimosi prielaidas; ○ gebėti aprašyti karaimų tautos istoriją; ○ gebėti analizuoti monoteistines religijas; ○ gebėti apmąstyti identiteto ir tolerancijos sąvokas; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ išmanyti Šv. Rašto turinį; ○ gebėti apibendrinti moralines karaimų tikėjimo dogmas; ○ gebėti paaiškinti maldaknygių vietą ir funkciją karaimų tikėjime; ○ gebėti charakterizuoti save kaip tikintįjį; ○ gebėti charakterizuoti liturgijos ciklus; ○ gebėti charakterizuoti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti maldą su kitokia būseną ir nusakyti maldos savybes; ○ gebėti charakterizuoti tris pagrindines maldų rūšis, kurios privalomos kaskart meldžiantis; ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (ST, atskiros jo dalys, autorinė kūryba); ○ gebėti išanalizuoti pamaldų struktūros planą (trys

	<p>dalys);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ karaimų religijos ir tautos istorijos žinios; ○ karaimų moralinių nuostatų puoselėjimas ir gebėjimas jomis vadovautis kasdieniniame gyvenime; ○ asmeninio santykio si Dievu formavimasis, tinkamas dalyvavimas bendruomeniniuose ritualuose. 	
<p>JUDĖJŲ TIKYBOS PAŽINTINĖ PROGRAMA</p>	
<p>Pradinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Skatinti mokinius pažinti žydų-judėjų tautos kultūrą bei tradicijas ir tokiu būdu prisidėti prie draugiškų tautų santykių kūrimo, ugdyti toleranciją kitų tikėjimų žmonėms.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Supažindinti mokinius su svarbiais Lietuvos žydų istorijos įvykiais. 2. Supažindinti Lietuvos mokinius su žydų-judėjų tikėjimu. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ žinoti kada žydai atsikėlė gyventi į Lietuvą; ○ žinoti kas žydus paskatino persikelti gyventi į Lietuvą; ○ žinoti kaip kūrėsi ir gyveno žydai Lietuvos miestuose ir miesteliuose; ○ gebėti išskirti pagrindinius žydų bendruomenės požymius; ○ gebėti pagrįsti nuostatą, kad religija-moralės pagrindas; ○ gebėti išvardinti pagrindines žydų-judėjų etikos taisykles; ○ gebėti apibūdinti Šabatą; ○ gebėti apibūdinti pagrindines šventes ir jų ypatumus; ○ gebėti analizuoti maldos istoriją; ○ mokėti pagrindines maldas; ○ gebėti suprasti sudedamąsias Toros dalis; ○ gebėti papasakoti Pasaulio sukūrimo istoriją; ○ gebėti papasakoti žydų tautos istoriją; ○ gebėti diskutuoti apie 613 kanonų; ○ gebėti diskutuoti Talmudas – Toros komentaras..
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Lietuvos žydų istorijos svarbiausi įvykių išmanymas; ○ Žydų- judėjų tikėjimo išmanymas; 	

<p>Pagrindinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Skatinti mokinius pažinti žydų judėjų tautos kultūrą, tradicijas ir taip prisidėti prie draugiškų tautų santykių kūrimo, ugdyti toleranciją kitų tikėjimų žmonėms.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Supažindinti mokinius su svarbiais Lietuvos žydų istorijos įvykiais. 2. Supažindinti Lietuvos mokinius su žydų judėjų tikėjimu. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvardinti kada žydai atsikėlė gyventi į Lietuvą; ○ gebėti paaiškinti, kas žydus paskatino persikelti gyventi į Lietuvą; ○ gebėti paaiškinti, kaip kūrėsi ir gyveno žydai Lietuvos miestuose ir miesteliuose; ○ gebėti išskirti ir apibūdinti pagrindinius žydų bendruomenės požymius; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Toros (Senąjį Testamentą) ir 613 kanonų; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Talmudą; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Halachą ir kodeksus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines judaizmo kryptis: judėjai mitnagedai, judėjai chasidai; ○ gebėti aptarti žydų-judėjų pareigas bendruomenei; ○ gebėti apibūdinti žydų-judėjų bendruomenės struktūrą; ○ gebėti apibūdinti Sinagogos reikšmę žydų-judėjų bendruomenėje; ○ gebėti paaiškinti bendruomeninės maldos reikšmę; ○ gebėti skaityti ir suprasti Torą; ○ gebėti apibūdinti žydų-judėjų laidojimo apeigas; ○ gebėti analizuoti ir palyginti Saulės kalendorių, Mėnulio kalendorių ir, Judėjų kalendorių; ○ gebėti analizuoti žydų judėjų etiką; ○ gebėti išskirti ir apibūdinti pagrindines žydų judėjų etikos taisykles: gerų darbų darymas; pagarba tėvams ir rūpinimasis jais; pagarba mokytojui, vyresniam žmogui ir išminčiui; tinkamas elgesys su gyvūnais; ligonių lankymo įstatymų laikymasis; reikalų tvarkymo įstatymų laikymasis; draudimas daryti nuostolius; teisingumas ir gailėstingumas; „Cdaka“ – auka, aukojimasis; draudimas keršyti, nešioti gandus ir piktžodžiauti; burtų, astrologijos draudimas; žmogaus darbai ir elgesys vardan Dangaus; moralinės žmogaus savybės; kaip turi rengtis žydas. ○ gebėti paaiškinti kas yra košerinis maistas; ○ gebėti išskirti košerinius ir nekošerinius gyvūnus; ○ gebėti išvardinti ir paaiškinti košerinio maisto taisykles;

	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti paaiškinti pasakymą- Šeima – pasaulinės gerovės pagrindas; o gebėti apibūdinti pagrindines žydų-judėjų šeimos šventes: vestuvės, vaiko gimimas, „Britmila“ – sandora su Dievu, „Bar-micva“ – berniukų iššventinimas į vyrus; o gebėti paaiškinti žydų – judėjų artimųjų pareigą mirusiesiems; o gebėti apibūdinti pagrindinius žydų-judėjų vaikų auklėjimo ypatumus; o gebėti apibūdinti žydų-judėjų švenčių ypatumus.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> o Lietuvos žydų istorijos svarbiausi įvykių išmanymas; o Žydų- judėjų tikėjimo išmanymas; 	
<p>Vidurinis ugdymas <i>Tikslas:</i> Skatinti pažinti kitos tautos kultūrą bei tradicijas ir taip prisidėti prie draugiškų tautų santykių kūrimo ir ugdyti toleranciją kitų tikėjimų žmonėms.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Supažindinti vyresnių klasių moksleivius su žydų istorija. 2. Supažindinti vyresniųjų klasių moksleivius su Lietuvos žydų istorija. 3. supažindinti Lietuvos vyresniųjų klasių moksleivius su žydų-judėjų tikėjimu. 	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti analizuoti bei vertinti pateiktas temas istoriniu bei kultūriniu aspektu; o gebėti klausti ir rasti atsakymus į iškeltus klausimus; o gebėti daryti išvadas ir apibendrinimus.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> o žydų istorijos išmanymas; o Lietuvos žydų istorijos išmanymas; o žydų – judėjų tikėjimo išmanymas. 	
<p>Dalyko pavadinimas: ISTORIJA (vidurinis- bendras kursas)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> ugdyti istorinį mąstymą ir supratimą, kad šiandienos pasaulis yra istoriškai nulemtas. Istorijos mokymo esmė – istorinė lietuvių tautos ir žmonijos patirtis, apimanti praeities faktus, reiškinius, įvairių žmogaus gyvenimo sričių – socialinės, ekonominės, politinės, religinės ir</p>	

kultūrinės procesus.	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. gilina ir sistemina supratimą apie Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę raidą nuo antikos iki šių dienų; 2. panaudoja turimas žinias ir gebėjimus vertindami ir aprašydami istorines problemas; 3. išvelgia skirtingas istorinių įvykių, reiškinių ir procesų interpretacijas ir aiškinasi jų atsiradimo priežastis; 4. pateikia savo istorinį supratimą žodžiu ir raštu, taip pat apgina savo nuomonę diskusijų metu; 5. domisi įvairių praeityje gyvavusių civilizacijų ir kultūrų istorine praeitimi bei jaučia pagarbą praeities kartų istoriniam palikimui; 6. suvokia demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorines susiformavimo prielaidas bei reikšmę praeities ir šių laikų žmogui. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti Atėnų ir Spartos polių senovės graikų visuomenės idealo realizavimo skirtumus; ○ gebėti palyginti senovės graikų ir romėnų šeimos struktūras ir analizuoti santykius tarp atskirų jos narių; ○ gebėti analizuoti moters padėties skirtumus senovės Graikijoje ir Romoje; ○ gebėti susieti Romos imperijos ekspansinę politiką ir romėnų visuomenės pokyčius; ○ gebėti analizuoti pilietinius karus senovės Romoje kaip visuomenės revoliucijos išraišką; ○ gebėti analizuoti helenizacijos turinį ir jos plitimo mechanizmus; ○ gebėti analizuoti savo ir svetimo sąvokos supratimą senovės romėnų civilizacijoje; ○ gebėti lyginti Viduržemio jūros regiono ir kitų regionų pagrindines žemės ūkio kryptis; ○ gebėti analizuoti vergovės vaidmens skirtumus senovės Graikijos ir Romos ūkyje; ○ gebėti lyginti komunikacijos pokyčius senovės Graikijoje ir Romoje; ○ gebėti analizuoti teigiamas ir neigiamas senovės romėnų užkariavimų pasekmes ūkiui; ○ gebėti įvertinti gyventojų skaičiaus didėjimo, urbanizacijos, technologijų vystymosi, socialinio-politinio stabilumo įtaką romėnų imperijos ūkio raidai; ○ gebėti analizuoti piliečio ir valdžios santykių skirtumus ir panašumus senovės Graikijos miestuose ir Romoje; ○ gebėti susieti politinės bendruomenės kontrolės formų gausėjimą ir Romos respublikos žlugimą; ○ gebėti palyginti senovės Graikijos ir Romos politinių institucijų reikšmę ir jų kompetencijų evoliuciją; ○ gebėti įvertinti valdžios institucijų raidą Romoje imperijos laikais ir jų įtaką politiniams procesams valstybėje; ○ gebėti įvertinti senovės civilizacijų pasiekimų įtaką kitoms civilizacijoms; ○ gebėti analizuoti antikinės tragedijos ir komedijos kaip kultūrinio ir visuomeninio reiškinio svarbą senovės Graikijoje; ○ gebėti įvertinti senovės romėnų techninės revoliucijos architektūros srityje reikšmę

	<p>kitoms civilizacijoms;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti senovės Graikijoje sukurtų mąstymo sistemų įtaką romėnams ir kitoms civilizacijoms; ○ gebėti įvertinti valdovų vaidmenį plėtojant mokslą helenistinėje epochoje; ○ gebėti analizuoti romėnų pasiekimų svarbą kitoms civilizacijoms; ○ gebėti lyginti sporto vaidmenį senovės graikų ir romėnų visuomenėse; ○ gebėti remiantis senovės žydų ir romėnų religijų pavyzdžiais, paaiškinti monoteistinių ir politeistinių religijų skirtumus; ○ gebėti analizuoti religijos ir politikos ryšius senovės pasaulyje; ○ gebėti analizuoti krikščionybės atsiradimo aplinkybes ir katalikų bažnyčios doktrinos bruožus ir jos organizaciją; ○ gebėti palyginti šeimos struktūros skirtumus kaime ir mieste bei santykius tarp jos narių; ○ gebėti lyginti profesinių ryšių svarbą viduramžių ir antikos visuomenėse; ○ gebėti palyginti du feodalizmo supratimo tipus: tai feodalizmas, apimantis visą bendruomenę, bei riterio padėties struktūra; ○ gebėti analizuoti tautiškumo pojūčio pradžios skirtumus Prancūzijos ir Lietuvos valstybių pavyzdžiu; ○ gebėti analizuoti pokyčių žemės ūkyje nuo ankstyvųjų iki brandžiųjų viduramžių priežastis; ○ gebėti palyginti antikos ir viduramžių miestų formavimosi ypatumus; ○ gebėti palyginti upių ir jūrų vaidmenį antikos ir viduramžių komunikacijai ir prekybai; ○ gebėti palyginti Levanto ir Hanzos prekybos skirtumus; ○ gebėti analizuoti ekonomikos vystymosi prielaidas skirtingais viduramžių laikotarpiais; ○ gebėti palyginti stichinių nelaimių įtaką antikos ir viduramžių ūkiui; ○ gebėti palyginti asmeninių ryšių įtaką valdymui ir individo vietai valdžios struktūroje antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti palyginti laisvės sampratos skirtumus antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti lyginti monarchijų tipus ir jų valdymo
--	---

	<p>mechanizmus skirtingose Europos valstybėse;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti lyginti žemiausiųjų visuomenės grupių padėčių antikos ir viduramžių visuomenėse; ○ gebėti analizuoti Bizantijos ir jai priklausiančių teritorijų santvarkos išskirtinumus viduramžiais; ○ gebėti analizuoti Maskvos kaip trečiosios Romos idėjos realizavimo tikslus ir mechanizmus; ○ gebėti analizuoti vaizdų ir gestų svarbą viduramžių kultūroje; ○ gebėti palyginti bendravimo skirtumus įvairiose visuomenės grupėse antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti analizuoti antikos ir viduramžių literatūros skirtumus; ○ gebėti lyginti antikos ir viduramžių meno stilius; ○ gebėti palyginti mokymo sistemas antikos civilizacijose ir viduramžių Europoje; ○ gebėti palyginti geografines žinias apie pasaulį antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti įvertinti krikščionybės įnašą į viduramžių Europos civilizaciją. ○ gebėti analizuoti krikščionybės santykius su kitomis didelėmis monoteistinės religijomis viduramžiais; ○ gebėti palyginti Lietuvos visuomenės formavimąsi X– XIII a. su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje; ○ gebėti palyginti Lietuvos visuomenės struktūros kaitą XIV–XV a. su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje; ○ gebėti palyginti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etninę ir religinę visuomenės sudėtį XIV–XV a. su Vakarų Europos feodalinės visuomenės sudėtimi; ○ gebėti palyginti agrarinės gamybos organizavimą Lietuvoje ir Vakarų Europoje; ○ gebėti įvertinti vokiškos miestų teisės įtaką miestų formavimuisi LDK; ○ gebėti įvertinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės prekybos su kitomis šalimis reikšmę LDK ekonominiam augimui; ○ gebėti palyginti viduramžių Lietuvos monarchijos raidą su vakarų Europos
--	---

	<p>valstybių monarchijomis;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti atskirų visuomenės grupių dalyvavimo valdžioje galimybių skirtumus Vakarų Europoje ir LDK; ○ gebėti palyginti Lietuvos ir Lenkijos dinastinę uniją su kitų valstybių unijomis viduramžių Europoje; ○ gebėti palyginti ikikrikščioniškos Lietuvos ir Vakarų Europos kultūrą; ○ gebėti įvertinti teigiamus ir neigiamus Lietuvos kultūros pokyčius, susijusius su krikščionybės įvedimu; ○ gebėti palyginti Mindaugo ir Lietuvos valstybės krikšto aplinkybes ir rezultatus su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje ankstyvaisiais viduramžiais; ○ gebėti palyginti tikybos (konfesijų) santykius LDK ir Vakarų Europoje iki XV a; ○ gebėti įvertinti naujųjų amžių socialinių sluoksnių specifiką, šeimų struktūras, hierarchiją ir narių tarpusavio santykius; ○ gebėti palyginti buržuazijos įtakos augimo ekonomines ir politines priežastis atskirose Europos šalyse; ○ gebėti palyginti atskirų Europos valstybių visuomenės narių pilietiškumo galimybes ir santykį su valdymo institucijomis; ○ gebėti įvertinti Vakarų, Vidurio ir Rytų Europos gamybos būdo kaitą, kuri paaiškina esmines ekonominio vystymosi netolygumo priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti socialinių grupių interesus, valstybės vaidmenį monopolizuojant tarptautinę prekybą; ○ gebėti įvertinti Anglijos, Prancūzijos, Rusijos, ATR vidaus rinkų funkcionavimą ir ūkinę raidą; ○ gebėti įvertinti luominės ir absoliutinės monarchijos panašumus ir skirtumus; ○ gebėti palyginti absoliutizmo specifiką Anglijoje, Prancūzijoje, Rusijoje; ○ gebėti įvertinti pozityvias ir negatyvias absoliutizmo puses bei įtaką tautiniam identitetui; ○ gebėti vertinti absoliutinio ir parlamentinio valdymo skirtumus XVII a. pab. – XVIII a; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko, klasicizmo epochų įtaką šiandieninei pasaulio atminties kultūrai;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti Europos kultūrinės raidos pokyčius; ○ gebėti įvertinti kultūrinės raidos sąsajas su ekonomikos pakilimais ir nuosmukiais, konfesiniais pokyčiais bei kariniais konfliktais; ○ gebėti palyginti visuomeninio raštingumo rodiklius Vakarų, Vidurio ir Rytų Europoje; ○ gebėti, remiantis konkrečiais pavyzdžiais, paaiškinti atskirų LDK socialinių, etninių, konfesinių grupių gyvenimo modelius ir pilietinį bei teisinį statusą; ○ gebėti lokalizuoti LDK gamybinius ir prekybinius centrus; ○ gebėti įvertinti LDK ekonominio vystymosi savitumus ir jos vietą Europos ekonomikos rinkoje; ○ gebėti pagal pateiktus kriterijus palyginti ATR ir Europos valstybių valdymo panašumus ir skirtumus; ○ gebėti įvertinti tarptautines aplinkybes, analizuoti ATR žlugimo priežastis; ○ gebėti palyginti LDK švietimo sistemos kaitą XVI–XVIII a.; ○ gebėti įvertinti Vilniaus universiteto edukacijos specifiką, žymiausius mokslo atradimus; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko, klasicizmo epochų įtaką šiandieninei Lietuvos atminties kultūrai; ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti LDK kultūrinės raidos pokyčius, jų sąsajas su ekonomikos pakilimais ir nuosmukiais, konfesiniais bei politiniais lūžiais; ○ gebėti analizuoti feodalinės sistemos irimą, visuomenės laisvėjimą ir palyginti mažosios šeimos atsiskyrimą nuo didžiosios šeimos; ○ gebėti įvertinti pagal pasirinktus kriterijus pramonės perversmo įtaką Europos visuomenės kaitai; ○ gebėti lyginti „tautos“ sampratą naujausiais laikais ir XIX a. bei analizuoti Europos gyventojus ir jų kaitą XIX a.; ○ gebėti palyginti gamybą cechuose/ manufaktūrose su gamyba fabrikuose; ○ gebėti lokalizuoti svarbiausius pramonės centrus; ○ gebėti susieti tarpusavy pramonės vystymąsi ir pasaulio šalių (pirmiausia Vakarų
--	---

	<p>Europos) pradėtą vykdyti aktyvią kolonijinę politiką;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti tarpusavyje pirmųjų politinių partijų atsiradimą, profesinių sąjungų steigimą ir jų įtaką visuomeniniame ir politiniame gyvenime; ○ gebėti įvertinti asmens ir valdžios bendravimo formas; ○ gebėti analizuoti Napoleono imperijos atsiradimą ir valdymo ypatumus, Vienos sistemos susidarymą ir jos „veikimo mechanizmą“ vėlesniu laikotarpiu.; ○ gebėti lyginti tarpusavyje liberalizmo, konservatizmo ir socializmo idėjas ir jų įtaką Europos politiniame gyvenime; ○ gebėti įvertinti imperializmo epochos poveikį Europos ir kolonijų šalių gyventojų raidai; ○ gebėti išskirti masinės kultūros formavimosi priešastis; ○ gebėti įvertinti realizmo, istorizmo ir modernizmo poveikį meno raidai; ○ gebėti atskleisti mokslo ir švietimo raidos priešastis; ○ gebėti įvertinti mokslo ir technikos atradimų ir pasiekimų poveikį žmogaus ir visuomenės gyvenimui; ○ gebėti atskleisti religijos vaidmens pokyčius visuomenės gyvenime; ○ gebėti lyginti socialinę Lietuvos gyventojų padėtį po Lietuvos prijungimo prie Rusijos bei išskirti moters išsilavinimo problemą; ○ gebėti analizuoti socialinę padėtį, Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį, bei jos kaitą; ○ gebėti sieti tarpusavyje baudžiavos panaikinimą ir kapitalizmo pradžią Lietuvoje; ○ gebėti palyginti lažinį-palivarkinį ir kapitalistinį ūkį; ○ gebėti analizuoti, kokią įtaką Lietuvos ūkio vystymuisi turėjo baudžiavos panaikinimas; ○ gebėti nusakyti svarbiausius lietuvių tautos pasipriešinimo rusifikacijai ir polonizacijai kovos išraiškas ir pasiektus rezultatus; ○ gebėti analizuoti etninių lietuvių tautinį sąjūdį ir lietuvių tautinį atgimimą, pirmųjų politinių partijų susikūrimą, jų programas ir įtaką visuomenei;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti Abiejų Tautų Respublikos valstybės likvidavimą ir pasiektus rezultatus bei okupacinio režimo pokyčius po 1905 m. ; ○ gebėti lyginti politines permainas Prancūzijos okupacijos laikotarpiu 1812 m., politinę padėtį Užnemunėje ir Mažojoje Lietuvoje; ○ gebėti išskirti lietuvių tautinės kultūros formavimosi veiksnius; ○ gebėti atskleisti ryšį tarp lietuvių tautinio atgimimo ir kultūros raidos; ○ gebėti įvertinti romantizmo įtaką meno raidai; ○ gebėti įvertinti Katalikų Bažnyčios vaidmenį.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. gebėjimas gilinti ir sisteminti supratimą apie Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę raidą nuo antikos iki šių dienų; 2. turimų žinių ir gebėjimų panaudojimas vertinant ir aprašant istorines problemas; 3. gebėjimas išvelgti skirtingas istorinių įvykių, reiškinių ir procesų interpretacijas ir aiškinti jų atsiradimo priežastis; 4. savo istorinio supratimo žodžiu ir raštu pateikimas, taip pat savo nuomonę diskusijų metu apgynimas; 5. domėjimasis įvairių praeityje gyvavusių civilizacijų ir kultūrų istorine praeitimi bei pagarbos jausmas praeities kartų istoriniam palikimui; 6. demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorinių susiformavimo prielaidų bei reikšmės praeities ir šių laikų žmogui suvokimas. 	
<p>Dalyko pavadinimas: ISTORIJA (vidurinis- išplėstinis kursas)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> ugdyti istorinį mąstymą ir supratimą, kad šiandienos pasaulis yra istoriškai nulemtas. Istorijos mokymo esmė – istorinė lietuvių tautos ir žmonijos patirtis, apimanti praeities faktus, reiškinius, įvairių žmogaus gyvenimo sričių – socialinės,</p>	

<p>ekonominės, politinės, religinės ir kultūrinės procesus.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. gilina ir sistemina supratimą apie Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę raidą nuo antikos iki šių dienų; 2. panaudoja turimas žinias ir gebėjimus vertindami ir aprašydami istorines problemas; 3. išvelgia skirtingas istorinių įvykių, reiškinių ir procesų interpretacijas ir aiškinasi jų atsiradimo priežastis; 4. pateikia savo istorinį supratimą žodžiu ir raštu, taip pat apgina savo nuomonę diskusijų metu; 5. domisi įvairių praeityje gyvavusių civilizacijų ir kultūrų istorine praeitimi bei jaučia pagarbą praeities kartų istoriniam palikimui; 6. suvokia demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorines susiformavimo prielaidas bei reikšmę praeities ir šių laikų žmogui. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti požiūrį į demokratinę ir oligarchinę ideologijas senovėje ir naujausiais laikais; ○ gebėti susieiti visuomenės solidarumą Romoje didžiųjų užkariavimų laikais su senovės romėnų patriotizmo apraiškomis; ○ gebėti įvertinti tironijos vaidmenį senovės civilizacijose; ○ gebėti įvertinti teisę kaip suverenumo veiksnio svarbą antikos miesto-valstybės teorijoje; ○ gebėti formuluoti problemą, kaip principato įvedimas ir respublikos restruktūrizavimas pakeitė visuomeninį politinį senovės Romos gyvenimą; ○ gebėti įvertinti teigiamas ir neigiamas Atėnų kultūrinio dominavimo V a. pr. Kr. Pasekmes; ○ gebėti analizuoti senovės graikų ir romėnų dvasinės ir materialinės kultūros ekspansijos mechanizmus Europos žemyne; ○ gebėti įvertinti naujų religijų poveikį įvairioms gyvenimo sritims Romos imperijoje; ○ gebėti analizuoti tradicinio tikėjimo ir krikščionybės poveikį žmonių religingumui Romos imperijoje; ○ gebėti palyginti antikos, viduramžių ir naujųjų amžių šeimų struktūras, hierarchiją ir narių tarpusavio santykius; ○ gebėti palyginti Vakarų, Vidurio ir Rytų Europos valstybių visuomenių socialines struktūras ir tautinio identiteto brandą; ○ gebėti remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, palyginti pilietiškumo specifiką atskirose Europos valstybėse; ○ gebėti palyginti absoliutinio valdymo atskirose valstybėse formavimosi specifiką; ○ gebėti palyginti M. Makiavelio, T. Moro, T. Kompanelos, Mykolo Lietuvos požiūrius į valstybę ir jos valdymo būdus; ○ gebėti analizuoti prigimtinės teisės teorijas: J. Altuzijus, H. Grocijus, T. Hobesas ir Dž. Lokas; ○ gebėti analizuoti tarptautinio masto karinių konfliktų priežastis ir pasekmes; ○ gebėti išskirti valstybes lyderes ir jų politines pretenzijas; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko, apšvietos epochų kultūrinio paveldo įtaką šiandieninės visuomenės atminties kultūrai;

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti religingumo kaitos poveikį visuomenės tarpusavio santykiams, kūrybiškumui bei moralei; ○ gebėti analizuoti atskirų socialinių grupių (didikai, bajorai, miestiečiai, valstiečiai, marginalai) gyvenimo modelius; ○ gebėti suvokti pilietinių teisių realizacijos skirtumus; ○ gebėti analizuoti LDK bajorijos polonizacijos priežastis ir tautinio identiteto niveliaciją; ○ gebėti įvertinti LDK, vėliau ATR valdymo savitumus lyginti su to meto Vakarų ir Rytų Europos valstybėmis; ○ gebėti įvertinti vietinių LDK institucijų funkcionavimo specifika; ○ gebėti įvertinti LDK užsienio politikos nesėkmes, išskirti priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti Vilniaus universiteto reikšmę XVI–XVIII a. ATR ir europiniame kontekste; ○ gebėti įvertinti LDK meno vietinį specifiškumą; ○ gebėti analizuoti renesanso, baroko, apšvietos epochų kultūrinio paveldo įtaką šiandieninės visuomenės atminties kultūrai; ○ gebėti įvertinti religinės tolerancijos ir netolerancijos apraiškas XVI–XVIII a., formuluoja procesus lėmusias priežastis ir pasekmes;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. supratimas apie Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę raidą nuo antikos iki šių dienų; 2. turimų žinių ir gebėjimų panaudojimas, vertinant ir aprašant istorines problemas; 3. sugebėjimas išvelgti skirtingas istorinių įvykių, reiškinių ir procesų interpretacijas ir aiškinasi jų atsiradimo priežastis; 4. sugebėjimas pateikti savo istorinį supratimą žodžiu ir raštu, taip pat apginti savo nuomonę diskusijų metu; 5. domėjimasis įvairių praeityje gyvavusių civilizacijų ir kultūrų 	

<p>istorine praeitimi bei pagarbos jautimas praeities kartų istoriniam palikimui;</p> <p>6. demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorinių susiformavimo prielaidų bei reikšmės praeities ir šių laikų žmogui suvokimas.</p>	
<p>Dalyko pavadinimas: ISTORIJA (pagrindinis ugdymas)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai sąlygotos ir kintančios.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įgyti supratimą apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos raidą nuo seniausių laikų iki šių dienų; 2. sieti istorijos faktus į prasminę visumą, nustato istorijos reiškinių priežastis ir pasekmes; 4. išvelgti skirtingas istorijos įvykių interpretacijas ir aiškinasi jų priežastis; 5. rinkti ir analizuoti įvairiuose šaltiniuose ir žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, 6. kritiškai ją vertinti; 7. įvairiais būdais perteikti savo supratimą apie praeitį ir dabartį, jį argumentuoti; 8. domėtis savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos praeitimi, ugdytis pagarbą praeities kartų kultūriniam palikimui; 9. suvokti demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorijos raidą bei reikšmę praeityje ir šiandiniame gyvenime. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kodėl svarbu žinoti apie praeityje vykusius įvykius; ○ gebėti paaiškinti, kaip istorikai tiria praeitį; ○ gebėti nustatyti savo šeimos, giminės, gyvenamosios vietovės ir Lietuvos praeities įvykių ryšį; ○ gebėti nustatyti savo gyvenamosios vietovės, rajono, regiono ir Lietuvos istorijos įvykių ryšį; ○ gebėti susieti istorinių asmenybių veiklą su konkrečiais istorijos laikotarpiais ir ją įvertinti; ○ gebėti išrinkti keletą svarbiausių Lietuvos kaimyninių šalių ir Estijos istorijos įvykių ir kultūros pasiekimų; ○ gebėti paaiškinti, kodėl dalis lietuvių gyvena kaimyninėse šalyse, kaip jie stengiasi puoselėti gimtąją kalbą ir tautiškumą; ○ gebėti paaiškinti senovės graikų ir romėnų laimėjimų reikšmę šiandienai; ○ gebėti atskleisti krikščionybės įtaką žmonių gyvenimo kaitai, paaiškinti, kuo krikščionybė skiriasi nuo kitų žinomų religijų; ○ gebėti atskleisti viduramžių Europos kasdienio žmonių gyvenimo ir kultūros savitumus; ○ gebėti parodyti svarbiausius Lietuvos istorijos pokyčius iki valstybės susikūrimo ir po to, kai ji susikūrė; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus LDK; ○ gebėti paaiškinti, kokios priežastys lėmė

	<p>viduramžių pabaigą ir naujųjų laikų pradžią Europoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kodėl LDK susivienijo su Lenkijos karalyste; ○ gebėti įvertinti LDK kultūros ir švietimo pasiekimus; ○ gebėti paaiškinti, kaip naujaisiais laikais Europoje žmonės bandė įtvirtinti laisvę ir demokratiją; ○ gebėti atskleisti Švietimo epochos idėjų poveikį Lenkijos ir Lietuvos valstybės gyvenimui; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo savitumus Lenkijos ir Lietuvos valstybėje; ○ gebėti paaiškinti pokyčius, kurie įvyko padalijus Lenkijos ir Lietuvos valstybę ir ją prijungus prie Rusijos imperijos; ○ gebėti susieti mokslo pasiekimus ir technikos išradimus su Europos žmonių gyvenimo pokyčiais naujaisiais laikais; ○ gebėti paaiškinti, kokią žalą žmonijai padarė pasauliniai karai; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė; ○ gebėti paaiškinti reikšmingiausius kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius tarpukario Lietuvoje; ○ gebėti paaiškinti, kuo skyrėsi žmonių gyvenimas tarpukario demokratinėse ir nedemokratinėse Europos valstybėse; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo prarasta Lietuvos valstybės nepriklausomybė; ○ gebėti paaiškinti nacių ir sovietų okupacijų pražūtingumą Lietuvos gyventojams; ○ gebėti nurodyti, kuo skiriasi kasdienis žmonių gyvenimas tarpukario ir sovietinėje Lietuvoje; ○ gebėti paaiškinti, kodėl po Antrojo pasaulinio karo Europa susipriešino; ○ gebėti nurodyti žmonių gyvenimo komunistinėse ir demokratinėse valstybėse po Antrojo pasaulinio karo skirtumus; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė XX a. pabaigoje; ○ gebėti paaiškinti, kaip pasikeitė žmonių gyvenimas Lietuvai tapus nepriklausoma.; ○ gebėti įvertinti keletą svarbiausių šiandienės Europos gyventojų pasiekimų ir problemų;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kaip skaičiuojamas laikas istorijoje; ○ gebėti išdėstyti istorijos laikotarpius chronologine seka; ○ gebėti susieti nagrinėtus istorijos įvykius su tam tikrais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti žemėlapyje parodyti Lietuvą tam tikrais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti žemėlapyje parodyti per istorijos pamokas nagrinėtų svarbiausių Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas; ○ gebėti nurodyti akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių ir ją panaudoti; ○ gebėti naudojantis istorijos šaltiniais, atsakyti į klausimus apie praeitį; ○ gebėti kelti mokymosi uždavinius ir stengtis, kad jie būtų įvykdyti; ○ gebėti įvairiais būdais (naudojantis ir informacinėmis technologijomis) pateikti savo supratimą apie gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos epizodus; ○ gebėti tinkamai vartoti istorijos sąvokas; ○ gebėti įvardyti problemas, su kuriomis susiduria istorikai, atkurdami praeitį.; ○ gebėti nagrinėti ir vertinti pasaulio ir Lietuvos istorinių asmenybių veiklą įvairiais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti paaiškinti skirtingas teorijas apie žmogaus kilmę; ○ gebėti paaiškinti svarbiausius priešistorės žmonių gyvenimo bruožus Lietuvoje ir pasaulyje; ○ gebėti nustatyti priešistorės ir šių laikų žmonių pasaulėžiūros skirtumus; ○ gebėti palyginti priešistorės ir šių laikų žmonių kasdienį gyvenimą; ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę senovės Rytų civilizacijų susikūrimui ir vystimuisi; ○ gebėti paaiškinti, kodėl keitėsi žmonių gyvenimas senovės Rytų civilizacijose; ○ gebėti nustatyti senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūros bruožus; ○ gebėti įvertinti senovės Rytų civilizacijų įtaką kitoms civilizacijoms; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus senovės Rytų civilizacijose;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę antikos civilizacijų raidai.; ○ gebėti išskirti įvairias socialines grupes senovės Graikijoje ir Romoje, palyginti jų padėtį visuomenėje; ○ gebėti analizuoti Atėnų demokratijos ir Romos respublikos bei imperijos bruožus; ○ gebėti išskirti svarbiausius antikos civilizacijų politinės istorijos bruožus; ○ gebėti susieti antikos civilizacijos ūkį su gamtine aplinka; ○ gebėti palyginti antikos ir senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūrą; ○ gebėti įvertinti antikos civilizacijų pasiekimų įtaką šiandieniam gyvenimui; ○ gebėti palyginti senovės Rytų ir antikos civilizacijų kasdienį žmonių gyvenimą; ○ gebėti nustatyti, kokią įtaką krikščionybė darė antikos žmonių gyvenimui; ○ gebėti paaiškinti, kaip susiformavo baltų gentys; ○ gebėti išskirti ikikrikščioniškosios Lietuvos visuomenės ir kultūros bruožus; ○ gebėti atskleisti baltų ryšius su antikos civilizacijomis; ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę viduramžių Europos civilizacijai; ○ gebėti išskirti pagrindines viduramžių visuomenės grupes; ○ gebėti nustatyti būdingiausius viduramžių valstybės ir valdžios bruožus; ○ gebėti įvertinti krikščionių bažnyčios vaidmenį viduramžių Europos civilizacijai; ○ gebėti paaiškinti islamo poveikį Europos visuomenei ir kultūrai viduramžiais; ○ gebėti palyginti antikos ir viduramžių žmogaus pasaulėžiūros bruožus; ○ gebėti nustatyti viduramžių Europos švietimo, mokslo, technikos ir meno bruožus; ○ gebėti paaiškinti viduramžių ūkio ypatumus; ○ gebėti palyginti įvairių visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą viduramžių Europoje; ○ gebėti paaiškinti, kaip keitėsi Lietuvos valstybė nuo susikūrimo iki Liublino unijos; ○ gebėti įvertinti Lietuvos valstybės santykius su kaimynais ir jos teritorinę plėtrą; ○ gebėti paaiškinti, kaip krikščionybė plito Lietuvoje ir krikšto reikšmę Lietuvos valstybei; ○ gebėti išskirti LDK visuomenės bruožus, jos ūkinio gyvenimo, teisinės minties,
--	---

	<p>švietimo, mokslo, technikos, meno raidos ypatumus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti įvairių LDK visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą; ○ gebėti susieti Renesansą, pasiekimus moksle, geografinius atradimus, reformaciją ir kontrreformaciją su naujųjų laikų pradžia; ○ gebėti paaiškinti Liublino unijos reikšmę LDK raidai; ○ gebėti paaiškinti svarbiausius ūkio pokyčius naujaisiais laikais; ○ gebėti palyginti baroko kultūros bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje; ○ gebėti palyginti religinę ir tautinę toleranciją Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje; ○ gebėti išskirti absoliutinio valdymo teigiamas ir neigiamas puses; ○ gebėti nustatyti religinių ir dinastinių karų poveikį naujųjų laikų Europos valstybėms; ○ gebėti nustatyti nagrinėjamų istorijos laikotarpių panašumus ir skirtumus; ○ gebėti priskirti konkreitiems istorijos laikotarpiams svarbiausius pasaulio, Lietuvos istorijos įvykius ir reiškinius; ○ gebėti susieti nagrinėjamų laikotarpių istorijos įvykius į prasminę visumą; ○ gebėti suvokti chronologinių jų nuoseklumą; ○ gebėti nustatyti ir žemėlapyje parodyti pagrindinių šalių ir jose buvusių įvykių bei reiškinių vietą, atskleisti ir lokalizuoti svarbiausius teritorinius pokyčius; ○ gebėti analizuoti geografinės aplinkos įtaką istorinių įvykių eigai.; ○ gebėti vadovaujantis istorijos įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų priežastis, eigą ir pasekmes; ○ gebėti nagrinėti mokomąją medžiagą, vadovaujantis pateiktais kriterijais, ją lyginti, grupuoti ir apibendrinti; ○ gebėti atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių ir ją panaudoti mokantis istorijos; ○ gebėti lyginti skirtinguose istorijos šaltiniuose pateikiamą informaciją; ○ gebėti surasti ir panaudoti kraštotyrinę medžiagą mokantis Lietuvos istorijos; ○ gebėti kelti mokymosi uždavinius ir jų kryptingai siekti mokantis istorijos;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti perteikti įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius; ○ gebėti tinkamai vartoti nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas; ○ gebėti tinkamai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti; ○ gebėti nustatyti istorijos ryšius su dabartimi; ○ gebėti įvertinti istorinių asmenybių vaidmenį XVII a. antrosios pusės – XXI a. pradžios pasaulio ir Lietuvos istorijoje; ○ gebėti kaip pavyzdį pateikiant Anglijos ir Prancūzijos valstybes, palyginti parlamentarizmo ir absoliutizmo raidą; ○ gebėti analizuoti Abiejų Tautų Respublikos valdymo ypatumus, santykius su kaimyninėmis valstybėmis; ○ gebėti išskirti Abiejų Tautų Respublikos kultūrinio gyvenimo bruožus; ○ gebėti analizuoti Abiejų Tautų Respublikos ūkio bruožus; ○ gebėti rasti Švietimo epochos idėjų atspindžių JAV nepriklausomybės kare ir Prancūzijos revoliucijos idėjose; ○ gebėti nustatyti Švietimo epochos idėjų sklaidos ir poveikio Lietuvos visuomenei ryšį; ○ gebėti susieti Abiejų Tautų Respublikoje vykdytų reformų nesėkmes su kaimyninių šalių įtaka; ○ gebėti nustatyti Abiejų Tautų Respublikos padalijimų priežastis; ○ gebėti atskleisti Napoleono epochos poveikį Europos socialinei ir politinei raidai; ○ gebėti įvertinti Rusijos imperijos vykdytos politikos pasekmes Lietuvai; ○ gebėti nustatyti pramonės perversmo priežastis; ○ gebėti nustatyti būdingiausias kapitalizmo raidos bruožus pasaulyje ir Lietuvoje; ○ gebėti paaiškinti, kodėl pramonės perversmas keitė visuomenės struktūrą ir žmonių gyvenamąją aplinką; ○ gebėti nustatyti XIX a. revoliucijų ir tautinių sąjūdžių atsiradimo priežastis ir jų įtaką tautinių valstybių kūrimuisi; ○ gebėti nurodyti pagrindinių politinių, socialinių ideologijų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti atskleisti lietuvių tautinio atgimimo siekius ir jų reikšmę moderniosios lietuvių tautos
--	---

	<p>formavimuisi;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kokią įtaką Europos imperializmas ir kolonijinė ekspansija turėjo pasaulio raidai; ○ gebėti paaiškinti, kodėl keitėsi JAV ir kurios nors pasirinktos Europos valstybės politinė sistema XIX a. – XX a. pradžioje; ○ gebėti atskleisti veiksnius, keitusius žmogaus pasaulėžiūrą ir kultūrą XIX a. – XX a. pradžioje; ○ gebėti paaiškinti masinės kultūros atsiradimo priežastis; ○ gebėti palyginti pokyčius kasdiniame žmonių gyvenime Europoje ir Lietuvoje; ○ gebėti nustatyti Pirmojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausias jo bruožus; ○ gebėti paaiškinti Pirmojo pasaulinio karo padarinių ir pokyčių pokario Europoje ir Lietuvoje ryšį; ○ gebėti nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis; ○ gebėti paaiškinti, kodėl tarpukario laikotarpiu daugelis Europos valstybių pasuko nuo demokratijos totalitarizmo link; ○ gebėti įvertinti Tautų sąjungos veiklą siekiant išsaugoti taiką; ○ gebėti palyginti žmogaus padėtį demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėje; ○ gebėti nustatyti visuomeninių pokyčių įtaką tarpukario laikotarpio kultūrai; ○ gebėti paaiškinti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčių priežastis Europoje ir Lietuvoje tarpukario laikotarpiu; ○ gebėti lyginti parlamentarizmą ir autoritarizmą Lietuvoje; ○ gebėti įvertinti Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimus; ○ gebėti nustatyti Antrojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausias jo bruožus; ○ gebėti įvertinti per Antrąjį pasaulinį karą pasaulyje įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui; ○ gebėti atskleisti Lietuvos nepriklausomybės praradimo priežastis ir parodyti pagrindinius sovietizacijos bruožus; ○ gebėti palyginti sovietų ir nacių okupacijas Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais; ○ gebėti įvertinti Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje įvykdytus sovietų ir nacių nusikaltimus, holokaustą; ○ gebėti atskleisti Šaltojo karo priežastis ir poveikį
--	--

	<p>žmonių gyvenimui;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti Jungtinių Tautų Organizacijos veiklą saugant taiką pasaulyje; ○ gebėti pasirinktinai palyginti demokratinį ir totalitarinių valstybių politinę raidą Šaltojo karo metais; ○ gebėti palyginti žmogaus padėtį demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse XX a. antrojoje pusėje; ○ gebėti nustatyti pirmosios ir antrosios sovietų okupacijos Lietuvoje panašumus; ○ gebėti įvertinti rezistencijos reikšmę lietuvių tautos išlikimui; ○ gebėti paaiškinti prisitaikymo ir kolaboravimo padarinius Lietuvai antrosios sovietų okupacijos metais; ○ gebėti paaiškinti antrosios sovietų okupacijos poveikį visuomenei, ūkiui ir kultūrai; ○ gebėti paaiškinti Lietuvos gyventojų priverstinės emigracijos pasekmes Lietuvai; ○ gebėti įvertinti lietuvių išeivijos veiklą siekiant atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę; ○ gebėti išskirti pagrindinius dekolonizacijos bruožus, Afrikos ir Azijos gyventojų problemas; ○ gebėti paaiškinti mokslo ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės formavimuisi; ○ gebėti įvertinti pasipriešinimo komunistiniam režimui poveikį griauant komunizmo sistemą; ○ gebėti atskleisti SSRS ir pasaulinės komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir įvertinti šių įvykių padarinius žmonijai; ○ gebėti nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis; ○ gebėti lyginti Lietuvos pasiekimus ir problemas su buvusių komunistinio bloko šalių pasiekimais ir joms kilusiomis problemomis; ○ gebėti paaiškinti, kodėl mokslo ir technikos naujovės keitė žmogaus gyvenamąją aplinką ir jo mąstyseną; ○ gebėti atskleisti svarbiausius XX a. antrosios pusės kultūros pokyčius; ○ gebėti palyginti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje; ○ gebėti atskleisti Europos vienijimosi siekius ir
--	---

	<p>problemas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išskirti svarbiausias šiandienos Europos ir pasaulio gyventojų problemas; ○ gebėti palyginti svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius; ○ gebėti įvertinti specifinius jų bruožus; ○ gebėti išskirti pagrindines nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas; ○ gebėti nustatyti jų ryšį su dabartimi; ○ gebėti išanalizuoti tiesioginį pagrindinių pasaulio, Lietuvos istorijos įvykių, reiškinių ir procesų ryšį; ○ gebėti nustatyti svarbiausių pasaulio, Lietuvos istorinių įvykių ir reiškinių ryšį; ○ gebėti susieti nagrinėjamų istorijos laikotarpių įvykius su prasminę visumą, suvokti jų chronologinį nuoseklumą ir sinchroniškumą; ○ gebėti vadovaujantis pačių sukurta istorinių įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų svarbą istorijos raidai; ○ gebėti įvertinti istorijos įvykius, reiškinius ir procesus vadovaujantis pateiktais kriterijais; ○ gebėti nustatyti ir žemėlapyje parodyti vietą, kur vyko nagrinėjamų šalių įvykiai, reiškiniai, ○ gebėti atskleisti ir įvertinti teritorinius pokyčius; ○ gebėti išskirti iš nagrinėjamų istorijos šaltinių skirtingus požyūrius ir juose perteikiamus įvykius ir juos paaiškinti; ○ gebėti nagrinėti mokomąją medžiagą, ją apibendrinti, grupuoti, klasifikuoti, lyginti, įvertinti ir daryti išvadas; ○ gebėti pasirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių, vertinti jos patikimumą mokantis istorijos; ○ gebėti klasifikuoti istorijos šaltinius pagal pateiktus kriterijus; ○ gebėti suvokti skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas; ○ gebėti lyginti istorijos šaltinius ir jais remiantis daryti savo išvadas; ○ gebėti rasti ir panaudoti regionų kraštotylinę medžiagą aiškinant Lietuvos istorijos įvykius; ○ gebėti savarankiškai kelti mokymosi uždavinius ir
--	---

	<p>jų kryptingai siekti mokantis istorijos;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti dalyvio, jaunojo tyrinėtojo lūpomis perteikti informaciją (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) apie istorijos įvykius ir reiškinius; ○ gebėti tinkamai vartoti svarbiausias sąvokas; ○ gebėti tinkamai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams, reiškiniams ir procesams paaiškinti ir savo nuomonę pagrįsti;
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įgytas supratimas apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos raidą nuo seniausių laikų iki šių dienų; 2. istorijos faktų susiejimas į prasminę visumą, istorijos reiškinių priežasčių ir pasekmių nustatymas; 3. gebėjimas išvelgti skirtingas istorijos įvykių interpretacijas ir aiškinasi jų priežastis; 4. gebėjimas rinkti ir analizuoti įvairiuose šaltiniuose ir žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, kritiškai ją vertinti; 5. gebėjimas įvairiais būdais perteikti savo supratimą apie praeitį ir dabartį, jį argumentuoti; 6. gebėjimas domėtis savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos praeitimi, gebėjimas ugdytis pagarbą praeities kartų kultūriniam palikimui; 7. demokratijos, humanizmo, pilietiškumo ir tautiškumo istorijos raidos bei reikšmės praeityje ir šiandiniame gyvenime suvokimas. 	
<p>Dalyko pavadinimas: PASAULIO PAŽINIMAS (pradinis ugdymas)</p>	
<p><i>Tikslas:</i> Siekiama, kad pradinėje mokykloje mokiniai įgytų bendrą supratimą apie artimiausią gamtinę, socialinę bei kultūrinę aplinką, suprastų,</p>	

<p>kaip ši aplinka veikia žmogų ir jo gyvenimo būdą, ugdytusi reikiamus gyvenimui gamtinėje, socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje gebėjimus, pozityvią pasaulėvoką bei vertybines nuostatas.</p>	
<p><i>Uždaviniai:</i></p> <p>Igyvendinant pasaulio pažinimo ugdymo tikslą, mokiniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pažįsta savo socialinę, kultūrinę, istorinę ir geografinę aplinką; mokosi joje prasmingai ir atsakingai veikti; 2. plėtoja gebėjimus stebėti, tyrinėti bei suprasti save ir kitus žmones, savo vietą bendraamžių grupėje, bendruomenėje, gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti, konstruktyviai spręsti išskylančias problemas bei konfliktus. Mokiniai mokosi suprasti, kad žmonių ir gamtos gyvenimas yra sąryšingas ir grįstas tam tikrais dėsniais; 3. ugdomosi ir plėtoja sąmoningas nuostatas: pasitikėti savimi ir kitais, būti atviriems ir jautriems, pripažinti ir gerbti kitus žmones, jų teises, toleruoti kitokią išvaizdą, elgseną, nuomonę, siekti dialogo, tarpusavio supratimo, būti neabejingiems tam, kas vyksta greta, rūpintis kitais, sąžiningai ir atsakingai veikti, konstruktyviai spręsti problemas. Mokiniai yra nusiteikę saugoti ir puoselėti gyvąją ir negyvąją gamtą, kultūros vertybes ir paveldą. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti stebėti, suvokti bei vertinti artimiausią socialinę (šeimos, klasės, draugų grupės) aplinką; ○ gebėti pastebėti artimųjų ir (ar) draugų nuotaikas; ○ gebėti stengtis suprasti artimųjų ir (ar) draugų poreikius, juos užjausti, jiems patarti, pagal galimybes pagelbėti; ○ gebėti įsitraukti į grupės darbą; veikti taip, kad nekiltų nesutarimų; ○ gebėti išklaudyti ir vertinti kitų nuomonę, atsižvelgti į ją; ○ gebėti išsakyti savo požiūrį; ○ gebėti nusakyti, ką reiktų keisti klasės bendruomenės santykiuose; ○ gebėti rengti bei laikytis klasės bendrabūvio taisyklių; ○ gebėti atpažinti, kokių taisyklių klasėje laikomasi, o kokių dažniausiai nėra paisoma; tuomet jas tikslinti; ○ gebėti nebijoti įsipareigoti, prisiimti atsakomybę; ○ gebėti kilus konfliktui susitvardyti, jį spręsti geranoriškai – be agresijos ir smurto, siekiant išsiaiškinti, susitarti; ○ gebėti pripažinti klydus, atsiprašyti; atleisti; ○ gebėti išreikšti laiko tėkmės, kaitos supratimą: skirti ir tinkamai vartoti sąvokas: <i>vakar, šiandien, rytoj; praėityje, dabar, ateityje; para, savaitė, mėnuo, meta;</i> ○ gebėti pastebėti, suvokti, įvertinti, nusakyti kaitą artimiausioje gamtinėje ir socialinėje aplinkoje; ○ gebėti pateikti pavyzdžių iš savo gyvenamosios aplinkos kaitos; ○ gebėti susieti pokyčius priežasties ir pasekmės ryšiais; <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti domėtis savo šeimos ir (ar) giminės praeitimi, tradicijomis, sekti gyvavimą, švęsti šventes; ○ gebėti, remiantis savo šeimos, giminės istorija, nusakyti svarbiausius šeimos, giminės faktus, šventes; ○ gebėti išsiaiškinti, kokios yra šeimos relikvijos; papasakoti apie jas; ○ gebėti sudaryti savo giminės medį (vaikai, tėvai, seneliai);

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti, kaip atrodė žmonių gyvenimas praeityje ir koks jis dabar; ○ gebėti skirti nūdienos ir senovinius pastatus; nusakyti, kokius drabužius žmonės vilkėjo seniau; atpažinti darbo įrankius, pasakyti, kokius darbus jais dirbo; ○ gebėti paaiškinti, kaip prekiaavo, kodėl rinkdavosi vienas ar kitas susisiekimo, ryšių priemonės; ○ gebėti nusakyti, kaip keitėsi žmonių gyvenimo būdas nuo seniausiųjų laikų iki šių dienų; ○ gebėti nurodyti svarbiausias valstybės, tautos ir kalendorines šventes, jas apibūdinti; ○ gebėti pavaizduoti Lietuvos valstybės simbolius; ○ gebėti paaiškinti Lietuvos valstybės simbolių prasmę; ○ gebėti nusakyti, ką galima sužinoti apie praeitį iš paprasčiausių istorijos liudytojų (senų laiškų, nuotraukų, darbo įrankių ir kt.); ○ gebėti grupuoti ir lyginti senovinius ir šiuolaikinius daiktus; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi išgalvotos istorijos nuo tikrų įvykių; ○ gebėti kurti fantastines istorijas, pateikti realių faktų; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, ją panaudoti; ○ gebėti skaityti planą, žemėlapyje, gaublyje pateiktą informaciją; ○ gebėti naudoti savo sukurtus sutartinius ženklus; ○ gebėti pavaizduoti elementaria schema savo kelią į mokyklą ar iš jos; ○ gebėti nubraižyti (padaryti maketą) savo kambario (buto, namo kiemo, sodybos) planą; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kas yra planas, žemėlapis, gaublys; ○ gebėti išmanyti Lietuvos žemėlapi, gaublį; ○ gebėti skirti gaublyje vandenį ir sausumą, Lietuvos žemėlapyje – mūsų valstybės sienas, didžiuosius kelius, miestus bei vandenį (upes, ežerus, Baltijos jūrą); ○ gebėti tyrinėti žemėlapi atrodant jame objektus, kuriuos teko matyti iš tikrųjų; ○ gebėti apibūdinti (remiantis savo patyrimu) vasarą, rudenį, žiemą, pavasarį; ○ gebėti išskirti kiekviename metų laike patrauklių ypatybių; ○ gebėti paaiškinti, kaip Lietuvos orus lemia Saulė, vėjas, vanduo; ○ mokėti tinkamai rengtis tam tikru metų laiku;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti siūlyti, kaip kuo taupiau naudoti vandenį, kaip rūpintis oro švara; ○ gebėti nurodyti, kuo skiriasi gamtos bei žmogaus rankų kūriniai; juos grupuoti; ○ gebėti aprašyti svarbesnius savo gyvenamosios vietovės objektus (gamtos ir žmogaus sukurtus); ○ gebėti parodyti žemėlapyje Baltijos šalis – Latvija ir Estiją, taip pat kaimynus – Lenkiją, Rusiją, Gudiją; ○ gebėti pateikti pavyzdžių, kaip gyvena kitų kraštų žmonės; ○ gebėti papasakoti, kuo reikšminga viena ar kita profesija; ○ gebėti atskirti, kas gamina prekes, kas teikia paslaugas; ○ gebėti palyginti ūkininko ir verslininko darbą; ○ gebėti nustatyti, iš kur gaunamos žmonių vartojamos gėrybės: maistas, drabužiai, būstas, elektros energija; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, iš kur atsiranda žmogus, kaip jis auga, bręsta ir keičiasi nuo kūdikystės iki senatvės; ○ gebėti saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant; ○ gebėti apibrėžti pagrindinių kūno dalių paskirtį; ○ gebėti reaguoti į pastebėjimus dėl taisyklingos laikysenos: stovėsenos ir sėdėsenos; ○ gebėti pasirinkti veiklą, leidžiančią pailsėti – atgauti jėgas; ○ gebėti paisyti kūno švaros; ○ gebėti tvarkyti savo kambarį, klasę; ○ gebėti suprasti ir savais žodžiais paaiškinti, kas apsaugo nuo ligų; ○ gebėti išaiškinti, kodėl reikia maitintis; ○ gebėti nagrinėti, kodėl svarbu tinkamai maitintis; išskirti, kuriuos produktus ir kokiomis proporcijomis sveika valgyti; ○ gebėti laikytis sveikos mitybos taisyklių; ○ gebėti numatyti, kas gali atsitikti jų nesilaikant; ○ gebėti tyrinėti savo pojūčius; ○ gebėti atrasti, kokie svarbūs yra pojūčiai žaidžiant, mokantis, dirbant; ○ gebėti saugoti regėjimą; ○ gebėti suplanuoti tyrimą: stebėjimą ar bandymą; ○ gebėti atlikti paprastus stebėjimus ir nesudėtingus bandymus; ○ gebėti formuluoti atliktų stebėjimų išvadas ir perteikti jas kitiems; ○ gebėti naudotis paprasčiausiais buitinais ilgio, laiko, masės ir temperatūros matavimo prietaisais; ○ gebėti laikytis saugumo reikalavimų;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pateikti pavyzdžių, kaip pasikeitė žmonių gyvenimas dėl mokslo atradimų; ○ gebėti sugrupuoti pateiktus artimiausios aplinkos objektus į gyvus ir negyvus; ○ gebėti atlikti nesudėtingus sugretinimus, išskirti gyvų ir negyvų objektų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kas yra gyvybė; ○ gebėti tyrinėti ir apibūdinti gyvų organizmų priklausomybę nuo aplinkos, besikeičiančių metų laikų ir pan; ○ gebėti nagrinėti ir apibendrinti, ar gyvi organizmai gali išgyventi užterštoje aplinkoje; ○ gebėti svarstyti, kaip reikėtų elgtis išvydus teršiant aplinką; ○ gebėti stebint, tyrinėjant, gretinant atrasti pagrindinius požymius, skiriančius medžius, krūmus ir žoles; ○ gebėti parinkti medžių, krūmų, žolių pavyzdžių; ○ gebėti rasti reikiamą informaciją prieinamuose šaltiniuose; klausinėti draugų, suaugusiųjų, mokytojų; ○ gebėti stebėti, pažinti ir nusakyti namuose auginamų augalų poreikius, gyvūnų – poreikius, elgseną, įpročius; ○ gebėti rūpintis ir prižiūrėti namuose augančius augalus ir gyvūnus; ○ gebėti išaiškinti, kokią naudą vienas ar kitas naminis gyvulys ar paukštis teikia žmogui; ○ gebėti atrasti skirtumus tarp naminių gyvulių ir jų laukinių protėvių; ○ gebėti atpažinti judančius objektus, palyginti jų kelią, greitį ir judėjimo laiką (automobilis važiuoja greičiau, negu eina žmogus; bėgantis žmogus per tą patį laiką įveikia didesnę atstumą nei einantis ir t. t.); ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kam reikalinga energija, ir pateikti energijos naudojimo kasdiniame gyvenime pavyzdžių; ○ gebėti išskirti svarbiausius elektros energiją naudojančių prietaisų požymius; ○ gebėti atpažinti, kur elektros energija eikvojama be reikalo; ○ gebėti siūlyti paprasčiausių elektros energijos taupymo būdų; ○ gebėti bendrais bruožais apibūdinti dienos ir nakties, metų laikų kaitą; ○ gebėti apibūdinti gerai pažįstamos aplinkos daiktus pastebint, kokios medžiagos juos sudaro; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi viena nuo kitos kasdienėje aplinkoje esančios medžiagos;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti grupuoti įvairias medžiagas, išskiriant svarbiausius medžiagų požymius; ○ gebėti nurodyti, kad dirbant su medžiagomis, gali keistis jų savybės; ○ gebėti išskirti kasdienėje aplinkoje esančius taršos šaltinius; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių paaiškinti buitinių atliekų antrinį panaudojimą; ○ gebėti kurti taisykles, jų laikytis; ○ gebėti priimti kitų pasiūlymus, nuorodas; ○ gebėti įsipareigoti, atsakingai ir laiku atlikti darbą; ○ Gebėti demonstruoti gebėjimą dirbti ir bendrauti su kitais: išklaudyti kito žmogaus mintis, išsakyti ir argumentuoti savo nuomonę; ○ gebėti priimti racionalius sprendimus; ○ gebėti ieškoti kompromisų siekiant bendro tikslo; ○ gebėti kontroliuoti savo elgesį kilus konfliktui; ○ gebėti numatyti savo veiksmų padarinius; ○ gebėti konstruktyviai spręsti problemas; ○ gebėti naudotis savo teisėmis; ○ gebėti atlikti pareigas bei įsipareigojimus; ○ gebėti tinkamai elgtis šeimoje, klasėje, svečiuose ir kitur; ○ gebėti dalyvauti klasės, mokyklos rinkimuose; ○ gebėti pastebėti ir analizuoti artimiausioje socialinėje aplinkoje vykstančius procesus; ○ gebėti siūlyti sprendimus, kaip pagerinti žmonių gyvenimą; ○ gebėti išsiaiškinti atsakymus į rūpimus klausimus; ○ gebėti atlikti apklausą; ○ gebėti dalyvauti klasės, mokyklos bendruomenės gyvenime, dalyvauti savivaldoje; ○ gebėti išdėstyti istorijos įvykius chronologine tvarka vartojant kasdienes terminus (seniau, dabar, ateityje; anksčiau, vėliau; kažkada, kada nors ir kt.); ○ gebėti palyginti žmonių gyvenimo būdą, užsiėmimus bei laisvalaikį seniau ir dabar; ○ gebėti kurti raiškius pasakojimus, vaidinimus, piešinius apie senovę; ○ gebėti apibendrinti, kas liudija savo gyvenamosios vietovės praeitį; ○ gebėti parinkti žmonių sukurtų vertybių – pilių, rūmų, bažnyčių, meno kūrinių – pavyzdžių; ○ gebėti atlikti namiškių, kaimynų socialinę apklausą; ○ gebėti apibendrinti sukaupią medžiagą; ○ gebėti reikliai ir kritiškai vertinti istorijos šaltinius;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti ieškoti patikimų šaltinių; ○ gebėti išaiškinti svarbiausius savo gyvenamosios vietovės istorijos faktus; ○ gebėti nurodyti kai kuriuos (pasirinktinai) savo gyvenamosios vietos istorijos faktų bei Lietuvos praeities ryšius; ○ gebėti išskirti keletą ryškiausių (pasirinktinai) Lietuvos istorijos epizodų; ○ gebėti pagal charakteringiausias bruožus (ženklus) atpažinti didžiuosius istorijos tarpsnius; ○ gebėti naudotis nesudėtingais istorijos šaltiniais informacijai gauti; ○ gebėti naudotis sutartiniais ženklais braižant vietovės planą; ○ gebėti sudaryti gerai pažįstamos vietovės, pvz., kaimo, miestelio, miesto dalies, planą; ○ gebėti nustatyti šiaurės, pietų, rytų ir vakarų kryptis; ○ gebėti orientuotis pagal Saulę, kitus gamtos objektus, kompasą; ○ gebėti Lietuvos žemėlapyje parodyti pagrindinius geografinius objektus (miestus, upes, Baltijos jūrą, Kuršių neriją, transporto, geležinkelio kelius); ○ gebėti elementariai išmanyti gaublį bei pusrutulių žemėlapi; ○ gebėti parodyti žemynus, juos trumpai apibūdinti; ○ gebėti parodyti pasaulio vandenynus; ○ gebėti skirti sausumos dalis (kalnus, kalvas ir lygumas) ir vandenynų dalis (jūras), parodyti jas žemėlapyje; ○ gebėti papasakoti apie įvairių kraštų žmonių gyvenimo būdą; nusakyti skirtumus; ○ gebėti pateikti konkrečių pavyzdžių, kaip žmonių gyvenimo būdą nulemia gamtinės sąlygos; ○ gebėti apibendrinti, kad Žemės gyventojai išpažįsta skirtingas religijas; ○ gebėti apibendrinti, kad žmonės yra skirtingi, bet turi ir daug bendrų ypatybių; ○ gebėti stebėti orus; ○ gebėti pildyti „Orų kalendorių“; ○ gebėti pastebėti orų permainas; ○ gebėti pasirinkti tinkamą aprangą atsižvelgiant į oro sąlygas; ○ gebėti nusakyti, kaip žmogus keičia aplinką; ○ gebėti elementariai pavaizduoti ir paaiškinti, kodėl ir kaip atsirado bei plėtojosi miestai; ○ gebėti pasakyti, kokių padarinių gali turėti besaikis ar neprotingas gamtos išteklių naudojimas;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taupiai naudoti vandenį; ○ gebėti naudoti kuo mažiau teršalų; ○ gebėti atlikti ir paaiškinti bandymus, iliustruojančius gamtos taršą; ○ gebėti pastebėti pokyčius, vykstančius bręstančiame organizme; ○ gebėti sieti vaikystę ir paauglystę – svarbius žmogaus gyvenimo etapus – su brendimo periodu; ○ gebėti nagrinėti bei savais žodžiais apibūdinti pagrindines žmogaus organizmo funkcijas; ○ gebėti paisyti taisyklingos laikysenos; ○ gebėti saugoti klausą; ○ gebėti laikytis asmens higienos; ○ gebėti, remiantis turimomis žiniomis bei sava patirtimi, paaiškinti sveikos gyvensenos (fizinio aktyvumo, sveikos mitybos, grūdinimosi, pakankamo miego, geros nuotaikos) įtaką sveikatai; ○ gebėti demonstruoti fizinį aktyvumą; ○ gebėti mokėti ilsėtis; ○ gebėti ieškoti priimtinių atsipalaidavimo būdų, malonumų šaltinių; ○ gebėti tvarkyti ir prižiūrėti savo gyvenamąją aplinką; ○ gebėti pasirinkti tinkamas priemones aplinkai tvarkyti; ○ gebėti nurodyti priežasties – pasekmės ryšius tarp kūno, aplinkos švaros ir sveikatos; ○ gebėti atliekant paprastus tyrimus, vartoti pagrindinius ilgio, temperatūros, masės bei laiko vienetų pavadinimus,; ○ gebėti naudotis paprasčiausiais buitinais matavimo prietaisais; ○ gebėti atliekant tyrimus laikytis saugumo reikalavimų; ○ gebėti formuluoti išvadas, perteikti jas kitiems, palyginti savo ir draugų gautus stebėjimų ir bandymų rezultatus; ○ gebėti grupuoti objektus; ○ gebėti išskirti objektų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti, remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pritaikius mokslo atradimus galima pagerinti žmonių gyvenimo sąlygas ir sveikatą; ○ gebėti suprasti ir paaiškinti, kokia pragaištinga gyvybei yra neatsakinga žmogaus ūkinė veikla, kai teršiama aplinka, naikinami miškai, nusauginamos pelkės ir pan; ○ gebėti iliustruoti pavyzdžiais nesaikingą ir neatsakingą gamtos išteklių išnaudojimą; ○ gebėti siūlyti, kaip galima būtų spręsti aplinkos
--	---

	<p>taršos problemas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sudaryti paprastas mitybos grandines; ○ gebėti suvokti ir paaiškinti gyvų organizmų prisitaikymo prie aplinkos reikšmę; ○ gebėti atrasti ir iliustruoti pavyzdžiais, kaip augalai ir gyvūnai savo kūno sandara yra prisitaikę prie gyvenimo sąlygų; ○ gebėti iliustruoti konkrečiais pavyzdžiais Lietuvos ir pasaulio gamtos įvairovę; ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti, kodėl gyvūnams patogiau gyventi bendruomenėmis; ○ gebėti išvelgti ryšį tarp gyvūnų bendruomeninio gyvenimo būdo ir galimybės išlikti; ○ gebėti naudotis prieinama informacija; ○ gebėti gautą informaciją trumpai apibendrinti ir perteikti kitiems žodžiu, raštu ar piešiniu; ○ gebėti savarankiškai ieškoti reikiamos informacijos; klausinėti kitus; ○ gebėti naudojantis pateiktais ar savo gautais duomenimis, apskaičiuoti nueitą kelią, laiką ir greitį; ○ gebėti apibūdinti inercijos reiškinį, slydimą; ○ gebėti parinkti paprastų energijos perdavimo grandinių pavyzdžių (baterija – elektros lemputė, radiatorius – kambario oras); ○ gebėti apibendrinti, kokią žalą aplinkai daro energijos gamyba; ○ gebėti atpažinti situacijas, kai elektros energija eikvojama be reikalo; ○ gebėti ieškoti ir siūlyti elektros energijos, šilumos taupymo būdų; ○ gebėti paaiškinti energijos taupymo būdus kasdienėje buityje; ○ gebėti apibūdinti Žemę ir Saulės sistemą; ○ gebėti tirti ir grupuoti kasdienėje aplinkoje esančias medžiagas pagal jų savybes; ○ gebėti tinkamai pasirinkti kasdienėje aplinkoje esančius daiktus, susiejant pasirinkimą su medžiagų savybėmis; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių susieti medžiagų savybes su jų panaudojimo sritimi; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi natūralios ir dirbtinės medžiagos; ○ gebėti paaiškinti, kaip ir kodėl keičiasi medžiagų savybės; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių paaiškinti skirtumus tarp grįžtamųjų ir negrįžtamųjų medžiagų kitimų; ○ gebėti išskirti šių kitimų pritaikymo galimybes kasdienėje aplinkoje; ○ gebėti, padedant mokytojui, nubraižyti vandens
--	---

	<p>apytakos ratą;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kaip pasipildo šulinio, upės, ežero vanduo; ○ gebėti, ieškant atsakymų, darant sprendimus, vadovautis savo patirtimi, stebėjimų, bandymų duomenimis; ○ gebėti paaiškinti oro svarbą žmonėms, gyvūnams ir augalams; ○ gebėti numatyti aplinkos taršos pasekmes; ○ gebėti papasakoti, kaip valomas nešvarus vanduo; ○ gebėti pateikti vandens ir šilumos taupymo būdų pavyzdžių kasdienėje aplinkoje.
<p><i>Rezultatai:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. savo socialinės, kultūrinės istorinės ir geografinės aplinkos pažinimas; mokėjimas joje prasmingai ir atsakingai veikti; 2. gebėjimo stebėti, tyrinėti bei suprasti save ir kitus žmones išplėtojimas, savo vietos bendraamžių grupėje, bendruomenėje supratimas, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti, konstruktyviai spręsti išskylančias problemas bei konfliktus. Mokėjimas suprasti, kad žmonių ir gamtos gyvenimas yra sąryšingas ir grįstas tam tikrais dėsniais; 3. sąmoningų nuostatų ugdymasis ir išplėtojimas: pasitikėjimas savimi ir kitais, atvirumas ir jautrumas, kitų žmonių pripažinimas ir pagarba jiems, jų teisėms, kitokios išvaizdos, elgsenos, nuomonės toleravimas, gebėjimas siekti dialogo, tarpusavio supratimo, būti neabejingiems tam, kas vyksta greta, rūpintis kitais, sąžiningai ir atsakingai veikti, konstruktyviai spręsti problemas. Nusiteikimas saugoti ir puoselėti gyvąją ir negyvąją gamtą, kultūros vertybes ir paveldą. 	

Bendrojo lavinimo programų, susijusių su teisiniu švietimu, analizė II

	Tiesiogiai su teisiniu švietimu susiję gebėjimai	Gebėjimai iš dalies susiję su teisiniu švietimu	Gebėjimai, nesusiję su teisiniu švietimu, bet turintys prielaidas šioms sąsajoms
P I L I E T I Š K U M O U G D Y M A S (8-10) kl	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti, kas yra pilietinė visuomenė ir kaip ji funkcionuoja; ○ gebėti suvokti žmogaus ir piliečio laisvių, teisių ir pareigų reikšmę gyvenant demokratinėje visuomenėje; ○ gebėti suvokti, kas yra demokratinė valstybė; ○ gebėti gerbti demokratines vertybės ir principus, stengtis įgyvendinti juos savo gyvenime; ○ gebėti suprasti teisinės valstybės principus; ○ gebėti suvokti teisės ir teisingumo santykį visuomenėje; ○ gebėti suprasti demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės, istorinės bei teisinės prielaidas; ○ gebėti suvokti pilietinės visuomenės ir valstybės santykį ; ○ gebėti suprasti, kaip formuojamos valdžios 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suprasti ir įvertinti savo bei kitų tautų kultūros savitumą, atpažinti kultūrų bendrybes ir skirtumus; ○ gebėti suvokti globalizacijos padarinius žmonėms, tautoms, valstybėms; ○ gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus; ○ gebėti pasitikėti savimi ir savo veiksnu teisingumu; ○ gebėti dalyvauti savanoriškoje veikloje; ○ gebėti siekti savo veikloje integralumo; ○ gebėti atpažinti ir tirti klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje kylančias socialines, aplinkosaugos problemas, jų priežastis, pasekmes ir sprendimo galimybes; ○ gebėti nagrinėti Lietuvos piliečių emigracijos pasekmes tautiškumo išsaugojimui; ○ gebėti palyginti tautines kultūras parodant jų unikalumą; ○ gebėti nagrinėti ir vertinti lietuvių požiūrį į tautines mažumas, į lietuvių ir tautinių mažumų santykį praeityje ir dabartyje; ○ gebėti atpažinti ir nagrinėti rasinės, tautinės, religinės tolerancijos ir netolerancijos atvejus; ○ gebėti atpažinti ir nagrinėti teigiamus ir neigiamus nacionalizmo bruožus; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti organizuoti susirinkimą arba kitokį renginį ir pan.; ○ gebėti dalyvauti bendruomenės organizuotoje veikloje; ○ gebėti skaityti, analizuoti ir vertinti informaciją bei interpretacijas, pateiktas žiniasklaidoje; ○ gebėti atskirti faktą ir nuomonę; ○ gebėti išreikšti ir argumentuoti savo nuomonę; ○ gebėti ieškoti ir rasti konstruktyvų sprendimą susidariusi konfliktinei situacijai.; ○ gebėti kryptingai siekti iškeltų mokymosi uždavinių; ○ gebėti dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje; ○ gebėti kelti bendrus tikslus ir jų siekti sprendžiant mokyklos ir vietos bendruomenių problemas; ○ gebėti organizuoti tyrimą siekiant išsiaiškinti mokyklos ar vietos bendruomenėse egzistuojančią problemą, pateikti jos sprendimo planą; ○ gebėti kūrybiškai ir konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti su mokyklos ir vietos bendruomenių nariais;

<p>institucijos;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suprasti kokios yra pagrindinės valdžios institucijų funkcijos; ○ žinoti ir suprasti asmens dalyvavimo tautos gyvenime galimybes ir būdus, atsakomybę už tautos likimą; ○ gebėti suvokti visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemas; ○ gebėti ieškoti galimų visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemų sprendimo būdų šiuolaikinėje Lietuvos valstybėje; ○ gebėti ginti savo orumą, įsitikinimus ir teises, kai jos pažeidžiamos; ○ gebėti susirasti pilietiniam gyvenimui reikalingą informaciją; ○ žinoti, kur, kada ir kaip kreiptis į reikalingą valdžios instituciją; ○ gebėti pasitikėti socialinėmis ir politinėmis institucijomis; ○ gebėti dalyvauti priimančiam sprendimus bendruomenėje; ○ gebėti pareikšti argumentuotą nuomonę raštu arba žodžiu socialinio- 	<p>gebėti, naudojantis informacijos paieškos šaltiniais, rasti reikalingos informacijos apie tarptautines organizacijas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taikiai spręsti nesutarimus ir konfliktus mokyklos ir vietos bendruomenėse; 	
--	---	--

	<p style="text-align: center;">politinio gyvenimo klausimais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pasinaudoti (prireikus) demokratinio poveikio priemonėmis, ieškant susitarimo: dialogu, diskusija, derybomis, debatais, balsavimu; ○ gebėti atpažinti privačius ir viešuosius interesus; ○ gebėti nagrinėti politinį procesą: interesų raišką, atstovavimą, rinkimų eigą ir jų rezultatus; ○ gebėti nagrinėti, kaip piliečiai ir valstybė gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo; ○ gebėti, remiantis pavyzdžiais, analizuoti teisių ir pareigų santykį; ○ gebėti analizuoti, kokie įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse ir kaip įstatymų laikymasis padeda kurti pilietinę visuomenę; ○ gebėti atpažinti ir analizuoti įvairius vaikų ir žmogaus teisių pažeidimo atvejus; ○ gebėti susirasti reikiamą informaciją apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises; ○ gebėti aktyviai reikšti savo 		
--	--	--	--

	<p>poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas ir pan.) socialinio gyvenimo klausimais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti taikyti demokratinio poveikio priemones (dialogą, susitarimą, derybas, kompromisą ir pan.); ○ gebėti diskutuoti pilietinės visuomenės gyvenimo klausimais, išklausti kito nuomonę, pareikšti savąją, ją argumentuoti; ○ gebėti, remiantis reikiamu įstatymu, įrodyti kurį nors socialinės neteisybės atvejį bendruomenėje, numatyti problemos sprendimo būdą. 		
	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti būtinus kiekvieno žmogaus gyvenime teisės elementus; ○ gebėti elgtis pagal teisės reikalavimus; ○ gebėti demokratinėmis priemonėmis ir įstatymų nustatyta tvarka spręsti problemas; ○ gebėti siekti būti atsakingu, įsipareigojusiu, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sąžiningai atlikti savo pareigas; ○ gebėti kritiškai vertinti besikeičiančią šeimos sampratą; ○ gebėti argumentuoti savo poziciją dėl šeimos sampratos bei jos elementų; ○ gebėti analizuoti konkrečias konfliktines situacijas kilusias šeimoje; ○ gebėti surasti konflikto sprendimo galimybes; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti ieškant darbo pasinaudoti įvairiais darbo paieškos būdais ir šaltiniais; ○ gebėti parengti gyvenimo aprašymą (CV); ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose derėtis su potencialiu darbdaviu, pristatyti savo kompetencijas bei pageidavimus;

**T
E
I
S
Ė**

**11
-
12
kl**

- nariu;
- gebėti laikytis pilietinei visuomenei priimtinių vertybių, kurios saugomos teisės;
- gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis;
- gebėti siekti kompromiso įgyvendinat savo teises;
- gebėti naudotis savo pagrindinėmis teisėmis;
- gebėti kreiptis pagalbos, kai yra pažeidžiamos žmogaus pagrindinės teisės;
- gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje,
- gebėti ieškoti kompromiso įgyvendinant savo teises;
- gebėti žodžiu ir raštu kreiptis į valstybės ar nevyriausybinę instituciją, ginančią atitinkamas žmogaus teises;
- gebėti argumentuotai ir aiškiai išdėstyti savo reikalavimą (prašymą) įgyvendinti savo teisę arba prašymą apginti pažeistą teisę;
- gebėti surašyti argumentuotą kreipimąsi į teismą ar teisėsaugos instituciją: ieškinio pareiškimą ar pareiškimą policijai;

- žinoti pagrindines žmogaus teises ir pareigas bei atsakomybes;
- žinoti pagrindinių žmogaus teisių ir pareigų realizavimo bei gynybos mechanizmus;
- gebėti argumentuoti, kuo teisės norma skiriasi nuo kitų taisyklių;
- gebėti analizuoti pateiktą bylos medžiagą ir vertinti ją teisės ir moralės požiūriu;
- gebėti palyginti teisės ir moralės santykį žmonių gyvenime;
- gebėti nurodyti priežastis, kodėl vienų įstatymų žmonės dažniausiai laikosi, o kitų – ne;
- gebėti surasti pateiktą teisę (-es) atitinkančią pareigą;
- gebėti analizuoti praktines situacijas ir atpažinti, kokių teisės šakų normos gali jas reguliuoti;
- gebėti nurodyti sudėtingo Konstitucijos keitimo mechanizmo įtvirtinimo priežastis bei jo galimo supaprastinimo pasekmes;
- gebėti palyginti Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises su Konstitucijoje nurodytomis jo pareigomis;
 - gebėti analizuoti konstitucinių teisių tarpusavio konkurenciją;

	<p>nusakyti, kaip žodžio laivės veikimą riboja asmens teisė į privatumą; kaip nuosavybės teisę gali riboti viešojo intereso tenkinimas (nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams) ir pan;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išsakyti ir argumentuoti savo poziciją apie Konstitucijos normų tiesioginį veikimą; ○ gebėti dalyvaujant teismo proceso inscenizacijoje analizuoti ir kritiškai vertinti oponento argumentus; ○ gebėti ginti savo nuomonę; ○ gebėti lavinti viešo kalbėjimo įgūdžius; ○ gebėti kritiškai įvertinti ir argumentuoti savo nuomonę dėl instancinės teismų sistemos veiksmingumo; ○ gebėti pateikti teisinių normų laikymosi ir nesilaikymo teisininko profesinėje veikloje pavyzdžių; ○ gebėti kritiškai įvertinti advokatų ir notarų profesinių ir asmeninių savybių svarbą kokybiškam teisinių paslaugų teikimui; ○ gebėti pateikti siūlymų, kaip pagerinti teisinės pagalbos 		
--	---	--	--

prieinamumą;

- gebėti analizuojant situacijas motyvuotai paaiškinti, kokios turtinės ar neturtinės teisės yra įgyjamos ar pažeidžiamos konkrečiose situacijose;
- gebėti kritiškai įvertinti, analizuoti ir numatyti teigiamas ir neigiamas turtinių teisių įgijimo (perleidimo) pasekmes;
- gebėti analizuojant bylos medžiagą (situaciją) pateikti argumentuotą nuomonę dėl galimo autorių teisių pažeidimo;
- gebėti kritiškai vertinti oponento pateiktus argumentus dėl autorių teisių pažeidimo konkrečioje situacijoje ir galimo žalos atlyginimo;
- gebėti konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti ieškant kompromiso dėl žalos atlyginimo;
- gebėti kritiškai įvertinti kreipimosi į teismą, kaip vieno iš teisinės problemos sprendimo būdų;
- gebėti surašyti ieškinio pareiškimą;
- gebėti pateikti argumentų ir ginti savo nuomonę dėl

	<p>santuokos sudarymo reikalingumo;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išsakyti savo poziciją diskutuojant apie santuokos sudarymo teisinės, moralines pasekmes ir atsakomybę; ○ gebėti atskirti sutuoktinių asmenines ir turtines teises; ○ gebėti argumentuotai paaiškinti bendravimo, tolerancijos ir kompromiso ieškojimo svarbą sprendžiant šeimos klausimus tarp sutuoktinių; ○ gebėti analizuojant situacijas, argumentuoti, kuri nuosavybė priklauso abiem sutuoktiniams, kuri nuosavybė yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė; ○ gebėti argumentuoti vedybų sutarties sudarymo privalumus ir trūkumus; ○ gebėti nurodyti ir argumentuoti tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų atitikimą ir neatitikimą; ○ gebėti nurodyti ir argumentuoti skirtingų santuokos nutraukimo būdų privalumus ir trūkumus; ○ gebėti analizuoti problemines situacijas, kurios kyla dėl santuokos nutraukimo, ieškoti 		
--	--	--	--

	<p>įvairių jos sprendimo būdų, surasti geriausius sprendimus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip „sušvelninti“ skyrybų padarinius sutuoktiniams ir jų vaikams; ○ gebėti aiškiai suformuluoti reikalavimus ir surašyti pretenziją dėl netinkamos kokybės prekės ar paslaugos; ○ gebėti analizuojant situacijas atpažinti pacientų teisių pažeidimą; ○ gebėti analizuojant situacijas argumentuotai pagrįsti savo nuomonę ir priimti motyvuotus sprendimus dėl galimos žalos pacientams padarymo ir atlyginimo; ○ gebėti surasti informaciją apie svarstomus savivaldybėje, Vyriausybėje, Seime klausimus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose formuluoti argumentuotus pasiūlymus dėl savivaldybės (seniūnijos, bendruomenės) reikalų galimo sprendimo; ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip užkirsti kelią valstybės tarnautojų galimam piktnaudžiavimui savo įgaliojimais bei tarnybine 		
--	---	--	--

	<p>padėti, taip pat korupcijos apraiškoms;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti ir vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas administraciniu teisės pažeidimu, o koks – nusikalstama veika ir argumentuoti savo požiūrį; ○ gebėti analizuojant situacijas atpažinti administracinius teisės pažeidimus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose pateikti savo argumentuotą nuomonę dėl galimo administracinio teisės pažeidimo; ○ gebėti kritiškai vertinti oponentų pateiktą poziciją, išsiklausti į oponentų pateikiamus argumentus; ○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo su pareigūnais įgūdžius; ○ gebėti pateikti pasiūlymų kaip būti saugiais kelyje; ○ gebėti vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas nusikalstamu ir argumentuoti 		
--	---	--	--

	<p>savo požiūrį;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuojant situacijas argumentuoti savo poziciją dėl konkrečiose situacijose nurodytų veiksmų atitikimo būtinosios ginties reikalavimams; ○ gebėti išsiklausyti į oponentų pateikiamus argumentus; ○ gebėti priimti motyvuotą sprendimą dėl veiksmų pripažinimo būtinaja gintimi; ○ gebėti palyginti skirtingais laikais egzistavusias bausmių sistemas; ○ gebėti argumentuotai nurodyti skirtingais laikais egzistavusias bausmių sistemas pranašumus ir trūkumus; ○ gebėti palyginti bausmių ir auklėjamojo pobūdžio priemonių tikslus (paskirtį); ○ gebėti argumentuoti, kokiais atvejais kurios priemonės yra veiksmingesnės; ○ gebėti pateikti siūlymų, kokių prevencijos priemonių galima imtis siekiant mažinti konkrečių nusikalstamų veikų darymą valstybėje, mieste, bendruomenėje; ○ gebėti palyginti ir nusakyti pagrindinius atskirų 		
--	---	--	--

	<p>baudžiamojo proceso stadijų skirtumus;</p> <ul style="list-style-type: none">○ gebėti nurodyti priežastis, kurios lemia palyginti sudėtingą nusikaltimų tyrimo ir nagrinėjimo procesą;○ gebėti įvertinti teismo nagrinėjimo privalumus ir trūkumus, sprendžiant konfliktą tarp nusikaltusiojo ir aukos bei visuomenės;○ gebėti surašyti pranešimą apie nusikaltimą;○ gebėti dalyvaujant inscenizacijose bendrauti ir bendradarbiauti su pareigūnais;○ gebėti aiškiai dėstyti mintis apie nusikalstamą veiką;○ gebėti pateikti pasiūlymų, kaip paskatinti žmones (liudytojus, nukentėjusiuosius) aktyviai bendradarbiauti su pareigūnais, tiriančiais nusikalstamas veikas;○ gebėti analizuoti darbo sutarties privalomas sąlygas ir gebėti dėl jų derėtis;○ gebėti kritiškai vertinti nelegalaus darbo (darbo nesudarius darbo sutarties) pasekmes darbuotojui, darbdaviui, valstybei;○ gebėti analizuojant situacijas		
--	---	--	--

	<p>argumentuotai nurodyti savo poziciją dėl galimo darbo ir poilsio režimo pažeidimų, taip pat dėl neteisingo darbo užmokesčio skaičiavimo;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti ir įvertinti individualaus ir kolektyvinio darbo teisių atstovavimo ir gynybos būdų privalumus ir trūkumus; ○ gebėti argumentuoti ir ieškoti kompromiso pokalbio su darbdaviu metu; ○ gebėti palyginti darbo sutarties nutraukimo skirtingais pagrindais tvarką ir pasekmes (įspėjimo terminą, kompensacijos mokėjimą ir kita); ○ gebėti nustatyti, koks sutarties nutraukimas būtų palankiausias darbuotojui, darbdaviui; ○ gebėti analizuojant situacijas teisiniais argumentais pagrįsti savo poziciją dėl darbo sutarties nutraukimo teisėtumo bei atsiskaitymo su darbuotoju tvarkos laikymosi; ○ gebėti kritiškai įvertinti Europos Sąjungos pilietybės teikiamus privalumus; ○ gebėti pateikti siūlymų, kaip ugdyti Europos Sąjungos 		
--	--	--	--

	<p>valstybių (taip pat Lietuvos) gyventojų toleranciją skirtingos tautybės, religijos, rasės atstovams;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išsakyti savo poziciją dėl būtinumo pagrindines žmogaus teises nustatyti tarptautiniuose norminiuose aktuose; ○ gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje; 		
P I L I E T I Š K U M O U G D Y M O	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan; ○ gebėti pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves; ○ gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis; ○ gebėti sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas; ○ gebėti gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus; ○ gebėti prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo; ○ gebėti būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą; ○ gebėti branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio; ○ gebėti nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis; ○ gebėti aktyviai naudotis savo dalyvavimo teise pilietinės visuomenės gyvenime; ○ gebėti kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais: atsakomybe, tolerancija, kritiškumu ir dalyvavimu; ○ gebėti neprarasti savigarbos ir žmogiškojo orumo; ○ gebėti pripažinti kiekvienos kultūros išskirtinumą; ○ gebėti tolerantiškai vertinti kultūrų įvairovę; ○ gebėti gerbti kitą, toleruoti įvairias vertybes ir požiūrius; ○ gebėti prisiimti atsakomybę už taikaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti siekti savarankiškumo; ○ gebėti būti sąžiningiems;

<p>I N T E G R U O J A M O J I P R O G R A M A</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išsipareigoti išlaikyti ir stiprinti Lietuvos valstybingumą; ○ gebėti kritiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę; ○ gebėti atsakingai vykdyti pilietinius išsipareigojimus; ○ gebėti siekti solidarumo ir socialinio teisingumo; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nusiteikti taikiai spręsti konfliktus; 	
	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti laikytis sutartų taisyklių; ○ gebėti pastebėti, jei kas nors pažeidžia mokinio elgesio ir mokyklos arba viešosios tvarkos taisykles, mokinio teises; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sieti etikos klausimus su savo gyvenimo patirtimi ir problemomis; ○ gebėti atpažinti pavojingas situacijas; ○ gebėti elgtis apdairiai; ○ gebėti saugoti save; ○ gebėti taikiai spręsti ginčus; ○ gebėti susitarti; ○ gebėti susilaikyti nuo nemalonių žodžių; ○ gebėti tapti tarpininku ir taikytoju kitiems 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apibūdinti save įvairiais aspektais (išvaizda, pomėgiai, patirtis, artimi žmonės) ir palyginti su kitais; ○ gebėti pastebėti, kiek daug kasdien patiriu gražių ir gerų dalykų; ○ gebėti atpažinti pagrindinius jausmus bei nuotaikas; ○ gebėti mokėti padėti sau ir kitiems išgyvenant neigiamus jausmus (baime,

<p>E T I K A (pra di nis)</p>		<p>konfliktuojant;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kreiptis į kitus pagalbos; ○ gebėti pastebėti, kam reikia paramos, ir padėti; ○ gebėti nurodyti vietos bendruomenės (kaimo, miestelio, apylinkės, miesto) tradicines šventes, žymesnius žmones, įvykius ir vietas; ○ gebėti sukurti pasakojimą apie tradicines šventes, kurias švenčia tauta; ○ gebėti lyginti savo tautos ir kitų Lietuvoje gyvenančių tautų papročius; ○ gebėti išvelgti kitų Lietuvoje gyvenančių tautų išvelgti unikalumą; ○ gebėti ieškoti atsakymų į etikos klausimus; ○ gebėti numatyti, kaip dera arba nedera elgtis remiantis nagrinėjama per etiką pavyzdžiais; ○ gebėti esant ginčytinoms situacijoms stengtis jas spręsti nešališkai ir be pykčio; ○ gebėti pripažinti savo kaltę; ○ gebėti atsiprašyti; ○ gebėti apmąstyti, kokie mano žodžiai ar poelgiai buvo neteisingi ar nemalonūs kitam; ○ gebėti sieti vaiko teises ir pareigas šeimoje; ○ gebėti aktyviai dalyvauti grupės diskusijose ir veikloje; ○ gebėti padėti kitiems; ○ gebėti siekti bendro tikslo ir sutarimo dirbant grupėje; ○ gebėti lyginti Lietuvoje gyvenančias ir kitas tautas; 	<p>liūdesį, pyktį);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti laikytis elementariausių higienos ir sveikos gyvensenos reikalavimų; ○ gebėti palyginti, ko išmokstama mokykloje, o ko – kur nors kitur; ○ gebėti palyginti ko mokausi aš, o ko – kūdikiai ar mano pažįstami suaugusieji; ○ gebėti apmąstyti pirmąją mokymosi patirtį: kas mokykloje patinka arba nepatinka, kas yra lengva, o kas – sunku; ○ gebėti atpažinti elementarius nežodinės kalbos (veido išraiškos, laikysenos) „pranešimus“; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti, ką sako kitas – draugas ar mokytoja; ○ gebėti suprasti kito būseną; ○ gebėti užjausti ar palaikyti; ○ gebėti užmegzti nesavanaudišką draugystę; ○ gebėti pastebėti ir vertinti draugų gerąsias savybes; ○ gebėti priimti draugus kitokius nei aš; ○ gebėti mandagiai bendrauti tiek su suaugusiais, tiek su bendraamžiais; ○ gebėti atpažinti tas savo gyvenimo situacijas, kai vienas būčiau bejėgis; ○ gebėti papasakoti apie savo šeimą; ○ gebėti pavaizduoti, kas sieja šeimos narius (meilė ir pagarba, pagalba vienas kitam, kartu leidžiamas laikas, įsipareigojimai, švenčių tradicijos ir
--	--	--	--

			<p>pan.);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti domėtis savo gimine ir giminystės ryšiais; ○ gebėti papasakoti ką nors iš savo šeimos praeities, kas sieja ją su kitais giminėmis; ○ gebėti papasakoti, kokioms grupėms (klasės, popamokinės veiklos) ir bendruomenėms (mokyklos, vietos) aš priklausau; ○ gebėti papasakoti kas mane su kitais nariais sieja (bendra veikla, bendri pomėgiai, gyvenamoji vieta) ir kaip tai įpareigoja; ○ gebėti įsitraukti į bendrą veiklą; ○ gebėti siekti bendro tikslo; ○ gebėti pažinti kaimynus ir su jais bendrauti; ○ gebėti paaiškinti tokią tautos išmintį, kaip „namai namučiai – nors ir po smilga”; ○ gebėti aptarti, kaip reikia tvarkytis namuose, kad gyventi būtų jauku; ○ gebėti dalyvauti kuriant ir tvarkant klasės bei mokyklos interjerą ir aplinką; ○ gebėti domėtis, stebėtis, gėrėtis aplinka; ○ gebėti saugoti gamtą ir tai, kas sukurta žmogaus; ○ gebėti prisidėti prie aplinkos kūrimo; ○ gebėti skaityti, nagrinėti ir bandyti kurti pasakas ir kitas istorijas; ○ gebėti paaiškinti, kokių savybių
--	--	--	---

			<p>galima pasimokyti iš pasakų veikėjų bei ko moko išgirstos ar perskaitytos istorijos;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apmąstyti vaikystės patirtį; ○ gebėti vertinti savo gerąsias savybes; ○ gebėti ugdytis gero charakterio savybes; ○ gebėti siekti užsibrėžto tikslo. ○ gebėti išvelgti asmeninių sunkumų priežastis ir juos įveikti, ne kaltinant kitus, o klausiant jų patarimo; ○ gebėti papasakoti kylančias mintis, išgyvenimus; ○ gebėti nusiraminti ir pastebėti teigiamus dalykus; ○ gebėti ieškoti teigiamų pavyzdžių ir daryti išvadas iš savo bei kitų patirties; ○ gebėti išvengti pasyvaus rūkymo ir kitų pavojų sveikatai; ○ gebėti atsispirti smalsumui ar kitų siūlymams parūkyti ar paragauti alkoholinių gėrimų; ○ gebėti mandagiai bendrauti: pasisveikinti, atsisveikinti, padėkoti, prašyti ar atsiprašyti, pasveikinti kitą esant progai; vartoti kreipinį „Jūs“ bendraujant su suaugusiu žmogumi; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti, ką sako kitas – mokytojas, klasės draugas ir kt.; ○ gebėti suprasti kito situaciją ar jausmus, jį užjausti, palaikyti.; ○ gebėti pastebėti ir vertinti gerąsias
--	--	--	--

			<p>draugo savybes,;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pripažinti draugo sėkmę; ○ gebėti užjausti kitą dėl nesėkmės ar nuoskaudos; ○ gebėti pastebėti, kokie bendri dalykai sieja artimus žmones šeimoje; ○ gebėti lyginti skirtingas šeimas, jų pasirinktą gyvenimo būdą bei tradicijas; ○ gebėti dalytis patirtimi ir gėrybėmis; ○ gebėti domėtis svarbiais savo tautos praeities ir dabarties gyvenimo įvykiais, tradicijomis, jas puoselėti; ○ gebėti sieti savo svajones su Lietuvos ateitimi; ○ gebėti sutarti su kitos tautybės vaikais; ○ gebėti savo gyvenamojoje vietovėje išvelgti paveldo vertybes: vietas ir žmogaus darbo kūrinius, kuriuos norime išsaugoti; ○ gebėti skirti, ką žinau, o kuo – tikiu; ○ gebėti atpažinti senovės lietuvių ir krikščioniškus religinius simbolius; ○ gebėti išsivaizduoti, kaip dirba įvairių profesijų žmonės mūsų kaime arba mieste, kurių paslaugomis naudojames; ○ gebėti rinkti tautosaką iš įvairių šaltinių; ○ gebėti sieti pasakas ir patarles su savo patirtimi, savais žodžiais jas interpretuoti; ○ gebėti globoti gamtą, gyvūnus,;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti prisidėti prie savo vietovės gamtos apsaugos; ○ gebėti nurodyti džiaugsmo šaltinius, kuriuos teikia gyvenimas.
E T I K A	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atpažinti asmens teisių pažeidimo atvejus; ○ gebėti aktyviai ieškoti pagalbos, kai pažeidžiamos mano ar kito teisės; ○ gebėti argumentuoti, kodėl svarbu būti aktyviu visuomenės piliečiu; ○ gebėti svarstyti teisių, autonomijos ir pareigų visuomenei santykį; ○ gebėti būti pilietiškai aktyviam; ○ gebėti skirti autoritarinės ir demokratinės visuomenės ypatumus; ○ gebėti analizuoti elgesį iš pagarbos ir elgesį, kai reikia paklusti; ○ gebėti analizuoti, kodėl kyla visuomeninių konfliktų ir kokie žinomi šiuolaikiniai jų sprendimo būdai; ○ gebėti kilus konfliktui, pozityviai jį spręsti; ○ gebėti atlikti nesudėtingus pagalbos ir sudėtingesnius darbus, vykdyti užduotis ir įsipareigojimus; ○ gebėti analizuoti, kokiomis 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti svarstyti saviugdos klausimus ir įvertinti savo pažangą – ko išmokau; ○ gebėti analizuoti žmonių elgesį įvairiomis aplinkybėmis ir aiškintis tokio elgesio motyvus; ○ gebėti paaiškinti savo poelgių motyvus; ○ gebėti įvertinti savo mokymosi veiklą, elgesį, rezultatus, nagrinėti sėkmės ir nesėkmės priežastis; ○ gebėti atsisipirti bendraamžių spaudimui; ○ gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių: išklausti vienas kitą ir suprasti kalbėtojo tikslus, nenukrypti nuo temos į asmeninius ginčus, gerbti kito nuomonę, prieiti prie bendrų išvadų ir t. t. ○ gebėti kreiptis pagalbos kilus konfliktams, stengtis taikiai juos spręsti. ○ gebėti aptarti tarpasmeninio santykio problemas; ○ gebėti argumentuoti, kodėl negaliu daryti, ką noriu, bendraudamas su kitu žmogumi; ○ gebėti pozityviai mąstyti ir kalbėti apie kitokios išvaizdos, kultūros, tikėjimo, amžiaus ar lyties žmogų; ○ gebėti atpažinti tinkamą ir netinkamą vartojamą kalbinę raišką; ○ gebėti ieškoti konstruktyvių konfliktų sprendimo būdų; ○ gebėti pagarbiai kalbėti apie kitos lyties asmenis; ○ gebėti pagrįsti, kodėl šeima yra esminė vertybė kiekvienam iš mūsų – ir vaikams, ir 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kelti etikos mokymosi uždavinius; ○ gebėti išvelgti, kuo esu panašus į kitus, o kuo unikalus; ○ gebėti vertinti asmenis remiantis ne vien išvaizda, bet ir jų charakterio savybėmis; ○ gebėti kritiškai apmąstyti populiarius „panelių“ ir „vaikinių“ įvaizdžius; ○ gebėti įveikti nerimą, stresą ir veikti esant apribojimams; ○ gebėti mąstyti ir įvertinti riziką, kokią žalą gali padaryti rūkymas, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas; ○ gebėti lyginti berniukų ir mergaičių požiūrį į šeimą; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių šaltinių apie kitataučius Lietuvoje mokant naudotis IKT priemonėmis; ○ gebėti užmegzti ryšį su vietos kitataučių mokyklos mokiniais; ○ gebėti parengti trumpą pranešimą apie savo klasę arba mokyklą; ○ gebėti analizuoti skurdo ir socialinės atskirties priežastis; ○ gebėti ieškoti būdų, kaip būtų galima padėti savo aplinkos neturtingų šeimų vaikams, našlaičiams, seneliams savo

<p>(pagrindinis)</p>	<p>teisėmis mes naudojamės šeimoje ir mokykloje, kokias pareigas atliekame;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti pamatinius asmens poreikius saugumo, priklausomybės, savigarbos, saviraiškos, prasmės ir tikslų siekimo požiūriu, remiantis savo patirtimi – kuriems iš jų teikiu prioritetą; ○ gebėti sieti savo laisvę su apsisprendimu ir atsakomybe; ○ gebėti numatyti, kokiose situacijose gali pasireikšti mano valios laisvė, o kokiose esu ribojamas; kokiais poelgiais realizuoju savo laisvę arba pasiduodu aplinkos įtakai.; ○ gebėti analizuoti problemas, kurių kyla siekiant lygių galimybių ir teisių.; ○ gebėti atpažinti ir kritiškai vertinti diskriminacijos dėl lyties, amžiaus, etninės priklausomybės ar rasės atvejus; ○ gebėti analizuoti tautinius, rasinius skirtumus, nesutarimų priežastis ir demokratiškai spręsti problema; ○ gebėti kritiškai vertinti prievartos naudojimą; ○ gebėti aptarti demokratinės visuomenės sampratą; 	<p>suaugusiesiems;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti tirti savo bendruomenės ir jos vertybių kilmę, bendravimo tradicijas; ○ gebėti paisyti kalbos normų ir laikytis bendravimo etikos reikalavimų; ○ gebėti sukurti bendras klasės taisykles ir stengtis jų laikytis; ○ gebėti susitarti ir dirbti komandoje; ○ gebėti siekti bendro tikslo ir kompromiso; ○ gebėti derinti savo ir kitų grupės narių nuomonę; ○ gebėti išskirti tik žmogui būdingas savybes; ○ gebėti kelti klausimus apie gyvybės atsiradimą ir įvairovę; ○ gebėti atleisti kalnę; ○ gebėti išvelgti galimus pavojus gyvybei ir siūlyti būdus, kaip išvengti rizikos; ○ gebėti analizuoti žmogaus gyvenimo ir aplinkos ryšį; ○ gebėti skatinti kitus saugoti aplinką, gamtos ir kultūros paveldą savo gyvenamojoje vietovėje; ○ gebėti išvardyti žmonių veiklos padarinius, dėl kurių gali kilti ekologinių problemų dabar arba ateityje; ○ gebėti, dalyvauti sprendžiant su aplinka susijusias problemas ir siūlyti priemonių, kaip tas problemas spręsti; ○ gebėti pripažinti savo klaidas, jų nebijoti, analizuoti tiesos ir klaidos santykį kalboje ir gyvenime; ○ gebėti naudojant IT priemones, parengti pranešimą apie gyvybės stebuklą ir vertę; ○ gebėti pagrįsti nuostatą ginti gyvybę; ○ gebėti tartis arba derėtis dėl įsitikinimų, 	<p>aplinkoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti lyginti, kuo žmogus panašus ir kuo skiriasi nuo kitų gyvų būtybių; ○ gebėti apibūdinti gyvybės atsiradimą ir kūdikio raidą; ○ gebėti, naudojantis įvairiais informacijos šaltiniais, internetu, rinkti informaciją apie pasaulio paveldą ir pasidalyti savo žiniomis su kitais; ○ gebėti kelti etikos mokymosi ir saviugdų uždavinius, įvertinti savo pažangą – ko išmokau; ○ gebėti analizuoti savo fizinius ir dvasinius pokyčius, suprasti brendimo ypatumus kaip laikinus ir valdyti jų sukeltas emocijas; ○ gebėti ieškoti fizinių ir dvasinių poreikių dermės ir nepasiduoti neigiamoms emocijoms; ○ gebėti svajoti ir fantazuoti; ○ gebėti svarstyti gyvenimo prasmės klausimus; <p>gebėti įvertinti savo mokymosi sėkmę ir svajonių išsipildymo galimybes;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti praktikuoti sveiką gyvenseną, numatyti žalingų įpročių padarinius; ○ gebėti užmegzti ryšį su kitu ir jį palaikyti; ○ gebėti bendrauti realioje ir virtualioje aplinkoje naudojantis interneto paslaugomis; ○ gebėti skirti bendravimą su bendraamžiu nuo bendravimo su
-----------------------------	---	--	---

<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti svarstyti moralumo sampratą pilietinėje visuomenėje; ○ gebėti kelti probleminius klausimus apie politikos ir etikos principų derinimą; ○ gebėti svarstyti, kodėl svarbu atskirti asmeninius ir viešuosius interesus; ○ gebėti analizuoti grėsmės gyvybei ir jos išsaugojimo problemas, turėti savo nuomonę apie abortus, eutanaziją, žalingus įpročius; ○ gebėti argumentuotai ginti prigimtine žmogaus teisę į gyvybę; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ sprendimų, pateikti savo argumentus ir išklaudyti kitą; ○ gebėti įvertinti savo kaltę dėl kito nelaimės ir ją pripažinti; ○ gebėti išsakyti savo nuomonę įvairiais klausimais žodžiu ir raštu, argumentuoti ją, nebijoti jos keisti, jei atsiranda naujų argumentų; ○ vengti mąstymo stereotipų, turėti ir ginti savo požiūrį, vertybes ir nuostatas; ○ gebėti rūpintis santarve ir prisidėti prie jos kūrimo; ○ gebėti skirti savo tautos ypatumus, vertinti jos praeities žygdarbius, puoselėti idealus, gerbti simbolius; ○ gebėti gerbti kitatautį, esantį toje pačioje klasėje, suvokti jo tautos simbolius ir istorinį kontekstą; ○ gebėti domėtis šiuolaikinių informacijos priemonių naujovėmis, mokėti pasirinkti informaciją; ○ gebėti kultūringai elgtis internete; ○ gebėti analizuoti ir kritiškai vertinti žiniasklaidos pateikiamą informaciją, reklamas; ○ gebėti spręsti pasirinkimo dilemas, svarstyti alternatyvas; ○ gebėti išvelgti sąžinės sąsajas su vertybėmis; ○ gebėti analizuoti savo vertybines nuostatas ir jų kaitą, šios kaitos priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti sąžinės reikšmę moraliniam gyvenimui; ○ gebėti lyginti įvairius autoritetus (formalius ir neformalius), analizuoti jų įtaką (teigiamą ar neigiamą) savo gyvenime; ○ gebėti tirti savo tautos vertybių kilmę ir tapatybės pokyčius; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ vyresniu ar oficialiu asmeniu; ○ gebėti dalytis ne tik mintimis, bet ir daiktais; ○ gebėti saugoti draugo paslaptį ir ginti bendrus idealus; ○ gebėti rodyti pagarbą šeimos nariams, rūpintis jais, vertinti šeimos nepamainomą genetinį ryšį, taikiai spręsti kylančius konfliktus; ○ gebėti aktyviai dalyvauti bendroje klasės veikloje; ○ gebėti lyginti, kuo skiriasi religinė bendruomenė nuo pasaulietinės bendruomenės; ○ gebėti kurti individualiai ir dalyvaujant kūrybiniuose projektuose, suprasti savo ir kitų kultūrų paveldo reikšmę, žinoti didžiausius kultūros paminklus; ○ gebėti skirti kultūrą nuo civilizacijos; ○ gebėti saugoti išsigytą daiktą, jį naudoti pagal paskirtį; ○ gebėti dalytis turima nuosavybe su kitais; ○ gebėti apsiriboti būtiniais daiktais, nesiekti jų pertekliaus; ○ gebėti suprasti, kokios svarbios yra dvasinės vertybės ir jų siekti; ○ gebėti suprasti gamtos reikšmę ir vertę; ○ gebėti diskutuoti apie ekologines problemas; ○ gebėti kelti tapatumo paieškos problemas, nurodyti būdus, kaip jas spręsti; ○ gebėti svarstyti savo galimybes ir
--	---	---

		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti moraliniu požiūriu įvertinti istorinių asmenybių veiklą ir atsakomybę įvairiose situacijose; 	<ul style="list-style-type: none"> idealus; ○ gebėti apmąstyti savo pastangas būti pripažintam tarp kitų ir būti autoritetu kitiems; ○ gebėti argumentuoti autoriteto pasirinkimą, nurodyti jo vertinimo kriterijus; ○ gebėti kelti ir apmąstyti savęs įprasminimo klausimą profesinės veiklos srityje; ○ gebėti adekvačiai suvokti savo galimybes ir norų ribas, juos derinti; ○ gebėti numatyti galimos profesinės veiklos perspektyvas, įvertinti alternatyvas; ○ gebėti pozityviai vertinti vienatvę kaip žmogaus egzistencinę ir kartais pasirinktą būseną.; ○ gebėti analizuoti vienišumo priežastis, ieškoti išeities iš šios būsenos; ○ gebėti pasiūlyti konstruktyvių netekties skausmo įveikimo būdų; ○ gebėti užmegzti draugystę, stengtis kuo ilgiau ją išsaugoti, palankiai vertinti draugą net tokiu atveju, jeigu požiūris, interesai skiriasi nuo manųjų; ○ gebėti išsiaiškinti draugų lūkesčius, analizuoti skirtingus vaikinų ir merginų požiūrius į draugystę, partnerystę; ○ gebėti įvertinti bendravimo internete priemonių teikiamas galimybes – naudą ir grėsmes; ○ gebėti atpažinti su lytiškumu susijusius
--	--	---	--

			<p>mąstymo stereotipus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti asmeninius tarpusavio santykius, norima linkme juos keisti; ○ gebėti pagarbiai bendrauti su kitos lyties bendraamžiais; ○ gebėti skirti meilę kitam asmeniui nuo seksualinio potraukio ir priekabiavimo; ○ gebėti analizuoti įvairias meilės sampratas: meilę kaip simpatiją, draugystę, išrinktą meilę kaip santuokinę ištikimybę ir atsakomybę kitam; ○ gebėti analizuoti skirtingus gyvenimo sampratų pasaulėžiūros pagrindus; ○ gebėti analizuoti skirtingas religines tradicijas, jų deklaruojamas vertybes; ○ gebėti formuluoti ir pagrįsti savo individualų požiūrį į populiariąją kultūrą; ○ gebėti ieškoti moralių būdų, kaip spręsti šiuolaikines vartojimo kultūros problemas
<p>E T I K A (vidurinis) (bendroji)</p>		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti savo gyvenimą grįsti sąžine, suvokti atsakomybę už pasirinktas dorines nuostatas; ○ gebėti puoselėti pagarbą kiekvienam žmogui, solidarumu, teisingumu ir gerumu grįsti savo santykius su kitais žmonėmis bei jais rūpintis; ○ gebėti savo gyvenimą grįsti sąžine, suvokti atsakomybę už pasirinktas dorines nuostatas; ○ gebėti puoselėti pagarbą kiekvienam žmogui, solidarumu, teisingumu ir gerumu grįsti savo santykius su kitais žmonėmis bei jais rūpintis; ○ gebėti reflektuoti ir kritiškai mąstyti; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pažinti ir gerbti save; gebėti suvokti savo asmens nelygstamą vertingumą; tikėti savo galiomis ir galimybe bei būtinybe nuolat tobulėti; ○ gebėti branginti gamtą ir ja rūpintis; gebėti būti atviru tikrovės kaitai, naujas galimybes ir problemas atveriančiame gyvenime sąmoningai ir atsakingai rinktis požiūrį, poziciją ar elgseną, taisyti padarytas klaidas; ○ gebėti pajusti autentišką santykį su

		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti dalyvauti dialoge ir poliloge apmąstant savo mintis; ○ gebėti spręsti etines bei religines problemas, vadovaujantis ne vien asmenine patirtimi, bet ir taikant įvairias teorijas bei žmonių sukauptą patirtį; 	<p>pasauliu;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suprasti bei interpretuoti filosofinės etikos bei religinius tekstus, samprotauti žodžiu ir raštu; gebėti skatinant vertybinį ir egzistencinį jos apsisprendimą; gebėti siekti darnos su savimi ir kitais; ○ gebėti gyventi kintančioje, įvairialypėje, pliuralistinėje visuomenėje, suderinančią atvirumą kitiems žmonėms ir išsaugančią savo tapatybę
F I L O S O F I N Ė E T I K A (vidurinis)		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pripažinti moralumo vertę; ○ gebėti kritiškai vertinti redukcines moralės sampratas; ○ gebėti prisiimti etinę pareigą elgtis moraliai ir atsakomybę už laisvus savo pasirinkimus ir veiksmus; ○ gebėti siekti dialogo; ○ gebėti geranoriškai išklaudyti; ○ gebėti suprasti ir gerbti pašnekovą, dialogo partnerį; ○ gebėti kurti draugišką santykį su kitu; ○ gebėti prisiimti pareigą ir atsakomybę savo artimajam, draugu; ○ gebėti būti tolerantiškam socialiniams, kultūriniais, religiniams ir kt. žmonių skirtumams; ○ gebėti kritiškai vertinti stereotipus ir bet kokius žmogaus orumo ir teisių pažeidimo, diskriminacijos atvejus; ○ gebėti domėtis filosofija kaip galimybe siekti dorybės ir išminties; ○ gebėti pripažinti filosofų iškeltų žmogaus asmens 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti geriau pažinti save; ○ gebėti autentiškoje egzistencinėje patirtyje išvelgti savęs tobulinimo galimybę; ○ gebėti atjausti kitą ir atleisti jam suklydus; ○ gebėti suprasti, jog atleidimas ir atjauta padeda išsiskleisti žmogiškumui ir įveikti vienatvę; ○ gebėti ieškoti savojo pašaukimo ir gyvenimo prasmės filosofiskai apmąstant žmogaus egzistenciją; ○ gebėti pagrįsti gyvenimo vertę ir etinės laikysenos svarbą patyrus egzistencinį nerimą, ribines situacijas; ○ gebėti konstruktyviai mąstyti apie laimę, meilę, kūrybą, tikėjimą, išmintį, laisvę ir kitas vertybes kaip gyvenimo įprasminimo galimybes;

		<p>orumo ir laisvės, moralės ir sąžinės autonomijos, prigimtinių teisių, lygių galimybių, teisingumo principų svarbą demokratinėje visuomenėje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti siekti darnos; ○ gebėti neprimesti kitiems savo nuostatų; ○ gebėti priimti vertybių, pasaulėžiūrų ir moralės koncepcijų įvairovę; ○ gebėti derinti idėjas ir mokytis diskurso keliu siekti bendrų susitarimų; 	
<p>P R O F E S I N Ė E T I K A</p> <p>(vidurinis)</p>		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kompetentingai „ginti“ savo poziciją; ○ gebėti atskirti lyderystės ir valdžios galias; ○ gebėti identifikuoti organizacijos etinės kultūros charakteristikas; ○ gebėti pasirinkti etinių konfliktų sprendimo būdus; ○ gebėti skirti valdžią ir etinio autoriteto galią; ○ gebėti pasinaudoti demokratinėse visuomenėse egzistuojančiomis profesinės etikos infrastruktūros priemonėmis; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvaldyti būtinus kompetentingam profesinių etinių problemų supratimui ir analizei; ○ gebėti įvaldyti intelektinius įrankius ir priemones, kurių dėka tampa įmanomas profesinės etikos problemų artikuliacijimas; ○ gebėti analizuoti istoriškai besikeičiantį požiūrį į profesinę veiklą; ○ gebėti analizuoti vertybines profesinės etikos nuostatas ir jų įtaką dalykinei veiklai; ○ gebėti pagrįsti savo supratimą, ką reiškia būti garbingu profesionalu; ○ gebėti subalansuoti savo galimybes ir norus; ○ gebėti analizuoti skirtingų profesinės etikos principų filosofinius pagrindus ir jų taikymo dalykinėje veikloje ypatybes; ○ gebėti racionaliai modeliuoti sisteminę organizacijos etiško elgesio dimensiją;

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti demonstruoti atsparumą negatyviam organizacijos (o juk tai gali būti ir klasės mokinių kolektyvas) „spaudimui“; ○ gebėti būti atviri kitoms kultūrinėms tradicijoms;
		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti šeimos instituciją kultūros, valstybės ir visuomenės kontekste; ○ gebėti aptarti valstybinės šeimos politikos ir šeimos etikos sąsajas; ○ gebėti prisiimti išsipareigojimus ir atsakomybę; ○ gebėti argumentuotai aptarti santuokos, kaip teisinio šeimos kūrimo pagrindo ir kaip kultūrinio idealo, asmeninio ir visuomeninio lūkesčio, temas; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ išmanyti pagrindines metodologines ir teorines šeimos etikos nuostatas; ○ gebėti pritaikyti metodologines ir teorines šeimos etikos nuostatas analizuojant praktines šeimos problemas; ○ gebėti svarstyti ir interpretuoti įvairias šeimos sampratas; ○ gebėti suprasti šeimos formų įvairovę; ○ gebėti diskutuoti, kas yra tradicinė lietuvių šeima; ○ gebėti aptarti ir kritiškai vertinti tradicinės lietuvių šeimos bruožus; ○ gebėti argumentuoti, kodėl šeima yra vertybė; ○ gebėti formuluoti ir pagrįsti savo individualų požiūrį į šeimos instituciją; ○ gebėti sąmoningai suvokti šeimos kūrimo svarbą; ○ gebėti svarstyti, ar visi santuokos motyvai yra vienodai brandūs ir moralūs; ○ gebėti diskutuoti, ar santuoka tikrai yra pradinis šeimos kūrimo taškas; ○ gebėti, remiantis mokslo, literatūros ir meno pavyzdžiais, analizuoti ir

<p>E I M O S</p> <p>E T I K A</p> <p>durinis)</p>			<p>paaiškinti draugytės, meilės, intymumo, ištikimybės, įsipareigojimo ir kt. vertybes;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aptarti masinės informacijos priemonėse pateikiamus meilės modelius; ○ gebėti palyginti aistros ir draugystės meilėje dimensijas; ○ gebėti aptarti ir įvertinti šeimos funkcijas šeimos narių poreikių tenkinimo ir vaidmenų atlikimo aspektais; ○ gebėti aptarti reprodukcinę ir ugdomąją šeimos funkcijas; ○ gebėti aptarti ir įvertinti šeimos funkcijas šeimos narių poreikių tenkinimo ir vaidmenų atlikimo aspektais; ○ gebėti apsvarstyti, kodėl žmonės nori turėti vaikų; ○ gebėti paaiškinti sąmoningos motinystės ir tėvystės svarbą; ○ gebėti analizuoti motinystės ir tėvystės įvaizdžius; ○ gebėti palyginti tėvystės įvaizdžius su realiais tėvų vaidmenimis; ○ gebėti diskutuoti temomis „Laiminga motinystė“, „Tėvystė veža“, „Pamotė – ragana“ ir pan; ○ gebėti paaiškinti ūkinę ir ekonominę šeimos funkcijas; ○ gebėti aptarti materialinių gėrybių įtaką šeimos gyvenimui; ○ gebėti svarstyti darbštumo,
---	--	--	---

			<p>tvarkingumo, taupumo, rūpinimosi ir pagalbos buityje aspektus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti ir kritiškai įvertinti šeimos narių vaidmenis ir pareigų pasidalijimą; ○ gebėti aptarti simetrinį ir nesimetrinį šeimos modelius; ○ gebėti aptarti komunikacinę šeimos funkciją; ○ gebėti aptarti pripažinimo, savigarbos, psichologinio palaikymo ir saugumo poreikių tenkinimą šeimoje; ○ gebėti analizuoti vyro ir moters, tėvų ir vaikų santykius, jų įtaką darniam šeimos funkcionavimui; ○ gebėti aptarti santykius su seneliais, kaip istorinės atminties ir kultūrinės patirties perteikėjais; ○ gebėti diskutuoti, ar kartų konfliktas neišvengiamas; ○ gebėti kurti ir plėtoti artimus ir darnius santykius su visais šeimos nariais; ○ gebėti paaiškinti rekreacinę šeimos funkciją; ○ gebėti analizuoti šeimos gyvenimą kasdienybės ir šventės kontekste; ○ gebėti sukurti šventę sau ir savo artimiesiems; ○ gebėti pasvarstyti, ar rutina yra „santykių žudikė“ ar tam tikras saugumo ir pastovumo garantas; ○ gebėti analizuoti šeimos disfunkcionalumo priežastis ir pasekmes;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti ir interpretuoti šeimos deinstitutionalizacijos priežastis ir pasekmes; ○ gebėti svarstyti individualizacijos ir emancipacijos klausimus; ○ gebėti aptarti ribines šeimos formas (tos pačios lyties asmenų šeimos, komunos, kohabitacija ir t.t.); ○ gebėti diskutuoti, ar gyvenimas kartu nesusituokus yra nuodėmė / alternatyva / norma; ○ gebėti palyginti požiūrius į santuokos nutraukimą ir pakartotines santuokas įvairiose šalyse; ○ gebėti aptarti skyrybų skaičiaus augimą Lietuvoje; ○ gebėti aptarti gimstamumo mažėjimą; ○ gebėti analizuoti nėštumo nutraukimo, bevaikystės, dirbtinio apvaisinimo ir kt. problemas; ○ gebėti įvertinti ir interpretuoti teiginį „Lietuvių tauta - nykstanti tauta“ ; ○ gebėti diskutuoti apie atotolio (transnacionalines) šeimas;
		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti prisiimti atsakomybę; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti naudoti klasikinio ir šiuolaikinio meninio kino, dokumentinio ir animacinio kino kūrinius etikos normoms ir moralės problemoms paaiškinti ; ○ gebėti svarstyti žmogaus duočių: kūno ir sielos reikšmę bei dermę, remiantis kino menu; ○ gebėti svarstyti fizinio ir dvasinio

<p>E T I K A</p> <p>I R</p> <p>K I N A S</p> <p>(vidurinis)</p>			<p>(intelektualiai ir emociškai kilnaus) gyvenimo trajektorijas, reflektuojant kine pateikiamų personažų dvasines ir fizines būsenas, sprendžiamas problemas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti vienatvės sukeltas negatyvias emocijas ir padarinius; ○ gebėti ieškoti būdų išvengti vienatvės arba ją transformuoti į asmeninę ir visuomeninę veiklą, savęs supratimą ir įsiprasminimą; ○ gebėti vertinti kino meną, galintį subtiliai išreikšti vienatvės liūdnąją ir linksnąją ar depresyviają ir kūrybingąją puses; ○ gebėti analizuoti kančios fenomeną, jos pavyzdžius kino klasikoje ir populiariajame kine; ○ gebėti vertinti gyvenimą, remiantis kino analize; ○ gebėti išvelgti ir paaiškinti gyvenimo prasmę kasdienėje ir nekasdienėje aplinkoje; ○ gebėti pagarbiai komunikuoti su artimu ir svetimu žmogumi; ○ gebėti analizuoti vyro ir moters santykių problemas, remiantis lyčių ypatumais ir jų perteikimu kino kalba; ○ gebėti analizuoti pavydo ir neapykantos kilnę, prigimtį ir jų raišką kino mene; ○ gebėti pripažinti savo kaltę ir atleisti; ○ gebėti analizuoti atleidimo problematiką sakraliajame ir
--	--	--	---

			<p>pasaulietiniame kino mene (dokumentiniame ir meniniame);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti tėvų – vaikų problemas šiuolaikinėje visuomenėje, remiantis kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti gerbti tėvus; ○ gebėti suprasti nepamainomą biologinį ryšį su tėvais; ○ gebėti gerbti socialinius tėvus; ○ gebėti visais atvejais taikiai spręsti išskylančias problemas; ○ gebėti analizuoti laisvės sampratą remiantis filosofų ir kino meno bei dokumentikos pavyzdžiais; gebėti kovoti dėl laisvės ir dalintis ja su kitais; ○ gebėti svarstyti laimės sampratą, remiantis kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti interpretuoti ir diskutuoti kaltės ir atsakomybės temą, remiantis filosofų bei kino meno pavyzdžiais; ○ gebėti svarstyti išminties vietą šiuolaikinėje visuomenėje; ○ gebėti analizuoti ir interpretuoti žaidimų ir pramogų vietą žmogaus gyvenime, kaip jie keičia gyvenimo stilių; ○ gebėti pasirinkti tinkamą laisvalaikio praleidimo formą; ○ gebėti, remiantis kinu, interpretuoti etikos problemas žiniasklaidoje; ○ gebėti atpažinti šališkus pranešimus; ○ gebėti kurti nešališkus pranešimus; ○ gebėti diskutuoti apie gamtos reikšmę ir vertę šiuolaikinių technologijų
--	--	--	--

			įsigalėjimo kontekste; <ul style="list-style-type: none"> o gebėti diskutuoti apie ekologines problemas darnios plėtros perspektyvoj;
K A T A L I K Ū T		<ul style="list-style-type: none"> o gebėti suvokti, kodėl reikalinga bendruomenė; o gebėti vertinti savo poelgius atsižvelgiant į Aukso taisyklę ir Dekalogą; 	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti sieti tikėjimo klausimus su savo konkrečia patirtimi; o gebėti grožėtis gamta; o gebėti saugoti Dievo kūrinį; o gebėti aptarti kūną ir sielą; o gebėti dėkoti Dievui už gyvybę ir gyvenimą; o gebėti prašyti Dievo ir žmonių pagalbos sau ir kitiems; o gebėti numatyti būdus, kaip saugoti sveikatą, ir stebėti savijautą; o gebėti katalikiškai pasisveikinti, atsisveikinti, mandagiai paprašyti, padėkoti, pasveikinti švenčių proga; o gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti kitus; o gebėti pabūti tyloje; o gebėti išgirsti, ką mums sako sąžinė; o gebėti pastebėti kitų geras savybes ir džiaugtis jomis; o gebėti pasakoti apie savo šeimos gyvenimo įvykius, tradicijas; o gebėti dėkingai priimti pagalbą; o gebėti noriai padėti kitiems; o gebėti laikytis grupės susitarimų, klasės ir mokyklos tvarkos; o gebėti pagarbiai klausytis Šventojo Rašto skaitymo;

I K Y B A (pradinis)			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti dėkoti Dievui už Jo žodį; o gebėti siekti padėti kitiems ir tuo stengtis būti panašiam į Jėzų; o gebėti melstis Švenčiausiosios Trejybės garbinimo malda; o gebėti rengtis religinėms šventėms ir jas švęsti; o gebėti būti bažnyčioje; o gebėti deramai elgtis Bažnyčioje; o gebėti dalyvauti parapijos gyvenime; o gebėti palyginti, kuo esu panašus ir kuo skiriuosi nuo kitų; o gebėti pastebėti kuo esame Dievo ypatingai apdovanoti; o gebėti daryti Kryžiaus ženklą ir bendrai pasimelsti; o gebėti džiaugtis naujai išmoktais dalykais, žiniomis apie Dievą; o gebėti kelti klausimus apie tikėjimą ir dorą; o gebėti pastebėti Dievo veikimo būdus pasaulyje; o gebėti paaiškinti, kas mums teikia laimę ir džiaugsmą; o gebėti skirti žinojimą ir tikėjimą; o gebėti pasidalyti kančios patirtimi; o gebėti užjausti kenčiantįjį ir jį paguosti; o gebėti pagarbiai sveikintis, kreiptis, prašyti, dėkoti, atsisveikinti; o gebėti atidžiai ir nepertraukiant išklaudyti kitus; o gebėti vertinti savo žodžius ir poelgius pagal Aukso taisyklę; o gebėti pastebėti ir vertinti kitų gerąsias
--	--	--	--

			<p>savybes;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti nurodyti, kaip laikytis Didžiojo Meilės įsakymo; o gebėti puoselėti šeimos, tautos vertybes; o gebėti lyginti mūsų tautos ir kitų tautų papročius ir išvelgti bendrumus; o gebėti atpažinti didžiųjų pasaulio religijų ženklus ir simbolius; o gebėti lyginti Šventąjį Raštą su kitomis knygomis; o gebėti paaiškinti, kaip tikėjimo protėviai atsiliepė į Dievo kvietimą, ir nurodyti, ko mes mokomės iš jų; o gebėti susirasti reikiamas Naujojo Testamento vietas pagal pateiktas nuorodas; o gebėti skaityti ir apmąstyti Šventojo Rašto ištraukas, kurios skaitomos tos savaitės liturgijoje; o gebėti suprasti liturgijos sąvoką; o gebėti pastebėti ir nusakyti liturginių laikotarpių ir švenčių ženklus; o gebėti pastebėti, kas krikščionis vienija; o gebėti pasiruošti šventimui, švęsti sekmadienį, branginti Eucharistiją; o gebėti nusakyti ir puoselėti savo gerąsias savybes; o gebėti susikaupti ir klausytis Dievo tyloje; o gebėti papasakoti, kaip galima stiprinti draugystę su Dievu ir artimaisiais; o gebėti atsiprašyti už klaidas ar nederamus poelgius; o gebėti užrašyti asmeninę maldą; o gebėti pagrindines katalikų maldas.
--	--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti ir vertinti poelgius pagal sąžinę ir Dekalogą; ○ gebėti analizuoti tolerancijos svarbą, jos ribas bendraujant su kitų pažiūrų žmonėmis; ○ gebėti analizuoti abortų, eutanazijos, savižudybės problemas ir būdus jas įveikti; ○ gebėti siekti laisvę rinktis suvokiant, kad esi atsakingas už savo poelgius; ○ gebėti vertinti vienokį ar kitokį savo pasirinkimą ir elgesį vadovaujantis sąžinę; ○ gebėti suvokti savo ryšį su visuomene ir tauta; ○ gebėti analizuoti smurto priežastis ir pasekmes; ○ gebėti siūlyti būdus, kaip sumažinti smurtą mūsų aplinkoje; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti kelti aktualius klausimus ir mokymosi tikslus; ○ gebėti apmąstyti, kada patiriame laimę; ○ gebėti apmąstyti, kaip jaučiamės, kai darome gera.; ○ gebėti dėkoti Kūrėjui už gyvybę; ○ gebėti padėti ligoniams – juos lankyti, pagosti; ○ gebėti saugoti ir puošti aplinką; ○ gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių; ○ gebėti suformuluoti diskusijos išvadas; ○ gebėti eškoti pozityvių konflikto sprendimo būdų; ○ gebėti puoselėti draugystę, gebėti parodyti draugiškumą; ○ gebėti domėtis šeimos genealogija; ○ gebėti apmąstyti, kaip IV Dievo įsakymas stiprina santarvę ir darną; ○ gebėti deramai bendrauti su suaugusiais: kreiptis, paprašyti, padėkoti, melstis už juos; ○ gebėti aptarti tradicijų vietą mokinių gyvenime; ○ gebėti tolerantiškai bendrauti su „kitokiais“ ir apmąstyti savo tikėjimą; ○ gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas.; ○ gebėti išryškinti krikščionybės
--	--	--	---

**K
A
T
A
L
I
K
Ū**

**T
I
K
Y
B
A**

(pagrindinis
)

vertingumą;

- gebėti skaityti Šventąjį Raštą ir taikyti jo tiesas savo gyvenime;
- gebėti skaityti Senąjį Testamentą ir papasakoti, kaip Dievas veikia per išrinktąją tautą seniau ir kaip veikia mūsų dienomis;
- gebėti lyginti kelių evangelijų pasakojimus, kaip Jėzus bendrauja su žmonėmis;
- gebėti apmąstyti savo santykį su Jėzumi;
- gebėti švęsti sekmadienį su Dievu;
- gebėti suprasti Šventojo Rašto paskirtį;
- gebėti lyginti Dekalogą su Kalno pamokslu;
- gebėti apmąstyti savo elgesį, veiksmus tikėjimo požiūriu;
- gebėti analizuoti Dievo įvaizdžius ir mūsų amžiaus stabus;
- gebėti taikyti Dievo įsakymus savo gyvenimo praktikoje;
- gebėti svarstyti, kaip vertybės, požiūriai lemia mūsų elgesį ir santykius;
- gebėti analizuoti, kaip puoselėti teisingumą, sąžiningumą mūsų gyvenime;
- gebėti dalyvauti labdaringoje veikloje;
- gebėti susieti sakramentus su Jėzaus veikla Naujojo Testamento laikais ir su konkrečiu mūsų gyvenimu.;

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aptarti maldos ir sakramentų reikalingumą žmogui; ○ gebėti išvelgti, kuo esu unikalus, kokias dovanas esu gavęs iš Dievo; ○ gebėti įvertinti Dievo mums teikiamą laisvę ir galimybes; ○ gebėti aptarti nuodėmės pasekmes ir susitaikymo su savimi, kitais ir Dievu svarbą; ○ gebėti analizuoti individualios ir bendruomeninės maldos tikslingumą, skirtumus; ○ gebėti apmąstyti, kaip malda man padeda keistis, nurimti, augti gerume; ○ gebėti paaiškinti ir kritiškai įvertinti, kokią įtaką man daro aplinka, kaip reiškiasi mano paties saviugda ir Dievo dovanoti gabumai; ○ gebėti rinktis gėrį ir tvirtai pasakyti „ne“ blogiui; ○ gebėti pagrįsti valingumo ir savarankiškumo svarbą; ○ gebėti pagrįsti Dievo pagalbos galimumą krizinėse situacijose; ○ gebėti rūpintis kitais ir kurti grupės santarvę; ○ gebėti analizuoti tikėjimo pakaitalų žalą; ○ gebėti analizuoti blogio ir kančios priežastis, mūsų reakcijas į juos, galimas išeitis; ○ gebėti branginti ir stiprinti pozityvius santykius su žmonėmis; ○ gebėti .svarstyti ir vertinti įvairius
--	--	--	---

			<p>požiūrius į kūną;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti puoselėti savo ir kitų žmonių diskretiškumą; ○ gebėti analizuoti požiūrius į šeimą šiandienėje visuomenėje, vadovaujantis Bažnyčios mokymu; ○ gebėti analizuoti kartų konfliktų priežastis; ○ gebėti rasti būdų kartų sutarimui; ○ gebėti analizuoti technologijų įtaką bendrystei; ○ gebėti teikti konstruktyvius siūlymus, kaip gerinti autentiškus santykius; ○ gebėti apibūdinti dėkingumo Dievui ir žmonėms pagrįstumą; ○ gebėti analizuoti blogio apraiškas ir siūlyti būdus, kaip jas nugalėti; ○ gebėti skaityti evangelinius pasakojimus; ○ gebėti svarstyti, kaip Jėzus elgtųsi mūsų gyvenimo situacijose; ○ gebėti rasti meilės ir įsimylėjimo skirtumus; ○ gebėti aptarti apgaulės pavyzdžius; ○ gebėti dalyvauti gerumo akcijose; ○ gebėti analizuoti Šventosios Dvasios dovanų aktualumą mums; ○ gebėti aptarti Bažnyčios tradicijos svarbą tikinčiųjų bendruomenei; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą gerbiant žmogų; ○ gebėti išvelgti Katalikų bažnyčios ekumenizmo ir dialogo su kitomis
--	--	--	---

			<p>religijomis pastangas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti svarstyti Dievo siūlomą gyvenimo kelią kaip misiją; ○ gebėti apmąstyti ir vertinti savo tapatybę, gyvenimo kryptį; ○ gebėti svarstyti švč. Mergelės Marijos tikėjimą ir jos misiją; ○ gebėti analizuoti nesavanaudiškos meilės svarbą žmogui; ○ gebėti apmąstyti kelius šventumo link; ○ gebėti analizuoti džiaugsmo vertę; ○ gebėti analizuoti džiaugsmo priešastis ir nevilties ženklus; ○ gebėti analizuoti religinius ženklus; ○ gebėti analizuoti maldos reikšmę žmogaus gyvenime; ○ gebėti svarstyti, kodėl lytiškumą reikia suprasti kaip dovana; ○ gebėti kelti egzistencinius klausimus; ○ gebėti aptarti gyvenimo įprasminimo galimybes; ○ gebėti suvokti laiko įprasminimo būdus; ○ gebėti prasmingai planuoti savo laiką; ○ gebėti pasirinkti tinkamus laisvalaikio leidimo būdus; ○ gebėti analizuoti įvairius globalių problemų aspektus; ○ gebėti analizuoti bendrystės ir vienatvės vertę.; ○ gebėti pastebėti ir paremti vienišus žmones;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti problemas, kurių kyla įvairiai interpretuojant lyčių teises, lygybę, santykius, vaidmenis; ○ gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai; ○ gebėti ieškoti būdų, kaip jas įveikti.; ○ gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu, Bažnyčios mokymu ir gyvenimo patirtimi; ○ gebėti analizuoti šiuolaikinio dvasingumo apraiškas krikščioniškuoju požiūriu; ○ gebėti aptarti žmogaus ir pasaulio kilmę bei paskirtį pagal Šventąjį Raštą; ○ gebėti pagal Šventojo Rašto istorijas nagrinėti blogio ir nuodėmės kilmę; ○ gebėti nurodyti blogio ir nuodėmės įveikimo kelius Dievo meilės ir gailestingumo dėka; ○ gebėti apmąstyti asmens laisvės ir įsipareigojimus pačiam sau, visuomenei ir Dievui; ○ gebėti svarstyti kelius šventumo link dabartiniais laikais; ○ gebėti svarstyti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje; ○ gebėti pastebėti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime; ○ gebėti analizuoti galimus pašaukimus pagal Bažnyčios mokymą; ○ gebėti apmąstyti savo pašaukimą ir
--	--	--	--

			<p>galimybes;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti sakramentų paskirtį; ○ gebėti svarstyti solidarumą ir būtinumą dalytis Dievo duotomis gėrybėmis; ○ gebėti svarstyti savo idealus ir galimybes; ○ gebėti išvardyti mūsų patiriamus Dievo globos ženklus; ○ gebėti klausytis Dievo balso; ○ gebėti apmąstyti maldos patirtis; ○ gebėti rasti laiko maldai.
	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti vadovautis teisingumo, tolerancijos principais visuomenės gyvenime; ○ gebėti gerbti žmogaus religinius įsitikinimus; ○ gebėti gerbti kitų tautybių ir kitų religijų asmenis; ○ gebėti siekti socialinio teisingumo ir jį ginti; ○ gebėti savyje bei savo aplinkoje įveikti grubumo, agresijos, patyčių, smurto tendencijas; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti gerbti žmogų ir jo gyvenimą; ○ gebėti jausti atsakomybę dėl tautos kultūros ir žmonių veiklos; ○ gebėti suvokti kultūrinių ir dvasinių vertybių vietą žmogaus gyvenime; <p>gebėti toleruoti skirtingas religines tradicijas puoselėjant savąjį tikėjimą</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti religinio moralės pamato svarbą; ○ gebėti siekti pagarbaus santykio su kitokia samprata turinčiu asmeniu; ○ gebėti nebijoti liudyti savo religinę patirtį; ○ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atsakingai siekti gyvenimo tikslų; ○ gebėti suvokti gyvenimo vertingumą; ○ gebėti suprasti vertybių paskirtį; ○ gebėti suvokti Santuokos ir šeimos vertę; ○ gebėti pripažinti kitų religijų tikinčiųjų dvasinę patirtį; ○ gebėti gerbti Šventąjį Raštą ir kitų religijų šventąsias knygas; ○ gebėti suvokti Jėzaus Kristaus unikalumą ir aktualumą; ○ gebėti siekti giliau pažinti save; ○ gebėti pripažinti Dievo buvimą savyje; ○ gebėti vadovautis egzistenciniu apsisprendimu būti kilniu žmogumi; ○ gebėti suvokti savo ir kiekvieno asmens unikalumą bei reikšmingumą; manęs/mūsų reikia Dievui ir

K
A
T
A
L
I
K
Ū

T
I
K
Y
B
A

(vidurinis)

- pasauliui;
- gebėti giliau pažinti Kristų ir jį pasirinkti kaip sektiną pavyzdį bei realų pagalbininką;
- gebėti ugdytis krikščionišką viltį – optimizmą, ryžtingumą, amžinybės siekį;
- gebėti renkantis profesiją ar studijas, orientuotis į pašaukimą;
- gebėti gyventi ir dirbuotis brolystėje;
- gebėti kurti geresnę savo tėvynės ateitį;
- gebėti realizuoti save kaip asmenį, išsaugant tapatumą, savarankiškumą;
- gebėti pasinaudoti Šventojo Rašto išmintimi, renkantis gyvenimo kelią;
- gebėti pozityviai priimti Bažnyčios siūlomą vertybių skalę ir ja remtis;
- gebėti savivertę ir savianalizę grįsti Šventojo Rašto bei Bažnyčios mokymu apie Dievo paveikslą ir panašumą kiekviename iš mūsų;
- gebėti branginti ir brandinti tikėjimą, aiškintis jo keliamas abejones bei sunkumus;
- gebėti puoselėti dėkingumą Dievui ir žmonėms už gyvybę, laisvę, artimus žmones, ateities perspektyvas, jaunystę, mokslą, malonumus ir visa, kuo gyvename;
- gebėti kliautis Dievu ir žmonėmis

			<p>beieškant pašaukimo: bendrauti su Dievu per maldą bei sakramentus, su žmonėmis – per atvirus pokalbius ir veiklą;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti bet kurioje profesijoje išsipareigoti meilei bei tarnystei, taip atrandant ir laimę; ○ gebėti kūrybiškai atsiliepti į Dievo ir Bažnyčios kvietimą šventėti; ○ gebėti visomis aplinkybėmis išlaikyti ir stiprinti savyje tikėjimą, viltį, meilę; ○ gebėti gerbti Šventąjį Raštą kaip Dievo Žodį ir dvasinį žmonijos kultūros paveldą; ○ gebėti pripažinti, kad žmogus savo gyvenimo ir pasaulio istorijoje patiria ir gali suvokti Dievo veikimą; ○ gebėti suvokti žmogaus kilnumą ir trapumą; ○ gebėti pripažinti, kad Dievo meilė žmogui yra ištikima ir amžina; ○ gebėti domėtis Senojo Testamento tikėjimo kraičiu; ○ gebėti siekti geriau pažinti Jėzų Kristų; ○ gebėti suvokti, jog Evangelija ir šiandien mus kviečia; ○ gebėti pripažinti maldos vertę ir gerbti besimeldžiančius žmones; ○ gebėti suprasti, kad Bažnyčios misija yra skelbti Gerąją Naujieną pasauliui; ○ gebėti siekti būti atviram, tikėti Dievo
--	--	--	--

			<p>Žodžiu ir Jo veikimu;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti Dievo buvimo klausimo svarbą pamatinių, egzistencinių, žmogaus gyvenimo problemų sprendimui; ○ gebėti pripažinti tikėjimo gilinimo aktualumą egzistencinių iššūkių akivaizdoje; ○ gebėti pripažinti asmeninio santykio su Dievu puoselėjimo vertę; ○ gebėti pripažinti skirtingų Dievo pažinimo būdų galimybę ir vertę; ○ gebėti siekti racionalaus dieviškos tikrovės pažinimo ir tikėjimo suderinamumo.; Siekti gilesnio Šventojo Rašto pažinimo. ○ gebėti suvokti tylos ir vidinio susitelkimo svarbą; ○ gebėti praktikuoti religinį apmąstymą kaip kelią į tiesos pilnatvę.
			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sieti tikėjimo klausimus su savo gyvenimo patirtimi; ○ gebėti suvokti, ką galiu protu, valia, siela, kūnu; ○ dėkoti Dievui už gyvybę ir gyvenimą; ○ gebėti grožėtis gamta ir saugoti Dievo kūrinius; ○ gebėti atidžiai, nepertraukiant išklaudyti kitus; ○ gebėti pastebėti kitų geras savybes ir džiaugtis jomis; ○ gebėti pasakoti apie šeimos gyvenimo įvykius, tradicijas;

O
R
T
O
D
O
K
S
Ū

(
S
T
A
Č
I
A
T
I
K
I

- o gebėti pagarbiai klausytis Šventojo Rašto skaitymo;
- o dėkoti Dievui už Jo kūrybą;
- o gebėti siekti padėti kitiems ir tuo stengtis būti panašiam į Jėzų;
- o gebėti pastebėti ir išvardyti pagrindines šventes ir liturginius laikotarpius;
- o gebėti būti bažnyčioje ir deramai joje elgtis;
- o gebėti kelti klausimus ir ieškoti atsakymų;
- o gebėti puoselėti savo geruosius bruožus;
- o gebėti priešintis nuodėmėms ir nusižengimams;
- o gebėti pastebėti Dievo veikimo būdus pasaulyje;
- o gebėti apmąstyti ir suvokti, kurie mano žodžiai ar poelgiai galėjo būti neteisingi, netinkami;
- o gebėti atsiprašyti bendraamžių ir vyresniųjų;
- o gebėti suvokti, kad puikybės neduoda galimybės suprasti kitą žmogų ir yra žmonių atitolimo priežastis;
- o gebėti puoselėti šeimos, tautos vertybes;
- o gebėti apmąstyti ir suvokti, kad paklusnumas tėvams sudaro viso sėkmingo gyvenimo pamatus;
- o gebėti įvertinti Izaoko ir Rebekos santykių grožį ir tėvų palaiminimo reikšmę jiems;
- o gebėti skirti „įskundimą“ ir pasitikėjimą

<p>U)</p> <p>T I K Y B A</p> <p>(pradinis)</p>			<p>vyresniaisiais;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti suvokti, kad žmogaus orumas neparduodamas už materialines gėrybes; gebėti lyginti Šventąjį Raštą su kitomis knygomis; o gebėti pasakoti apie Dievo sumanymą, Dievo ir žmogaus veikimą; o gebėti suvokti, kad daug kas iš Senojo Testamento yra aktualu ir mūsų laikais; o gebėti susirasti reikiamas Naujojo Testamento vietas pagal pateiktąsias nuorodas; o gebėti suvokti, kad Jėzus Kristus atėjo į žemę dėl kiekvieno iš mūsų; o gebėti suvokti Kristaus mokymo moralinį grožį; o gebėti dalytis Šventojo Rašto išvalgomis; o gebėti pastebėti ir nusakyti liturginių laikotarpių ir švenčių ženklus; o gebėti vertinti savo poelgius atsižvelgiant į Aukso taisyklę ir Dekalogą;
--	--	--	---

- gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai, ieškoti būdų jas įveikti;
- gebėti apmąstyti asmens laisves ir įsipareigojimus pačiam sau, visuomenei ir Dievui;
- gebėti analizuoti problemas, kylančias įvairiai interpretuojant lyčių teisių lygybę, santykius, vaidmenį;

- gebėti formuluoti aktualius klausimus ir mokymosi tikslus;
- gebėti dėkoti Kūrėjui už gyvybę;
- gebėti diskutuojant laikytis sutartų taisyklių;
- gebėti suformuluoti diskusijos išvadas;
- gebėti domėtis šeimos genealogija;
- gebėti aptarti tautos tradicijų vietą mokinių gyvenime;
- gebėti tolerantiškai bendrauti su „kitokiais“ ir apmąstyti savo tikėjimą;
- gebėti lyginti Rytų ir Vakarų krikščionių konfesijas;
- gebėti skaityti Šventąjį Raštą ir taikyti jį savo gyvenime;
- gebėti skaityti Senąjį Testamentą ir papasakoti, kaip Dievas veikia per išrinktąją tautą seniau ir mūsų dienomis;
- gebėti švęsti sekmadienį su Dievu;
- gebėti suprasti Šventojo Rašto paskirtį;
- gebėti apmąstyti savo elgesį, veiksmus pagal Dekalogą;
- gebėti analizuoti Tikėjimo simbolį;
- gebėti taikyti savo gyvenime Dievo įsakymus;
- gebėti atpažinti Stačiatikių bažnyčios tradiciją Lietuvos istorijoje;
- gebėti paaiškinti ir kritiškai įvertinti, kokią įtaką man daro aplinka, kaip reiškiasi

<p>T I K Y B A</p> <p>(pagrindinis)</p>			<p>mano paties saviugda ir Dievo dovanoti gabumai;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti rūpintis kitais ir kurti grupės santarvę; ○ gebėti analizuoti tikėjimo pakaitalų žalą; ○ gebėti branginti ir stiprinti pozityvius santykius su žmonėmis; ○ gebėti analizuoti požiūrius į šeimą šiandienėje visuomenėje ir Bažnyčios mokyme; ○ gebėti analizuoti technologinių priemonių įtaką bendrystei, teikti konstruktyvius pasiūlymus, kaip ją stiprinti; ○ gebėti apibūdinti Dekalogą kaip moralinio gyvenimo pagrindą; ○ gebėti skaityti evangelinius pasakojimus ir svarstyti, kaip Jėzus elgtųsi mūsų gyvenimo situacijose; ○ gebėti rasti meilės ir išimylėjimo skirtumus; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą vertinant žmogų literatūros kūriniuose; ○ gebėti sieti laisvę rinktis su atsakomybe už savo poelgius; ○ gebėti vertinti savo pasirinkimą ir elgesį vadovaujantis sąžine; ○ gebėti kelti egzistencinius klausimus ir
--	--	--	--

			<p>aparti gyvenimo įprasminimo galimybes;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas; ○ gebėti analizuoti bendrystės ir vienatvės vertę bei sąlygas; ○ gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu ir gyvenimo patirtimi; ○ gebėti analizuoti totalitarinių režimų atsiradimą ir laisvės netekimą sektose; ○ gebėti kelti ir analizuoti įvairių gyvenimo kelių pasirinkimo klausimus; ○ gebėti aptarti žmogaus ir pasaulio kilmę, paskirtį pagal Šventąjį Raštą; ○ gebėti aptarti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje; ○ gebėti analizuoti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime; ○ gebėti analizuoti galimus pašaukimus pagal Bažnyčios mokymą; ○ gebėti apmąstyti savo pašaukimą ir galimybes;
		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti spręsti bendravimo problemas; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti žmogaus sampratą filosofijoje ir religijoje; ○ gebėti analizuoti krikščioniškųjų vertybių esmę ir aktualumą gerbiant žmogų;

<p>O R T O D O K S Ū</p> <p>(S T A Č I A T I K I Ū)</p> <p>T I K Y B A</p> <p>(vidurinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti rasti meilės ir įsimylėjimo skirtumus; o gebėti analizuoti grėsmes gyvybei ir šeimai, ieškoti būdų, kaip jas įveikti.; o gebėti pagrįsti šeimos vertingumą remiantis Šventuoju Raštu, Bažnyčios mokymu ir gyvenimo patirtimi; o gebėti lyginti didžiąsias pasaulio religijas, išryškinti krikščionybės vertingumą; o gebėti analizuoti tolerancijos svarbą, jos ribas palaikant dialogą tarp kitų pažiūrų žmonėmis; o gebėti gerbti visų konfesijų apeigas ir tradicijas; o gebėti analizuoti krikščionybės raišką „naujame amžiuje“; o gebėti analizuoti tikėjimo vertę ir reikšmę; o gebėti analizuoti jaunimo ir Bažnyčios sąryšį; o gebėti analizuoti liudijimo prasmę krikščionio gyvenime; o gebėti svarstyti Bažnyčios paskirtį ir misiją šių dienų pasaulyje; o gebėti pastebėti gyvo tikėjimo ženklus gyvenime ir juos analizuoti; o gebėti analizuoti šiuolaikinio dvasingumo apraiškas krikščioniškuoju požiūriu; o gebėti aptarti tikėjimo ir netikėjimo reiškinius žmogaus
--	--	--	---

			gyvenime;
			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti palyginti, kuo žmogus skiriasi nuo kitų Dievo kūrinų; o gebėti apibūdinti pirmųjų žmonių elgesį; o gebėti analizuoti savo elgesį; o gebėti svarstyti, kaip galime būti Dievo draugais; o gebėti taikyti Dievo įsakymus savo gyvenime; o gebėti dalyvauti bažnyčios gyvenime ir švęsti bažnytines šventes; o gebėti atpažinti pagundas, kurios tyko manęs; o gebėti išmokti kalėdinę giesmelę; o gebėti svarstyti, kaip galėtų Jėzui atsilyginti už Jo meilę; o gebėti įsiklausyti į save, būti tyloje, tyliai išsakyti Dievui savo prašymus, padėką; o gebėti lyginti skirtingas šeimas, aptarti jų ryšius, melstis už artimuosius; o gebėti tikėti, kad Dievas yra visur ir visada, kad Jis gelbsti mus nuo pikto; o gebėti papasakoti, kokiais būdais galima įvertinti savo elgesį (pagal Dešimt Dievo įsakymų); o gebėti išmokti keletą ryto ir vakaro maldelių, Viešpaties malda; o gebėti sukurti maldele; o gebėti išmokti keletą giesmelių; o gebėti diskutuoti apie Šventojo Rašto svarbą; o gebėti įžvelgti Dovydo veiksmuose

<p>E V A N G E L I K Ų L I U T E R O N Ų T I K Y B A</p> <p>(pradinis)</p>			<p>teigiamus dalykus, tinkančius šioms dienoms;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti apibendrinti, ko moko patarlės; o gebėti atsakyti į mokytojo užduotus klausimus; o gebėti apsvarstyti, kodėl keitėsi apaštalo Pauliaus požiūris; o gebėti susirasti tinkamą informaciją naudojantis Naujuoju Testamentu; o gebėti išnagrinėti, dėl kokių priežasčių skilo Bažnyčia; o gebėti palyginti M. Liuterio ir M. Mažvydo įnašą krikščioniškam ir pasaulietiniam gyvenimui; o gebėti įžiūrėti kalendorinės ir bažnytinės tradicijos skirtumus švenčiant Kalėdas; o gebėti pagiedoti kalėdines giesmes; o gebėti nagrinėti Jėzaus gyvenimo įvykius per Didžiąją savaitę; o gebėti suvokti Dievo trejybės prasmę; o gebėti suvokti perkeltinės reikšmės pasakymus Šventajame Rašte; o gebėti išgirsti, suprasti ir pasakyti svarbius dalykus, kurie būna pasakyti netiesiogiai; o gebėti susikoncentruoti pavojingoje situacijoje, kad išvengtum blogio sau ir artimam; o gebėti diskutuoti apie vaistų, rūkymo ir alkoholio vartojimo keliamus pavojus;
---	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti nagrinėti Dievo buvimą šalia kiekvieno asmens; o gebėti melstis savais žodžiais, reikšti savo mintis;
		<ul style="list-style-type: none"> o gebėti suprasti, ką darau netinkamai; o gebėti atsisipirti netinkamiems pasiūlymams; o gebėti prisipažinti suklydus; 	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti ieškoti atsakymų į pateikiamus klausimus; o gebėti ugdyti gerąsias savybes; o gebėti siekti užsibrėžto tikslo; o gebėti įveikti sunkumus su jais susidūrus; o gebėti tartis su kitais; o gebėti išklaudyti kitą; o gebėti suprasti savo klaidas; o gebėti įvertinti savo klaidas; o gebėti suprasti, atleisti, padėti; o gebėti ieškoti atsakymų Dievo įsakymuose; o gebėti išsakyti savo nuomonę ir argumentuoti, kad Dievas yra Tas, iš kurio žmogus laukia visokio gėrio ir atsiduoda Jam visuose varguose; o gebėti laukiant Kristaus gimimo, papasakoti, ką apie tai žinau ir iš kur visa tai žinau; o gebėti prisiminti savo krašto tradicijas, papročius; o gebėti ieškoti atsakymų į pateiktus klausimus apie Jėzaus kančią; o gebėti argumentuoti, kodėl esame kviečiami švęsti sekmadienius; o gebėti susilaikyti nuo nemalonių žodžių ir poelgių; o gebėti atsiprašyti; o gebėti užjausti kitą; o gebėti padėti patekusiajam į nelaimę;

E
V
A
N
G
E
L
I
K
Ū

L
I
U
T
E
R
O
N
Ū

T
I
K
Y
B
A

(pagrindinis
)

- gebėti padėti kitam suprasti suprasti daromas klaidas;
- gebėti kreiptis į suaugusiuosius, jei kyla problemų;
- gebėti aptarti tarpusavio pasitikėjimo klausimus;
- gebėti spręsti įvairias paauglystės laikotarpiu kylančias problemas;
- gebėti užmegzti santykį su kitu;
- gebėti skirti bendravimo su bendraamžiais ir bendravimo su vyresniais žmonėmis ribas;
- gebėti tartis dėl įsitikinimų, sprendimų;
- gebėti įvertinti savo kaltę dėl kito nelaimės, mokėti ją pripažinti;
- gebėti klumpančiam stengtis patarti, padėti;
- gebėti analizuoti dvasinius pokyčius;
- gebėti suprasti žemiškąją egzistenciją kaip laikiną;
- gebėti pripažinti savo klaidas;
- gebėti nebijoti analizuoti tiesos ir klaidos santykio;
- gebėti atskirti gyvąjį Viešpatį ir jo Žodį;
- gebėti teisingai pasakyti malda;
- gebėti kurti malda;
- gebėti užmegzti santykį su Dievu;
- gebėti pasitikėti Dievo mokymo tiesomis;
- gebėti garbinti Dievą ir Jam dėkoti;
- mokėti malda „Tėve mūsų“ ir kitas maldas;
- gebėti nagrinėti maldų žodžių prasmę;
- gebėti tinkamai dalyvauti pamaldų

			<p>liturgijoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti paaiškinti giesmę kaip Dievo šlovinimo priemonę; o gebėti paaiškinti giesmę kaip Dievo Žodžio perdavimo priemonę; o gebėti aptarti vyro ir moters pradą, jausmus, elgesio ypatumus; o gebėti apibūdinti savo jausmus: susižavėjimą, simpatiją; o gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykių artumą; o gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykių šaltumą, nutolinimą vieniems nuo kitų; o gebėti apibūdinti terminą Bažnyčia; o gebėti lyginti didžiąsias krikščioniškąsias konfesijas; o susipažinti su pasaulio religijomis; o gebėti lyginti savo ir kitų bažnyčių architektūrą, dailės specifiką, bažnytinę muziką; o gebėti tyrinėti ir analizuoti Naujojo Testamento istorijos šaltinius, sugretinti istorinius faktus ir Naujojo Testamento faktus; o gebėti sąmoningai dalyvauti bažnytinėse šventėse, tinkamai jas praktikuoti; o gebėti sąmoningai naudoti malonės priemones; o gebėti analizuoti Biblijoje aprašomą pasaulio sukūrimą, aiškintis, kuo tas aprašymas skiriasi nuo mokslinių pasaulio sukūrimo teorijų; o gebėti vadovaujantis Dievo įstatymu,
--	--	--	--

			<p>atskirti, kas bloga, o kas gera;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti nagrinėti terminą Bažnyčia; o gebėti analizuoti skirtingas religines bendrijas, jų puoselėjamas vertybes; o gebėti argumentuoti unionizmą ir ekumenizmą;
			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti tyrinėti ir analizuoti Šv. Rašto teiginius apie Dievo Trejybę; o gebėti paruošti medžiagą apie keturis evangelistus, sugretinant jų parašytų evangelijų skirtumus ir panašumus; o gebėti ginti savo nuomonę, įprasti kritiškai mąstyti ir vertinti priešingas nuomones; o gebėti svarstyti žmogaus gyvenimo principus, tai siejant su ekologiniais gyvenimo principais; o gebėti paruošti reprezentacinę medžiagą apie istorinius asmenis nusipelnčius liuteronybei ir davusius pagrindą jai stiprėti kaip atskirai krikščioniškai religinei konfesijai; o gebėti aptarti kunigystės svarbą padedant žmonėms dvasiniame gyvenime; o gebėti analizuoti krikščioniškų vertybių esmę ir aktualumą šiuolaikinių pagundų pasaulyje; o gebėti palyginti savo konfesijos stiprumą bendraujant su kitomis krikščioniškomis konfesijomis neužgaunant jų religinių jausmų; o gebėti diskutuoti ir kritiškai mąstyti su

<p style="text-align: center;">E V A N G E L I K Ų L I U T E R O N Ų T I K Y B A</p> <p>(vidurinis)</p>			<p>priešiškų pažiūrų asmenimis;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti pateikti trūkumus ir privalumus žmonių virtualiame bendravime; o gebėti lyginti pasaulio religijas, jas gretinant ir priešinant su savo konfesijos tiesomis; o gebėti analizuoti šeimos stipriausias puses pagal Šv. Rašto teiginius; o gebėti nurodyti priežastis ir padarinius kartų bendravimo nesutarimuose; o gebėti pateikti pasiūlymų apie pagalbos būdus įvairiems socialiniams sluoksniams ir mokytis spręsti problemas dalyvaujant labdaringoje veikloje; o gebėti padėti sau ir kitam sunkiose gyvenimo situacijose; o gebėti kritiškai įvertinti savo kaip Bažnyčios nario įnašą į bažnytinį gyvenimą; o gebėti analizuoti Sakramentų svarbą žmogaus religiniame gyvenime; o gebėti savo mintis sukaupti kreipiantis maldoje į Aukščiausiąjį; <p>gebėti argumentuoti mariologijos reikšmę krikščioniškame gyvenime.</p>
			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti klausytis ir išgirsti Dievo žodį;

<p>E V A N G E L I K Ū</p> <p>R E F O R M A T Ū</p> <p>T I K Y B A</p> <p>(pradinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti palyginti, kuo žmogus skiriasi nuo kitų Dievo kūrinių; o gebėti dalyvauti Bažnyčios gyvenime ir švęsti bažnytines šventes; o mokėti keletą ryto ir vakaro maldu; o mokėti keletą giesmelių; o gebėti įsiklausyti į save; o gebėti tyliai išsakyti Dievui savo prašymus, padėką; o įsitikinti, kad Dievas mato mus visur ir visada, kad Jis gelbsti mus nuo pikto; o gebėti paaiškinti, kaip tikėjimo protėviai atsiliepė į Dievo kvietimą, ir nurodyti, ko mes mokomės iš jų; o gebėti suprasti, kad išganymas – Dievo malonės dovana – gaunama per tikėjimą Jėzumi Kristumi.; o pažinti Bažnyčios istorijos ir evangelikų reformatų doktriną; o gebėti atskirti pasaulietinių ir bažnytinių Kalėdų švenčių prasmę; o gebėti paaiškinti Jėzaus gyvenimo įvykius, kurie minimi Gavėnios ir Didžiosios savaitės laiku; o gebėti Suvokti Šventosios Dvasios kaip Švč. Trejybės Asmens ir Globėjo prasmę; o gebėti paaiškinti evangelikų reformatų Bažnyčios švenčių esmę; o gebėti paaiškinti gyvenimo ir moralės
---	--	--	---

			<p>klausimus Dievo žodžio požiūriu;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti praktiškai skirti gerus ir blogus veiksmus, poelgius ir reiškinius; o gebėti suprasti nuodėmę kaip įgimtą žmogaus trapumą; o gebėti suprasti, kokia yra Dievo bausmė ir kaip žmogus gali būti nuo jos išgelbėtas; <p>gebėti kritiškai vertinti žiniasklaidos, interneto ir kompiuterinių žaidimų turinį;</p>
			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti skaityti Senąjį Testamentą; o gebėti suvokti Dievo sandorą su išrinktąja tauta; o gebėti skaityti Naująjį Testamentą; o gebėti skirti Senojo Testamento ir Naujojo Testamento sandoras; o gebėti lyginti išteisinimo supratimą su kitų Bažnyčių supratimu; o gebėti remiantis Šventuoju Raštu, lyginti įvairių bažnyčių sakramentų esmę; o gebėti lyginti evangelišką pasninką su kitų bažnyčių praktika; o gebėti suvokti laiko įprasminimo būdus; o gebėti analizuoti Kalno pamokslą; o gebėti analizuoti žmonių tarpusavio santykius, remiantis Kalno pamokslu; o gebėti lyginti Kalno pamokslą ir Dekalogą;

<p>E V A N G E L I K Ų R E F O R M A T Ų T I K Y B A</p> <p>(pagrindinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> o gebėti savarankiškai atsakyti į Heidelbergo <i>Katekizmo</i> klausimus, atsakymą pagrįsti Šventuoju Raštu; o gebėti nagrinėti evangelikų reformatų Bažnyčios išpažinimus, Bažnyčios istoriją ir tvarką; o gebėti nagrinėti Evangelikų reformatų bažnyčios giesmių ir giesmynų istoriją; o gebėti suprasti ir stengtis laikytis Dešimt Dievo įsakymų ir Kristaus etinio mokymo; o gebėti pastebėti vienišus žmones ir juos paremti; o gebėti prašyti atleidimo ir atleisti prašančiajam; o gebėti suprasti labdaros prasmę; o gebėti analizuoti Biblijos tekstų ir jų vertimų istoriją, aplinkos įtaką; o gebėti suprasti Senojo Testamento pranašystes apie Kristaus atėjimą; o gebėti suprasti Malonės sandorą ir Dievo planą išganyti žmogų; o gebėti analizuoti sąvoką <i>Bažnyčia</i>; o gebėti nagrinėti krikščionybės Romos imperijoje istoriją; o gebėti nagrinėti Senovės laikų ir vidurinių amžių Bažnyčios
--	--	--	--

			<p>istorija;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti nagrinėti Naujųjų amžių Krikščioniškosios bažnyčios istoriją; o gebėti paaiškinti evangelikų reformatų tikėjimo tiesas neužgaunant kitų tikėjimų atstovų; o gebėti argumentuotai diskutuoti remiantis Šventuoju Raštu; o gebėti paaiškinti predestinacijos esmę; o gebėti analizuoti pirminės nuodėmės priežastis ir pasekmes; o gebėti taikyti krikščioniškas nuostatas kasdieniniame gyvenime;
<p>E V A N G E L I K Ų R E F O R</p>		<ul style="list-style-type: none"> o gebėti įsijausti i ir suvokti kito situaciją, gebėti rasti tinkamiausią pagalbos būdą; o gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus; 	<ul style="list-style-type: none"> o gebėti vertinti Biblijos svarbą kasdieniam krikščionio gyvenimui; o gebėti analizuoti Šventąjį Raštą kaip Dievo įkvėptą knygą ir tikrąjį Dievo Žodį; o gebėti palyginti Biblijos svarbą su žmonių tradicijomis; o gebėti charakterizuoti Reformaciją kaip Bažnyčios atsinaujinimo sąjūdį; o išmanyti Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios doktrinos ir apeigų specifika; o gebėti analizuoti Bažnyčios ir šiandieninės visuomenės požiūrius į šeimą;

<p>M A T Ų T I K Y B A</p> <p>(vidurinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti suvokti krikščioniškos etikos vietą postmoderniame pasaulyje;
			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti asmeninę ar draugų patirtį su Šventajame Rašte aprašytomis istorijomis; ○ gebėti taikyti jas asmeniškai; ○ gebėti palyginti Anano, Mozės, Jėzaus, Mahometo skleistas nuostatas; ○ gebėti apibūdinti Šventojo Rašto pagrindinius veikėjus; ○ gebėti sudaryti žinomų tautų sąrašą; ○ gebėti nusakyti būdingus tautų bruožus, aptarti, kuo jos skiriasi, kuo yra panašios, apie kurias tautas žinome daugiausia; ○ gebėti nustatyti savo šeimos narių tautinę patirtį ir tapatumą; ○ gebėti apibūdinti savo dalyvavimą tautinėse (ir šeimos) šventėse; ○ gebėti svarstyti tautiškumo sampratą; ○ gebėti nusakyti savo ryšį su karaimų

**K
A
R
A
I
M
Ū
T
I
K
Y
B
A**

(pradinis)

- tauta;
- gebėti nagrinėti pagrindinius karaimų tautos istorijos faktus;
- gebėti aprašyti savo šeimos istoriją;
- gebėti aprašyti išskirtinius savo draugų bruožus;
- gebėti paaiškinti, kurie žmonės buvo įžymūs ir kodėl;
- gebėti atskirti Dievo pažinimo būdus;
- gebėti palyginti gamtą ir žmones kaip Dievo kūrinį;
- gebėti apibendrinti žmogaus, kaip Dievo paveikslo, savybes;
- gebėti aprašyti pasaulį kaip Dievo dovaną žmonėms;
- gebėti aprašyti savo tikėjimo prielaidas;
- gebėti apibūdinti savo šeimą tikėjimo požiūriu;
- gebėti apibūdinti Šventajame Rašte propaguojamas moralines nuostatas;
- gebėti palyginti skirtingose Šventojo Rašto vietose nusakomą asmeninę atsakomybę;
- gebėti kasdieniame gyvenime pritaikyti žinias apie karaimų religijos postuluojamas moralines nuostatas;
- gebėti palyginti turinčias ritualų ir atsitiktines šventes;
- gebėti sudaryti metinių švenčių planą;
- gebėti apibūdinti galimus asmeninio tikėjimo bruožus;
- gebėti numatyti galimus kasdienes religinius ritualus;
- gebėti apibūdinti pagrindines kasdienės

			<p>maldos liturgines progas (vakaro, ryto);</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apibūdinti pagrindines savaitės liturgines progas; ○ gebėti apibūdinti savaitės dienų santykį su Dievo darbais; ○ gebėti atskirai išnagrinėti šeštadienio reikšmę; ○ gebėti apibūdinti pagrindines mėnesio liturgines progas; ○ gebėti paaiškinti mėnulio fazių svarbą ciklui; ○ gebėti išdėstyti karaimų kalendoriaus sudarymo principus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti pasninkus ir kitas metų liturgines progas; ○ gebėti palyginti maldą su kitokia būsena ir nusakyti maldos ypatybes; ○ gebėti nagrinėti maldos individualumą ir bendruomeniškumą; ○ gebėti išanalizuoti asmeninės (vienetinės) maldos ypatybes; ○ gebėti išanalizuoti bendruomeninės maldos ypatybes; ○ gebėti apibūdinti tris pagrindines maldų rūšis, kurios privalomos kaskart meldžiantis; ○ gebėti palyginti įvairių maldų rūšių tekstus; ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (Senasis Testamentas, atskiros jo dalys, autorinė kūryba);
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti sudaryti pamaldų struktūros planą (trys dalys); ○ gebėti aprašyti kiekvieną pamaldų dalį; ○ gebėti maldoje dalyvauti širdimi, pamaldžiai nusiteikus, ne formaliai; ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje; <p>gebėti periodiškai domėtis, kokios pamaldos numatomos;</p>
			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti karaimų religijos formavimosi prielaidas; ○ gebėti argumentuoti, kodėl prireikė naujų religinių nuostatų; ○ gebėti taikyti asmeniškai moralines nuostatas; ○ gebėti analizuoti Šventojo Rašto tiesas, moralines nuostatas; ○ gebėti atskirti sąvokas <i>gėris</i> ir <i>blogis</i>, aptarti jų apraiškas; ○ gebėti nagrinėti sąvokas <i>gėris</i> ir <i>blogis</i>, <i>meilė</i> ir <i>neapykanta</i> santykyje su Dievu; ○ gebėti apibūdinti Šventojo Rašto dalis; ○ gebėti palyginti monoteistines religijas; ○ gebėti aprašyti karaimų tautos istoriją; ○ gebėti apibūdinti svarbiausius darbus, pasiūlyti naujų temų istoriniams ar religiniams darbams; ○ gebėti nustatyti savo ryšį (santykį) su karaimų tautos istorija; ○ gebėti nagrinėti savo ir kitų savitumus (religinius, tautinius, asmeninius); ○ gebėti diskutuoti apie Dievą ir pasaulį; ○ gebėti svarstyti žmogaus gyvybės, mirties sampratą, jo sielos ir kūno santykį;

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti pasaulio sukūrimo istoriją; ○ gebėti apibūdinti karaimų religijos požiūrį į pomirtinį pasaulį; ○ gebėti paaiškinti (tyrinėti) atpildo už žmogaus darbus, Paskutinio teismo sampratą; ○ gebėti nustatyti, kiek sąvoka <i>mes</i> susijusi su pačiu mokiniu (Senajame Testamente, maldaknygėse, kituose tekstuose); ○ gebėti išžiūrėti ir apmąstyti tautos ir religijos vienybę kaip integralų karaimų identitetą; ○ gebėti apmąstyti, kaip tapatybė suteikia tvirtybės; ○ gebėti išanalizuoti, kodėl karaimų identitetą vadiname unikaliu (maža tauta ir pan.); ○ gebėti numatyti, kad tradicijos ir jų laikymasis stiprina tapatybę identitetą (kartojimo principas); ○ gebėti apibūdinti save kaip tikintįjį; ○ gebėti sugretinti įvairių Dievo ir žmogaus dialogų (santykių) galimybes apreikštosiose religijose; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ gebėti kelti probleminius klausimus apie Dievą ir pasaulį; ○ gebėti svarstyti žmogaus gyvybės, mirties sampratą, jo sielos ir kūno santykį; ○ gebėti analizuoti pasaulio sukūrimo istoriją;
--	--	--	--

<p>K A R A I M Ū T I K Y B A</p> <p>(pagrindinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apibūdinti karaimų religijos požiūrį į pomirtinį pasaulį; ○ gebėti paaiškinti (tyrinėti) atpildo už žmogaus darbus, Paskutinio teismo sampratą; ○ gebėti analizuoti Dievo buvimo ženklus; ○ gebėti apibūdinti religinių ritualų vietą ir reikšmę gyvenime; ○ išmanyti Šventojo Rašto turinį; ○ gebėti nustatyti, kaip sąvoka <i>mes</i> susijusi su pačiu mokiniu (Senajame Testamente, maldaknygėse, kituose tekstuose); ○ gebėti apibendrinti moralines karaimų tikėjimo dogmas; ○ gebėti naudotis maldaknygėmis; ○ gebėti apmąstyti tautos ir religijos vienybę kaip integralią karaimų tapatybę; ○ gebėti apmąstyti, kaip identitetas suteikia tvirtybės; ○ gebėti analizuoti, kodėl karaimų identitetą vadiname unikaliu (maža tauta ir pan.); ○ gebėti numatyti, kad tradicijos ir jų laikymasis stiprina tapatybę (kartojimo principas); ○ gebėti apibūdinti save kaip tikintįjį; ○ gebėti sugretinti įvairių Dievo ir žmogaus dialogų (santykių) galimybes apreikštosiose religijose; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ gebėti apibūdinti pagrindines dienos liturgines progas (vakaro, ryto); ○ gebėti apibūdinti pagrindines savaitės
--	--	--	--

			<p>liturgines progas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti apibūdinti savaitės dienų santykį su Dievo darbais; ○ gebėti atskirai išnagrinėti šeštadienio reikšmę; ○ gebėti apibūdinti pagrindines mėnesio liturgines progas; ○ gebėti paaiškinti mėnulio fazių svarbą liturginiam ciklui; ○ gebėti išdėstyti karaimų kalendoriaus sudarymo principus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti pasninkus ir kitas metų liturgines progas; ○ gebėti rodyti pagarbą dvasininkui (pasisveikinti ir atsisveikinti su juo, palinkėti jam gerų švenčių); ○ gebėti įvairiomis progomis pratintis aukoti bendruomenei (užsakyti maldas, aukoti per laidotuves, per Vėlines ir kt.); ○ gebėti išanalizuoti asmeninės (vienetinės) maldos ypatybes; ○ gebėti išanalizuoti bendruomeninės maldos ypatybes; ○ gebėti apibūdinti tris pagrindines maldų rūšis, kurios privalomos kaskart meldžiantis; ○ gebėti palyginti įvairių maldų rūšių tekstus; ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (Senasis Testamentas, paskiros jo dalys, autorinė kūryba); ○ gebėti sudaryti pamaldų trijų dalių
--	--	--	--

			<p>struktūros planą;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aprašyti kiekvieną pamaldų dalį; ○ gebėti maldoje dalyvauti širdimi, pamaldžiai nusiteikus, ne formaliai; ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje; <p>gebėti numatyti, domėtis, kokios numatomos pamaldos;</p>
<p>K A R A I M Ū T I K Y B A</p> <p>(vidurinis)</p>			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nagrinėti karaimų religijos formavimosi prielaidas; ○ gebėti aprašyti karaimų tautos istoriją; ○ gebėti analizuoti monoteistines religijas; ○ gebėti apmąstyti identiteto ir tolerancijos sąvokas; ○ gebėti paaiškinti karaimų požiūrį į santykį su savimi, su Dievu, su pasauliu, su kitais tikėjimais; ○ išmanyti Šv. Rašto turinį; ○ gebėti apibendrinti moralines karaimų tikėjimo dogmas; ○ gebėti paaiškinti maldaknygių vietą ir funkciją karaimų tikėjime; ○ gebėti charakterizuoti save kaip tikintįjį; ○ gebėti charakterizuoti liturgijos ciklus; ○ gebėti charakterizuoti pagrindines metų liturgines progas (šventes); ○ gebėti palyginti maldą su kitokia būseną ir nusakyti maldos savybes; ○ gebėti charakterizuoti tris pagrindines maldų rūšis, kurios

			privalomos kaskart meldžiantis; <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti klasifikuoti maldų tekstų šaltinius (ST, atskiros jo dalys, autorinė kūryba); ○ gebėti išanalizuoti pamaldų struktūros planą (trys dalys); ○ gebėti taikyti teorines taisykles praktikoje;
J U D Ė J Ū T I K Y B O S P A Ž I N			<ul style="list-style-type: none"> ○ žinoti kada žydai atsikėlė gyventi į Lietuvą; ○ žinoti kas žydus paskatino persikelti gyventi į Lietuvą; ○ žinoti kaip kūrėsi ir gyveno žydai Lietuvos miestuose ir miesteliuose; ○ gebėti išskirti pagrindinius žydų bendruomenės požymius; ○ gebėti pagrįsti nuostata, kad religija-moralės pagrindas; ○ gebėti išvardinti pagrindines žydų-judėjų etikos taisykles; ○ gebėti apibūdinti Šabata; ○ gebėti apibūdinti pagrindines šventes ir jų ypatumus; ○ gebėti analizuoti maldos istoriją; ○ mokėti pagrindines maldas; ○ gebėti suprasti sudedamąsias Toros dalis; ○ gebėti papasakoti Pasaulio sukūrimo istoriją; ○ gebėti papasakoti žydų tautos istoriją; ○ gebėti diskutuoti apie 613 kanonų; ○ gebėti diskutuoti Talmudas – Toros

T I N Ė P R O G R A M A (pradinis)			komentaras..
			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvardinti kada žydai atsikėlė gyventi į Lietuvą; ○ gebėti paaiškinti, kas žydus paskatino persikelti gyventi į Lietuvą; ○ gebėti paaiškinti, kaip kūrėsi ir gyveno žydai Lietuvos miestuose ir miesteliuose; ○ gebėti išskirti ir apibūdinti pagrindinius žydų bendruomenės požymius; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Toros (Senąjį Testamentą) ir 613 kanonų; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Talmudą; ○ gebėti skaityti ir apmąstyti Halachą ir kodeksus; ○ gebėti apibūdinti pagrindines judaizmo kryptis: judėjai mitnagedai, judėjai chasidai;

J U D Ė J Ū T I K Y B O S P A Ž I N T I N Ė P R O G R A M A			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aptarti žydų-judėjų pareigas bendruomenei; ○ gebėti apibūdinti žydų-judėjų bendruomenės struktūrą; ○ gebėti apibūdinti Sinagogos reikšmę žydų-judėjų bendruomenėje; ○ gebėti paaiškinti bendruomeninės maldos reikšmę; ○ gebėti skaityti ir suprasti Torą; ○ gebėti apibūdinti žydų-judėjų laidojimo apeigas; ○ gebėti analizuoti ir palyginti Saulės kalendorių, Mėnulio kalendorių ir, Judėjų kalendorių; ○ gebėti analizuoti žydų judėjų etiką; ○ gebėti išskirti ir apibūdinti pagrindines žydų judėjų etikos taisykles: gerų darbų darymas; pagarba tėvams ir rūpinimasis jais; pagarba mokytojui, vyresniam žmogui ir išminčiui; tinkamas elgesys su gyvūnais; ligonių lankymo įstatymų laikymasis; reikalų tvarkymo įstatymų laikymasis; draudimas daryti nuostolius; teisingumas ir gailėstingumas; „Cdaka“ – auka, aukojimasis; draudimas keršyti, nešioti gandus ir piktžodžiauti; burtų, astrologijos draudimas; žmogaus darbai ir elgesys
--	--	--	--

(pagrindinis)			<p>vardan Dangaus; moralinės žmogaus savybės; kaip turi rengtis žydas.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti kas yra košerinis maistas; ○ gebėti išskirti košerinius ir nekošerinius gyvūnus; ○ gebėti išvardinti ir paaiškinti košerinio maisto taisykles; ○ gebėti paaiškinti pasakymą- Šeima – pasaulinės gerovės pagrindas; ○ gebėti apibūdinti pagrindines žydų-judėjų šeimos šventes: vestuvės, vaiko gimimas, „Brit-mila“ – sandora su Dievu, „Bar-micva“ – berniukų iššventinimas į vyrus; ○ gebėti paaiškinti žydų – judėjų artimųjų pareigą mirusiesiems; ○ gebėti apibūdinti pagrindinius žydų-judėjų vaikų auklėjimo ypatumus; <p>gebėti apibūdinti žydų-judėjų švenčių ypatumus.</p>
J U D Ė J Ū T I K			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti bei vertinti pateiktas temas istoriniu bei kultūriniu aspektu; ○ gebėti klausti ir rasti atsakymus į iškeltus klausimus; <p>gebėti daryti išvadas ir apibendrinimus.</p>

Y B O S P A Ž I N T I N Ė P R O G R A M A (vidurinis)			
I S T O R I J A		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis; ○ gebėti paaiškinti, kodėl tarpukario laikotarpiu daugelis Europos valstybių pasuko nuo demokratijos totalitarizmo link; ○ gebėti įvertinti Tautų sąjungos veiklą siekiant išsaugoti taiką; ○ gebėti palyginti žmogaus padėtį demokratinėje 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kodėl svarbu žinoti apie praeityje vykusius įvykius; ○ gebėti paaiškinti, kaip istorikai tiria praeitį; ○ gebėti nustatyti savo šeimos, giminės, gyvenamosios vietovės ir Lietuvos praeities įvykių ryšį;

<p>(p a g r i n d i n i s)</p>		<p>ir totalitarinėje visuomenėje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nustatyti išorines ir vidines Lietuvos valstybės atkūrimo priežastis; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nustatyti savo gyvenamosios vietovės, rajono, regiono ir Lietuvos istorijos įvykių ryšį; ○ gebėti susieti istorinių asmenybių veiklą su konkrečiais istorijos laikotarpiais ir ją įvertinti; ○ gebėti išrinkti keletą svarbiausių Lietuvos kaimyninių šalių ir Estijos istorijos įvykių ir kultūros pasiekimų; ○ gebėti paaiškinti, kodėl dalis lietuvių gyvena kaimyninėse šalyse, kaip jie stengiasi puoselėti gimtąją kalbą ir tautiškumą; ○ gebėti paaiškinti senovės graikų ir romėnų laimėjimų reikšmę šiandienai; ○ gebėti atskleisti krikščionybės įtaką žmonių gyvenimo kaitai, paaiškinti, kuo krikščionybė skiriasi nuo kitų žinomų religijų; ○ gebėti atskleisti viduramžių Europos kasdienio žmonių gyvenimo ir kultūros savitumus; ○ gebėti parodyti svarbiausius Lietuvos istorijos pokyčius iki valstybės susikūrimo ir po to, kai ji susikūrė; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo ypatumus LDK; ○ gebėti paaiškinti, kokios priežastys lėmė viduramžių pabaigą ir naujųjų laikų pradžią
--	--	--	---

			<p>Europoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kodėl LDK susivienijo su Lenkijos karalyste; ○ gebėti įvertinti LDK kultūros ir švietimo pasiekimus; ○ gebėti paaiškinti, kaip naujaisiais laikais Europoje žmonės bandė įtvirtinti laisvę ir demokratiją; ○ gebėti atskleisti Švietimo epochos idėjų poveikį Lenkijos ir Lietuvos valstybės gyvenimui; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo savitumus Lenkijos ir Lietuvos valstybėje; ○ gebėti paaiškinti pokyčius, kurie įvyko padalijus Lenkijos ir Lietuvos valstybę ir ją prijungus prie Rusijos imperijos; ○ gebėti susieti mokslo pasiekimus ir technikos išradimus su Europos žmonių gyvenimo pokyčiais naujaisiais laikais; ○ gebėti paaiškinti, kokią žalą žmonijai padarė pasauliniai karai; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė; ○ gebėti paaiškinti reikšmingiausius kasdienio žmonių gyvenimo
--	--	--	---

			<p>pokyčius tarpukario Lietuvoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti, kuo skyrėsi žmonių gyvenimas tarpukario demokratinėse ir nedemokratinėse Europos valstybėse; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo prarasta Lietuvos valstybės nepriklausomybė; ○ gebėti paaiškinti nacių ir sovietų okupacijų pražūtingumą Lietuvos gyventojams; ○ gebėti nurodyti, kuo skiriasi kasdienis žmonių gyvenimas tarpukario ir sovietinėje Lietuvoje; ○ gebėti paaiškinti, kodėl po Antrojo pasaulinio karo Europa susipriešino; ○ gebėti nurodyti žmonių gyvenimo komunistinėse ir demokratinėse valstybėse po Antrojo pasaulinio karo skirtumus; ○ gebėti paaiškinti, kaip buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė XX a. pabaigoje; ○ gebėti paaiškinti, kaip pasikeitė žmonių gyvenimas Lietuvai tapus nepriklausoma; ○ gebėti įvertinti keletą svarbiausių šiandienės Europos gyventojų pasiekimų ir problemų; ○ gebėti paaiškinti, kaip skaičiuojamas
--	--	--	--

			<p>laikas istorijoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išdėstyti istorijos laikotarpius chronologine seka; ○ gebėti susieti nagrinėtus istorijos įvykius su tam tikrais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti žemėlapyje parodyti Lietuvą tam tikrais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti žemėlapyje parodyti per istorijos pamokas nagrinėtų svarbiausių Lietuvos ir Europos istorijos įvykių vietas; ○ gebėti nurodyti akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių ir ją panaudoti; ○ gebėti naudojantis istorijos šaltiniais, atsakyti į klausimus apie praeitį; ○ gebėti kelti mokymosi uždavinius ir stengtis, kad jie būtų įvykdyti; ○ gebėti įvairiais būdais (naudojantis ir informacinėmis technologijomis) pateikti savo supratimą apie gyvenamosios vietovės, Lietuvos, kaimyninių šalių ir Europos istorijos epizodus; ○ gebėti tinkamai vartoti istorijos
--	--	--	---

			<p>sąvokas;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvardyti problemas, su kuriomis susiduria istorikai, atkurdami praeitį; ○ gebėti nagrinėti ir vertinti pasaulio ir Lietuvos istorinių asmenybių veiklą įvairiais istorijos laikotarpiais; ○ gebėti paaiškinti skirtingas teorijas apie žmogaus kilmę; ○ gebėti paaiškinti svarbiausius priešistorės žmonių gyvenimo bruožus Lietuvoje ir pasaulyje; ○ gebėti nustatyti priešistorės ir šių laikų žmonių pasaulėžiūros skirtumus; ○ gebėti palyginti priešistorės ir šių laikų žmonių kasdienį gyvenimą; ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę senovės Rytų civilizacijų susikūrimui ir vystimuisi; ○ gebėti paaiškinti, kodėl keitėsi žmonių gyvenimas senovės Rytų civilizacijose; ○ gebėti nustatyti senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūros bruožus; ○ gebėti įvertinti senovės Rytų civilizacijų įtaką kitoms civilizacijoms; ○ gebėti atskleisti kasdienio žmonių
--	--	--	---

			<p>gyvenimo ypatumus senovės Rytų civilizacijose;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę antikos civilizacijų raidai.; ○ gebėti išskirti įvairias socialines grupes senovės Graikijoje ir Romoje, palyginti jų padėtį visuomenėje; ○ gebėti analizuoti Atėnų demokratijos ir Romos respublikos bei imperijos bruožus; ○ gebėti išskirti svarbiausius antikos civilizacijų politinės istorijos bruožus; ○ gebėti susieti antikos civilizacijos ūkį su gamtine aplinka; ○ gebėti palyginti antikos ir senovės Rytų civilizacijų žmogaus pasaulėžiūrą; ○ gebėti įvertinti antikos civilizacijų pasiekimų įtaką šiandieniam gyvenimui; ○ gebėti palyginti senovės Rytų ir antikos civilizacijų kasdienį žmonių gyvenimą; ○ gebėti nustatyti, kokią įtaką krikščionybė darė antikos žmonių gyvenimui; ○ gebėti paaiškinti, kaip susiformavo baltų gentys; ○ gebėti išskirti ikikrikščioniškosios Lietuvos visuomenės ir kultūros bruožus;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atskleisti baltų ryšius su antikos civilizacijomis; ○ gebėti paaiškinti gamtinių sąlygų reikšmę viduramžių Europos civilizacijai; ○ gebėti išskirti pagrindines viduramžių visuomenės grupes; ○ gebėti nustatyti būdingiausias viduramžių valstybės ir valdžios bruožus; ○ gebėti įvertinti krikščionių bažnyčios vaidmenį viduramžių Europos civilizacijai; ○ gebėti paaiškinti islamo poveikį Europos visuomenei ir kultūrai viduramžiais; ○ gebėti palyginti antikos ir viduramžių žmogaus pasaulėžiūros bruožus; ○ gebėti nustatyti viduramžių Europos švietimo, mokslo, technikos ir meno bruožus; ○ gebėti paaiškinti viduramžių ūkio ypatumus; ○ gebėti palyginti įvairių visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą viduramžių Europoje; ○ gebėti paaiškinti, kaip keitėsi Lietuvos valstybė nuo susikūrimo iki Liublino unijos; ○ gebėti įvertinti Lietuvos valstybės santykius su kaimynais ir jos teritorinę plėtrą; ○ gebėti paaiškinti, kaip krikščionybė
--	--	--	---

			<p>plito Lietuvoje ir krikšto reikšmę Lietuvos valstybei;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išskirti LDK visuomenės bruožus, jos ūkinio gyvenimo, teisinės minties, švietimo, mokslo, technikos, meno raidos ypatumus; ○ gebėti palyginti įvairių LDK visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą.; ○ gebėti susieti Renesansą, pasiekimus moksle, geografinius atradimus, reformaciją ir kontrreformaciją su naujų laikų pradžia; ○ gebėti paaiškinti Liublino unijos reikšmę LDK raidai; ○ gebėti paaiškinti svarbiausius ūkio pokyčius naujaisiais laikais; ○ gebėti palyginti baroko kultūros bruožus Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje; ○ gebėti palyginti religinę ir tautinę toleranciją Europoje ir Abiejų Tautų Respublikoje; ○ gebėti išskirti absoliutinio valdymo teigiamas ir neigiamas puses; ○ gebėti nustatyti religinių ir dinastinių karų poveikį naujų laikų Europos valstybėms; ○ gebėti nustatyti nagrinėjamų istorijos laikotarpių panašumus ir skirtumus; ○ gebėti priskirti konkrečius istorijos
--	--	--	--

			<p>laikotarpiams svarbiausius pasaulio, Lietuvos istorijos įvykius ir reiškinius;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti susieti nagrinėjamų laikotarpių istorijos įvykius į prasminę visumą; ○ gebėti suvokti chronologinių nuoseklumą; ○ gebėti nustatyti ir žemėlapyje parodyti pagrindinių šalių ir jose buvusių įvykių bei reiškinių vietą, atskleisti ir lokalizuoti svarbiausius teritorinius pokyčius; ○ gebėti analizuoti geografinės aplinkos įtaką istorinių įvykių eigai.; ○ gebėti vadovaujantis istorijos įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų priežastis, eigą ir pasekmes; ○ gebėti nagrinėti mokomąją medžiagą, vadovaujantis pateiktais kriterijais, ją lyginti, grupuoti ir apibendrinti; ○ gebėti atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių ir ją panaudoti mokantis istorijos; ○ gebėti lyginti skirtinguose istorijos šaltiniuose pateikiamą informaciją;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti surasti ir panaudoti kraštotyrinę medžiagą mokantis Lietuvos istorijos; ○ gebėti kelti mokymosi uždavinius ir jų kryptingai siekti mokantis istorijos; ○ gebėti perteikti įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius; ○ gebėti tinkamai vartoti nagrinėjamų istorijos laikotarpių sąvokas; ○ gebėti tinkamai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti; ○ gebėti nustatyti istorijos ryšius su dabartimi; ○ gebėti įvertinti istorinių asmenybių vaidmenį XVII a. antrosios pusės – XXI a. pradžios pasaulio ir Lietuvos istorijoje; ○ gebėti kaip pavyzdį pateikiant Anglijos ir Prancūzijos valstybes, palyginti parlamentarizmo ir absoliutizmo raidą; ○ gebėti analizuoti Abiejų Tautų Respublikos valdymo ypatumus, santykius su kaimyninėmis valstybėmis; ○ gebėti išskirti Abiejų Tautų Respublikos kultūrinio
--	--	--	---

			<p>gyvenimo bruožus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti Abiejų Tautų Respublikos ūkio bruožus; ○ gebėti rasti Švietimo epochos idėjų atspindžių JAV nepriklausomybės kare ir Prancūzijos revoliucijos idėjose; ○ gebėti nustatyti Švietimo epochos idėjų sklaidos ir poveikio Lietuvos visuomenei ryšį; ○ gebėti susieti Abiejų Tautų Respublikoje vykdytų reformų nesėkmes su kaimyninių šalių įtaka; ○ gebėti nustatyti Abiejų Tautų Respublikos padalijimų priežastis; ○ gebėti atskleisti Napoleono epochos poveikį Europos socialinei ir politinei raidai; ○ gebėti įvertinti Rusijos imperijos vykdytos politikos pasekmes Lietuvai; ○ gebėti nustatyti pramonės perversmo priežastis; ○ gebėti nustatyti būdingiausias kapitalizmo raidos bruožus pasaulyje ir Lietuvoje; ○ gebėti paaiškinti, kodėl pramonės perversmas keitė visuomenės struktūrą ir žmonių gyvenamąją aplinką; ○ gebėti nustatyti XIX a. revoliucijų ir
--	--	--	--

			<p>tautinių sąjūdžių atsiradimo priežastis ir jų įtaką tautinių valstybių kūrimuisi;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nurodyti pagrindinių politinių, socialinių ideologijų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti atskleisti lietuvių tautinio atgimimo siekius ir jų reikšmę moderniosios lietuvių tautos formavimuisi; ○ gebėti paaiškinti, kokią įtaką Europos imperializmas ir kolonijinė ekspansija turėjo pasaulio raidai; ○ gebėti paaiškinti, kodėl keitėsi JAV ir kurios nors pasirinktos Europos valstybės politinė sistema XIX a. – XX a. pradžioje; ○ gebėti atskleisti veiksnius, keitusius žmogaus pasaulėžiūrą ir kultūrą XIX a. – XX a. pradžioje; ○ gebėti paaiškinti masinės kultūros atsiradimo priežastis; ○ gebėti palyginti pokyčius kasdieniame žmonių gyvenime Europoje ir Lietuvoje; ○ gebėti nustatyti Pirmojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausias jo bruožus; ○ gebėti paaiškinti Pirmojo pasaulinio karo padarinių ir pokyčių pokario Europoje ir
--	--	--	---

			<p>Lietuvoje ryši;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nustatyti visuomeninių pokyčių įtaką tarpukario laikotarpio kultūrai; ○ gebėti paaiškinti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčių priežastis Europoje ir Lietuvoje tarpukario laikotarpiu; ○ gebėti lyginti parlamentarizmą ir autoritarizmą Lietuvoje; ○ gebėti įvertinti Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimus; ○ gebėti nustatyti Antrojo pasaulinio karo kilimo priežastis ir būdingiausius jo bruožus; ○ gebėti įvertinti per Antrąjį pasaulinį karą pasaulyje įvykdytus nusikaltimus žmogiškumui; ○ gebėti atskleisti Lietuvos nepriklausomybės praradimo priežastis ir parodyti pagrindinius sovietizacijos bruožus; ○ gebėti palyginti sovietų ir nacių okupacijas Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais; ○ gebėti įvertinti Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje įvykdytus sovietų ir nacių nusikaltimus, holokaustą; ○ gebėti atskleisti Šaltojo karo priežastis ir poveikį žmonių gyvenimui; ○ gebėti įvertinti Jungtinių Tautų Organizacijos veiklą saugant
--	--	--	---

			<p>taiką pasaulyje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pasirinktinai palyginti demokratinių ir totalitarinių valstybių politinę raidą Šaltojo karo metais; ○ gebėti palyginti žmogaus padėtį demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse XX a. antrojoje pusėje; ○ gebėti nustatyti pirmosios ir antrosios sovietų okupacijos Lietuvoje panašumus; ○ gebėti įvertinti rezistencijos reikšmę lietuvių tautos išlikimui; ○ gebėti paaiškinti prisitaikymo ir kolaboravimo padarinius Lietuvai antrosios sovietų okupacijos metais; ○ gebėti paaiškinti antrosios sovietų okupacijos poveikį visuomenei, ūkiui ir kultūrai; ○ gebėti paaiškinti Lietuvos gyventojų priverstinės emigracijos pasekmes Lietuvai; ○ gebėti įvertinti lietuvių išeivijos veiklą siekiant atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę; ○ gebėti išskirti pagrindinius dekolonizacijos bruožus, Afrikos ir Azijos gyventojų problemas; ○ gebėti paaiškinti mokslo ir technikos išradimų poveikį ūkiui ir poindustrinės visuomenės
--	--	--	--

			<p>formavimuisi;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti pasipriešinimo komunistiniam režimui poveikį griaunant komunizmo sistemą; ○ gebėti atskleisti SSRS ir pasaulinės komunizmo sistemos žlugimo priežastis ir įvertinti šių įvykių padarinius žmonijai; ○ gebėti lyginti Lietuvos pasiekimus ir problemas su buvusių komunistinio bloko šalių pasiekimais ir joms kilusiomis problemomis; ○ gebėti paaiškinti, kodėl mokslo ir technikos naujovės keitė žmogaus gyvenamąją aplinką ir jo mąstyseną; ○ gebėti atskleisti svarbiausius XX a. antrosios pusės kultūros pokyčius; ○ gebėti palyginti kasdienio žmonių gyvenimo pokyčius Europoje ir Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje; ○ gebėti atskleisti Europos vienijimosi siekius ir problemas; ○ gebėti išskirti svarbiausias šiandienos Europos ir pasaulio gyventojų problemas; ○ gebėti palyginti svarbiausius pasaulio ir Lietuvos istorijos laikotarpius; ○ gebėti įvertinti specifinius jų
--	--	--	---

			<p>bruožus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išskirti pagrindines nagrinėjamų istorijos laikotarpių problemas; ○ gebėti nustatyti jų ryšį su dabartimi; ○ gebėti išvelgti tiesioginį pagrindinių pasaulio, Lietuvos istorijos įvykių, reiškinių ir procesų ryšį; ○ gebėti nustatyti svarbiausių pasaulio, Lietuvos istorinių įvykių ir reiškinių ryšį; ○ gebėti susieti nagrinėjamų istorijos laikotarpių įvykius į prasminę visumą, suvokti jų chronologinį nuoseklumą ir sinchroniškumą; ○ gebėti vadovaujantis pačių sukurta istorinių įvykių ir reiškinių nagrinėjimo schema, atskleisti jų svarbą istorijos raidai; ○ gebėti įvertinti istorijos įvykius, reiškinius ir procesus vadovaujantis pateiktais kriterijais; ○ gebėti nustatyti ir žemėlapyje parodyti vietą, kur vyko nagrinėjamų šalių įvykiai, reiškiniai, ○ gebėti atskleisti ir įvertinti teritorinius pokyčius; ○ gebėti išskirti iš nagrinėjamų istorijos šaltinių skirtingus požiūrius į
--	--	--	--

			<p>juose perteikiamus įvykius ir juos paaiškinti;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nagrinėti mokomąją medžiagą, ją apibendrinti, grupuoti, klasifikuoti, lyginti, įvertinti ir daryti išvadas; ○ gebėti pasirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių, vertinti jos patikimumą mokantis istorijos; ○ gebėti klasifikuoti istorijos šaltinius pagal pateiktus kriterijus; ○ gebėti suvokti skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas; ○ gebėti lyginti istorijos šaltinius ir jais remiantis daryti savo išvadas; ○ gebėti rasti ir panaudoti regionų kraštotyrinę medžiagą aiškinant Lietuvos istorijos įvykius; ○ gebėti savarankiškai kelti mokymosi uždavinius ir jų kryptingai siekti mokantis istorijos; ○ gebėti dalyvio, jaunojo tyrinėtojo lūpomis perteikti informaciją (raštu, žodžiu, naudojantis informacinėmis technologijomis) apie istorijos įvykius ir reiškinius; ○ gebėti tinkamai vartoti svarbiausias
--	--	--	---

			sąvokas; mai parinkti istorinę informaciją istorijos įvykiams, reiškiniams ir procesams paaiškinti ir savo nuomonę pagrįsti;
I S T O R I J A (V I D U R I N I S) B E N D R O J I		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti piliečio ir valdžios santykių skirtumus ir panašumus senovės Graikijos miestuose ir Romoje; ○ gebėti susieti politinės bendruomenės kontrolės formų gausėjimą ir Romos respublikos žlugimą; ○ gebėti palyginti senovės Graikijos ir Romos politinių institucijų reikšmę ir jų kompetencijų evoliuciją; ○ gebėti įvertinti valdžios institucijų raidą Romoje imperijos laikais ir jų įtaką politiniams procesams valstybėje; ○ gebėti palyginti laisvės sampratos skirtumus antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti išskirti lietuvių tautinės kultūros formavimosi veiksnius; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti Atėnų ir Spartos polių senovės graikų visuomenės idealo realizavimo skirtumus; ○ gebėti palyginti senovės graikų ir romėnų šeimos struktūras ir analizuoti santykius tarp atskirų jos narių; ○ gebėti analizuoti moters padėties skirtumus senovės Graikijoje ir Romoje; ○ gebėti susieti Romos imperijos ekspansinę politiką ir romėnų visuomenės pokyčius; ○ gebėti analizuoti pilietinius karus senovės Romoje kaip visuomenės revoliucijos išraišką; ○ gebėti analizuoti helenizacijos turinį ir jos plitimo mechanizmus; ○ gebėti analizuoti savo ir svetimų sąvokos supratimą senovės romėnų civilizacijoje; ○ gebėti lyginti Viduržemio jūros regiono ir kitų regionų pagrindines žemės ūkio kryptis; ○ gebėti analizuoti vergovės vaidmens skirtumus senovės Graikijos ir Romos ūkyje; ○ gebėti lyginti komunikacijos pokyčius

			<p>senovės Graikijoje ir Romoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti teigiamas ir neigiamas senovės romėnų užkariavimų pasekmes ūkiui; ○ gebėti įvertinti gyventojų skaičiaus didėjimo, urbanizacijos, technologijų vystymosi, socialinio-politinio stabilumo įtaką romėnų imperijos ūkio raidai; ○ gebėti įvertinti senovės civilizacijų pasiekimų įtaką kitoms civilizacijoms; ○ gebėti analizuoti antikinės tragedijos ir komedijos kaip kultūrinio ir visuomeninio reiškimo svarbą senovės Graikijoje; ○ gebėti įvertinti senovės romėnų techninės revoliucijos architektūros srityje reikšmę kitoms civilizacijoms; ○ gebėti įvertinti senovės Graikijoje sukurtų mąstymo sistemų įtaką romėnams ir kitoms civilizacijoms; ○ gebėti įvertinti valdovų vaidmenį plėtojant mokslą helenistinėje epochoje; ○ gebėti analizuoti romėnų pasiekimų svarbą kitoms civilizacijoms; ○ gebėti lyginti sporto vaidmenį senovės graikų ir romėnų visuomenėse; ○ gebėti remiantis senovės žydų ir
--	--	--	--

			<p>romėnų religijų pavyzdžiais, paaiškinti monoteistinių ir politeistinių religijų skirtumus;</p> <ul style="list-style-type: none"> o gebėti analizuoti religijos ir politikos ryšius senovės pasaulyje; o gebėti analizuoti krikščionybės atsiradimo aplinkybes ir katalikų bažnyčios doktrinos bruožus ir jos organizaciją; o gebėti palyginti šeimos struktūros skirtumus kaime ir mieste bei santykius tarp jos narių; o gebėti lyginti profesinių ryšių svarbą viduramžių ir antikos visuomenėse; o gebėti palyginti du feodalizmo supratimo tipus: tai feodalizmas, apimantis visą bendruomenę, bei riterio padėties struktūra; o gebėti analizuoti tautiškumo pojūčio pradžios skirtumus Prancūzijos ir Lietuvos valstybių pavyzdžiu; o gebėti analizuoti pokyčių žemės ūkyje nuo ankstyvųjų iki brandžiųjų viduramžių priežastis; o gebėti palyginti antikos ir viduramžių miestų formavimosi ypatumus; o gebėti palyginti upių ir jūrų vaidmenį antikos ir viduramžių komunikacijai ir prekybai;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti Levanto ir Hanzos prekybos skirtumus; ○ gebėti analizuoti ekonomikos vystymosi prielaidas skirtingais viduramžių laikotarpiais; ○ gebėti palyginti stichinių nelaimių įtaką antikos ir viduramžių ūkiui; ○ gebėti palyginti asmeninių ryšių įtaką valdymui ir individo vietai valdžios struktūroje antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti lyginti monarchijų tipus ir jų valdymo mechanizmus skirtingose Europos valstybėse; ○ gebėti lyginti žemiausių visuomenės grupių padėtį antikos ir viduramžių visuomenėse; ○ gebėti analizuoti Bizantijos ir jai priklausiančių teritorijų santvarkos išskirtinumus viduramžiais; ○ gebėti analizuoti Maskvos kaip trečiosios Romos idėjos realizavimo tikslus ir mechanizmus; ○ gebėti analizuoti vaizdų ir gestų svarbą viduramžių kultūroje; ○ gebėti palyginti bendravimo skirtumus įvairiose visuomenės grupėse antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti analizuoti antikos ir
--	--	--	---

			<p>viduramžių literatūros skirtumus;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti lyginti antikos ir viduramžių meno stilius; ○ gebėti palyginti mokymo sistemas antikos civilizacijose ir viduramžių Europoje; ○ gebėti palyginti geografines žinias apie pasaulį antikoje ir viduramžiais; ○ gebėti įvertinti krikščionybės įnašą į viduramžių Europos civilizaciją. ○ gebėti analizuoti krikščionybės santykius su kitomis didelėmis monoteistinės religijomis viduramžiais; ○ gebėti palyginti Lietuvos visuomenės formavimąsi X– XIII a. su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje; ○ gebėti palyginti Lietuvos visuomenės struktūros kaitą XIV–XV a. su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje; ○ gebėti palyginti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etninę ir religinę visuomenės sudėtį XIV–XV a. su Vakarų Europos feodalinės visuomenės sudėtimi; ○ gebėti palyginti agrarinės gamybos organizavimą Lietuvoje ir Vakarų Europoje;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti vokiškos miestų teisės įtaką miestų formavimuisi LDK; ○ gebėti įvertinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės prekybos su kitomis šalimis reikšmę LDK ekonominiam augimui; ○ gebėti palyginti viduramžių Lietuvos monarchijos raidą su vakarų Europos valstybių monarchijomis; ○ gebėti analizuoti atskirų visuomenės grupių dalyvavimo valdžioje galimybių skirtumus Vakarų Europoje ir LDK; ○ gebėti palyginti Lietuvos ir Lenkijos dinastinę uniją su kitų valstybių unijomis viduramžių Europoje; ○ gebėti palyginti ikikrikščioniškos Lietuvos ir Vakarų Europos kultūrą; ○ gebėti įvertinti teigiamus ir neigiamus Lietuvos kultūros pokyčius, susijusius su krikščionybės įvedimu; ○ gebėti palyginti Mindaugo ir Lietuvos valstybės krikšto aplinkybes ir rezultatus su panašiais procesais, vykusiais Vakarų Europoje ankstyvaisiais viduramžiais; ○ gebėti palyginti tikybos (konfesijų) santykius LDK ir Vakarų
--	--	--	--

			<p>Europoje iki XV a;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti naujų amžių socialinių sluoksnių specifiką, šeimų struktūras, hierarchiją ir narių tarpusavio santykius; ○ gebėti palyginti buržuazijos įtakos augimo ekonomines ir politines priežastis atskirose Europos šalyse; ○ gebėti palyginti atskirų Europos valstybių visuomenės narių pilietiškumo galimybes ir santykį su valdymo institucijomis; ○ gebėti įvertinti Vakarų, Vidurio ir Rytų Europos gamybos būdo kaitą, kuri paaiškina esmines ekonominio vystymosi netolygumo priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti socialinių grupių interesus, valstybės vaidmenį monopolizuojant tarptautinę prekybą; ○ gebėti įvertinti Anglijos, Prancūzijos, Rusijos, ATR vidaus rinkų funkcionavimą ir ūkinę raidą; ○ gebėti įvertinti luominės ir absoliutinės monarchijos panašumus ir skirtumus; ○ gebėti palyginti absoliutizmo specifiką Anglijoje, Prancūzijoje, Rusijoje;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti pozityvias ir negatyvias absoliutizmo puses bei įtaką tautiniam identitetui; ○ gebėti vertinti absoliutinio ir parlamentinio valdymo skirtumus XVII a. pab. – XVIII a.; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko, klasicizmo epochų įtaką šiuolaikiniai pasaulio atminties kultūrai; ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti Europos kultūrinės raidos pokyčius; ○ gebėti įvertinti kultūrinės raidos sąsajas su ekonomikos pakilimais ir nuosmukiais, konfesiniais pokyčiais bei kariniais konfliktais; ○ gebėti palyginti visuomeninio raštingumo rodiklius Vakarų, Vidurio ir Rytų Europoje; ○ gebėti, remiantis konkrečiais pavyzdžiais, paaiškinti atskirų LDK socialinių, etninių, konfesinių grupių gyvenimo modelius ir pilietinį bei teisinį statusą; ○ gebėti lokalizuoti LDK gamybinius ir prekybinius centrus; ○ gebėti įvertinti LDK ekonominio vystymosi savitumus ir jos vietą Europos ekonomikos
--	--	--	--

			<p>rinkoje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pagal pateiktus kriterijus palyginti ATR ir Europos valstybių valdymo panašumus ir skirtumus; ○ gebėti įvertinti tarptautines aplinkybes, analizuoti ATR žlugimo priežastis; ○ gebėti palyginti LDK švietimo sistemos kaitą XVI–XVIII a.; ○ gebėti įvertinti Vilniaus universiteto edukacijos specifiką, žymiausias mokslo atradimus; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko, klasicizmo epochų įtaką šiandieninei Lietuvos atminties kultūrai; ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti LDK kultūrinės raidos pokyčius, jų sąsajas su ekonomikos pakilimais ir nuosmukiais, konfesiniais bei politiniais lūžiais; ○ gebėti analizuoti feodalinės sistemos irimą, visuomenės laisvėjimą ir palyginti mažosios šeimos atsiskyrimą nuo didžiosios šeimos; ○ gebėti įvertinti pagal pasirinktus kriterijus pramonės perversmo įtaką Europos visuomenės kaitai; ○ gebėti lyginti „tautos“ sampratą
--	--	--	---

			<p>naujausiais laikais ir XIX a. bei analizuoti Europos gyventojus ir jų kaitą XIX a;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti gamybą cechuose/ manufaktūrose su gamyba fabrikuose; ○ gebėti lokalizuoti svarbiausius pramonės centrus; ○ gebėti susieti tarpusavy pramonės vystymąsi ir pasaulio šalių (pirmiausia Vakarų Europos) pradėtą vykdyti aktyvią kolonijinę politiką; ○ gebėti palyginti tarpusavyje pirmųjų politinių partijų atsiradimą, profesinių sąjungų steigimą ir jų įtaką visuomeniniame ir politiniame gyvenime; ○ gebėti įvertinti asmens ir valdžios bendravimo formas; ○ gebėti analizuoti Napoleono imperijos atsiradimą ir valdymo ypatumus, Vienos sistemos susidarymą ir jos „veikimo mechanizmą“ vėlesniu laikotarpiu.; ○ gebėti lyginti tarpusavyje liberalizmo, konservatizmo ir socializmo idėjas ir jų įtaką Europos politiniame gyvenime; ○ gebėti įvertinti imperializmo epochos poveikį Europos ir kolonijų šalių gyventojų raidai; ○ gebėti išskirti masinės kultūros
--	--	--	--

			<p>formavimosi priežastis;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti realizmo, istorizmo ir modernizmo poveikį meno raidai; ○ gebėti atskleisti mokslo ir švietimo raidos priežastis; ○ gebėti įvertinti mokslo ir technikos atradimų ir pasiekimų poveikį žmogaus ir visuomenės gyvenimui; ○ gebėti atskleisti religijos vaidmens pokyčius visuomenės gyvenime; ○ gebėti lyginti socialinę Lietuvos gyventojų padėtį po Lietuvos prijungimo prie Rusijos bei išskirti moters išsilavinimo problemą; ○ gebėti analizuoti socialinę padėtį, Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį, bei jos kaitą; ○ gebėti sieti tarpusavyje baudžios panaikinimą ir kapitalizmo pradžią Lietuvoje; ○ gebėti palyginti lažinį-palivarkinį ir kapitalistinį ūkį; ○ gebėti analizuoti, kokią įtaką Lietuvos ūkio vystymuisi turėjo baudžios panaikinimas; ○ gebėti nusakyti svarbiausius lietuvių tautos pasipriešinimo rusifikacijai ir polonizacijai kovos išraiškas ir pasiektus rezultatus;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti analizuoti etninių lietuvių tautinį sąjūdį ir lietuvių tautinį atgimimą, pirmųjų politinių partijų susikūrimą, jų programas ir įtaką visuomenei; ○ gebėti įvertinti Abiejų Tautų Respublikos valstybės likvidavimą ir pasiektus rezultatus bei okupacinio režimo pokyčius po 1905 m. ; ○ gebėti lyginti politines permainas Prancūzijos okupacijos laikotarpiu 1812 m., politinę padėtį Užnemunėje ir Mažojoje Lietuvoje; ○ gebėti atskleisti ryšį tarp lietuvių tautinio atgimimo ir kultūros raidos; ○ gebėti įvertinti romantizmo įtaką meno raidai; ○ gebėti įvertinti Katalikų Bažnyčios vaidmenį.
I S T O R I J A (V		<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti teisę kaip suverenumo veiksnio svarbą antikos miesto-valstybės teorijoje; ○ gebėti susieiti visuomenės solidarumą Romoje didžiųjų užkariavimų laikais su senovės romėnų patriotizmo apraiškomis; ○ gebėti remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais, palyginti pilietiškumo specifiką atskirose Europos valstybėse; ○ gebėti analizuoti prigimtinės teisės teorijas: J. Altuzijus, H. Grocijus, T. Hobesas ir Dž. Lokas; ○ gebėti suvokti pilietinių teisių realizacijos 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti palyginti požiūrį į demokratinę ir oligarchinę ideologijas senovėje ir naujaisiais laikais; ○ gebėti įvertinti tironijos vaidmenį senovės civilizacijose; ○ gebėti formuluoti problemą, kaip principato įvedimas ir respublikos restruktūrizavimas pakeitė visuomeninį politinį senovės Romos gyvenimą;

<p>I D U R I N I S</p> <p>I Š P L Ė S T I N I S</p>		<p>skirtumus;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti teigiamas ir neigiamas Atėnų kultūrinio dominavimo V a. pr. Kr. Pasekmes; ○ gebėti analizuoti senovės graikų ir romėnų dvasinės ir materialinės kultūros ekspansijos mechanizmus Europos žemyne; ○ gebėti įvertinti naujų religijų poveikį įvairioms gyvenimo sritims Romos imperijoje; ○ gebėti analizuoti tradicinio tikėjimo ir krikščionybės poveikį žmonių religingumui Romos imperijoje; ○ gebėti palyginti antikos, viduramžių ir naujų amžių šeimų struktūras, hierarchiją ir narių tarpusavio santykius; ○ gebėti palyginti Vakarų, Vidurio ir Rytų Europos valstybių visuomenių socialines struktūras ir tautinio identiteto brandą; ○ gebėti palyginti absoliutinio valdymo atskirose valstybėse formavimosi specifiką; ○ gebėti palyginti M. Makiavelio, T. Moro, T. Kompanelos, Mykolo Lietuvos požiūrius į valstybę ir jos valdymo būdus; ○ gebėti analizuoti tarptautinio masto karinių konfliktų priežastis ir pasekmes; ○ gebėti išskirti valstybes lyderes ir jų politines pretenzijas; ○ gebėti įvertinti renesanso, baroko,
---	--	-------------------	--

			<p>apšvietos epochų kultūrinio paveldo įtaką šiandieninės visuomenės atminties kultūrai;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti įvertinti religingumo kaitos poveikį visuomenės tarpusavio santykiams, kūrybiškumui bei moralei; ○ gebėti analizuoti atskirų socialinių grupių (didikai, bajorai, miestiečiai, valstiečiai, marginalai) gyvenimo modelius; ○ gebėti analizuoti LDK bajorijos polonizacijos priežastis ir tautinio identiteto niveliaciją; ○ gebėti įvertinti LDK, vėliau ATR valdymo savitumus lyginti su to meto Vakarų ir Rytų Europos valstybėmis; ○ gebėti įvertinti vietinių LDK institucijų funkcionavimo specifiką; ○ gebėti įvertinti LDK užsienio politikos nesėkmes, išskirti priežastis ir pasekmes; ○ gebėti įvertinti Vilniaus universiteto reikšmę XVI– XVIII a. ATR ir europiniame kontekste; ○ gebėti įvertinti LDK meno vietinį specifiškumą; ○ gebėti analizuoti renesanso, baroko, apšvietos epochų kultūrinio paveldo įtaką šiandieninės visuomenės atminties kultūrai; ○ gebėti įvertinti religinės tolerancijos ir netolerancijos apraiškas XVI–
--	--	--	---

			XVIII a., formuluoja procesus lėmusias priežastis ir pasekmes;
P A S A U L I O P A Ž I N I M A A S (P R A D I N I S)	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti rengti bei laikytis klasės bendrabūvio taisyklių; ○ gebėti atpažinti, kokių taisyklių klasėje laikomasi, o kokių dažniausiai nėra paisoma; tuomet jas tikslinti; ○ gebėti nebijoti išsipareigoti, prisiimti atsakomybę; ○ gebėti kilus konfliktui susitvardyti, jį spręsti geranoriškai – be agresijos ir smurto, siekiant išsiaiškinti, susitarti; ○ gebėti numatyti savo veiksmų padarinius; ○ gebėti naudotis savo teisėmis; ○ gebėti atlikti pareigas bei išsipareigojimus; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti nusakyti, ką reiktų keisti klasės bendruomenės santykiuose; ○ gebėti pripažinti klydus, atsiprašyti; atleisti; ○ gebėti nurodyti svarbiausias valstybės, tautos ir kalendorines šventes, jas apibūdinti; ○ gebėti pavaizduoti Lietuvos valstybės simbolius; ○ gebėti paaiškinti Lietuvos valstybės simbolių prasmę; ○ gebėti kontroliuoti savo elgesį kilus konfliktui; ○ gebėti konstruktyviai spręsti problemas; ○ gebėti tinkamai elgtis šeimoje, klasėje, svečiuose ir kitur; ○ gebėti dalyvauti klasės, mokyklos rinkimuose; ○ gebėti dalyvauti klasės, mokyklos bendruomenės gyvenime, dalyvauti savivaldoje; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti stebėti, suvokti bei vertinti artimiausią socialinę (šeimos, klasės, draugų grupės) aplinką; ○ gebėti pastebėti artimųjų ir (ar) draugų nuotaikas; ○ gebėti stengtis suprasti artimųjų ir (ar) draugų poreikius, juos užjausti, jiems patarti, pagal galimybes pagelbėti; ○ gebėti išitraukti į grupės darbą; veikti taip, kad nekiltų nesutarimų; ○ gebėti išklausti ir vertinti kitų nuomonę, atsižvelgti į ją; ○ gebėti išsakyti savo požiūrį; ○ gebėti išreikšti laiko tėkmės, kaitos supratimą: skirti ir tinkamai vartoti sąvokas: <i>vakar, šiandien, rytoj; praeityje, dabar, ateityje; para, savaitė, mėnuo, meta;</i>. ○ gebėti pastebėti, suvokti, įvertinti, nusakyti kaitą artimiausioje gamtinėje ir socialinėje aplinkoje; ○ gebėti pateikti pavyzdžių iš savo gyvenamosios aplinkos kaitos; ○ gebėti susieti pokyčius priežasties ir pasekmės ryšiais; ○ gebėti domėtis savo šeimos ir (ar) giminės praeitimi, tradicijomis, sekti gyvavimą, švęsti šventes; ○ gebėti, remiantis savo šeimos, giminės istorija, nusakyti

			<p style="text-align: center;">svarbiausius šeimos, giminės faktus, šventes;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išsiaiškinti, kokios yra šeimos relikvijos; papasakoti apie jas; ○ gebėti sudaryti savo giminės medį (vaikai, tėvai, seneliai); ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti, kaip atrodė žmonių gyvenimas praeityje ir koks jis dabar; ○ gebėti skirti nūdienos ir senovinius pastatus; nusakyti, kokius drabužius žmonės vilkėjo seniau; atpažinti darbo įrankius, pasakyti, kokius darbus jais dirbo; ○ gebėti paaiškinti, kaip prekiavo, kodėl rinkdavosi vienas ar kitas susisiekimo, ryšių priemonės; ○ gebėti nusakyti, kaip keitėsi žmonių gyvenimo būdas nuo seniausiųjų laikų iki šių dienų; ○ gebėti nusakyti, ką galima sužinoti apie praeitį iš paprasčiausių istorijos liudytojų (senų laiškų, nuotraukų, darbo įrankių ir kt.); ○ gebėti grupuoti ir lyginti senovinius ir šiuolaikinius daiktus; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi išgalvotos istorijos nuo tikrų įvykių; ○ gebėti kurti fantastines istorijas, pateikti realių faktų; ○ gebėti rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, ją panaudoti; ○ gebėti skaityti plane, žemėlapyje, gaublyje pateiktą informaciją;
--	--	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti naudoti savo sukurtus sutartinius ženklus; ○ gebėti pavaizduoti elementaria schema savo kelią į mokyklą ar iš jos; ○ gebėti nubraižyti (padaryti maketą) savo kambario (buto, namo kiemo, sodybos) planą; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kas yra planas, žemėlapis, gaublys; ○ gebėti išmanyti Lietuvos žemėlapi, gaublį; ○ gebėti skirti gaublyje vandenį ir sausumą, Lietuvos žemėlapyje – mūsų valstybės sienas, didžiuosius kelius, miestus bei vandenį (upes, ežerus, Baltijos jūrą); ○ gebėti tyrinėti žemėlapi atrandant jame objektus, kuriuos teko matyti iš tikrųjų; ○ gebėti apibūdinti (remiantis savo patyrimu) vasarą, rudenį, žiemą, pavasarį; ○ gebėti išskirti kiekviename metų laike patrauklių ypatybių; ○ gebėti paaiškinti, kaip Lietuvos orus lemia Saulė, vėjas, vanduo; ○ mokėti tinkamai rengtis tam tikru metų laiku; ○ gebėti siūlyti, kaip kuo taupiau naudoti vandenį, kaip rūpintis oro švara; ○ gebėti nurodyti, kuo skiriasi gamtos bei žmogaus rankų kūriniai; juos grupuoti;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti aprašyti svarbesnius savo gyvenamosios vietovės objektus (gamtos ir žmogaus sukurtus); ○ gebėti parodyti žemėlapyje Baltijos šalis – Latviją ir Estiją, taip pat kaimynus – Lenkiją, Rusiją, Gudiją; ○ gebėti pateikti pavyzdžių, kaip gyvena kitų kraštų žmonės; ○ gebėti papasakoti, kuo reikšminga viena ar kita profesija; ○ gebėti atskirti, kas gamina prekes, kas teikia paslaugas; ○ gebėti palyginti ūkininko ir verslininko darbą; ○ gebėti nustatyti, iš kur gaunamos žmonių vartojamos gėrybės: maistas, drabužiai, būstas, elektros energija; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, iš kur atsiranda žmogus, kaip jis auga, bręsta ir keičiasi nuo kūdikystės iki senatvės; ○ gebėti saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant; ○ gebėti apibrėžti pagrindinių kūno dalių paskirtį; ○ gebėti reaguoti į pastebėjimus dėl taisyklingos laikysenos: stovėsenos ir sėdėsenos; ○ gebėti pasirinkti veiklą, leidžiančią pailsėti – atgauti jėgas; ○ gebėti paisyti kūno švaros; ○ gebėti tvarkyti savo kambarį, klasę; ○ gebėti suprasti ir savais žodžiais paaiškinti, kas apsaugo nuo ligų;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti išaiškinti, kodėl reikia maitintis; ○ gebėti nagrinėti, kodėl svarbu tinkamai maitintis; išskirti, kuriuos produktus ir kokiomis proporcijomis sveika valgyti; ○ gebėti laikytis sveikos mitybos taisyklių; ○ gebėti numatyti, kas gali atsitikti jų nesilaikant; ○ gebėti tyrinėti savo pojūčius; ○ gebėti atrasti, kokie svarbūs yra pojūčiai žaidžiant, mokantis, dirbant; ○ gebėti saugoti regėjimą; ○ gebėti suplanuoti tyrimą: stebėjimą ar bandymą; ○ gebėti atlikti paprastus stebėjimus ir nesudėtingus bandymus; ○ gebėti formuluoti atliktų stebėjimų išvadas ir perteikti jas kitiems; ○ gebėti naudotis paprasčiausiais buitinais ilgio, laiko, masės ir temperatūros matavimo prietaisais; ○ gebėti laikytis saugumo reikalavimų; ○ gebėti pateikti pavyzdžių, kaip pasikeitė žmonių gyvenimas dėl mokslo atradimų; ○ gebėti sugrupuoti pateiktus artimiausios aplinkos objektus į gyvus ir negyvus; ○ gebėti atlikti nesudėtingus sugretinimus, išskirti gyvų ir negyvų objektų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kas
--	--	--	---

			<p>yra gyvybė;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti tyrinėti ir apibūdinti gyvų organizmų priklausomybę nuo aplinkos, besikeičiančių metų laikų ir pan; ○ gebėti nagrinėti ir apibendrinti, ar gyvi organizmai gali išgyventi užterštoje aplinkoje; ○ gebėti svarstyti, kaip reikėtų elgtis išvydus teršiant aplinką; ○ gebėti stebint, tyrinėjant, gretinant atrasti pagrindinius požymius, skiriančius medžius, krūmus ir žoles; ○ gebėti parinkti medžių, krūmų, žolių pavyzdžių; ○ gebėti rasti reikiamą informaciją prieinamuose šaltiniuose; klausinėti draugų, suaugusiųjų, mokytojų; ○ gebėti stebėti, pažinti ir nusakyti namuose auginamų augalų poreikius, gyvūnų – poreikius, elgseną, įpročius; ○ gebėti rūpintis ir prižiūrėti namuose augančius augalus ir gyvūnus; ○ gebėti išaiškinti, kokią naudą vienas ar kitas naminis gyvulys ar paukštis teikia žmogui; ○ gebėti atrasti skirtumus tarp naminių gyvulių ir jų laukinių protėvių; ○ gebėti atpažinti judančius objektus, palyginti jų kelią, greitį ir judėjimo laiką (automobilis važiuoja greičiau, negu eina žmogus; bėgantis žmogus per tą patį laiką įveikia didesnę atstumą nei einantis ir t. t.);
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti savais žodžiais paaiškinti, kam reikalinga energija, ir pateikti energijos naudojimo kasdieniame gyvenime pavyzdžių; ○ gebėti išskirti svarbiausius elektros energiją naudojančių prietaisų požymius; ○ gebėti atpažinti, kur elektros energija eikvojama be reikalo; ○ gebėti siūlyti paprasčiausių elektros energijos taupymo būdų; ○ gebėti bendrais bruožais apibūdinti dienos ir nakties, metų laikų kaitą; ○ gebėti apibūdinti gerai pažįstamos aplinkos daiktus pastebint, kokios medžiagos juos sudaro; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi viena nuo kitos kasdienėje aplinkoje esančios medžiagos; ○ gebėti grupuoti įvairias medžiagas, išskiriant svarbiausius medžiagų požymius; ○ gebėti nurodyti, kad dirbant su medžiagomis, gali keistis jų savybės; ○ gebėti išskirti kasdienėje aplinkoje esančius taršos šaltinius; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių paaiškinti buitinių atliekų antrinį panaudojimą; ○ gebėti kurti taisykles, jų laikytis; ○ gebėti priimti kitų pasiūlymus, nuorodas; ○ gebėti įsipareigoti, atsakingai ir laiku atlikti darbą; ○ Gebėti demonstruoti gebėjimą dirbti
--	--	--	--

			<p>ir bendrauti su kitais: išklaustyti kito žmogaus mintis, išsakyti ir argumentuoti savo nuomonę;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti priimti racionalius sprendimus; ○ gebėti ieškoti kompromisų siekiant bendro tikslo; ○ gebėti pastebėti ir analizuoti artimiausioje socialinėje aplinkoje vykstančius procesus; ○ gebėti siūlyti sprendimus, kaip pagerinti žmonių gyvenimą; ○ gebėti išsiaiškinti atsakymus į rūpimus klausimus; ○ gebėti atlikti apklausą; ○ gebėti išdėstyti istorijos įvykius chronologine tvarka vartojant kasdienes terminus (seniau, dabar, ateityje; anksčiau, vėliau; kažkada, kada nors ir kt.); ○ gebėti palyginti žmonių gyvenimo būdą, užsiėmimus bei laisvalaikį seniau ir dabar; ○ gebėti kurti raiškius pasakojimus, vaidinimus, piešinius apie senovę; ○ gebėti apibendrinti, kas liudija savo gyvenamosios vietovės praeitį; ○ gebėti parinkti žmonių sukurtų vertybių – pilių, rūmų, bažnyčių, meno kūrinių – pavyzdžių; ○ gebėti atlikti namiškių, kaimynų socialinę apklausą; ○ gebėti apibendrinti sukauptą medžiagą; ○ gebėti reikliai ir kritiškai vertinti
--	--	--	---

			<p>istorijos šaltinius;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti ieškoti patikimų šaltinių; ○ gebėti išaiškinti svarbiausius savo gyvenamosios vietovės istorijos faktus; ○ gebėti nurodyti kai kuriuos (pasirinktinai) savo gyvenamosios vietos istorijos faktų bei Lietuvos praeities ryšius; ○ gebėti išskirti keletą ryškiausių (pasirinktinai) Lietuvos istorijos epizodų; ○ gebėti pagal charakteringiausias bruožus (ženklus) atpažinti didžiuosius istorijos tarpsnius; ○ gebėti naudotis nesudėtingais istorijos šaltiniais informacijai gauti; ○ gebėti naudotis sutartiniais ženklais braižant vietovės planą; ○ gebėti sudaryti gerai pažįstamos vietovės, pvz., kaimo, miestelio, miesto dalies, planą; ○ gebėti nustatyti šiaurės, pietų, rytų ir vakarų kryptis; ○ gebėti orientuotis pagal Saulę, kitus gamtos objektus, kompasą; ○ gebėti Lietuvos žemėlapyje parodyti pagrindinius geografinius objektus (miestus, upes, Baltijos jūrą, Kuršių neriją, transporto, geležinkelio kelius); ○ gebėti elementariai išmanyti gaublį bei pusrutulių žemėlapi; ○ gebėti parodyti žemynus, juos trumpai
--	--	--	---

			<p>apibūdinti;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti parodyti pasaulio vandenynus; ○ gebėti skirti sausumos dalis (kalnus, kalvas ir lygumas) ir vandenynų dalis (jūras), parodyti jas žemėlapyje; ○ gebėti papasakoti apie įvairių kraštų žmonių gyvenimo būdą; nusakyti skirtumus; ○ gebėti pateikti konkrečių pavyzdžių, kaip žmonių gyvenimo būdą nulemia gamtinės sąlygos; ○ gebėti apibendrinti, kad Žemės gyventojai išpažįsta skirtingas religijas; ○ gebėti apibendrinti, kad žmonės yra skirtingi, bet turi ir daug bendrų ypatybių; ○ gebėti stebėti orus; ○ gebėti pildyti „Orų kalendorių“; ○ gebėti pastebėti orų permainas; ○ gebėti pasirinkti tinkamą aprangą atsižvelgiant į oro sąlygas; ○ gebėti nusakyti, kaip žmogus keičia aplinką; ○ gebėti elementariai pavaizduoti ir paaiškinti, kodėl ir kaip atsirado bei plėtojosi miestai; ○ gebėti pasakyti, kokių padarinių gali turėti besaikis ar neprotingas gamtos išteklių naudojimas; ○ gebėti taupiai naudoti vandenį; ○ gebėti naudoti kuo mažiau teršalų; ○ gebėti atlikti ir paaiškinti bandymus, iliustruojančius gamtos taršą;
--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti pastebėti pokyčius, vykstančius bręstančiame organizme; ○ gebėti sieti vaikystę ir paauglystę – svarbius žmogaus gyvenimo etapus – su brendimo periodu; ○ gebėti nagrinėti bei savais žodžiais apibūdinti pagrindines žmogaus organizmo funkcijas; ○ gebėti paisyti taisyklingos laikysenos; ○ gebėti saugoti klausa; ○ gebėti laikytis asmens higienos; ○ gebėti, remiantis turimomis žiniomis bei sava patirtimi, paaiškinti sveikos gyvensenos (fizinio aktyvumo, sveikos mitybos, grūdinimosi, pakankamo miego, geros nuotaikos) įtaką sveikatai; ○ gebėti demonstruoti fizinį aktyvumą; ○ gebėti mokėti ilsėtis; ○ gebėti ieškoti priimtinių atsipalaidavimo būdų, malonumų šaltinių; ○ gebėti tvarkyti ir prižiūrėti savo gyvenamąją aplinką; ○ gebėti pasirinkti tinkamas priemones aplinkai tvarkyti; ○ gebėti nurodyti priežasties – pasekmės ryšius tarp kūno, aplinkos švaros ir sveikatos; ○ gebėti atliekant paprastus tyrimus, vartoti pagrindinius ilgio, temperatūros, masės bei laiko vienetų pavadinimus,; ○ gebėti naudotis paprasčiausiais
--	--	--	---

			<p>buitiniais matavimo prietaisais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti atliekant tyrimus laikytis saugumo reikalavimų; ○ gebėti formuluoti išvadas, perteikti jas kitiems, palyginti savo ir draugų gautus stebėjimų ir bandymų rezultatus; ○ gebėti grupuoti objektus; ○ gebėti išskirti objektų skirtumus ir panašumus; ○ gebėti, remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pritaikius mokslo atradimus galima pagerinti žmonių gyvenimo sąlygas ir sveikatą; ○ gebėti suprasti ir paaiškinti, kokia pragaištinga gyvybei yra neatsakinga žmogaus ūkinė veikla, kai teršiama aplinka, naikinami miškai, nusausinamos pelkės ir pan; ○ gebėti iliustruoti pavyzdžiais nesaikingą ir neatsakingą gamtos išteklių išnaudojimą; ○ gebėti siūlyti, kaip galima būtų spręsti aplinkos taršos problemas; ○ gebėti sudaryti paprastas mitybos grandines; ○ gebėti suvokti ir paaiškinti gyvų organizmų prisitaikymo prie aplinkos reikšmę; ○ gebėti atrasti ir iliustruoti pavyzdžiais, kaip augalai ir gyvūnai savo kūno sandara yra prisitaikę prie gyvenimo sąlygų; ○ gebėti iliustruoti konkrečiais
--	--	--	--

			<p>pavyzdžiais Lietuvos ir pasaulio gamtos įvairovę;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti, kodėl gyvūnams patogiau gyventi bendruomenėmis; ○ gebėti išvelgti ryšį tarp gyvūnų bendruomeninio gyvenimo būdo ir galimybės išlikti; ○ gebėti naudotis prieinama informacija; ○ gebėti gautą informaciją trumpai apibendrinti ir perteikti kitiems žodžiu, raštu ar piešiniu; ○ gebėti savarankiškai ieškoti reikiamos informacijos; klausinėti kitus; ○ gebėti naudojantis pateiktais ar savo gautais duomenimis, apskaičiuoti nueitą kelią, laiką ir greitį; ○ gebėti apibūdinti inercijos reiškinių slydimą; ○ gebėti parinkti paprastų energijos perdavimo grandinių pavyzdžių (baterija – elektros lemputė, radiatorius – kambario oras); ○ gebėti apibendrinti, kokią žalą aplinkai daro energijos gamyba; ○ gebėti atpažinti situacijas, kai elektros energija eikvojama be reikalo; ○ gebėti ieškoti ir siūlyti elektros energijos, šilumos taupymo būdų; ○ gebėti paaiškinti energijos taupymo būdus kasdienėje buityje; ○ gebėti apibūdinti Žemę ir Saulės
--	--	--	--

			<p>sistema;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ gebėti tirti ir grupuoti kasdienėje aplinkoje esančias medžiagas pagal jų savybes; ○ gebėti tinkamai pasirinkti kasdienėje aplinkoje esančius daiktus, susiejant pasirinkimą su medžiagų savybėmis; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių susieti medžiagų savybes su jų panaudojimo sritimi; ○ gebėti paaiškinti, kuo skiriasi natūralios ir dirbtinės medžiagos; ○ gebėti paaiškinti, kaip ir kodėl keičiasi medžiagų savybės; ○ gebėti pateikiant pavyzdžių paaiškinti skirtumus tarp grįžtamųjų ir negrįžtamųjų medžiagų kitimų; ○ gebėti išskirti šių kitimų pritaikymo galimybes kasdienėje aplinkoje; ○ gebėti, padedant mokytojiui, nubraižyti vandens apytakos ratą; ○ gebėti paaiškinti, kaip pasipildo šulinio, upės, ežero vanduo; ○ gebėti, ieškant atsakymų, darant sprendimus, vadovautis savo patirtimi, stebėjimų, bandymų duomenimis; ○ gebėti paaiškinti oro svarbą žmonėms, gyvūnams ir augalams; ○ gebėti numatyti aplinkos taršos pasekmes; ○ gebėti papasakoti, kaip valomas nešvarus vanduo; ○ gebėti pateikti vandens ir šilumos
--	--	--	--

			taupymo būdų pavyzdžių kasdienėje aplinkoje.
--	--	--	--

Bendrojo lavinimo programų, susijusių su teisiniu švietimu, analizė III**Tiesiogiai su teisiniu švietimu susiję gebėjimai**PILIETIŠKUMO UGDYMAS – 8-10 kl

1. gebėti suvokti, kas yra pilietinė visuomenė ir kaip ji funkcionuoja;
2. gebėti suvokti žmogaus ir piliečio laisvių, teisių ir pareigų reikšmę gyvenant demokratinėje visuomenėje;
3. gebėti suvokti, kas yra demokratinė valstybė;
4. gebėti gerbti demokratines vertybės ir principus, stengtis įgyvendinti juos savo gyvenime;
5. gebėti suprasti teisinės valstybės principus;
6. gebėti suvokti teisės ir teisingumo santykį visuomenėje;
7. gebėti suprasti demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės, istorinės bei teisinės prielaidas;
8. gebėti suvokti pilietinės visuomenės ir valstybės santykį ;
9. gebėti suprasti, kaip formuojamos valdžios institucijos;
10. gebėti suprasti kokios yra pagrindinės valdžios institucijų funkcijos;
11. žinoti ir suprasti asmens dalyvavimo tautos gyvenime galimybes ir būdus, atsakomybę už tautos likimą;
12. gebėti suvokti visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemas;
13. gebėti ieškoti galimų visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemų sprendimo būdų šiuolaikinėje Lietuvos valstybėje;
14. gebėti ginti savo orumą, įsitikinimus ir teises, kai jos pažeidžiamos;
15. gebėti susirasti pilietiniam gyvenimui reikalingą informaciją;
16. žinoti, kur, kada ir kaip kreiptis į reikalingą valdžios instituciją;
17. gebėti pasitikėti socialinėmis ir politinėmis institucijomis;
18. gebėti dalyvauti priimant sprendimus bendruomenėje;
19. gebėti pareikšti argumentuotą nuomonę raštu arba žodžiu socialinio-politinio gyvenimo klausimais;
20. gebėti pasinaudoti (prireikus) demokratinio poveikio priemonėmis, ieškant susitarimo: dialogu, diskusija, derybomis, debatais, balsavimu;
21. gebėti atpažinti privačius ir viešuosius interesus;
22. gebėti nagrinėti politinį procesą: interesų raišką, atstovavimą, rinkimų eigą ir jų rezultatus;
23. gebėti nagrinėti, kaip piliečiai ir valstybė gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo;
24. gebėti, remiantis pavyzdžiais, analizuoti teisių ir pareigų santykį;

25. gebėti analizuoti, kokie įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse ir kaip įstatymų laikymasis padeda kurti pilietinę visuomenę;
26. gebėti atpažinti ir analizuoti įvairius vaikų ir žmogaus teisių pažeidimo atvejus;
27. gebėti susirasti reikiamą informaciją apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises;
28. gebėti aktyviai reikšti savo poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas ir pan.) socialinio gyvenimo klausimais;
29. gebėti taikyti demokratinio poveikio priemones (dialogą, susitarimą, derybas, kompromisą ir pan.);
30. gebėti diskutuoti pilietinės visuomenės gyvenimo klausimais, išklaudyti kito nuomonę, pareikšti savąją, ją argumentuoti;
31. gebėti, remiantis reikiamu įstatymu, įrodyti kurį nors socialinės neteisybės atvejį bendruomenėje, numatyti problemos sprendimo būdą.

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Paminėjimų dažnis
Suvokti	6
Gerbti	1
Suprasti	5
Žinoti	1
Ieškoti	1
Ginti	1
Susirasti	2
Pasitikėti	1
Dalyvauti	1
(Pa)reikšti	1
Pasinaudoti	1
Atpažinti	1
Nagrinėti	1
Analizuoti	3
Taikyti	1
Diskutuoti	1
Įrodyti	1
Argumentuoti	1
Išklaudyti	1
Numatyti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Pilietinė visuomenė	2
Pilietinės visuomenės funkcionavimas	1
Žmogaus ir piliečio laisvių reikšmė	1
Žmogaus ir piliečio teisių reikšmė	2
Žmogaus ir piliečio pareigų reikšmė	1
Demokratinė valstybė	1
Demokratinės vertybės	1
Demokratiniai principai	1
Teisinės valstybės principai	1
Teisės ir teisingumo santykis	1
Demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės prielaidos	1
Demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi istorinės prielaidos	1
Demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi teisinės prielaidos	1
Pilietinės visuomenės ir valstybės santykis	1
Valdžios institucijų	1

formavimas	
Valdžios institucijų funkcijos	1
Asmens dalyvavimo tautos gyvenime galimybės	1
Asmens dalyvavimo tautos gyvenime būdai	1
Asmens atsakomybė už tautos likimą	1
Visuomenės politinio gyvenimo problemos	1
Visuomenės kultūrinio gyvenimo problemos	1
Visuomenės ūkinio gyvenimo problemos	1
Galimi visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemų sprendimo būdai	1
Asmens orumas	1
Asmens įsitikinimai	1
Pilietiniam gyvenimui reikalinga informacija	1
Kreipimosi į valdžios institucijas tvarka	1
Socialinės institucijos	1
Politinės institucijos	1
Sprendimų bendruomenėje priėmimams	1
Nuomonė raštu arba žodžiu socialinio-politinio gyvenimo klausimais	1
Privatūs interesai	1
Viešieji interesai	1
Politinis procesas: interesų	1

raiška, atstovavimas, rinkimų eiga ir jų rezultatai	
Demokratinio poveikio priemonės: dialogas, diskusija, derybos, debatai, balsavimas	1
Socialinės ir ekonominės gerovės kūrimas	1
Teisių ir pareigų santykis	1
Įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse	1
Įstatymų laikymasis	1
Teisių pažeidimo atvejai	1
Informacija apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus	1
Informacija apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises	1
Demokratinio poveikio priemonės	1
Pilietinės visuomenės gyvenimo klausimai	1
Socialinės neteisybės atvejai	1
Problemos sprendimo būdai	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veiklos orientacija	
Suvokti	Pilietinė visuomenė	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Pilietinės visuomenės funkcionavimas	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Žmogaus ir piliečio laisvės, teisės pareigos	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Demokratinė valstybė	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Teisės ir teisingumo santykis visuomenėje	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Pilietinės visuomenės ir valstybės santykis	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo problemos	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
Suprasti	teisines valstybės principus	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	demokratinės, humanistinės ir pilietinės visuomenės formavimosi kultūrinės, istorinės bei teisines prielaidas	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	valdžios institucijų formavimasis	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	pagrindinės valdžios institucijų funkcijos	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	asmens dalyvavimo tautos gyvenime galimybės ir būdai,	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	atsakomybė už tautos likimą	Intelektinė veikla	Apmąstymai	
	Susirasti	pilietiniam gyvenimui reikalinga informacija	Mišri veikla	Individuali veikla
		informacija apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir	Mišri veikla	Individuali veikla

	Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises		
Analizuoti	įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	įstatymų laikymasis	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	teisių ir pareigų santykis	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Gerbti	Demokratinės vertybės ir principai	Mišri veikla	Socialinė veikla
Žinoti	Valdžios institucijų funkcijos	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Ieškoti	Politinių, kultūrinių, ūkinių problemų sprendimai	Mišri veikla	Individuali veikla
Ginti	Pažeidžiamos teisės ir orumas	Mišri veikla	Individuali veikla
Pasitikėti	Socialinės ir politinės institucijos	Mišri veikla	Socialinė veikla
Dalyvauti	Sprendimų priėmimas	Mišri veikla	Socialinė veikla
(Pa)reikšti	Argumentuota nuomonė	Mišri veikla	Individuali veikla
Pasinaudoti	Demokratinio poveikio priemonės	Mišri veikla	Individuali veikla
Atpažinti	Privatūs ir viešieji interesai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Žmogaus teisių pažeidimo atvejai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Nagrinėti	Socialinė ir ekonominė gerovė	Mišri veikla	Individuali veikla
	Politinis procesas	Mišri veikla	Individuali veikla
Taikyti	Demokratinio poveikio priemonės	Praktinė veikla	Individuali veikla
Diskutuoti	Pilietinės visuomenės gyvenimo klausimai	Mišraus tipo veikla	Socialinė veikla
Įrodyti	Socialinės neteisybės atvejais	Mišraus tipo veikla	Individuali veikla
Argumentuoti	Savo nuomonę	Mišri veikla	Individuali veikla
Išklaustyti	Kito nuomonę	Mišri veikla	Socialinė veikla
Numatyti	Problemos sprendimo būdas	Mišri veikla	Individuali veikla

TEISĖ 11-12 kl

1. gebėti suvokti būtinus kiekvieno žmogaus gyvenime teisės elementus;
2. gebėti elgtis pagal teisės reikalavimus;
3. gebėti demokratinėmis priemonėmis ir įstatymų nustatyta tvarka spręsti problemas;
4. gebėti siekti būti atsakingu, įsipareigojusi, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu;
5. gebėti laikytis pilietinei visuomenei priimtinių vertybių, kurios saugomos teisės;
6. gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis;
7. gebėti siekti kompromiso įgyvendinant savo teises;
8. gebėti naudotis savo pagrindinėmis teisėmis;
9. gebėti kreiptis pagalbos, kai yra pažeidžiamos žmogaus pagrindinės teisės;
10. gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje;
11. gebėti ieškoti kompromiso įgyvendinant savo teises;
12. gebėti žodžiu ir raštu kreiptis į valstybės ar nevyriausybinę instituciją, ginančią atitinkamas žmogaus teises;
13. gebėti argumentuotai ir aiškiai išdėstyti savo reikalavimą (prašymą) įgyvendinti savo teisę arba prašymą apginti pažeistą teisę;
14. gebėti surašyti argumentuotą kreipimąsi į teismą ar teisėsaugos instituciją: ieškinio pareiškimą ar pareiškimą policijai;
15. žinoti pagrindines žmogaus teises ir pareigas bei atsakomybes;
16. žinoti pagrindinių žmogaus teisių ir pareigų realizavimo bei gynybos mechanizmus;
17. gebėti argumentuoti, kuo teisės norma skiriasi nuo kitų taisyklių;
18. gebėti analizuoti pateiktą bylos medžiagą ir vertinti ją teisės ir moralės požiūriu;
19. gebėti palyginti teisės ir moralės santykį žmonių gyvenime;
20. gebėti nurodyti priežastis, kodėl vienu įstatymų žmonės dažniausiai laikosi, o kitų – ne;
21. gebėti surasti pateiktą teisę (-es) atitinkančią pareigą;
22. gebėti analizuoti praktines situacijas ir atpažinti, kokių teisės šakų normos gali jas reguliuoti;
23. gebėti nurodyti sudėtingo Konstitucijos keitimo mechanizmo įtvirtinimo priežastis bei jo galimo supaprastinimo pasekmes;
24. gebėti palyginti Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises su Konstitucijoje nurodytomis jo pareigomis;
25. gebėti analizuoti konstitucinių teisių tarpusavio konkurenciją: nusakyti, kaip žodžio laivės veikimą riboja asmens teisė į privatumą; kaip nuosavybės teisę gali riboti viešojo intereso tenkinimas (nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams) ir pan;
26. gebėti išsakyti ir argumentuoti savo poziciją apie Konstitucijos normų tiesioginį veikimą;
27. gebėti dalyvaujant teismo proceso inscenizacijoje analizuoti ir kritiškai vertinti oponento argumentus;
28. gebėti ginti savo nuomonę;
29. gebėti lavinti viešo kalbėjimo įgūdžius;
30. gebėti kritiškai įvertinti ir argumentuoti savo nuomonę dėl instancinės teismų sistemos veiksmingumo;
31. gebėti pateikti teisinių normų laikymosi ir nesilaikymo teisininko profesinėje veikloje pavyzdžių;
32. gebėti kritiškai įvertinti advokatų ir notarų profesinių ir asmeninių savybių svarbą kokybiškam teisinių paslaugų teikimui;

33. gebėti pateikti siūlymų, kaip pagerinti teisinės pagalbos prieinamumą;
34. gebėti analizuojant situacijas motyvuotai paaiškinti, kokios turtinės ar neturtinės teisės yra įgyjamos ar pažeidžiamos konkrečiose situacijose;
35. gebėti kritiškai įvertinti, analizuoti ir numatyti teigiamas ir neigiamas turtinių teisių įgijimo (perleidimo) pasekmes;
36. gebėti analizuojant bylos medžiagą (situacija) pateikti argumentuotą nuomonę dėl galimo autorių teisių pažeidimo;
37. gebėti kritiškai vertinti oponento pateiktus argumentus dėl autorių teisių pažeidimo konkrečioje situacijoje ir galimo žalos atlyginimo;
38. gebėti konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti ieškant kompromiso dėl žalos atlyginimo;
39. gebėti kritiškai įvertinti kreipimosi į teismą, kaip vieno iš teisinės problemos sprendimo būdų;
40. gebėti surašyti ieškinio pareiškimą;
41. gebėti pateikti argumentų ir ginti savo nuomonę dėl santuokos sudarymo reikalingumo;
42. gebėti išsakyti savo poziciją diskutuojant apie santuokos sudarymo teisinės, moralinės pasekmes ir atsakomybę;
43. gebėti atskirti sutuoktinių asmenines ir turtines teises;
44. gebėti argumentuotai paaiškinti bendravimo, tolerancijos ir kompromiso ieškojimo svarbą sprendžiant šeimos klausimus tarp sutuoktinių;
45. gebėti analizuojant situacijas, argumentuoti, kuri nuosavybė priklauso abiem sutuoktiniams, kuri nuosavybė yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė;
46. gebėti argumentuoti vedybų sutarties sudarymo privalumus ir trūkumus;
47. gebėti nurodyti ir argumentuoti tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų atitikimą ir neatitikimą;
48. gebėti nurodyti ir argumentuoti skirtingų santuokos nutraukimo būdų privalumus ir trūkumus;
49. gebėti analizuoti problemines situacijas, kurios kyla dėl santuokos nutraukimo, ieškoti įvairių jos sprendimo būdų, surasti geriausius sprendimus;
50. gebėti pateikti pasiūlymų kaip „sušvelninti“ skyrybų padarinius sutuoktiniams ir jų vaikams;
51. gebėti aiškiai suformuluoti reikalavimus ir surašyti pretenziją dėl netinkamos kokybės prekės ar paslaugos;
52. gebėti analizuojant situacijas atpažinti pacientų teisių pažeidimą;
53. gebėti analizuojant situacijas argumentuotai pagrįsti savo nuomonę ir priimti motyvuotus sprendimus dėl galimos žalos pacientams padarymo ir atlyginimo;
54. gebėti surasti informaciją apie svarstomus savivaldybėje, Vyriausybėje, Seime klausimus;
55. gebėti dalyvaujant inscenizacijose formuluoti argumentuotus pasiūlymus dėl savivaldybės (seniūnijos, bendruomenės) reikalų galimo sprendimo;
56. gebėti pateikti pasiūlymų kaip užkirsti kelią valstybės tarnautojų galimam piktnaudžiavimui savo įgaliojimais bei tarnybine padėtimi, taip pat korupcijos apraiškoms;
57. gebėti analizuoti ir vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas administraciniu teisės pažeidimu, o koks – nusikalstama veika ir argumentuoti savo požiūrį;

58. gebėti analizuojant situacijas atpažinti administracinius teisės pažeidimus;
59. gebėti dalyvaujant inscenizacijose pateikti savo argumentuotą nuomonę dėl galimo administracinio teisės pažeidimo;
60. gebėti kritiškai vertinti oponentų pateiktą poziciją, įsiklausyti į oponentų pateikiamus argumentus;
61. gebėti dalyvaujant inscenizacijose ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo su pareigūnais įgūdžius;
62. gebėti pateikti pasiūlymų kaip būti saugiais kelyje;
63. gebėti vertinti, kokio pobūdžio pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes turi būti pripažintas nusikalstamu ir argumentuoti savo požiūrį;
64. gebėti analizuojant situacijas argumentuoti savo poziciją dėl konkrečiose situacijose nurodytų veiksmų atitikimo būtiniosios ginties reikalavimams;
65. gebėti įsiklausyti į oponentų pateikiamus argumentus;
66. gebėti priimti motyvuotą sprendimą dėl veiksmų pripažinimo būtinaja gintimi;
67. gebėti palyginti skirtingais laikais egzistavusias bausmių sistemas;
68. gebėti argumentuotai nurodyti skirtingais laikais egzistavusias bausmių sistemas pranašumus ir trūkumus;
69. gebėti palyginti bausmių ir auklėjamojo pobūdžio priemonių tikslus (paskirtį);
70. gebėti argumentuoti, kokiais atvejais kurios priemonės yra veiksmingesnės;
71. gebėti pateikti siūlymų, kokių prevencijos priemonių galima imtis siekiant mažinti konkrečių nusikalstamų veikų darymą valstybėje, mieste, bendruomenėje;
72. gebėti palyginti ir nusakyti pagrindinius atskirų baudžiamojo proceso stadijų skirtumus;
73. gebėti nurodyti priežastis, kurios lemia palyginti sudėtingą nusikaltimų tyrimo ir nagrinėjimo procesą;
74. gebėti įvertinti teismo nagrinėjimo privalumus ir trūkumus, sprendžiant konfliktą tarp nusikaltusiojo ir aukos bei visuomenės;
75. gebėti surašyti pranešimą apie nusikaltimą;
76. gebėti dalyvaujant inscenizacijose bendrauti ir bendradarbiauti su pareigūnais;
77. gebėti aiškiai dėstyti mintis apie nusikalstamą veiką;
78. gebėti pateikti pasiūlymų, kaip paskatinti žmones (liudytojus, nukentėjusiuosius) aktyviai bendradarbiauti su pareigūnais, tiriančiais nusikalstamas veikas;
79. gebėti analizuoti darbo sutarties privalomas sąlygas ir gebėti dėl jų derėtis;
80. gebėti kritiškai vertinti nelegalaus darbo (darbo nesudarius darbo sutarties) pasekmes darbuotojui, darbdaviui, valstybei;
81. gebėti analizuojant situacijas argumentuotai nurodyti savo poziciją dėl galimo darbo ir poilsio režimo pažeidimų, taip pat dėl neteisingo darbo užmokesčio skaičiavimo;
82. gebėti palyginti ir įvertinti individualaus ir kolektyvinio darbo teisių atstovavimo ir gynybos būdų privalumus ir trūkumus;
83. gebėti argumentuoti ir ieškoti kompromiso pokalbio su darbdaviu metu;
84. gebėti palyginti darbo sutarties nutraukimo skirtingais pagrindais tvarką ir pasekmes (įspėjimo terminą, kompensacijos mokėjimą ir kita);
85. gebėti nustatyti, koks sutarties nutraukimas būtų palankiausias darbuotojui, darbdaviui;

86. gebėti analizuojant situacijas teisiniais argumentais pagrįsti savo poziciją dėl darbo sutarties nutraukimo teisėtumo bei atsiskaitymo su darbuotoju tvarkos laikymosi;
87. gebėti kritiškai įvertinti Europos Sąjungos pilietybės teikiamus privalumus;
88. gebėti pateikti siūlymų, kaip ugdyti Europos Sąjungos valstybių (taip pat Lietuvos) gyventojų toleranciją skirtingos tautybės, religijos, rasės atstovams;
89. gebėti išsakyti savo poziciją dėl būtinumo pagrindines žmogaus teises nustatyti tarptautiniuose norminiuose aktuose;
90. gebėti išsakyti argumentuotą nuomonę dėl savo teisių įgyvendinimo konkrečioje situacijoje;

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmažodis	Paminėjimų dažnis
Suvokti	1
Elgtis	1
Spręsti	1
Siekti	2
Laikytis	1
Nusiteikti	1
Naudotis	1
Kreiptis	2
Išsakyti	5
Ieškoti	3
(Iš)dėstyti	3
Surašyti	3
Žinoti	2
Argumentuoti	10
Analizuoti	8
Palyginti	7
Nurodyti	6
Surasti	2
Nusakyti	1
Ginti	2
Lavinti	1
Įvertinti	7
Pateikti	10

Paaiškinti	2
Numatyti	1
Vertinti	5
Bendrauti	2
Bendradarbiauti	2
Atskirti	1
Atpažinti	1
Įsiklausyti	2
Ugdyti	1
Priimti	1
Nusakyti	2
Paskatinti	1
Pagrįsti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Teisės elementai	1
Teisės reikalavimai	1
Problemų sprendimas	1
Pilietinės visuomenės narys	1
Vertybės saugomos teisės	1
Asmens teisių naudojimas	1
Kompromiso siekimas	2
Pagrindinės žmogaus teisės	2
Pagalbos kreipimasis, kai pažeidžiamos žmogaus teisės	1
Nuomonės išsakymas	1
Institucija, ginanti atitinkamas žmogaus teises	1
Reikalavimų išdėstymas	1
Kreipimasis į teisimą ar	2

teisėsaugos institucija	
Žmogaus teisės	2
Žmogaus pareigos	1
Žmogaus atsakomybės	1
Žmogaus teisių ir pareigų realizavimas ir gynyba	1
Teisės normos ir taisyklės skirtumas	1
Bylos medžiagos analizė	1
Bylos medžiagos vertinimas	1
Teisės ir moralės santykis	1
Įstatymo (nesi)laikymo(si) priešastys	1
Pareigos atitikimas teisei	1
Praktinių situacijų analizė	1
Konstitucijos keitimo tvarka	1
Asmens teisių ir pareigų palyginimas	1
Konstitucinių teisių tarpusavio konkurencija	1
Nuomonė apie Konstitucijos normų tiesioginį veikimą	1
Oponento argumentai	1
Asmeninė nuomonė	1
Viešojo kalbėjimo įgūdžiai	1
Nuomonė apie instancinės teismų sistemos veiksmingumą	1
Teisinių normų laikymosi pavyzdžiai	1
Teisinių normų nesilaikymo pavyzdžiai	1
Kritinis advokatų ir notarų profesinių ir asmeninių	1

savybių vertinimas	
Pasiūlymai pagerinti teisinės veiklos prieinamumą	1
Turtinių ir neturtinių teisių gyjamumo mechanizmai	1
Turtinių ir neturtinių teisių pažeidžiamumas	1
Turtinių teisių įgijimo (perleidimo) pasekmės	1
Nuomonė dėl galimo autorinių teisių pažeidimo	1
Autorinių teisių pažeidimo atvejai	1
Bendradarbiavimas dėl žalos atlyginimo	1
Kreipimasis į teismą	1
Ieškinio pareiškimas	1
Nuomonė dėl santuokos sudarymo reikalingumo	1
Santuokos sudarymo teisinės, moralinės pasekmės ir atsakomybės	1
Sutuoktinių asmeninės ir turtinės teisės	1
Tolerancijos ir kompromiso svarba	1
Asmeninė ir bendra sutuoktinių nuosavybė	1
Vedybų sutarties privalumai ir trūkumai	1
Tėvų ir vaikų tarpusavio teisės, pareigos ir atsakomybės	1
Skirtingų santuokos	1

nutraukimo būdų privalumai ir trūkumai	
Santuokos nutraukimo probleminės situacijos	1
Pasiūlymai skyrybų padariniams sušvelninti	1
Reikalavimų ir pretenzijų suformulavimas	1
Pacientų teisių pažeidimo atvejai	1
Žalos pacientams padarymas ir atlyginimas	1
Informacija apie svarstomus klausimus	1
Argumentuoti pasiūlymai	1
Pasiūlymai kovai su piknaudžiavimu savo tarnybiniais įgaliojimais ir korupcija	1
Administracinės teisė pažeidimas	1
Nusikalstama veikla	1
Administraciniai teisės pažeidimai	2
Oponentų pozicija ir argumentai	2
Bendravimas ir bendradarbiavimas su pareigūnais	2
Saugumas kelyje	1
Nusikalstamas pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes	1
Būtiniosios ginties reikalavimai	1

Motyvuotas sprendimas	1
Skirtingos bausmių sistemos	1
Skirtingų bausmių sistemų pranašumai ir trūkumai	1
Bausmių ir auklėjamojo pobūdžio priemonių paskirtis	1
Priemonių veiksmingumas	1
Prevencinių priemonių siūlymai	1
Baudžiamojo proceso stadijos	1
Nusikaltimų tyrimo ir nagrinėjimo procesas	1
Teisminio nagrinėjimo privalumai ir trūkumai	1
Pranešimas apie nusikaltimą	1
Nusikalstama veika	1
Pasiūlymai skatinantys aktyvų bendradarbiavimą su pareigūnais	1
Darbo sutarties privalomos sąlygos	1
Nelegalaus darbo pasekmės darbuotojui, darbdaviui, valstybei	1
Darbo ir poilsio režimo pažeidimai	1
Neteisingas darbo užmokesčio skaičiavimas	1
Individualaus ir kolektyvinio darbo privalumai ir trūkumai	1
Kompromisas su darbdaviu	1
Darbo sutarties nutraukimo skirtingais pagrindais tvarka	1

Skirtingų sutarties nutraukimo būdų palankumas (darbdaviui, darbuotojui)	1
Darbo sutarties nutraukimo teisėtumas	1
Atsiskaitymo su darbuotoju tvarka	1
Europos Sąjungos pilietybės privalumai	1
Gyventojų tolerancijos ugdymas	1
Kompromisas, įgyvendinant asmenines teises	2
Institucijos, ginančios žmogaus teises	1
Pažeistų asmens teisių gynība	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veiklos orientacija
Siekti	Pilietinės visuomenės narys	Mišri veikla	Individuali veikla
	Kompromiso siekimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Kreiptis	Pagalba, kai pažeidžiamos žmogaus teisės	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Institucija, ginanti atitinkamas žmogaus teises	Praktinė veikla	Individuali veikla
Išsakyti	Santuokos sudarymo teisinės, moralinės pasekmės ir atsakomybės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Asmeninių teisių įgyvendinimas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Institucijos, ginančios žmogaus teises	Mišri veikla	Individuali veikla
	Asmeninių teisių	Mišri veikla	Individuali veikla

	įgyvendinimas		
	Konstitucijos normų tiesioginis veikimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Ieškoti	Kompromiso siekimas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Kompromiso siekimas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Kompromisas, įgyvendinant asmenines teises		Individuali veikla
(Iš)dėstyti	Asmeninių teisių įgyvendinimas	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Nusikalstama veika	Praktinė veikla	Individuali veikla
		Praktinė veikla	Individuali veikla
Surašyti	Kreipimais į teismą ar teisėsaugos instituciją	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Ieškinio pareiškimas	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Pranešimas apie nusikaltimą	Praktinė veikla	Individuali veikla
Žinoti	Žmogaus teisės, pareigos, atsakomybės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Žmogaus teisių ir pareigų realizavimo ir gynybos mechanizmai	Mišri veikla	Individuali veikla
Argumentuoti	Skirtumas tarp teisės normos ir kitų taisyklių	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Vedybų sutarties privalumai ir trūkumai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų santykis	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Skirtingų santuokos nutraukimo būdų privalumai ir trūkumai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Administraciniai teisės pažeidimai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Nusikalstama veika	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Priemonių veiksmingumas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Kompromisas su darbdaviu	Intelektinė veikla	Individuali veikla

	Konstitucinių normų tiesioginis veikimas	Intelektinė veikla	
	Asmeninė ir bendra sutuoktinių nuosavybė	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Analizuoti	Bylos medžiagos vertinimas teisės ir moralės požiūriu	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Praktinės situacijos	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Konstitucinių teisių tarpusavio konkurencija	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Administracinės teisės pažeidimas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Nusikalstama veika	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Instancinės teismų sistemos veiksmingumas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Turtinių teisių įgijimo pasekmės	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Darbo sutarties privalomos sąlygos	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Palyginti	Teisės ir moralės santykis	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
	Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir pareigų santykis	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
	Skirtingos bausmių sistemos	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
	Bausmės ir auklėjamojo pobūdžio priemonių palyginimas	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
	Baudžiamąjo proceso stadijos	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
	Individualaus ir kolektyvinio darbo privalumai ir trūkumai	Intelektinė veikla	Į apmąstymus veikla
Nurodyti	Įstatymų (nesi)laikymo(si) priežastys	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Konstitucijos keitimo priežastys ir mechanizmas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Skirtingų santuokos	Intelektinė veikla	Individuali veikla

	nutraukimo būdų privalumai ir trūkumai		
	Būtiniosios ginties reikalavimai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Skirtingų bausmių sistemų privalumai ir trūkumai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Nusikaltimų tyrimo ir nagrinėjimo proceso sudėtingumas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Surasti	Informacija apie svarstomus klausimus	Mišri veikla	Individuali veikla
	Teisės atitikimas pareigai	Mišri veikla	Individuali veikla
Ginti	Asmeninė nuomonė	Praktinė veikla	Individuali veikla
			Individuali veikla
Įvertinti	Instancinės tesimų sistemos veiksmingumas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Advokatų ir notarų asmeninių ir profesinių savybių svarba	Mišri veikla	Individuali veikla
	Teismo nagrinėjimo privalumai ir trūkumai	Mišri veikla	Individuali veikla
	Individualaus ir kolektyvinio darbo privalumai ir trūkumai	Mišri veikla	Individuali veikla
	Europos Sąjungos pilietybė	Mišri veikla	Individuali veikla
	Turtinių teisių įgijimo pasekmės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Kreipimaisi į teismą	Mišri veikla	Individuali veikla
Pateikti	Teisinės pagalbos prieinamumas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Teisinių normų (nesi)laikymas teisininko profesinėje veikloje	Mišri veikla	Individuali veikla
	Autorių teisių pažeidimas	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Santuokos sudarymo reikalingumas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Skyrybų padariniai	Mišri veikla	Individuali veikla
	Piktnaudžiavimas tarnybine	Mišri veikla	Individuali veikla

	padėtimi, korupcija		
	Administracinis teisės pažeidimas	Mišri veikla	Individuali veikla
	Saugumas kelyje	Mišri veikla	Individuali veikla
	Preveninės priemonės nusikalstamumui mažinti	Mišri veikla	Individuali veikla
	Bendradarbiavimas su pareigūnais	Mišri veikla	Individuali veikla
Paiškinti	Turtinės/neturtinės teisės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Šeimos klausimų sprendimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Vertinti	Oponento argumentai	Intelektinė veikla	Individuali veikla ar
	Oponento argumentai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Administraciniai teisės pažeidimai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Nusikalstama veika	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Oponentų pozicija	Intelektinė veikla	Individuali veikla
	Pasikėsinimas į įstatymo saugomas vertybes	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Bendrauti	Žalos atlyginimas	Praktinė veikla	Socialinė veikla
	Bendradarbiavimas su pareigūnais	Praktinė veikla	Socialinė veikla
Bendradarbiauti	Žalos atlyginimas	Praktinė veikla	Socialinė veikla
	Bendradarbiavimas su pareigūnais	Praktinė veikla	Socialinė veikla
	Nusikalstamų veikų tyrimas	Praktinė veikla	Socialinė veikla
Įsiklausyti	Oponentų nuomonė	Intelektinė veikla	Socialinė veikla
		Intelektinė veikla	Socialinė veikla
Nusakyti	Konstitucijos keitimo mechanizmas	Intelektinė veikla	Individuali veikla
		Intelektinė veikla	Individuali veikla
Suvokti	Teisės elementai	Intelektinė veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
Elgtis	Teisės reikalavimai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Spręsti	Problema	Mišri veikla	Individuali veikla

Laikytis	Pilietinei visuomenei priimtinos vertybės	Mišri veikla	Individuali veikla
Nusiteikti	Asmens teisės	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Naudotis	Asmens teisės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Pagrindinės teisės	Mišri veikla	Individuali veikla
Nusakyti	Žodžio laisvė	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Lavinti	Viešojo kalbėjimo įgūdžiai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Numatyti	Turtinių teisių įgijimo pasekmės	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Atskirti	Sutuoktinių asmeninės ir turtinės teisės	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Atpažinti	Pacientų teisių pažeidimai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Ugdyti	Bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai	Mišri veikla	Individuali veikla
Priimti	Motyvuotas sprendimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Paskatinti			Individuali veikla
Pagrįsti	Asmeninė nuomonė	Mišri veikla	Individuali veikla

PILIETIŠKUMO UGDYMO INTEGRUOJAMOJI PROGRAMA

1. gebėti pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan;
2. gebėti pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves;
3. gebėti nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis;
4. gebėti sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas;
5. gebėti gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus;
6. gebėti prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo;
7. gebėti būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą;
8. gebėti branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę;
9. gebėti įsipareigoti išlaikyti ir stiprinti Lietuvos valstybingumą;
10. gebėti kritiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę;
11. gebėti atsakingai vykdyti pilietinius įsipareigojimus;

12. gebėti siekti solidarumo ir socialinio teisingumo;

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Paminėjimų dažnis
Pripažinti	3
Gerbti	3
Remti	1
Nusiteikti	1
Atlikti	1
Prisidėti	1
Būti atsakingam	1
Branginti	1
Įsipareigoti	1
Vertinti	1
Išlakyti	1
Siekti	1
Vykdyti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Pagrindinės demokratijos vertybės	1
Pagrindiniai demokratijos principai	1
Asmens teisės	2
Asmens laisvės	2
Tautos interesai	1
Tautos, valstybės tradicijos	1
Tautos vertybių puoselėjimas	1
Tautos paveldo išsaugojimas	1
Politinė nepriklausomybė	1

Lietuvos valstybingumas	1
Teikiama informacija	1
Pilietiniai įsipareigojimai	1
Solidarumas	1
Socialinis teisingumas	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veiklos orientacija
Pripažinti	Pagrindinės demokratijos vertybės ir principai	Mišri veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
	Asmens teisės	Mišri veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
	Asmens laisvės	Mišri veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
Gerbti	Asmens teisės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Asmens laisvės	Mišri veikla	Individuali veikla
	Tautos ir valstybės tradicijas, interesus	Mišri veikla	Individuali veikla
Remti	Demokratijos vertybės, principai	Mišri veikla	Individuali veikla
Nusiteikti	Asmens teisės	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Atlikti	Asmens pilietinės pareigos	Praktinė veikla	Individuali veikla
Prisidėti	Tautos vertybių puoselėjimas	Praktinė veikla	Socialinė veikla
Būti atsakingam	Tautos paveldo išsaugojimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Branginti	Politinė nepriklausomybė	Mišri veikla	Individuali veikla
Įsipareigoti	Lietuvos valstybingumas	Mišri veikla	Individuali veikla
Vertinti	Viešosios nuomonės teikiama informacija	Mišri veikla	Individuali veikla
Išlaikyti	Lietuvos valstybingumas	Mišri veikla	Individuali veikla
Stiprinti	Lietuvos valstybingumas	Mišri veikla	Individuali veikla
Siekti	Socialinis teisingumas/	Mišri veikla	Individuali veikla

	solidarumas		
Vykdyti	Pilietiniai įsipareigojimai	Praktinė veikla	Individuali veikla

ETIKA (pradinis)

1. gebėti laikytis sutartų taisyklių;
2. gebėti pastebėti, jei kas nors pažeidžia mokinio elgesio ir mokyklos arba viešosios tvarkos taisykles, mokinio teises;

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmažodis	Paminėjimų dažnis
Laikytis	1
Pastebėti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Sutartų taisyklių (mokyklos, elgesio, viešosios tvarkos) pažeidimas	1
Mokinio teisių pažeidimas	1
Viešosios tvarkos taisyklių pažeidimas	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmažodis	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veiklos orientacija
Laikytis	Sutartos taisyklės	Praktinė veikla	Individuali veikla
Pastebėti	Mokinio teisių pažeidimas, Viešosios tvarkos taisyklių	Mišri veikla	Individuali veikla

	pažeidimas		
--	------------	--	--

ETIKA (pagrindinis)

1. gebėti atpažinti asmens teisių pažeidimo atvejus;
2. gebėti aktyviai ieškoti pagalbos, kai pažeidžiamos mano ar kito teisės;
3. gebėti argumentuoti, kodėl svarbu būti aktyviu visuomenės piliečiu;
4. gebėti svarstyti teisių, autonomijos ir pareigų visuomenei santykį;
5. gebėti būti pilietiškai aktyviam;
6. gebėti skirti autoritarinės ir demokratinės visuomenės ypatumus;
7. gebėti analizuoti elgesį iš pagarbos ir elgesį, kai reikia paklusti;
8. gebėti analizuoti, kodėl kyla visuomeninių konfliktų ir kokie žinomi šiuolaikiniai jų sprendimo būdai;
9. gebėti kilus konfliktui, pozityviai jį spręsti;
10. gebėti atlikti nesudėtingus pagalbos ir sudėtingesnius darbus, vykdyti užduotis ir įsipareigojimus;
11. gebėti analizuoti, kokiomis teisėmis mes naudojames šeimoje ir mokykloje, kokias pareigas atliekame;
12. gebėti analizuoti pamatinius asmens poreikius saugumo, priklausomybės, savigarbos, saviraiškos, prasmės ir tikslų siekimo požiūriu, remiantis savo patirtimi – kuriems iš jų teikiu prioritetą;
13. gebėti sieti savo laisvę su apsisprendimu ir atsakomybe;
14. gebėti numatyti, kokiose situacijose gali pasireikšti mano valios laisvė, o kokiose esu ribojamas; kokiais poelgiais realizuoju savo laisvę arba pasiduodu aplinkos įtakai.;
15. gebėti analizuoti problemas, kurių kyla siekiant lygių galimybių ir teisių;
16. gebėti atpažinti ir kritiškai vertinti diskriminacijos dėl lyties, amžiaus, etninės priklausomybės ar rasės atvejus;
17. gebėti analizuoti tautinius, rasinius skirtumus, nesutarimų priežastis ir demokratiškai spręsti problemas;
18. gebėti kritiškai vertinti prievartos naudojimą;
19. gebėti aptarti demokratinės visuomenės sampratą;
20. gebėti svarstyti moralumo sampratą pilietinėje visuomenėje;
21. gebėti kelti probleminius klausimus apie politikos ir etikos principų derinimą;
22. gebėti svarstyti, kodėl svarbu atskirti asmeninius ir viešuosius interesus;
23. gebėti analizuoti grėsmės gyvybei ir jos išsaugojimo problemas, turėti savo nuomonę apie abortus, eutanaziją, žalingus įpročius;
24. gebėti argumentuotai ginti prigimtinę žmogaus teisę į gyvybę;

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmazodis	Paminėjimų dažnis
Atpažinti	1

Ieškoti	1
Argumentuoti	1
Svarstyti	3
Būti aktyviu	1
Skirti	1
Analizuoti	7
Spresti	2
Atlikti	1
Vykdyti	1
Sieti	1
Numatyti	1
Vertinti	1
Aptarti	1
Kelti	1
Turėti	1
Ginti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Asmens teisių pažeidimo atvejai	1
Pagalbos paieška	1
Piliečio aktyvumas	2
Teisių, pareigų ir autonomijos santykis	1
Autoritarinės ir demokratinės visuomenės ypatumai	1
Elgesio iš pagarbos ir elgesio kai reikia paklusti skirtumas	1
Visuomeninių konfliktų priežastys	1
Visuomeninių konfliktų	1

sprendimo būdai	
Pozityvus konfliktų sprendimai	1
Užduočių ir įsipareigojimų vykdymas	1
Teisės šeimoje ir mokykloje	1
Pareigų vykdymas	1
Pamatiniai asmens poreikiai	1
Laisvės, apsisprendimo ir atsakomybės sąsaja	1
Valios laisvė, jos ribos	1
Lygių teisių ir galimybių problemos	1
Diskriminacijos atvejai	1
Tautiniai rasiniai skirtumai	1
Prievartos naudojimas	1
Demokratinės visuomenės samprata	1
Moralumo samprata	1
Politikos ir etikos principų derinimas	1
Asmeninių ir viešųjų interesų skyrimas	1
Gyvybės išsaugojimo problemos	1
Teisė į gyvybę	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmas	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veikos orientacija
Svarstyti	Asmeninių ir viešųjų interesų skyrimas	Intelektinė veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
	Moralumo samprata	Intelektinė veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
	Teisių, pareigų ir autonomijos santykis	Intelektinė veikla	Į apmąstymus linkusi veikla

Analizuoti	Elgesio iš pagarbos ir elgesio kai reikia paklusti skirtumas	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Visuomeninių konfliktų sprendimo būdai	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Teisės šeimoje ir mokykloje	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Pamatiniai asmens poreikiai	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Lygių teisių ir galimybių problemos	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Tautiniai rasiniai skirtumai	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
	Gyvybės išsaugojimo problemos	Intelektinė veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
Sprešti	Pozityvus konfliktų sprendimai	Praktinė veikla	Individuali veikla
	Tautiniai rasiniai skirtumai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Atpažinti	Teisių pažeidimo atvejai	Mišri veikla	Individuali veikla
Ieškoti	Pagalba	Mišri veikla	Individuali veikla
Argumentuoti	Pilietinis aktyvumas	Mišri veikla	Individuali veikla
Būti aktyviu	Pilietis	Mišri veikla	Individuali veikla
Skirti	Autoritarinės ir demokratinės visuomenės ypatumai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Atlikti	Pagalbos darbai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Vykdyti	Užduotys ir įsipareigojimai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Sieti	Laisvės santykis su atsakomybe	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Numatyti	Situacijos	Mišri veikla	Individuali veikla
Vertinti	Diskriminacijos atvejai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Aptarti	Demokratinės visuomenės samprata	Mišri veikla	Individuali veikla
Kelti	Probleminiai klausimai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Turėti	Asmeninė nuomonė	Mišri veikla	Individuali veikla / linkusi į apmąstymus veikla
Ginti	Žmogaus teisė į gyvybę	Mišri veikla	Individuali veikla

--	--	--	--

PASAULIO PAŽINIMAS(1-4 KLASĖ)

1. gebėti rengti bei laikytis klasės bendrabūvio taisyklių;
2. gebėti atpažinti, kokių taisyklių klasėje laikomasi, o kokių dažniausiai nėra paisoma; tuomet jas tikslinti;
3. gebėti nebijoti išsipareigoti, prisiimti atsakomybę;
4. gebėti kilus konfliktui susitvardyti, jį spręsti geranoriškai – be agresijos ir smurto, siekiant išsiaiškinti, susitarti;
5. gebėti numatyti savo veiksmų padarinius;
6. gebėti naudotis savo teisėmis;
7. gebėti atlikti pareigas bei išsipareigojimus;

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmazodis	Paminėjimų dažnis
Rengti	1
Laikytis	1
Atpažinti	1
Tikslinti	1
Išsipareigoti	1
Prisiimti	1
Susitvardyti	1
Spręsti	1
Išsiaiškinti	1
Susitarti	1
Numatyti	1
Naudotis	1
Atlikti	1

Teisinio švietimo objektas	Paminėjimų dažnis
Bendrabūvio taisyklės	1
Taisyklės	1
Įsipareigojimai	2
Atsakomybė	
Konflikto sprendimas	1
Veiksmų padariniai	1
Asmens teisės	1

Gebėjimą apibūdinantis aktyvusis veiksmožodis	Teisinio švietimo objektas	Teisinio švietimo orientacija į veiklos tipą	Veikos orientacija
Laikytis	Bendrabūvio taisyklės	Praktinė veikla	Individuali veikla
Atpažinti	Taisyklės	Mišri veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
Tikslinti	Taisyklės	Mišri veikla	Į apmąstymus linkusi veikla
Prisiimti	Atsakomybė, Įsipareigojimai	Praktinė veikla	Individuali veikla
Susitvardyti	Konflikto sprendimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Spręsti	Konflikto sprendimas	Praktinė veikla	Socialinė veikla
Išsiaiškinti	Konflikto sprendimas	Mišri veikla	Individuali veikla
Susitarti	Konflikto sprendimas	Mišri veikla	Socialinė veikla
Numatyti	Veiksmų padariniai	Intelektinė veikla	Individuali veikla
Naudotis	Asmens teisės	Praktinė veikla	Individuali veikla
Atlikti	Įsipareigojimai	Praktinė veikla	Individuali veikla

ETIKA (vidurinis bendroji)

Nėra

FILOSOFINĖ ETIKA (vidurinis)

Nėra

PROFESINĖ ETIKA (vidurinis)

Nėra

ŠEIMOS ETIKA (vidurinis)

Nėra

ETIKA IR KINAS (vidurinis)

Nėra

KATALIKŲ TIKYBA (pradinis)

Nėra

KATALIKŲ TIKYBA (pagrindinis)

Nėra

KATALIKŲ TIKYBA (vidurinis)

Nėra

ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ TIKYBA (pradinis))

Nėra

ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ TIKYBA (pagrindinis))

Nėra

ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ TIKYBA (vidurinis))

Nėra

EVANGELIKŲ LIUTERONŲ TIKYBA (pradinis)

Nėra

EVANGELIKŲ LIUTERONŲ TIKYBA (pagrindinis)

Nėra

EVANGELIKŲ LIUTERONŲ TIKYBA (vidurinis)

Nėra

EVANGELIKŲ REFORMATŲ TIKYBA (pradinis)

Nėra

EVANGELIKŲ REFORMATŲ TIKYBA (pagrindinis)

Nėra

EVANGELIKŲ REFORMATŲ TIKYBA (vidurinis)

Nėra

KARAIMŲ TIKYBA (pradinis)

Nėra

KARAIMŲ TIKYBA (pagrindinis)

Nėra

KARAIMŲ TIKYBA (vidurinis)

Nėra

JUDĖJŲ TIKYBOS PAŽINTINĖ PROGRAMA (pradinis)

Nėra

JUDĖJŲ TIKYBOS PAŽINTINĖ PROGRAMA (pagrindinis)

Nėra

JUDĖJŲ TIKYBOS PAŽINTINĖ PROGRAMA (vidurinis)

Nėra

ISTORIJA (pagrindinis)

Nėra

ISTORIJA (vidurinis- bendrasis)

Nėra

ISTORIJA (vidurinis – išplėstinis)

Nėra